This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

3 3433 08160379 1

Z. Topelius.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX & TILDEN
FOUNDATIONS

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMLADE SKRIFTER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

NITTONDE DELEN

NOVELLER.

ANDRA BANDET.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Digitized by Google

Digitized by Google

NOVELLER

AF

ZACHARIAS TOPELIUS

ANDRA BANDET.

KUNGENS HANDSKE.
GAMLA BARON PÅ RAUTAKYLÄ.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

Digitized by Google

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1901.

Digitized by Google

KUNGENS HANDSKE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Om Gustaf III:s minne i Finland.

Den tiden Regnérs »första begrepp» inrymde ungefär allt hvad en finsk skolgosse ansågs behöfva känna i de historiska vetenskaperna, och innan ännu salig Ekelunds anekdoter gjorde tjenst som karameller, med hvilka pojkarne mutades att finna behag i den beska läxan, hade vi ungt folk allehanda underliga tankar om framfarna dagar. Vi föreställde oss historien ungefär som ett stort, gammalt och dammigt skåp med många lådor och hyllor, fullklistrade med namn eller årtal och på hvilka man uppradat i viss ordning en hop porslinsgubbar, som kallades kungar, kejsare, påfvar eller sultaner. Dessa gubbar, hvilka för resten, allt hur det föll sig, målades svarta eller hvita, hade i vår tanke intet annat att göra, än föra krig med hvarandra och därefter sluta fred samt maka åt sig på hyllorna. Men då sådant medförde besvär att komma ihåg och plaggor att glömma, förstodo vi icke hvad detta historiens kungsarbete egentligen tjenade till, om ej att skaffa oss läxor på halsen. Vi funno det ganska onödigt att tillställa så mycket bråk för att pina en oskyldig eftervärld, och om det berott af oss, hade man gärna fått stänga det gamla skåpet, ställa

Digitized by Google

det uti en vrå och låta porslinskungarne kriga, bäst de gitte, om sina dammiga hyllor.

Jag tror mig kunna öfverhoppa den tid, som sedan följde med första delen af Fryxells berättelser, och den som sedan ytterligare följde med memoire-litteraturen i Sverige. Eleverne af de »första begreppen» begynte då småningom begripa, att i det gamla skåpet fanns annat än porslinsgubbar, årtal och namn — att bakom dem stodo djupa, mörka leder af lidande, blomstrande eller vissnande folk, evigt böljande passioner, myriader människohjärtan, som numera upphört att slå, men som i lifvets korta minuter klappat, likasom våra, af sorg och glädje, kärlek och hat, triumf och förtviflan — längtande, stridande, blödande hjärtan, hvilka, likasom korallbankarnas verkstäder, tallösa och namnlösa arbetat på de piedestaler, där porslinsgubbarne stodo så högt på hyllorna. Ja, man fick till och med någon aning om att skåpet icke var hopfuskadt af våra snickaregesäller här nere, utan ett verk af den store Mästersnickaren, som haft sin särskilda mening med hyllorna och låtit sina arbetare, folken, hyfla väggarna, så att de bundo allt samman och gjorde honom en nyttig möbel i världskammaren.

Jag vet ej om den utmärkt förståndiga, utmärkt torra och i sin egen tanke högkritiska, men i verkligheten rätt ofta okritiska registerhistorien haft på alla samma effekt att framkalla just motsatsen, eller en synnerlig dragning åt historiens lyriska element. Påtagligen hade jag Fant och Regnér, för att ej tala om andra senare högtärade bekantskaper, att tacka för en ohjälplig förkärlek egnad åt svenska historiens poeter: den romantiserande Olaus Magnus, jättefantasten Olof Rudbeck, storhufvudet, och vidare den lättrörde, vidtsväfvande Dalin, den djupe, ljungande Geijer. Det har förefallit mig som

Digitized by Google

skulle de så lätt hänförde och därför lätt förvillade poeterne likväl hafva ett stort företräde framför deras lärde, försiktige och benande medbröder däri, att de känna mänskligheten stora hjärta klappa i tidehvarfven. Jag tänker ännu på det gamla skåpet. Det är icke nog, tänker jag, att känna väggarna, hyllorna, figurerna; man måste äfven känna virket, bilan, sågen, hyfveln, spiken och limpannan. Ytterst är det dock alltid hjärtats förnekade rätt som dominerar händelser och karakterer, uppställer målen och utgör historiens eviga ungdom, som för henne framåt. Utan gehör för de inre makterna, blir Alexander den store en skicklig general, Cesar en ärelysten patricier, Peter af Amiens en listig munk, Richard Lejonhjärta en usel regent, Wilhelm Tell en saga, Johanna af Orleans en halfförryckt svärmerska, Ludvig XI en klok regent, Gustaf II Adolf »kung Orre», Carl XI en »kronofogde», Carl XII en »rasande pojke», Polens delare Fredrik II upphöjd till den »ende» och Gustaf III...

Men det var till honom jag ville komma.

Jag hade en gammal tant, som ej var från i går, ty hon hade sett dagen 1770 och var redan en stadgad flicka om tjugutvå år, när hon bevistade den maskradbal, där Gustaf III blef skjuten. Hon hade tillbragt större delen af sin ungdom i ett förnämt hus i Stockholm, och minnena från denna tid, som var glanspunkten i hennes lif, följde henne outplånliga intill höga ålderdomen, då hon glömde hvad som tilldragit sig i går — glömde deras namn, som dagligen omgåfvo henne, men talade om Gustaf III, hans stora, vackra ögon och hans svenska nationaldräkt så lifligt som stode han framför henne ännu i dag. Hon kallade honom aldrig annat än *kungen;* för henne fanns ingen annan kung, och hon fick ej ur sitt hufvud att Finland ännu var svenskt. Det var fåfäng

Digitized by Google

möda att draga uppå den strängen; hon skakade blott det snöhvita hufvudet och sade på finska: »vain joutavia puhutte!» — visst prata ni dumheter!

Af henne, för hvilken de fyrtio, femtio, sextio, slutligen nära sjuttio åren sedan tredje Gustafs dagar lågo som en tom, betydelselös rymd, hvilken det icke lönade mödan att minnas, hämtade jag de första dragen af denne monark. Och denna bild, återspeglad i ett barns fantasi, växte sedan till och färglades genom tusen andra små hågkomster från samma tid af personer som stått genom andra eller tredje hand i beröring med händelserna och i synnerhet med tidsskvallret.

Sådana funnos många i Finlands västra kuststäder, hvilka så länge stått i en jämn och oafbruten förbindelse med Stockholm och hvilka till den grad sökt kopiera sin forna hufvudstad, att ännu på 1830- och 1840-talen de finska städernas borgarehus, likasom de finske godsägarnes boningar, voro byggda, inredda och möblerade så troget som möjligt efter de svenska mönsterna. Jag tviflar visst icke, att ju samma och mera direkta hågkomster fortlefva mångenstädes i Sverige; men traditionens lynne är sådant, att hon hänger sig segast fast vid det aflägsna och längesedan förlorade. För Sverige ligger ingen djup, oöfverstigelig klyfta mellan det som var och det som är, och därför tränga de nya bilderna förr de gamla åt sidan. Men i Finland — som nu står på egen, låt oss hoppas lycklig och rotfast botten — vidhänga de gamla svenska hågkomsterna envist som synden, ungefär som de norska på Island, och den till hälften glömda hjältesagan har i Borgå funnit en Sturleson — *mutatis mutandis*, som min gamle rektor brukade säga, när han jämförde sig med Lykurgus och pojkarne med spartaner.

Digitized by Google

Några steg från hvarandra bodde på min födelseort personer ända till bräddarna laddade med den Reuterholmska periodens giftiga lögner, kabaler och vurmerier, jämte personer som uppvuxit i Stockholm under Gustaf IV Adolfs regering och insugit den tidens meningar som oljfläckar i papper, på hvilka sedan intet annat kan skrifvas. Där funnos Bellmanianer, som hört den store folkskalden sjunga på Gröna lund, Lidners supbröder, personliga vänner till Choræus och sådane som vid seklets första gryning sjungit visor med den unge Valerius. Där bodde en för detta kammarjungfru hos prinsessan Sofia Albertina och en sedermera glasmästare, som sades vara oäkta son till Anckarström och verkligen — likasom för att bevisa sin härkomst ifrån en vilde — varit en af hufvudpersonerne vid Fersiska mordet. Kort sagdt, utan att tillstoppa öronen kunde man ej ungå att, hvart man kom, beständigt kringsurras af reminiscenser från det gustavianska tidehvarfvet och dess närmaste efterdyningar; och när jag tillägger att min mödernesläkt i åtminstone tre eller fyra generationer skickat sina unga döttrar att uppfostras i Stockholm samt att far och farfar, en målare och en läkare, stått länge där i bruset af tidsströmmen, så var det icke underligt, att alla dessa hågkomster från så många olika håll småningom skulle gro tillsamman i en barnslig föreställning om det förflutna tidehvarfvet med Gustaf III i medelpunkten.

Men hvilken bizarr och motsägande bild blef ej allt detta! Samlar jag nu alla dessa drag — som, väl att märka, blott till en mindre del härrörde direkt från aristokratin och hofkretsarna, men till större delen från medelklasserna, ehuru man lätt kunde märka att det som nu var i säck hade förut varit i påse — så afmålades Gustaf III i traditionen på 1820- och 1830-talen

Digitized by Google

— således oberoende af »Morianens» svarta tjärsudd — ungefär på följande sätt:

Han var till sitt yttre den älskvärdaste och behagligaste personlighet; hans blick hänförde, hans tal förtjusade, hans nedlåtenhet intog allas hjärtan, hans smålöje var oemotståndeligt, och ingen, hvilken han någongång bevärdigat med ett huldrikt ord eller blott en flyktig nick, kunde någonsin glömma det under hela sin lefnad. Men tillika var han sned i ansiktet på ett sätt som all toilettens talang och frisörens konstfärdighet ej förmådde att dölja; han brukade svart, hvitt och rödt smink, bar en löjlig teatralisk dräkt, och emedan han var komediant i allting, var hans nedlåtenhet idel förställning, hans tal idel falskhet, själfva hans blick ständigt lurande på att snärja och bedraga människor.

Vidare, och för att omvända färgernas ordning, var han den nedrigaste, den samvetslösaste konung och människa som Sveriges historia vet omtala. Hans moralitet var så djupt sjunken, att laster som ej engång kunna nämnas redan i tidiga ungdomen hade förstört hans hälsa, och när han till följd däraf ej kunde vänta sig en arfving till tronen, nedlät han sig till det skändligaste bedrägeri, i det att han lät viga sin egen maka och drottning vid stallmästaren Munck. Kronprinsen, sedermera Gustaf IV Adolf, var således en bastard, men — höjd af vanära! — med konungens samtycke. Han och hans hof tillåto sig den sedeslösaste lefnad och det smutsigaste skämt, i hvilket herr och fru Schröderheim — icke Bellman, som man i Sverige påditat dylika infamier — näst konungen spelade hufvudrollen. Vidare voro prästerne och — mer än så — religionens heligaste sanningar ett ständigt föremål för konungens och hofvets oanständiga gyckel. Ty Gustaf III

Digitized by Google

trodde hvarken på Gud, förnuft, heder eller mänsklighet. Man visste icke i Finland att han skulle förgiftat sin mor, änkedrottningen, men man var öfvertygad om att han låtit förgifva mamsell Ramström, som kände drottningens hemliga vigsel. Lönnmord af alla slag tillskrefvos honom och hans närmaste omgifning. Han var på engång pultron och despot, tjuf och slösare. Och likasom han i sitt enskilda lif var den ärelösaste bof, var han äfven som konung den mest raffinerade tyrann. Att genom sin lyx, sina teatrar, sina krig och sina gärder utarma folket, för att desto lättare kunna förtrycka det, var hans egentliga regeringsmaxim. Han påbörjade hvalfven vid Haga till ett ofanteligt statsfängelse och öfversvämmade landet med brännvin, för att förstöra nationen. Att undergräfva medborgerlig frihet och införa fullkomligt envälde, det var hans mål. Än ville han fly ur landet med röfvade skatter, än sälja en del af riket (Finland?) för att få pengar till kriget mot Frankrikes jakobiner. Och slutligen lät han köpta smickrare utbasuna sin ära, under det att patrioterne ständigt förföljdes med gift och dolk, med häkte och landsförvisning, med stegel och hjul.

Man skulle tro, att en sådan målning och en sådan konung alstrat hos alla rättskaffens människor och medborgare på denna sidan om hafvet endast afsky och hat. Men tvärtom! Det besynnerliga var, att Gustaf III:s minne, oaktadt allt detta, fortfor att vara af de flesta älskadt, af många beundradt, af några dyrkadt. Det var förunderligt med hvilken naiv likgiltighet man målade alla dessa svarta skuggor, alldeles som skildringar ur en roman, om hvilka man tror just hvad man behagar. Man tycktes anse dem blott som en mörk bakgrund, konstnärligt egnad att höja effekten af ett starkt solsken.

Digitized by Google

Ty sol låg öfver dessa dagar äfven i Finland. Återskenet af deras glans kastades mäktigt ända hit och lifvade på ett eget sätt det trumpna finska lynnet. Hvarje kvickhufvud deklamerade Dumboms lefverne, hvarje liten mamsell kände Spastara utantill. Operan Gustaf Vasa var allmänt samtalsämne. Sedernas råhet mildrades, välståndet växte, och senare släkten sågo tillbaka på de första fjorton eller sexton åren af Gustafs regering såsom på en lyckligare tidsålder. Konungen hade flera gånger besökt Finland, men det var egentligen under 1788 års krig som han blef personligen känd i detta land och efterlämnade hos alla, utom en del af adeln, ett älskadt minne. Med dessa få undantag, utan djupare rot, tog hela landet afgjordt parti för konungen vid och efter det olyckliga Anjala. De lysande krigsbragderna, själfva nederlagens ära och i synnerhet konungens personliga mod vid Viborg hänförde Finland, likasom Sverige. Kort sagdt, i detta land, som väl på ytan mottagit många intryck af tidens hätska passioner, men i djupet var och förblef starkt konungsligt sinnadt och tillgifvet dynastin — ty Adolf Fredrik var här mycket älskad — stod Gustaf III:s minne, oaktadt kriget, hvaraf Finland led mest, och oaktadt alla förtalets svarta stämplingar, länge uti ett sken af förklaring, som icke minskades af förmyndaretiden och af den fjärde Gustafs osälla öden med däraf följande kris, hvars skuggor föllo tillbaka ända till 1792 och i sin mån bidrogo att ställa företrädarens regering i en glänsande dager.

Först våra dagar är det förbehållet att göra Gustaf III full rättvisa och lyfta honom lika högt öfver hans många belackares smädelser, som öfver hans icke heller så få loftalares välmenta panegyriker. Ingen som läst von Beskows varma, vältaliga, om icke alltid bin-

Digitized by Google

dande, dock alltid ädelt tänkta och värdiga skildring af Gustaf III som konung och människa, kan numera misstaga sig om de beskyllningars rätta halt, hvilka så länge fördunklat en af svenska historiens blidaste stjärnor med skymf och otack. En stor nationalskuld är däri afbördad, ett frodigt, förmätet ogräs är rensadt från häfdernas kungspark och eftervärldens dom öfver död man. Äfven i Finland behöfdes en sådan rensning, äfven här var en skuld att betala, och äfven här har den svenska vitterhetens veteran von Beskow funnit tacksamme, öfvertygade läsare[1].

Efterföljande berättelse om en gammal urblekt handske är ett obetydligt bidrag till skildringen af det minne Gustaf III efterlämnat i Finland. Om väfven och trådarna i denna historia må den benägne läsaren föreställa sig hvad han finner för godt; jag åtager mig ej att stå till svars för alla de små porslinsfigurer jag här dragit fram ur det välbekanta skåpet. Men för ett vill jag svara, och det är för sanningen af de känslor, för verkligheten af de tänkesätt, som i denna lilla berättelse bryta sig mot hvarandra i frågan om konungens

[1] Sedan detta skrefs (1863), har den frejdade häfdatecknare, hvilken summerat Carl XII:s debetsedel, äfven framlagt en sådan för Gustaf III:s eftervärld. Det är historiens omutliga realism, som korrigerar dess ideala hänförelse. Men de osynliga, de lefvande krafter, som lyfta folken och omskapa tidehvarfven, fly undan den realistiska uppfattningen och låta sig icke beräknas med debet och kredit. Historien har icke allenast en kropp, som är faktum, utan äfven en själ, som är sambandet mellan orsak och verkan. Mycket stort har framgått ur *brister*, och den ideala uppfattningen stannar icke vid att betrakta molnet såsom en dimma, hvilken bortskymmer solen.

Anm. 1879.

Digitized by Google

person och ställning såsom regent. I detta bläckhorn är pennan doppad; för svängar och snedsprång må hon skylla sig själf. Och härmed önskar jag läsaren det förträffeliga tålamod, som alltid unnar en berättare hopp om framgång, äfven om han blott skulle stöka på dammiga hyllor i ett gammalt skåp.

Digitized by Google

1. Helsingfors: Hogland.

Vid slutet af förra seklet låg på norra kusten af Finska viken en liten, bland klipporna inbäddad stad, som af det urgamla helsingeminnet i dessa trakter fått namnet Helsingfors. Väl omgåfvo hafvets vikar på tre sidor den halfö af granit, där den lilla staden uppkrupit som en snäcka ur sjön, men någon fors fanns där då lika litet som nu. Ty staden hade behagat promenera en half mil från dess första barndomshem, där en liten å, benämnd Vanda, kastar sig utför ett icke högt, men lodrätt fall uti Helsinge socken. Ån, som fordom var bekant för sitt laxfiske, har nu längesedan utbytt detta osäkra näringsfång mot den lika aktningsvärda, men indräktigare sysslan att bullra i några idoga mjölkvarnar och spara stadens husmödrar besväret att byka linne.

För dem, som kunde anse laxarnas flyttning från Vanda och staden Helsingfors' otrohet mot sina första husgudar såsom ett dåligt intyg om stadig lefnadsvandel, bör jag anmärka, att det är förlåtligt om laxar och helsingar flytta sina penater, då naturen själf beständigt utstakar nya råmärken. När norra Sverige och norra Finland hvarje sekel eröfra ett grefskap från Bottniska viken och sålunda hvarje år flyttas några tum närmare

Digitized by Google

deras slutliga möte i tidernas fullbordan — hvilket väl må kallas ett sansadt framskridande — så har Finska vikens norra kust, för att ej »stå i stigande tillbaka», också funnit för godt att hvarje sekel tillkrångla sig från hafvet en eller par fot vatten med motsvarande land. Och denna eröfringslusta, värdig en tusen år härefter blifvande stormakt, har så småningom förvandlat de äldre sjöstäderna till uppstäder samt jagat fiskarna från deras lekplatser och skeppen från deras landningsbryggor. Öfvergifna af hafvet, äro städerna tvungna att förr eller senare följa efter; men då detta har sina besvärligheter, ser man dem med deras finska envishet streta i det yttersta däremot.

Två städer i Finland, Helsingfors och Vasa — den ena Gustaf Vasas verk, den andra hans ätts döpta guddotter — ha beslutat sig för att uppsöka det flyktande hafvet. Båda äro medelpunkter för landets svenska kolonisation, och på deras längtan efter hafsluft känner man igen det gamla vikingalynnet.

De två små åarna Aura och Vanda ha haft den äran att skölja Finlands båda hufvudstäder. Men vid tiden för denna berättelse var Helsingfors långt ifrån att ana en sådan utmärkelse. Staden hade visst ifrån början varit ett slags söndagsbarn, ehuru skickelsens vinkar länge förblifvit outtydda. Helsingfors — eller rättare Sandhamn därutanför — hade af Gustaf Vasa varit ämnadt till en af nordens största handelsplatser. Det hade utsändt Sigfrid Forsius att läsa Sveriges och Finlands framtid i stjärnorna. Det hade år 1616 hälsat den store Gustaf Adolf och Finlands ständer, hvilka här lofvade att stå som en mur för Sveriges rike och med sitt blod besegla dess då nyfödda östersjövälde. Etthundra och tjugusex år därefter hade Helsingfors varit vittne till den nesliga

Digitized by Google

fläck, hvarmed partihatet fördunklade Sveriges lysande vapen, och sex år därefter reste Ehrensvärd vid dess portar åt hafssidan »nordens Gibraltar». Från denna tid fick Helsingfors som krigshamn en hög militärisk betydelse och blef trappan, blef förstugan till Sveaborg.

Ehuru ännu en småstad om två- till tretusen invånare, hade Helsingfors blifvit rikt och fått en viss glans genom fästningens anläggande. Det hade mist sin sköna krans af evigt gröna barrskogar på de omgifvande bergen, ty Sveaborg ville ha vid synkrets och tog utan miskund sitt virke på närmaste strand. I stället såg staden — en förvånande syn i Finland! — det ena stenhuset efter det andra resa sig kring dess torg, dess borgare blefvo feta af leveranser till kronan, i dess salar dansade Sveaborgs officerare med Nylands fröknar, och slutligen hände det oerhörda, som uppfyllde de gamla med häpnad öfver tidens fördärf, att man fick en teater i gång, där än Seyerlings komedianter, än underbefäl af garnisonen spelade Don Micco och Lesbina samt Kronofogdarne.

En dag — det var den 17 Juli 1788 — befann sig hertig Fredrik Adolf med sin svit i den 1748 uppförda skans, hvilken till ett drottningaminne kallades Ulrikasborg och beströk det närmast staden belägna inloppet. Vid prinsens sida befunno sig generaladjutanterne Toll och Rajalin, öfverste Anckarsvärd samt danske generalmajoren Mansbach, som hitsändts enkom att komplimentera konungen. Hans majestät var likväl ej då i Helsingfors; han hade företagit en resa till gränsen och till staden Lovisa, där han väntade nyheter från flottan och hertigen af Södermanland.

Tiden gick diger med stora händelser. Sveriges konung och konungasöner hade tågat i austurviking på Ivar Vidfamnes, Erik Väderhatts och Erik den heliges

Digitized by Google

gamla, af svenska kölar så ofta plöjda farvatten. Sjuttio års nederlag, skymf och förödmjukelse, omätliga förluster, växande vådor återstodo att hämna och förebygga. Van att vänta, parera och falla undan — en vana som först under adertonde seklet kommit i bruk — ville den svenska armen åter engång slå till och utstryka 1721, 1743 från tideböckerna. För det att denna arm 1721 var förblödd, 1743 förlamad af invärtes kramp, hade man vågat betvifla dess mod, dess muskelspänstighet och dess förmåga att lefva. Gustaf III trodde på armens hälsa och ville bevisa det; han trodde på farans läkande kraft och på ärans tjusning för svenska hjärtan. Men han var icke nog läkare att ana den kramp, som ännu fortfor att rycka viljor och muskler åtskils samt förlama hans ansträngningar. Han lyftade hjältearmen till ett blixtrande hugg — ett uselt sendrag kom dess fingrar att krokna; armen domnade, hugget träffade luften och slant maktlöst tillbaka på förrädarnes hufvuden.

Det var en varm och solig högsommardag. Ett lätt töcken af solrök flöt som ett flor öfver de grå bergen på landsidan i norr och den nedanför liggande staden med dess gamla kyrktorn och ortens stolthet, dess höga, massiva klockstapel af granit. I öster kransades horisonten i en lång båge af grönskande öar, omflutna af täcka sund, ända till de obevekliga, dystra grå murarna af Sveaborg. Men långt i söder och väster utbredde sig ett ändlöst, silfverglittrande haf, gungande för en sakta bris, medan hvita segel svärmade som svanor i fjärran.

Finska viken var vid sitt solskenslynne, och det händer ej alla dagar. Han är en stormig, orolig sälle, denna hafsvik, som sofver för länge om vintern för att gifva sig ro till hvila om sommaren — en otamd, en hårdhändt viking, som bräcker kölar och uppslukar

Digitized by Google

skatter, men hvars smålöje kan vara så oändligen ljuft, just därför att det är så sällsynt och därför att det ler öfver slumrande dödar.

Prins Fredrik hade stått på dessa klippor mer än engång förut. Han hade som barn och yngling mer än engång besökt Sveaborg. Man hviskade till och med, att hans lätt antändliga hjärta äfven på dessa stränder flammat för skönheten och behagen. Det var då han ansågs för den vackraste och älskvärdaste prins i Europa och drömde, äfven han, om en framtid af glans och sällhet. Ännu vid trettioåtta års ålder kunde han kallas en ståtelig kavaljer; ännu var han damernas förtjusning, när han red in i Stockholm i spetsen för Västmanlands regemente, och när han vid konungens afresa följde den i tårar badande drottningen till kungsbryggan, tyckte man sig aldrig hafva sett ett skönare par. Men denna återstod af ungdomens fägring dolde numera blott ett förkolnadt hjärta, en trött och förbrunnen själ i en af lidelser undergräfd kropp. Man hade nekat honom kärleken och gifvit honom lustan; vägrat honom sol och räckt honom eld; för detta våld emot hjärtats rätt hade hans veka ande förvissnat. Och nu hade han tågat ut, nu skulle han, såsom den officiella frasen lydde, »vid konungens sida draga i härnad, för att likna de fäder, hvilkas ära var ett arf». Var han vuxen denna ära? Ingen trodde det; konungen minst, som icke ens gifvit sin broder ett högre befäl. Men prinsen trodde det själf och såg sig om efter en fyllnad för sitt lifs tomhet. Tillfälle därtill syntes bjudas honom i Finland. Han ville hämnas sina svikna illusioner, han ville förvåna dem som sågo honom öfver axeln och trodde Västmanlands regemente vara nog för hans ärelystnad. Det hade kunnat vara en mans kränkta stolthet, men det var ett

Digitized by Google

barns sårade fåfänga och en i förtid åldrad gubbes vanmäktiga harm.

Emellertid förde prinsen öfverbefälet i Helsingfors under konungens frånvaro. I nära fyra dagar var han suverän monark; en alltför kort tid att låta honom känna spirans tyngd, men tillräckligt lång för att låta honom finna behag i dess glans.

Alla herrarne stodo uppe vid bröstvärnet, lyssnande på ett aflägset dån i sydost, som stundom hördes starkare, stundom svagare, stundom alldeles upphörde, alltefter som vinden kastade om eller växlade uti styrka. Det kunde ej vara hafvets brus, som annars är dessa stränders dagliga musik. Det kunde ej vara åskans dunder, ty därtill fortfor det alltför regelmässigt, och de lätta moln, som dansade öfver fästet, liknade snarare menlös bomull än hotande blixtminor. Det var en aflägsen kanonad, man kunde ej misstaga sig därom; man hade fastmer alla dagar väntat därpå, sedan hertig Carl den 14 Juli afseglat med svenska flottan från Helsingfors för att möta den ryska, som utgått från Kronstadt.

Meningarna voro likväl delade, om kanonaden betydde ett allvarsamt sjöslag, eller endast en mindre skärmytsling. Prins Fredrik var af den senare meningen.

— Jag vill slå vad om alla mina skulder — sade han muntert — att min tappre broder storamiralen uppjagat några ryska mjölskutor vid Fredrikshamn och tvungit dem att salutera svenska flottan, hvarpå han utan tvifvel är nog delikat att låta dem fritt passera.

Denna elaka anspelning på hertig Carls tvungna grannlagenhet, tre veckor förut, mot ryska flottan vid Dagerort fann genast anklang i prinsens svit.

Digitized by Google

— Det vore skada på mjölmattorna, ty om två veckor skola de ryska limporna smaka gudomligt, inföll djärft en yngre officer af Sveaborgs garnison.

— Tror ni det, kapten Croneld? återtog prinsen, i hvars omgifning man icke talade särdeles skonsamt om kriget och utrustningen. — Ni har rätt; jag hoppas hertigen tillåter oss att om två veckor dejeunera i Kronstadt. Hvarom icke, böra vi landtkrabbor mätta oss med vår flottas ära.

— Ers höghet torde gissa mera rätt, än kanske förmodas, utlät sig baron Rajalin, hvars öfvade öra snart upptäckte kanonadens verkliga beskaffenhet. — Detta är ingen affär med mjölskutor, det är en rangerad batalj.

— Men det är icke möjligt, invände prinsen. Hör! Nu är allt åter tyst; det är förbi. Jag kan höra en fluga surra, och hon borde likväl öfverröstas af svenska flottans kanoner.

— I detta krig går allting lätt. Om flottan vinner bataljer på en half timme, bör landtarmén vinna dem på en kvart, hviskade åter kapten Corneld i prinsens öra.

— Mina händer — fortfor Rajalin — äro grofva och valkade, men om ers höghet behagar lägga sin fina hand på blotta berget under oss, så torde finnas att vi hafva en god resonnansbotten. Eller ännu bättre, om det ej för mycket inkommoderar, skulle jag föreslå att luta örat mot berget.

Prinsen följde det första rådet.

— Jag tycker mig verkligen känna en lindrig skakning, sade han, men den kan likaså lätt uppkomma af att man kör i staden. Ni tror då verkligen, min bästa baron, att detta berg kan berätta oss sagor?

Digitized by Google

— Kanske, ers höghet. Och rätt förunderliga sagor om rikens öden, som i denna stund stå på spel. Brassa om styckeportarna, så skall ers höghet få höra.

Prinsen hade för nyss kommit från hofvet, han var för mycket känslig för sin nuvarande höga värdighet och fruktan att synas löjlig, för att utan motvilja underkasta sig en genant position. Men hans nyfikenhet och ögonblickets spänning segrade öfver betänkligheterna.

— Välan, mina herrar! — utropade han — följen mitt exempel! Alle man till kojs!

Nästa ögonblick lågo alla med örat mot berget. Och alla hörde nu tydligt en stark och uthållande kanonad, som än tycktes aftaga, än åter fördubblas i styrka, och i hvilken man tidtals kunde igenkänna glatta lag från bredsidorna af linieskepp [1].

Prins Fredrik skämtade icke mer. Detta underjordiska budskap, hvilket — medan allt hvad öga och öra för öfrigt nådde syntes så tyst och fredligt — gick genom haf och land att vittna om aflägsna strider, hade något högtidligt, något hemlighetsfullt. I denna stund afgjordes rikens välfärd, tusende landsmän gingo kanhända nu till en blodig död, och ingen af de närvarande kunde rädda eller hjälpa dem. Vän och fiende talade samma språk med kanonens eldtungor, men ingen kunde tyda dess mening, ingen visste om det bebådade svenska vapnens seger eller nederlag. Och när man åter uppreste sig, syntes allt som en dröm: bofinken sjöng sin sommarvisa i närmaste träd, och hafvet plaskade sakta mot klipporna, likasom hade det aldrig druckit en droppe blod eller begrafvat en spillrad köl under sin soliga yta.

[1] Afståndet mellan Hogland och Helsingfors är fågelvägen ungefär tolf svenska mil. Sveaborgs bombardement år 1855 kunde, med örat mot berg, tydligt höras på trettio mils afstånd.

Digitized by Google

— Vid Gud — sade prinsen, i det han åter reste sig — min broder Carl har i dag en het dag. Är det någon af herrarne som af kanonaden kan sluta till stridens chancer?

— Ryska flottan — sade Rajalin — för gröfre artilleri än vår. Jag tycker mig kunna urskilja moskovitens kontrabasar, och de brumma icke mera så rasande som vid början af kanonaden.

— Må Gud beskydda fäderneslandet! fortfor prinsen blek och upprörd, ty han bar dock ett hjärta, och det var den bästa delen af hans person. — Hvad är att göra? Kunna vi på något sätt undsätta storamiralen?

— Om ers höghet tillåter — yttrade Mansbach, mera soldat än diplomat och fröjdande sig som kusken åt smällen — vågar jag anmärka, att svenska skärgårdsflottan ligger segelfärdig på redden.

— Hon kommer för sent! Hon kommer för sent! utropade flera bland herrarne, som alldeles icke voro hugade att hjälpa hertigen skära lagrar.

— Hon kommer icke för sent, om hon genast går ut, yttrade med ifver öfverste Anckarsvärd. — Det gifves alltid redlösa fartyg att bärga, sårade att undsätta, priser att uppbringa. För Guds skull, ers höghet, låt flottan lätta ankar på ögonblicket!

Ett krigsråd improviserades. Röster höjde sig för och emot förslaget. Aldrig hade prins Fredrik befunnit sig i en mera brydsam belägenhet. För första gången i sin lefnad skulle han tänka och handla uti en konungs ställe, och man ville ej ens unna honom tid att betänka sig.

— Brisen lugnar ut, flottan kan icke röra sig, invände han.

— Alla chebekerna föra åror, anmärkte Rajalin.

Digitized by Google

— Det är sant, medgaf prinsen, synbart förlägen.

— Men om hertigen är slagen, går skärgårdsflottan förlorad! utropade åter hertigens uppenbare och konungens hemlige fiender i krigsrådet.

— Och då faller hela ansvaret på ers höghet, hviskade kapten Croneld, som visste till hvem han talade.

Prinsen lät skrämma sig.

— Vi måste affärda ett ilbud till konungen och begära hans order, sade han.

Anckarsvärd rodnade af harm.

— Flottan är segelklar, hvarje minut kostar blod, hvarje timme kan kosta oss en provins, och ers höghet tvekar ännu! utropade han, ur stånd att styra sin sjömannaifver.

Prins Fredrik rodnade i sin tur, lätt sårad, som alla svaga själar, i hvad han ansåg för ett förnärmande af sin värdighet.

— Jag har begärt råd och ej reprimander, yttrade han. Kapten Croneld, besörj om en karl, som är i stånd att rida ihjäl sin häst.

— Jag ser min bror därborta vid vallen, och om ers höghet behagar hedra honom med denna beskickning, ansvarar jag för hans nit, yttrade kaptenen.

— Godt. Kalla hit honom!

Prinsen ref ett blad ur sin plånbok, tecknade några ord med blyerts och förseglade bladet med munlack.

Den tillkallade, en liten ung, vacker och spenslig underofficer, som nyss aflöst en vakt vid skansen, närmade sig och gjorde militärisk honnör.

— Men det är ju ett barn, som själf behöfver sköterska, anmärkte prinsen småleende. Ditt namn?

— Lennart Croneld, sergeant vid savolaksarne.

Digitized by Google

— Savolaksarne stå vid gränsen. Huru kommer det sig att du är här?

— Jag har först i vår trädt i tjenst, blef kommenderad till Sveaborg för att inhämta krigsvetenskapen och väntar på order att afgå till min bataljon.

— Kan du rida?

— Något, och alltid i elden för min konung.

— Godt. Rid med detta till hans majestät, hvar du finner honom, måhända i Lovisa. Men rid som en hedning och hämta mig svar. Är du inom tolf timmar tillbaka, lefvande eller död, så vill jag hafva dig uti nådig åtanke.

— Skall ske, ers höghet! Är något vidare att befalla?

— Nej.

Gossen ilade bort, kastade sig på den första häst han fann vid skansen och galopperade af.

— *Voici de quoi faire quelque chose!* sade prinsen. Vore pojken ett hufvud högre, kunde han duga bland mina västmanlänningar.

Digitized by Google

2. Efter Hogland.

Kanonerna vid Hogland hade väckt många tusen sofvande ekon bland klipporna vid Finlands södra kust, och ryktet därom nådde samma dag konungens öron. För denna viktiga nyhet glömdes ett ögonblick alla öfriga omsorger: gränsens försvar, truppernas utrustning och proviantering, folkets vinnande för det oförmodade kriget. För första gången sedan Ehrenskiölds tider hade svenska flottan vågat mäta sig med den ryska. Och på flottan byggde konungen sin bästa förhoppning: hon skulle förlama hans fiendes makt och bana vägen till Petersburg. Ett slag var gifvet; men hvem segrade? hvem blödde? Ingen visste det. Hafvets böljor voro stumma, strändernas ekon hade intet svar att gifva. Med en otålighet, som han knappt förmådde beherska, skyndade konungen tillbaka till Helsingfors.

Ryktet om ett sjöslag sprang före honom på kustvägen. Landtfolket, som återvände från den nyss började höslåttern, stannade vid vägkanten, svängde mössorna och skyldrade med liar och räfsor, när konungen for förbi. Det var nylänningar. Tavastlänningar skulle ej ha kommit sig att hälsa, innan landsfadern redan hunnit ett stycke förbi dem.

Digitized by Google

Konungen åkte i öppen kalesch och vid hans sida kabinettssekreteraren Ehrenström. Resan skedde så hastigt, att största delen af sviten stannat efter. Endast två kammartjenare och två lifdragoner utgjorde eskorten.

Strax väster om Borgå och vidpass fem mil från Helsingfors mötte de en spenslig ryttare, som på sin löddriga häst gjorde min af att spärra vägen. När detta ej lyckades, kastade han om och försökte att följa vagnen. Men vagnen hade friska hästar, och hans var uttröttad. När då ryttaren såg sig bli efter, sprang han af hästen, lämnade denna med fria tyglar på vägen, uppnådde springande konungens vagn och klängde sig upp bakom vagnen.

Detta aflopp ej utan knuffar, ty platsen var upptagen af en skjutskarl och en lakej. Ena dragonen red till, hotande med flatsidan af sabeln, och alla tre gjorde sitt bästa att kasta den objudne gästen ned från steget, i den tro att han var en galning, om ej rent af en förrädare, som stod efter konungens lif.

Men Lennart Croneld — ty det var han — försvarade manligen sin plats med högra handen, under det att han med den vänstra svängde ett litet papper, idkeligen ropande:

— Stafett! stafett!

— *Qu'est-ce que c'est?* frågade konungen och vände sig om.

— Stafett! skrek ynglingen ånyo, klängde sig upp på bakressåren och lutade sig framåt konungens plats, i det att han med högra foten utdelade hurtiga puffar åt sina motståndare, som hängde fast vid hans ben.

Allt detta skedde under god fart utför en backe.

Kalabaliken var så befängd, att konungen, oaktadt Hoglandstankarna, ej kunde afhålla sig från att le. En

Digitized by Google

blick på den lille landsvägsriddarens blossande ansikte, kuragösa uppsyn och neddammade uniform, på hvilken konungen igenkände en af sina trogna savolaksare, afväpnade helt och hållet hans missnöje öfver detta brott emot vägfriden och den vördnad för hans person, hvarmed han annars var ganska nogräknad.

— Gif mig ditt papper, och tag plats bredvid kusken! befallde konungen.

Stafetten lät icke säga sig detta två gånger. I ett nu hade han framräckt papperet, klättrat öfver kanten af vagnsdörren, tagit plats bredvid den förvånade kusken och till och med hunnit på sin äfventyrliga promenad göra ett slags front för majestätet.

Konungen läste biljetten; hans blick mulnade.

— Hvilken sottise! yttrade han på franska till Ehrenström. — Begära order på tio mils afstånd, när hvarje ögonblick är dyrbart och man har medel i händerna att fullfölja en seger eller förekomma ett nederlag!

Det är bekant, att denna prins Fredriks uraktlåtenhet, hvilken bland annat tillät fienden att åter bemanna och bortföra fyra redan redlösa skepp, blef första anledningen till en ny rupture mellan de kunglige bröderne och med så mycket större skäl ett föremål för konungens harm, emedan den nu så ovissa segern därigenom skulle ha lutat betydligt mer åt den svenska sidan.

Gustaf III:s naturliga ädelmod tillät honom icke att låta harmen utbryta mot den oskyldige budbäraren. Gossens frimodiga väsen behagade honom, och han fann för godt att med några nådiga frågor göra sig underrättad om den lille stafettens lefnadsomständigheter.

Vänd mot konungen och stående med ena knäet böjdt emot kusksätet, redogjorde Lennart Croneld — allt

Digitized by Google

under ilande fart — utan mycket krus för sina korta lefnadsöden. Hans far, en gammal afskedad major, bebodde en liten gård på gränsen i Kerimäki socken i Savolaks och hade ruinerat sig på ett järnbruk, som han äflats att anlägga. På gamla dagar hade majoren gift om sig och vårdades nu af sin andra maka, medan sönerne Detlof, kapten vid nylänningarne, och Lennart, sergeant vid savolaksarne, inträdt i konungens tjenst. Emedan man nu med allt skäl kunde vänta sig något att göra vid gränsen och fädernehemmet stod i fara för fiendens angrepp, förteg icke Lennart sin innerliga önskan att ju förr desto hellre blifva kommenderad till tjenstgöring i sin bataljon.

— Vi skola se till att din lojala önskan blir uppfylld, svarade konungen med en nådig nick. — Din far är en bra soldat, och jag är öfvertygad att hans söner ej skola vansläktas.

Vid hästombytet i Sibbo, tre mil från Helsingfors, hoppade Lennart Croneld af, flög som en pil till stallet och valde åt sig den bästa hästen, hvilken just skulle framledas för konungens vagn. Ordet stafett i kunglig majestäts tjenst var den trollformel som besegrade alla invändningar, så mycket mer som man sett den lille kuriren anlända på konungens egen kuskbock. En gammal dragonsadel, och stafetten var fullt ekiperad att fortsätta ridten.

Innan den kungliga vagnens hästar ännu voro förspända, framträdde den lille sergeanten, gjorde front och frågade hvad hans majestät hade att befalla till svar på rapporten.

— Svaret medför jag själf, sade konungen, och du kan emellertid taga plats bredvid min kammartjenare.

Digitized by Google

— Jag ber om nåd — sade ynglingen oförskräckt — men jag har order att hämta svar, och hans kunglig höghet väntar mig.

Konungen log ånyo. En sådan tvärsäkerhet var han ej van att finna alla dagar.

— Du ämnar således träffa hertigen förrän jag?

— Hoppas det, ers majestät. Ifall jag ej bryter nacken af mig på vägen.

— Inga dårskaper, det förbehåller jag mig. Men träffar du hertigen förrän jag, så säg honom ... Brukar du gissa gåtor?

— Nej. Men om ers majestät befaller ...

— Det är bra. Säg till hertigen af Östergötland: *medan gräset växer, dör kon.*

— Skall ske. Har ers majestät något vidare att befalla?

— Ja. Akta din hals! ... *Allons!*

Vagnen satte sig i rörelse, kusken klatschade till, men innan det kungliga ekipaget hunnit ut genom grinden, galopperade Lennart Croneld redan borta på landsvägen.

— Hvem skulle tro — sade kungen till Ehrenström — att den där är född *dans les déserts de Savolacs*, bland ett folk som ej fås att springa med mindre än att man tänder dem en petard i ryggen?

— *Les bêtes trottent, les veaux dansent*, svarade kabinettssekreteraren.

Det hörde länge till hoftonen att anse finnarne som ett slags halfvildar, ehuru lifdragonerne af Sprengtportens skola bort tjena som prof på motsatsen.

Midti den ljusa sommarnatten, då ännu knappt ett lätt flor af skugga sänkt sig öfver de mörka grantopparna på Sandhamn, anmälde vakthafvande officern

Digitized by Google

hos prins Fredrik, att den på eftermiddagen afsända stafetten var anländ med svar från konungen.

— Ändtligen! utropade prinsen, som under sin korta regering hunnit lära åtminstone det, att man sofver lugnare *under* en spira, än *med* en sådan, när armen är svag. — Du har dröjt länge! sade han till den inträdande, som stöflade fram ackurat sådan han hoppat från hästryggen.

— Order lydde: inom tolf timmar. Jag har dröjt åtta och en kvart, svarade ynglingen frimodigt.

Dessa åtta timmar hade förefallit prinsen som lika många dagar.

— Svaret! Gif hit! utropade han.

— Hans majestät har befallt mig att framföra det muntligt.

— Muntligt? Och med en sådan *postillon d'amour!* Hans majestät har sina besynnerliga infall. Nåväl, skall flottan lyfta ankar?

— Vet icke, ers höghet!

— Pojke, vill du göra mig rasande? Hvad svarade kungen?

— Hans majestät svarade: Säg till hertigen af Östergötland: *medan gräset växer, dör kon.*

Prinsen fixerade sin lille stafett. Det allraminsta pojkaktiga löje vid mungiporna, och Lennart Croneld hade varit, om icke förlorad, så åtminstone i största fara att kastas på dörren, pryglas af vakten och, sålunda skymfad, se sin militära bana tvärt afbruten, ty prins Fredrik var af ett ytterst retligt och häftigt lynne, som mer än engång förlupit sig mot konungen själf. Men ynglingen stod där så orubblig, tvärsäker och allvarsam som en trumpinne: icke det minsta drag af grin

Digitized by Google

förde falsk flagg i hans käcka uppsyn, och prinsen lugnade sig.

— Hvar fann du konungen? frågade han.

Lennart beskref sitt möte med vagnen.

— Men då är ju hans majestät inom några ögonblick här?

— I flygande rappet, så mycket jag vet.

— Hvartill tjente då din dumma beskickning?

— Jag hade ers höghets order att hämta svar.

— Antingen är du en inpiskad skälm, eller är där ett frö till Stedingk uti dig, och det kan komma på ett ut.

Den lille sergeanten såg honom styft i ansiktet och rörde icke en fena.

— Gå och lägg dig! sade prinsen, hvilken ej kunde låta bli att skratta i all sin förargelse.

Sergeant Lennart Croneld marscherade ut. Prinsen lät kalla kapten Croneld, som var tillkommenderad bland hans adjutanter.

— Det är artiga komplimanger kungen skickar mig genom den valpen er bror! sade han och berättade svaret. — Man har ett eget sätt att uttrycka sig här i Finland, och hans majestät tager seden där han kommer.

— Jag kan ej finna att det är ers höghet, utan snarare hertigen af Södermanland, som har att beklaga sig öfver proverbet, svarade kaptenen. Försynen afvände att något dödligt kunde hända storamiralen, men om så olyckligt vore, ser det ut som hade hans majestät velat prevenera med ett slags *épitaphe* . . .

— Nej, nu badinerar ni, min kära Croneld! Men uppriktigt sagdt, *mon ami,* såsom sakerna nu stå, har jag föga utsikt att kunna vara er och edra vänner till

Digitized by Google

någon nytta. Hvad kan jag göra för er? Min nya generalsfullmakt hindrar ej kungen att säga mig sottiser, och skräddaren, som civiliserat mina västmanlänningar, väntar med otålighet på mitt fältmarskalkstraktamente. Nu kommer storamiralen, som ni ser, och förtjusar oss med en seger. Kriget blir populärt, och edra förhoppningar ryka för *mille diables*.

— Tillåt mig anmärka, att om segern är en förmodan, är missnöjet i armén blott alltför mycket en *certitude*. Befäl och manskap knota högljudt, att man i ett lagstridigt anfallskrig skickar dem, utan magasiner, utan ekipering, som offer till slaktbänken. Hellre än att blottställa fäderneslandet, skola officerarne lägga in om afsked i massa, därest man icke beviljar fred och riksdag. Kriget skall slutas innan det knappt är börjadt, och dess anstiftare torde ej undgå att dela Lewenhaupts öde. Men tyvärr dependerar freden af kejsarinnan, som ej lärer underlåta att därvid fästa vissa villkor för sin säkerhet, och då hon, som man har anledning förmoda, är underrättad om finska nationens enhälliga önskningar, torde hända att hon fordrar Finlands självständighet under rysk protektion.

— Allt det där, min bästa kapten, har ni sagt mig hundrade gånger förut, och jag har haft den svagheten att höra er, emedan jag hoppats kunna vara fäderneslandet nyttig. Men vet ni väl, att hvad ni säger mig har mycket tycke af högförräderi, och att jag kunde låta arrestera er på stället, då ert hufvud komme att sitta något löst på axlarna?

— Gör det, ers höghet! Arrestera en man som visar ers höghet den enda utvägen till fäderneslandets räddning, såsom sakerna stå numera! Men kom ihåg, att bakom mig står en armé och bakom armén ett folk!

Digitized by Google

Prinsen, alltid lika häftig som vacklande och obeslutsam, gick fram och åter i rummet, delad mellan sin harm emot konungen och sin fruktan att kompromettera sig genom att lyssna till planer som smickrade hans fåfänga, men kommo hans bättre känslor att rysa.

— Hvem garanterar mig — sade han — att ni icke är köpt af konungen? Eller hur skall jag förklara det språk ni vågar föra till mig?

— Behagar ers höghet fråga den förste officer, den förste adelsman, som mötes på gatan, och om han är uppriktig, skall han säga ers höghet detsamma som jag.

— Godt, godt, jag vill tro er. Ni kan tänka er min situation, omgifven, som jag är, af spioner på alla sidor! Men det är ju en horrör! Att rädda riket med öppet myteri i fält! Att, ännu obesegrad, anse sig dependera af en fiendes godtycke! Hvad är det ni talar om finska nationens enhälliga önskningar? Jag har trott finnarne vara ett lojalt folk.

— Det äro de också, ers höghet, men efter sin synpunkt. De anse att Finland i sin nuvarande ställning är en börda för Sverige, som för dess skull invecklas i beständiga krig, medan Finland själf ruineras, ecraseras och aldrig kan komma till varaktigt välstånd. Däremot självständigt, skulle det blifva ett neutralt område, en barriär mellan de två hufvudmakterna i norden och därigenom lyckligt betrygga Sveriges östra gräns.

— Under rysk protektion!

— Antingen — eller! Se där ers höghets mission och den ärofulla charge, hvarmed ers höghet skulle tillvinna sig Sveriges tacksamhet, samtidens beundran och eftervärldens pris! Mottag Finlands krona, och ers höghet skall soutenera alla svenska sympatier i detta

Digitized by Google

land, som då fortfarande blir Sveriges trognaste bundsförvant. Vägra att mottaga den, och ers höghet skall lämna det ryska inflytandet fältet fritt, i hvilket fall Finland, vid dess snart oundvikliga skilsmässa, icke skall dröja att välja en prins som är besläktad med det kejserliga huset.

— Är ni då fullt säker, att dessa tänkesätt äro allmänna bland finska nationen?

— Ifall ers höghet med nationen menar dess upplyste och politiskt tänkande män, det vill säga landets första stånd, tror jag mig vara säker därpå. Massorna skola, nu som alltid, följa det föredöme man ger dem, och hvarför skulle de icke göra det, när det ligger i deras eget intresse? Dessutom skall man draga försorg om att de tre ofrälse stånden befrias från regeringsbördan och nöjas med deras naturliga bestämmelse att arbeta, betala, tjena och lyda.

— Säg mig uppriktigt: har ni icke allt detta från Sprengtportens mun? Jag tycker mig se räfvens tass sticka fram ur mullvadsgångarna.

— Säg hellre lejonets klo, i närheten af hvars gamla kula ers höghet nu befinner sig. Jag vill svara med all möjlig *franchise,* att jag haft äran börja min militära bana under general Sprengtporten i Savolaks, innan hans illa belönade tjenster tvungo honom att lämna fäderneslandet. Emedan han behagat distinguera mig med sin synnerliga protektion och jag smickrar mig med att kunna räknas bland hans tillgifnaste lärjungar, vill jag ej neka att ju dessa idéer äro ursprungligen hans; men de delas numera af hela den finska adeln, som i ers höghet redan länge sett Finlands befriare och Sveriges goda genius.

— *Eh bien,* hvad vill ni att jag skall göra?

Digitized by Google

— Till en början intet annat än försäkra oss om ers höghets nådiga och konfidentiella samtycke. Vi skola handla. Ers höghet skall plocka frukten, när den är mogen att falla från trädet.

— Ah, det är allt en chimär!

— Ers höghet skall tänka annorlunda en månad härefter. Konungen skall då icke förgäfves ha moquerat sig öfver ers höghet.

Prinsen rodnade; törnet stack där det var beräknadt att träffa.

— Apropos, sade han, den förflugna malisen bör ej komma ut genom skvallret. Säg er bror att han håller tand för tunga, om han ej vill att jag skall sätta honom där ej sol och måne lysa. Han har anlag att vara tämligen näsvis för sina år.

— Jag vore förtviflad, om han haft olyckan att misshaga ers höghet. Han kommer som en half vilde nyss från ödemarkerna, där han insupit bondlandsmaneren och en hop servila tänkesätt hos min far, som är rojalist *à tout prix*. Det enda jag kan säga till hans favör, är att han är rättfram på sak, som en spikhammare. Om ers höghet är så nådig och excuserar hans dumhet, vill jag göra mitt bästa att educera honom. Det är därför jag låtit hitkommendera honom och icke ämnar släppa honom tillbaka till vildmarken.

— *C'est bien.* Jag torde en annan gång få tillfälle att språka om edra chimärer. Hör ni det? *Chimärer,* säger jag er! Akta ert hufvud, kapten Croneld! Och kom väl ihåg, att om jag tillåtit er tala mer än ni bort, är det blott emedan det amuserat mig på en ledig stund; men intet löfte, alldeles intet löfte har jag gifvit er. Ni står er egen risk; spelet är högt; skyll icke mig, om ni tappar peruken. Är jag förstådd?

Digitized by Google

— Fullkomligt, ers höghet.

— *Au revoir,* min kapten.

Knappt hade detta samtal satt den svage prins Fredrik nya myror i hufvudet, innan en ordonnans sprängde fram och förkunnade konungens ankomst.

Får man tro hvad som säges, har mötet mellan de kunglige bröderne denna gång icke varit det allra ömmaste och kvarlämnat i bådas känslor en bitterhet, som nästan liknade en rupture. Det beställsamma ryktet fick mycket att-berätta om orsaken hvarför skärgårdsflottan overksam lyssnade på dånet af Hoglands kanoner. Öfverste Anckarsvärd var den som först fick uppbära skulden; sedan förklarade prinsen att Toll och Rajalin afstyrkt flottans utlöpande, och slutligen gissade några att rätta orsaken var de sedan så ryktbare Anjalamännens hviskningar, hvilka som en myggsvärm surrade kring prins Fredriks öron.

Bland detta då redan så talrika och snart så mäktiga parti var sjöslaget vid Hogland långt ifrån att väcka samma förtjusning som annorstädes i Sverige och Finland. Ingenting hade för dessa herrar varit olägligare än en seger, ingenting kärare för deras planer, än ett afgörande nederlag. I dessa grumliga känslor blandade sig landtruppernas gamla afund mot den gynnade flottan och gjorde sitt bästa att förringa de svenska vapnens framgång, förneka själfva tapperheten och bittert klandra alla dispositioner.

Slaget vid Hogland var icke en seger, icke ett nederlag. Två gamle boxare hade fattat hvarandra om lifvet: den ena tappade mössan, den andra skon, och båda gingo med skråmor ur striden. Men att icke besegras hade redan blifvit lika ovant för den ena, som för den andra att icke segra; och medan man sjöng

Digitized by Google

tedeum i Petersburg liksom i Stockholm, medan ryska flottan snart återvände att blockera den svenska vid Helsingfors, där virke saknades att iståndsätta skadorna, räknade konung Gustaf det för sin största vinning, att hans blågula flagga åter engång svajat högt för en frisk fläkt af det gamla hjältemodet.

Hans möte med hertig Carl, som dagen efter slaget återvände till Helsingfors med sina illa tilltygade skepp och en rysk pris, var hjärtligt och ömt. Aldrig, hvarken förr eller senare, hade ett starkare intresse förenat dessa åtskilda brödrahjärtan, än nu, när den enas ära var den andras efterlängtade fördel; och konungen, som afskydde tobaksrök, hade, om det kommit an därpå, varit i stånd att förklara den pipa hertigen rökte under slaget på skansen af chefsskeppet Gustaf III för ett rikspalladium.

De sårade inkvarterades dels i staden, dels i fästningen, fångarne skickades till Sverige, troféerna fördes ombord på Amfion, där konungen bodde under hela sin vistelse i Helsingfors. Den 21 Juli firades på flottan, i fästningen och i staden med mycken ståt och *tedeum* en högtidlig tacksägelsefest, som länge utgjorde en glanspunkt i ortens krönika. Troféerna fördes i land från Amfion och buros i procession till den gamla träkyrkan, som var belägen på samma plats där nu det finska universitetets bibliotek reser sin runda kupol och sina vackra pelaresalar. Denna kyrka, uppförd 1727 och rifven jämt hundra år senare, bar — liksom dess förnäma mönster i Stockholm och många andra kyrkor dessutom både i Sverige och Finland — på sitt änne en besynnerlig blandning af gudsdyrkan och konungadyrkan. Ofvanför altaret prunkade nämligen solens upp-

Digitized by Google

gång, »lifligen med pensel aftecknad», och därunder lästes följande inskrift på latin:

Jehovah, Du skall vara mitt ljus, mitt lif, min läkedom! Ulrika, Du skall vara min prydnad och mitt lysande namn!

Men därunder stod att läsa i ödmjuk och borgerlig svensk skrift följande varning:

Tu stad, o Helsingfors, tin gamla synd lägg af,
om tu ej segla vill ännu en gång i qvaf!

I denna kyrka, där 1742 i Augusti finska och svenska krigare begräto sitt lands skymf och olycka — i samma kyrka, där 1752 i Juni konung Adolf Fredrik knäböjande tackade Allmakten för en lycklig färd öfver hafvet — där uppträdde nu konung Gustaf III, omgifven af en glänsande svit, lät nedlägga troféerna vid altaret och höll ett af sina vackra, välberäknade tal, hvari han särskildt tackade hertig Carl för den vunna segern och högeligen prisade flottans hjältemod. De gode borgarene i Helsingfors rördes ända till tårar; de visste icke hvad de mest skulle beundra: konungens rörande tal, hans intagande personlighet eller hans granna burgundiska sidentröja, hans mångfärgade fjäderbuske och hans skor med de röda banden och de stora silfverspännena. Med de flestes andakt var det troligen slätt beställdt; men de gamle, som ännu påminte sig 1742, prisade i sitt hjärta en försyn, som åter låtit deras land och dem själfva upplefva, efter så många förödmjukelser, en ny segerdag.

Efter gudstjensten var parad på torget — samma plats, där nu Gustaf III i universitetets salar tillhör historien — och en mängd riddare dubbades af konungen

Digitized by Google

framför truppernas front. Då skedde något, hvilket på denna tid ansågs såsom en riksviktig tilldragelse, nämligen att konungen stiftade en ny värdighet inom svärdsorden, riddarne med stora korset, och detta nya hederstecken tilldelades i främsta rummet storamiralen, därnäst de chefer, som mest hade utmärkt sig i striden. Hela officerskåren vid amiralitetet fick en grad i befordran, en ynnest som icke var egnad att blidka landtruppernas jäsande afund och missnöje.

Konungen var vid det briljantaste lynne; han tycktes icke ana de åskmoln, som uppstego ur själfva segerns sköte. Han red, efter slutade ceremonier, framför lederna, samtalande ömsom med höga och låga. För alla hade han ett nådigt ord, ett förbindligt småleende, och makten af hans förmåga att tjusa röjdes däri, att mången, som både före och efteråt lyssnade till smädelsens tassel och förräderiets hemliga stämplingar, i detta ögonblick var beredd att gifva för konung och land sitt varmaste hjärteblod. Förrädarnes spejande blickar mulnade denna gång, när de märkte soldatens oskrymtade tillgifvenhet, och knappt hördes, när konungen red förbi, mer än en af dessa försåtliga hviskningar, som annars voro deras vanliga lösen: ordet *komediant!*

Så sakta detta ord än uttalades, nådde det likväl konungens fina öra just när han passerade prins Fredriks stab. Han vände hufvudet dităt, där for som ett moln öfver hans stora klara ögon, men det varade blott tiondedelen af en sekund. Nästa ögonblick hade hans ansikte återtagit dess blida, strålande uppsyn, och han red vidare, utan att tyckas fästa någon uppmärksamhet vid dessa ljud i den toma luften.

När han passerade Österbottens regemente, vid hvilket smärre fördelningar af några andra kårer voro

Digitized by Google

tillkommenderade, märkte han en liten sergeant, hvars spikraka, morska hållning ådrog sig hans nådiga blick.

— *Voilà, mon prince, votre petit postillon!* yttrade han gladt till prins Fredrik, som red vid hans sida.

Prinsen rynkade ögonbrynen, men fann för godt att icke låtsa igenkänna sin förtretlige budbärare.

— Jag vill påminna mig — fortfor konungen — att gossen begär som en grace att få afgå till sin bataljon. Låt redan i morgon utfärda order därom. Och du där, *mon brave compagnon,* gör dig i ordning att växa några tum högre under Nyslotts kanoner, där du skall aflägga ditt första lärospån. *Attendez* — du ville kanske gärna på ett par dagar hälsa på din gamle far? Du har permission att göra det; Hastfehr måste så länge bärga sig dig förutan. Hälsa din far, major Croneld, från mig, och bed honom hålla gränsen ren från spioner. Jag vet det skall göra den gamla ärliga själen ett nöje att ännu vara sin konung nyttig. *Au revoir, mon ami,* när du förtjent epåletterna.

Sergeant Croneld stod styf och rak i ledet, utan att svara ett ord, men hans tacksamma blick uttryckte tillräckligt att konungen i hans lilla person vunnit en intill döden trogen krigare mera, och nöjd med detta stumma svar, red monarken att adressera några huldrika ord till de närmast stående officerarne.

Dagen därpå begrofvos i Helsingfors, med militärisk honnör och i samma grift, tre fallna tappre från Hogland: öfverstlöjtnanten grefve Baltzar Horn, flaggkaptenen Fust och en yngre Horn. Öfverste Modée höll öfver den förstnämnde ett vackert tal, som framkallade tårar i mångens ögon bland de talrika åskådarne, och därefter öfverlämnades den fallnes värja åt hans unge son. Ingen vård betäcker numera detta Hoglands-

Digitized by Google

minne på Helsingfors äldre kyrkogård; själfva platsen där de fallne hvila är obekant och förgäten af det nu lefvande släktet. De döda rida fort in i skuggorna af det förgångna, och samma Finland, som rest i Åbo en minnesstod öfver den sexton år senare aflidne Porthan, letade ännu några dagar förut den glömda plats, där fädernejorden förvarat hans ben.

Digitized by Google

3. Savolaks ödemarker.

I de gamla finska runorna säges det att Ilmatar, luftens sköna dotter, ledsen att ensam bo i den öde rymden, sänkte sig ned till hafvets vågor och drefs där af östanvinden vida omkring i sjuhundrade år. Då kom en fågel, en and, på vackra vingar, såg Ilmatars skuldra höjas öfver vågen och trodde sig se en ö af blommor. På denna ö lade anden sina ägg; men Ilmatar, som kände sin skuldra värmas, rörde sig hastigt, ett af äggen föll i vattnet och brast i stycken. Af dess öfra hälft blef himlen, af dess nedra hälft jorden, af dess gula solen, af dess hvita månen, af dess dunkla ämnen danades fästets moln och af dess klara ämnen himmelens stjärnor. Efter nio somrar höjde Ilmatar sin hand ur vågorna och begynte att skapa länder. Där hon vinkade med handen, höjdes stränder, uddar och öar; där hon trampade med foten, danades vikar och fjärdar, berg, slätter och gröna ängar; men där hon dök ned i vattnet, danades rundtomkring henne hafvets djupa afgrunder.

Så framskymta haf och vatten redan i finska folkets äldsta minnen såsom det första, det ursprungliga, det som fanns till redan förr än den fasta jordens mark och förr än själfva himmelens stjärnor. På hafvets rymder

Digitized by Google

kringdref den gamle Väinämöinen, och dädan steg han att sjunga för jordens barn; i hafvet dök hans första älskarinna; ur hafvet, af gäddans ben, tog han grundämnet till sin första kantele; vid hafvet bodde Lemminkäinen på den dimmiga udden: där byggde Ilmarinen sin smedja; i vågen rann jättejungfrurnas svarta mjölk, hvaraf järnet skapades, och i sjön föll från molnet gudarnes gnista, hvaraf elden danades.

Likasom man fordom trodde att hafvets vågsvall återspeglas i molnen och frambringar norrskenet, så speglar sig beständigt ett återsken af haf och sjö i det annars orörliga, bergfasta finska lynnet och frambringar sången. Folket vid sjöarna sjunger gärna; men där intet vatten badar den öde mon — och sådana moar finnas icke många i Finland — där tiger själfva naturen, där är Väinämöinens kantele stränglös och stum. Ju längre man kommer österut, desto större och tätare blåna sjöar på alla sidor; desto friskare och fulltonigare blifva de nationella sångerna. Päijänne är större och djupare än det herrliga Näsijärvi; Saima är större och stormigare än det djupa Päijänne; men störst, djupast och stormigast af dem alla är Ladoga, hvars klippiga stränder lyssnat till sångens äldsta toner i Finland.

Bortom ryska gränsen bo många karelare, och bland dem går en sägen om Suomensaari, »Finlands ö». När Hvita hafvets vågor strömmade in i Finska viken genom det vattendränkta lågland, som nu upptages af Ladoga och Onega med deras många syskonsjöar och tillflöden, då var allt land i väster — Skandinaviens och Finlands med fjällryggar bundna kärnstam — en ö. Men när landet höjdes, när hafvet drog sig tillbaka och Skandinavien genom Finland växte tillsamman med Gamla världens kontinent, blef hela det inre och östra Finland

Digitized by Google

en skärgård, hvars like man icke finner i mången, om ens uti någon trakt af jorden. Med fyra haf omkring sig — ty med rätta talar folket om *Laatokan meri,* Ladogas haf — bär Finland det femte hafvet inom sitt eget sköte. Men den stora blänkande silfverspegeln är där sönderslagen i flera tusende bitar — urelementet, den stora modern, som födde Finland och ännu omsluter sin dotter med starka armar, har kvarlämnat många tusen spår af sina kyssar på barnets fagra anlete. Mo och sjö, sund, vikar, holmar, uddar och fjärdar — mörka, runda kullar, bevuxna med tall och gran, bortom kullen en ny vattenspegel — bakom sjön en sved, en åkertäppa, på kullen en enstaka gård — längre bort en hög, smal ås, bevuxen med björk, hägg eller rönn, och bortom åsen åter ett i många bukter slingrande silfverband — sådant är Finlands innersta, och sådana äro Savolaks ödemarker, om hvilka Gustaf III sade till Armfelt på Drottningholm: »*mais il faut avoir le diable au corps, pour quitter toutes ces aisances ici et s'enfoncer dans les déserts de Savolacs*».

Freden i Nystad ryckte från svenska Finland hela norra och västra Ladogastranden jämte Karelens väldiga insjöar. Freden i Åbo tog ännu därtill hela södra hälften af Saimavattnen och gjorde dem till en rysk sjö. Från Puumala i Savolaks gick 1743 års gräns nästan rakt i norr uppåt Rantasalmi, afskar sedan åt öster den vida fjärden af Haukivesi och gick vidare söderut genom Kerimäki socken och Puruvesi sjö till den äldre ryska gränsen från 1721. Det område, som härigenom frånrycktes Sverige, upptog mellersta delen af Saimas stora vattensystem och bildade en i spetsen afstympad pyramid, uti hvars midt låg den lilla, numera ryska fästningen Nyslott.

Digitized by Google

Emedan ryska området härigenom likt en kil sköt in i det svenska, hände sig under 1788 års krig, att de som ville färdas från svenska sidan i väster om gränsen till svenska Finland i öster om Nyslott, måste göra en lång omväg åt norr, därest de icke ville passera fientliga området. Men då det icke ligger i finska lynnet att göra omvägar, när man kan komma rakt till målet, föredrogo de fleste att på sina små, lätta farkoster trotsa fiendens vaksamhet och segla öfver sjöarna till det motliggande svenska området — ett vågspel, som mycket gynnades däraf, att alla stränder voro bebodda af landsmän, hvilka alltför nyss blifvit ett annat rikes undersåtar för att ej i tysthet hysa afgjorda sympatier för deras forna öfverhet.

Trafiken på Saimavattnen fortfor således under hela kriget, till mycken harm och förfång för ryssarne, hvilka härigenom sågo sig beständigt kringsvärmade af objudne spejare och djärfve partigångare. När härtill kom att deras nya gräns inom Finland var dragen tvärsigenom en befolkning som inga gränsefiskaler, fältposter eller tullkamrar förmådde afstänga från deras forna ömsesidiga förbindelser, fordrades hela den lamhet och brist på god vilja, som utmärkte svenska och finska befälet i början af detta krig, för att tillintetgöra den oberäkneliga fördel svenska vapnen bort vinna af sådana gränsförhållanden.

En vacker afton i slutet af Juli månad 1788 landade en liten segelbåt vid västra stranden af Punkaharju ås i Savolaks. Ur båten stego två män — eller rättare en och en half, ty den yngre var knappt mer än ett barn — tackade den tredje, som kvarblef vid rodret, och tryckte en dricksпenning i hans hand, hvarpå båten åter sköts ut från stranden och styrde utåt fjärden, tyst och hemlighetsfullt liksom den kommit.

Digitized by Google

De båda landstigne klättrade nu uppför åsens sluttning, som här var bevuxen med granar och enrisbuskar, uppnådde landsvägen, som slingrade sig längs kammen af åsen, och sågo sig varsamt omkring. När ingenting misstänkt syntes i närheten, begynte de vandra vägen framåt i nordlig riktning.

Af alla det sköna Finlands tjusande insjönejder finnes måhända ingen skönare, ingen mera förtjusande, än Punkaharju ås. En half svensk mil i längd och af en betydlig höjd, är detta naturens gröna tankstreck så smalt tillika, att vägen på många ställen upptager hela bredden af dess lindrigt buktande kam, och så brant att man skulle hisna för djupet, därest icke den täckaste park på båda sidor bildade naturliga balustrader: Öfver dessa gungande trädtoppar utbreda sig på båda sidor herrliga, vida utsikter öfver stora sjöar, omgärdade af kullar och beströdda med hundrade gröna holmar: i öster Puruvesi, i väster de inre fjärdarna af Pihlajavesi, båda med vatten af så genomskinlig kristall, att musslor och brokiga stenar synas skimra på sandbottnen. Man har liknat Punkaharju vid en ofantlig vattenfågel med utbredda vingar och omgifven af simmande ungar. Ty nära invid dess sidor, och parallellt med dess hufvudsträckning, speglar en rad af små, helt smala åsar sina koketta kronor i fjärdarna, likasom hade naturen med lekfull hand först utkastat en mängd modeller i miniatyr, innan hon fattade mod att sträcka sin långa, djärfva och höga brygga från strand till strand.

Vid tiden för denna berättelse var Punkaharju ännu icke utbruten till kronopark. Af de paviljonger, värdshus och boställen, som numera där bereda vandraren hvila och omväxling, fanns då intet spår. Röken från en sved, pinglandet af en koskälla, bräkandet af ett par

Digitized by Google

getter och taket af en liten torpstuga på afstånd mellan björkarna voro de enda spår man där kunde upptäcka af människoboningar.

De båda vandrarne — i hvilka vi igenkänna sergeant Croneld och hans fars gamle korpral vid namn *Durk* — tycktes icke det minsta bry sig om nejdens skönhet, utan fortsatte vägen så skyndsamt korpralens tröga ben kunde förmås att lunka framåt. Detta måtte likväl ej ha förekommit hans unge följeslagare fort nog, ty sergeanten trafvade stundom ett stycke förut, tittade mellan träden för att undersöka om vägen var fri, och stannade sedan otåligt för att invänta kamraten, som beständigt blef efter.

Korpral Durk var likväl ej den som förstod fina inviter, när det gällde att röra på benen. Under den röda hundskinnsmössan, hvilken lika orubbligt hängde öfver hans gråa lugg både vinter och sommar, framblickade ett lika orubbligt, uppnäst och väderbitet ansikte, hvars utmärkande drag just var egenskapen att icke låta sig något bekomma. Sitt namn hade han fått på ett så besynnerligt vis, och händelsen målar så troget mannens lynne, att den kanske förtjenar ett par ord, så mycket mer som den utgjorde korpralens enda krigsbedrift och veterligen det enda han uträttat här i världen med riktig ångmaskinsfart.

Han var en axelbred slyngel om sexton eller sjutton år och hette jag vet ej hvad, när han första gången drog i fält som trosspojke vid Wrangels kår år 1741. Armén, som väntade attack, kamperade utanför Villmanstrand, men Durk med sin tross tog reträtt inom fästningen. När han där en stund betraktat slaget från vallarna, tyckte sig Durk, som var trött af stryk och bråk, ha sett nog och lade sig att sofva på en bänk i en drängstuga. Senare på kvällen hörde han något oväsen

Digitized by Google

omkring sig och fann för godt att krypa under bänken, där han vände sig på andra örat och somnade på nytt. Om morgonen vaknade han af att någon drog honom i benen, och när han såg att det var en kalmuck, begrep han att staden blifvit intagen och plundrad, medan han sof. Tack vare hans försiktighet att maka sig under bänken, hade han emellertid undgått det första blodbadet, och nu hände honom intet värre, än att han med en liten hop annat folk, som återstod efter massakern, puffades ut med pikskaftet och tillhölls att vara behjälplig vid de sårades undanskaffande. Men då vår gode Durk på slagfältet råkade finna en finsk fänrik, som ännu visade tecken till lif, tyckte han det var ganska onödigt att bära honom till ryska lägret, utan begynte i stället, med sin börda på nacken, marschera åt skogen. Ryssarne, som stodo till hundradetal ett stycke därifrån, tyckte åter detta vara en galen väg och ropade till honom: stoj, durak! stå, lymmel! Men Durk, som icke förstod ryska, fortfor lugnt att marschera den kosa han tyckte vara den rätta, tilldess att han hörde det ena skottet efter det andra piffa bakom sig och märkte ett försmädeligt hvinande tätt kring öronen. Bäst han undrade hvad detta kunde betyda, kom en kula, närgångnare än de andra, och strök mössan af honom, så nätt som en välhyflad örfil. Detta fann Durk något oförskämdt, vände sig om och såg den ena gevärsmynningen efter den andra blixtra mot sig, allt under samma idkeliga komplimanger: stoj, durak! hvilket var det enda han sedan kunde påminna sig af alla harangerna. Då ändtligen fick trosspojken fötter under sig och tog till att springa såsom han hvarken förr eller senare sprungit i hela sin lefnad, tilldess att han med mera lycka än konst uppnådde skogen och bragte sin börda i säkerhet, under det att fienden,

Digitized by Google

som just då antände staden, icke lärer ansett det löna mödan att vidare förfölja en så envis baddare.

Den sårade var ingen annan än sedermera major Croneld, hvilken betalade sin skuld med att först antaga trosspojken till dräng, därefter ställa honom, fastän icke målfyllig, som soldat uti ledet, prygla honom till människa och slutligen hedra honom med korprals afsked samt anförtro honom vården af sin yngre son, hvilka förtroendeposter Durk, som fick sitt förkortade namn af den oförstådda artigheten *durak* — ett namn, hvilket finnarne sedan rådbråkade till *turkki,* som betyder antingen turk eller skinnpäls — troget uppfyllde med vanlig betänksamhet.

När därför nu sergeant Croneld djärfdes mana den meriterade mannen att påskynda sina steg, svarade korpral Durk på det sätt som hans landsmän ofta bruka vid dylika tillfällen, nämligen med en vältalig tystnad, och fortfor att i sin gråa vadmalsjacka marschera lika lugnt som förut, under det att han, af loflig hushållsaktighet, bar pjäxstöflarna på ryggen.

Julinattens lätta skymning begynte att omslöja den praktfulla åsen, och granarna på sydvästra sluttningen antogo en mörkare färg, medan på nordöstra sidan björkarnas löf, som aftecknade sig mot natthimmelen, tycktes blifva genomskinliga och glimma af guld. Kontrasten mellan den djupa skuggan på ena och färgspelet på andra sidan af åsen blef allt starkare och frambragte en af dessa underbara ljuseffekter, dem man endast möter i nordens sommarnätter. Det förekom ett ögonblick Lennart Croneld som hade han till vänster nattens, dödens och sorgens riken, till höger åter morgonens, lifvets och hoppets världar. Allt var så drömlikt och outsägeligt fridfullt; sjöarna blänkte mellan träden, daggen skimrade

Digitized by Google

i gräset, den röda sanden på vägen tycktes beströdd med rosenblad, och långt i den högsta furan sjöng en ensam talltrast ödemarkernas längtan.

Lennart saktade sina steg. Han var ett kärnfriskt, ett praktiskt exemplar af det aktningsvärda junkareslägtet och befattade sig föga med känslofulla drömmar. Men ju närmare han nalkades fädernehemmet, desto mera kom han att tänka på sin gamla far och sin allrådande styfmor, på Musti, den gamla gårdshunden, på den bruna vallacken, som ingen annan än han kunde rida, och på hvad gamla Kajsa, hushållerskan, nu skulle säga, när hennes guldgosse fått uniform. Hur det föll sig, flögo hans tankar med detsamma bort till Otava gård, där kammarrådet Sivert bodde på andra sidan om fjärden och dit det brukade passa så bra att segla om somrarna. Lennart hade härtills trott att kammarrådets jagthundar voro det enda som hade någon särskild märkvärdighet i denna trakt af hemsocknen; men nu föll det honom in, att han skulle passera Otavas grind om natten och kanske icke alls få se den lilla rödblommiga, raska och blåögda Betta Sivert med hennes hvita sommarhufva och hennes rödrutiga halsduk, hon som aldrig var rädd att segla med Lennart, hur det än blåste på fjärden. Kanske skulle han till och med stupa i kriget, utan att någonsin mera få plocka hallon med henne på holmarna och utan att mera föra krig mot henne med rönnbär, som hon var så utomordentligt skicklig att knäppa med handen emot hans kinder och öron. Det var besynnerligt: det hade Lennart Croneld aldrig kommit att tänka på förr än nu, när talltrasten sjöng så ljufligt långt borta på Punkaharju ås!

Ur dessa dumma tankar — som han strax därpå var färdig att kalla dem — väcktes vår unge hjälte af

Digitized by Google

ett slags morrande, som skulle föreställa ett varningstecken, och när han vände sig om, såg han sin vän korpral Durk huka sig ned bakom en buske. Lennart var icke sen att följa exemplet och lade sig ned i det våta gräset, nyfiken att erfara hvad som så ådragit sig den försiktige kamratens synnerliga uppmärksamhet.

Det dröjde ej heller länge, innan han hörde hästtraf och såg tre karelska dragoner galoppera fram öfver vägen söderut. I sig själf var detta ingenting besynnerligt, ty ehuru Punkaharju låg inom ryska området, visste Lennart att baron Hastfehr, som blockerade Nyslott, hade utskickat en fältpost ända till Punkasalmi sund, där åsen begynte i söder, och därifrån voro dragonerne troligen utsände att patrullera. Men de hade så brådt och talade så ifrigt, medan de redo förbi, att det såg ut som vore något viktigt å färde, eller som vore de stadda på jagt efter något byte, hvilket undkommit dem. Det enda Lennart kunde urskilja af deras samtal var namnet *Scharp,* hvilket på finska tungan hette *Sarppi.*

Detta namn hade han hört förr, men hvar? Var det icke en löjtnant Scharp, som mer än engång besökt hans broder Detlof och därunder kommit och åter försvunnit på ett sätt som icke rätt behagade Lennarts ärliga själ?

Emellertid voro dragonerne i blinken förbi, och Lennart var just färdig att åter resa sig upp och fortsätta vandringen, då han hörde ett sakta prassel i buskarna vid en liten, knappt märkbar gångstig, som ett stycke därifrån ledde nedåt sjöstranden. Han låg därför stilla, i tanke att det möjligen var en räf, som lurade i skogen på någon halfsofvande tjäderhöna.

I stället för den väntade räfvens rödgula nos framstack likväl ur buskarna hufvudet af en man, som såg sig försiktigt omkring och, när han trodde faran vara

Digitized by Google

öfverståndеn, kröp helt varsamt fram öfver vägen och ämnade sig till den motsatta stranden.

Detta förekom Lennart misstänkt. Vore karlen stadd i rätta ärenden, hvarför skulle han gömma sig för dragonerne? Hvarför skulle han smyga med ondt samvete öfver vägen? Och hvarom talade ryttarne, tvärtemot deras tysta vanor, med så mycken ifver, när de redo förbi?

Innan dessa tankar ännu hunnit reda sig till klarhet i Lennarts hufvud, hade han rest sig upp, tagit ett par duktiga språng och slagit som en hök ned öfver den smygande nattvandrarens nacke. Denne, som var betydligt längre och starkare än hans angripare, gaf sig likväl ej i första rappet, utan spjärnade emot och sökte att komma lös.

— Gif dig, eller ränner jag min huggare tvärsigenom dig! ropade ynglingen, brottandes af alla krafter mot den öfverlägsne motståndaren.

I stället för svar, lösgjorde karlen sin vänstra arm, drog fram en pistol och aftryckte den emot Lennarts hufvud. Lyckligtvis hade fängkrutet blifvit fuktigt af nattdaggen: pistolen klickade.

Lennart vred vapnet ur karlens hand, men sökte förgäfves att kasta honom till marken, då vår hederlige Durk, som först funderat på saken och därefter helt makligt satt sig i rörelse för att komma sin unge herre till undsättning, småningom anlände till stridsplatsen.

Vid anblicken af denna förstärkning fann nattströfvaren för godt att nedlägga gevär.

— Med hvad rätt — sade han i en ton som icke alldeles öfverensstämde med hans simpla bondjacka — med hvad rätt öfverfaller ni mig som stråtröfvare på landsvägen? Vet ni, lymmel, att det kan kosta ert hufvud?

Digitized by Google

— Jag skall svara dig, när du först sagt mig hvem du är och hvarför du nyss smög dig undan dragonerne, svarade Lennart morskt.

— Jag är fältkommissarien Wallon. Jag har varit inne på ryska området i mina enskilda angelägenheter och gömde mig för dragonerne, emedan jag ansåg dem för kosacker, svarade mannen. Låt mig nu gå, eller klagar jag för baron Hastfehr och låter skjuta er som marodörer.

— Jaså, du är fältkommissarien Wallon. Men jag råkar känna honom en smula bättre än du, och jag ser icke till ärret af hästskon, som han bär öfver vänstra tinningen. Vill du att jag skall säga dig hvem du är? Du är general Sprengtportens utskickade, löjtnant Scharp, och du har smugit dig på sidan om våra förposter för att smuggla förräderi i vårt läger. Bort med pliten, karl, och låt godvilligt visitera dig, annars vankas det stryk, så löjtnant du är!

— Vänta litet! Är ni icke sergeant Croneld vid Savolaks jägare? begynte nu fången i betydligt spakare ton, sedan han närmare betraktat sin angripare i nattens ovissa halfskymning.

— Så heter jag och skäms icke för mitt namn, svarade ynglingen.

— Vill ni vara så god och skicka den där karlen några steg åt sidan, så att han icke kan höra oss?

— Gå, Durk! Tio steg. Se här, tag min studsare, och försöker vår fånge rymma, så skjut ned honom på fläcken!

— Min bästa herr Croneld — sade nu fången i en obesvärad ton, i det han afstod från alla försök att vidare föra sin motståndare bakom ljuset — det gör mig ondt att vi skola så onödigt inkommodera hvarandra, då

Digitized by Google

vi likväl borde förstå hvarandra tillräckligt. Ni har gissat rätt, jag är löjtnant Scharp, och jag påminner mig nu, att vi ofta sett hvarandra hos er förträfflige bror, kapten Detlof Croneld. Jag kan hälsa er från Rautasaari, från den hedersmannen er far och från er älskvärda fru mor, som är det kvickaste och förståndigaste fruntimmer jag känner i hela Savolaks. Jag kommer just därifrån i våra små affärer, som ni vet, och hade så när råkat ut för de dumma dragonerne, som fingo nys om min promenad genom en af fröknarna Sivert på Otava; hon råkade se mig i afton, när hon plockade blåbär i skogen. Hin håle fogade också att där just skulle vara en svensk trupp på furagering vid Otava. Men nu, sedan vi känna hvarandra, vill ni kanske framföra min komplimang till er fru mor, och jag skall däremot underrätta er bror, att ni lyckligen passerat det fientliga området. Farväl, min bästa herr Croneld; jag önskar er lycklig fortsättning af resan och god kampanj — det vill säga fred och vänskap, ni förstår? Adjö, unge vän!

— Nej, var så god och dröj ännu litet! inföll Lennart, i hvars hufvud allehanda underliga tankar korsade hvarandra. — Tror ni att jag eller någon af min släkt låter bruka sig till edra förrädiska stämplingar, så ljuger ni som en skurk, eller också bedrager ni er som en narr, och det är jag färdig att bevisa er med värjan i handen. Min far, säger ni? Liksom jag icke kände min egen far! Och min styfmor? Svara mig, jag vill veta hvarför ni smyger er här som en tjuf och hvad ni haft att skaffa hemma hos oss på Rautasaari.

— Ni torde ha godheten att väga edra ord litet bättre, herr Croneld. Det kan ej vara möjligt att en ung man, hvars familj är känd för så patriotiska tänkesätt, låter bruka sig i tyrannens tjenst mot sitt lands sanna

Digitized by Google

välfärd. Ni vill veta hvarför jag besökt Rautasaari? Alltför gärna, se här! Detta bref till general Sprengtporten — jag vill hoppas ni känner stilen i utanskriften?

— Store Gud — min styfmors hand!

— Fullkomligt riktigt. Och nu hoppas jag intet mera hindrar att vi skiljas som vänner.

— Gif hit detta bref!

— Ni skämtar, herr Croneld! Hvad skulle er mor tänka om mig och — om er?

— Eländige förrädare, vill du gifva mig detta bref, eller hugger jag dig på stället i stycken?

— Är ni rent af galen? Hvad skall detta betyda?

— Intet ord mera! Durk, lägg an på kanaljen, han skymfar vårt namn!

Durk lade med största lugn an på fången, som begynte märka att ynglingen hade fullt allvar.

— Ni är en enfaldig pojke, som borde ha ris af er mamma! utropade löjtnanten, ursinnig af harm, slängde brefvet ifrån sig och begagnade tillfället att jämka sig af, det fortaste han förmådde, nedåt sjöstranden.

Digitized by Google

4. Rautasaari.

Den diplomati, som uppväxte ur europeiska jämviktssystemet och föregick nationaliteternas tidehvarf, hade ungefär samma föreställning om geografin, som salig Dumbom om floder och stora städer. Herrarne hade framför sig ett papper, som kallades landkarta, och på detta papper ritades streck, som kallades gränser. Passade det i stycket att följa de kråkfötter naturen själf hade pluttrat på kartan, så mycket bättre, man slapp då besväret att rita nya; hvarom icke, drog man en blyertslinie hit eller dit, ungefär som hungriga barn sämjas om att rita med skeden gränser på filbunken, och därmed trodde man allt vara gjordt: riksprofilen var färdig. Hufvudsaken var att liniera åt sig ett så stort stycke som möjligt af filbunken. Hvad naturen i sin stora grupperingskonst, hvad folken i sina bångstyriga sympatier och sina motspänstiga intressen tänkte därom, detta bekymrade föga herrarnes blyertspenna, hvilken vid hvarje fredsslut fortfor att jämka folk och natur efter konjunkturen för tillfället.

Så ungefär hade man ritat 1743 års gräns i Savolaks. Obekymradt om natur, folk och förnuft, gick blyertsstrecket i nästan raka linier öfver land och sjöar, klöf

Digitized by Google

socknar, byar och hemmansägor, gick tvärsöfver gårdar och boningar, så att några i början ej visste till hvilket rike de hörde; gjorde ena brodern till rysk och den andra till svensk undersåte, åtskilde fäder och söner, mödrar och barn, ställde dem under olika tjenstemän, tullar, utskylder och lagstadgar, ja hade — nu, när ett krig utbrutit — den naiva fordran, att detta sålunda klufna land och detta sålunda ituhuggna folk borde vara, det ena vänskapligt, det andra fienteligt område.

Kanske hade man ej ansett det löna mödan att slösa förnuft och billighet på en gräns, hvilken ingen trodde äga någon lång varaktighet. En sådan rysk kil in i hjärtat af östra Finlands inre skärgård måste förr eller senare antingen spränga landet från Sverige, eller bortfalla af sig själf. Därom voro också gränsboarne efter fyrtiofem års trassel fullkomligt öfvertygade vid början af 1788 års krig; frågan gällde endast åt hvilkendera sidan man nu skulle falla. Somliga trodde åt väster, andra åt öster. Några funnos äfven, som väntade Finlands självständighet, men de voro få.

Man vet att själen i detta parti, och den ende som höll i sina händer dess trassliga trådar, var den djärfve, snillrike öfverlöparen baron Göran Magnus Sprengtporten, hvars ärelystnad syftade ända till kronor och som nu, 1788, förde afvog sköld mot sitt fädernesland. Det var han, som trettondagen år 1784 tillbjöd hertig Carl af Södermanland Finlands furstliga krona — han, hvilken sedan 1786 oaflåtligen stämplat för denna plan och sökt att för densamma vinna Rysslands kejsarinna och Finlands adel — han, som 1788 trodde frukten mogen att falla från trädet — han, som nu lät den af hertig Carl försmådda kronan gyckla för hertig Fredriks af Östergötland svaga ögon. Hans stämplingar voro så mycket

Digitized by Google

farligare, emedan han just i gränsprovinsen Savolaks — och för resten bland en del af den finska arméns befäl — hade sina talrikaste och mest tillgifne personliga vänner. Det var här, på Brahelinna i Kristina socken, han bildade den första krigsskola i Finland, ur hvilken han sedan lät krigsskolan på Haapaniemi uppväxa såsom en ung skog ur en enda furas frön. De fleste bland dessa hans lärjungar voro honom blindt tillgifne; och om äfven få kände hans planer, delade alltför många hans tänkesätt. Lägger man härtill att Sprengtporten kände nästan hvarje bäck, hvarje gångstig, hvarje bonde i Savolaks, så kan man göra sig en föreställning om faran af en sådan man, i ett sådant grannskap och under en sådan tid.

En af dem som *icke* tillhörde Sprengtportens anhängare, var den gamle major Detlof Croneld på Rautasaari — en gård, hvilken stundom i bokstaflig öfversättning kallades Järnö. Antingen nu major Cronelds sympatier daterade sig ända från Narva, där hans farfar stupade, eller från Villmanstrand, där han själf klädt blodig skjorta för kung och land, eller från den minnesvärda dag år 1752, då han hade äran eskortera konung Adolf Fredrik under högstdensammes finska resa samt hejda hästarna, som skenade utför en backe med konungens vagn — för hvilket undersåtliga handtag han hedrades med en förgylld snusdosa, i förväntan på kaptensfullmakten, som ännu dröjde i tio år — eller slutligen från hans oförställda beundran för Fredrik II i Preussen, mot hvilken han haft den äran att fäkta i pommerska potateskriget — alltnog, den gamle majoren hade den i dessa tider sällsynta egenskapen att vara stockrojalist. Hans politiska trosartikel var i korthet den, att en kung var skapad att befalla, ett folk att lyda, och »det var durrn», som han, på sitt mera kraftiga än fina sätt, brukade

Digitized by Google

uttrycka sig. Lika kort var hans militäriska katekes, i hvilken man lätt igenkände den berömda preussiska förebilden, och som lydde ungefär: »hut, karl, inte resonera!» Genom hvilka båda grundsatser han ganska naturligt kom till en tredje, som gällde hans husliga lif, barn och tjenstefolk samt bestod i ett kort finskt ordspråk: »den som uppväxer utan aga dör utan ära!»

Men tyvärr fick major Croneld på sina närmaste tilllämpa sanningen af ett annat finskt ordspråk: »vatten, som bäres, gör ingen brunn». Icke nog med att den äldre ättlingen af hans gamla familj, sonen Detlof, som uppfostrades på Brahelinna medan Sprengtporten ännu hade rykte om sig att vara konungens högra hand, gjorde föga glädje och heder åt faderns konungska tänkesätt; det nyckfulla ödet hade funnit för godt att lägga ett än värre ris vid den grånade rojalistens egen hufvudkudde, och det var hans senare maka, en fröken Ziedler från Viborg, i hvilken gubben olyckligtvis råkat förgapa sig på gamla dagar. Bekantskapen hade gjorts vid Gustaf III:s möte med kejsarinnan Katarina i Fredrikshamn, dit major Croneld, då ännu en gråhårig kapten, hade åtföljt sin kunglige herre såsom något slags understallmästare eller kommendör för den kungliga trossen. Den tiden var allt solsken på östra sidan om gränsen, och när Gustaf III med så mycken artighet gjorde cour hos sin kejserliga granne, fann hans lojale undersåte ingenting betänkligt i att följa ett så högt föredöme och göra sin cour hos en fröken i kejsarinnans svit. Malisen ville påstå att denna förbindelse af vissa politiska skäl var på förhand beslutad i ödets bok, det vill säga i kejsarinnans kabinett; andra åter funno det alldeles naturligt att en fattig fröken, som kanske sett andra förhoppningar gå i rök, skötte sin politik på egen hand och lyckades fånga en änkling, som

Digitized by Google

då ansågs för en betydande godsägare. Visst är emellertid, att major Cronelds gamla bastioner togos med storm af den sköna fienden, innan besättningen ens hann fyra af en kanon, samt att afskedet och majorsfullmakten kommo några veckor därefter, hvarpå det nya paret flyttade till Rautasaari i landsbygdens lugn.

Att detta lugn blef af föga varaktighet, torde läsaren redan anat, och på senare åren bidrog äfven ekonomiskt trassel att göra den hederlige rojalistens lynne mera knarrigt än förr. Den lilla masugn han anlagt vid gården, som hade sitt namn af järnmalmen i sjön, ville ej rätt bära sig mera. Sjömalmen tog slut, myrmalmen var dålig, masmästaren råkade vara en inpiskad skälm och rymde öfver gränsen med hela brukskassan. Följden var, att de järntackor majoren skördade af sin smältugn nästan kunde uppvägas med det silfver han för dem gifvit ut. De små hemmanen gingo i kreditorernes händer, stamgården blef tämligen drygt intecknad, och majoren själf blef år från år allt mera lik en gammal osmord dörr, som gnisslar på gångjärnen, hvart den än vänder sig.

Om de rostiga hakarna fått knarra i fred, så hade de likväl haft något att göra; men den nya majorskan hade gått i för hög skola för att icke spela kejsarinna på Rautasaari. Det hände sig, att kardinalsatsen »inte resonera» vändes, om icke i bokstafven, dock i tillämpningen, mot majoren själf, och denna tid vardt en pröfvotid för den gamla hushållerskan och korpral Durk, hvilka fingo uppbära icke allenast deras vanliga anpart af gångjärnens knarrande, utan äfven den, som enligt naturens ordning bort tillfalla majorens andra jag, kejsarinnan, under hvilket spenamn den nya fru Croneld var känd bland herremännen i orten.

Digitized by Google

Majoren, hans gård och hans underhafvande, allt stod från denna tid under den suveräna maktens obetingade lydnad. Kejsarinnan på Rautasaari älskade prakt och nöjen: hon omgaf sig gärna med ett litet hof, bestående af adel och tjenstemän från båda sidor om gränsen. Den ena festen aflöste den andra: slädpartier, baler och maskrader om vintern, båtfärder, ridter och jagter om sommaren. Det anspråkslösa boningshuset tillbyggdes med en ny salong; den beskedliga trädgården med sina rönnar och stickelbärsbuskar utstyrdes med paviljonger och bersåer; vid sjön byggdes en hög balkong, hvars flagga var synlig långt öfver gränsen, och när denna flagga svajade för vinden, var det ett tecken för grannarne på ryska sidan att hasta till någon ny fest på det briljanta Rautasaari.

Allt detta nödgades den gamle despoten underkasta sig. Hans valspråk gingo hem igen, hans små försök att afskudda sig oket strandade mot dessa öfverlägsna smålöjen, hvilka han hade den svagheten att lika mycket älska som frukta. Han var kungen i schackspelet, hvilken man ställde i ett hörn af brädet och som knappt vågade röra sig ett steg i sänder, medan drottningen flög som general öfver fältet.

Det hände att schackkungen kände sig matt både i kassan och hjärtat. Då fanns förr på hans bräde en löpare, som med sina hurtiga språng kom hans mörka lynne att ljusna och lät en soldager af ungdom och framtid falla öfver hans mulna ålderdom. Från gårdshunden och huskatten, genom alla grader ända upp till husbonden själf, fanns ingen enda varelse på Rautasaari gård, för hvilken icke yngre sonen i huset, den raske, frimodige och bottenärlige Lennart, var en guldgosse och en förhoppning i dessa randiga tider — ingen enda, utom styfmodern, hvars skarpa öga snart hade i honom

Digitized by Google

upptäckt sin farligaste rival och den ende som vågade hafva någon annan vilja än hennes. Men alltför klok att låta någon märka huru mycket han besvärade henne, hade hon arrangerat så, att Lennart skickades till sin äldre broder på Sveaborg att lära sig tjensten, hvilket majoren själf och alla andra funno vara den naturligaste sak i världen. Emellertid var Lennart borta och skulle förblifva borta, det var bestämdt i suveränens hemliga rådkammare. Den allrådande herskarinnan hade fria händer att vända upp och ned på huset, och icke ens korpral Durks breda rygg fanns numera till hands att mottaga alla smekningar af majorens vresiga lynne, hvilka därför uteslutande tillföllo hushållerskan, drängarne, hästarna och gårdshunden Musti, en, om möjligt, ännu mera morrande varelse än hans husbonde själf.

Ungefär så stodo sakerna, när en händelse inträffade, hvilken på engång lättade den gamle majorens hjärta och gaf honom ett nytt bekymmer till de många, som redan samlat sig öfver hans gråa hufvud.

En varm sommarmorgon stod major Croneld i skjortärmarna på ängen ett stycke från gården och kommenderade en bataljon slåtterfolk i full aktivitet. Sin sommarrock hade han hängt öfver gärdsgården bredvid den nötta saffianspungen, som innehöll dagens provision virginisk knaster af egen tillverkning, odlad i en liten täppa af trädgården och planterad, vattnad, skördad, torkad och skuren af ägarens egen hand; hvarför han heller aldrig underlät att bjuda gamla vänner den rara varan såsom någonting riktigt extra fint. Bredvid dessa husbondens effekter låg Musti, behagligt utsträckt på dikeskanten i solskenet, och drömde troligen om segerrika bataljer mot byhundarna, ty man hörde honom allt emellanåt gläfsa på ett sätt som förrådde mindre saktmodiga tänkesätt.

Digitized by Google

Med en fordom hvit kaskett på hufvudet, sin korta snugga i munnen och spanska röet med silfverknappen i handen, gjorde majoren sin rond på ängen, petade i höet, för att undersöka om det var torrt, och kastade tid efter annan en misstänksam blick på några duskiga moln-tappar, som uppstego vid horisonten, likt avantgardet af en fientlig armé, hvilken ryckte an för att beröfva honom frukten af dagens möda. Resultaterna af dessa forsk-ningar satte slutligen både husbonden och käppen i en rörelse som lät befara kännbara följder för ett par unga drängar i grannskapet.

— Står du där, din talgoxe, och gapar i vädret! utbröt majoren på finska, svängande käppen. — Och du där, Simon från Luoma, vill du röra på armarna, ängs-mask? Menar du att jag tänker göda er som kalfvar på torpet? . . . Så? Nu bröt Maja sönder sprittnya räfsan! Stå och lipa där! Menar du, din pipande syrsa, att du räfsar stenar i mor dins bastuugn? . . . D-n anamma sådana borstkreatur, nu böka de där hela morgonen och få inte ladan half, innan skvätten kommer och blöter de kräken som våta kattor! . . . Vill du packa dig till ladan, Laukka-Matti, eller skall ryssen taga dig som en kokt mujka, din odåga! . . . Jaså, nu tänka ni räfsa det unkna höet att ruttna i ladan som kålstjälkar? Äten upp det själfva, klafnöt, så få ni känna huru godt det smakar!

Torparen, som stod färdig att bära bort höet, vågade med mössan i hand ödmjukeligen anmärka, att majoren nyss befallt skynda för regnets skull.

— Resonerar du, karl? lydde frågan, beledsagad af en så uttrycksfull pantomim, att savolaksaren, som hellre velat se en kosack i hvitögat, föll till föga och afbad sin obegripliga dumhet.

Digitized by Google

Kanske hade icke alla stuckit tåg i hans ställe, ty savolaksaren står i spakhet ungefär midtemellan österbottningen, som är den morskaste, och tavastlänningen, som är den mest undfallande mot höga herrar i Finland. Herregodsen i landet ha den förunderliga egenskapen att göra folket mjukt, och i detta afseende ville Sprengtporten göra alla finnar till tavastlänningar.

Nöjd att på detta mindre fina, men mycket begripliga sätt — som för resten var ganska vanligt hos skogsadeln af gamla stammen — ha något lättat sitt vresiga lynne och gifvit sina befallningar eftertryck, fortsatte majoren sin rond, då han till sin förvåning märkte att två bland gårdens raskaste karlar saknades vid det bråda arbetet.

— Har någon sett till Tikki och Turtia? utropade han med en stämma, hvars välkända tordön kom hunden vid gärdsgården att rusa upp, i förmodan att krig var å färde.

— Ja — svarade torparen med mössan i näfven — nådiga frun (armollinen rouva) har befallt dem att vänta henne vid bryggan, för att ro henne ut på sjön.

Tordönet uteblef. Majoren smackade på sin pipa, svängde på becksömsklackarna och svarade icke ett ord.

— Men jag ser icke till Kajsa; nu har den gamla paddan återigen sinkat med svagdrickat! mumlade han.

Hushållerskan hade alltid order att på hans ängspromenader hämta honom kyligt svagdricka direkt från källaren.

— Armollinen rouva har befallt Kajsa att steka köttbullar och tillreda en stor korg mat, som hennes nåd skall hafva med sig på sjön, svarade en af pigorna, i det hon gjorde ett slags front, hvartill hon var dresserad.

Majoren teg. Köttbullar voro hans favoriträtt, men sådana hade han icke sett på flera veckor.

Digitized by Google

— Hvarifrån tog Kajsa färskt kött nu i rötmånaden? frågade han och knackade sin pipa emot en sten.

— Armollinen rouva befallde i går afton att slakta Kimmo, svarade pigan, beredd att taga till fötter, om så påfordrades, ty alla visste att Kimmo, en ståtelig ung oxe af polsk ras, var ladugårdens stolthet och majorens synnerliga favorit, hvilken han själf med egen hand brukade traktera med salta mujkor.

Men icke heller nu svarade majoren en bokstaf. Han endast torkade svetten från pannan och fortfor att knacka sin lilla sjöskumspipa med den framgång mot stenen, att pipan sprack.

— Så, för tusan d-r, nu ha de spräckt min pipa också! utbrast han med en hel laddning af stormbyar i hvarje ord. — Hvar är husbondsdrängen? Har jag icke sagt dig, din lata skjutskamp, att stenarna skulle rödjas från ängen? Tänker du flinta eld med liarna, du din fyrfota julbock? Eller ämnar du göda ängen med gråsten, hvasa? Ett sådant folk jag har, tuhatta perkelettä! Torrackor har jag, som äta upp gård och ägor, oskäliga djur, som borde fodras med syrpa och klafvas i spiltan! Resonerar du, karl?

Resonerandet bestod däri, att drängen tog sig bekymrad i luggen, men majoren behöfde anledningar.

— Jag skall, tamme d-n lära dig resonera! fortfor han och lyftade käppen på ett sätt som ofelbart skulle ha lämnat märken på den oskyldige tjenarens rygg, därest icke en räddande genius kommit i rätta stunden att befria drängen från prygel och husbonden från blygseln öfver en begången orättvisa.

Denna genius var en liten sergeant, som kom från gårdssidan, men, i stället att göra en omväg till grinden, hoppade rakaste vägen öfver gärdsgården. Och sergeanten

Digitized by Google

var ingen annan än Lennart Croneld, som nästa ögonblick, dammig och svettig, flög sin fader om halsen.

Den hotande käppen föll ur majorens hand; åskmolnet upplöste sig i ett duggregn, som begynte att droppa under den gamle krigarens buskiga ögonbryn.

— Och du är sergeant, min gosse! var det första ord majoren fick öfver sina läppar. — Gud välsigne dig, pojke; du är ju pappa själf för femti år sedan!

Också gamla, mossiga stubbar skjuta stundom gröna skott i solsken och sommarregn. Också det hårda, skrofliga berget har i klyftan en källa, som vattnar blommor på ängarna. Också den gamle, despotiske tuktomästaren på Rautasaari hade inom det ärriga bröstet en öm sträng. När den darrade, föll käppen ur hans hand, tåren ur hans öga, stubben grönskade, källan sprang ur berget, och den knarrige, oresonerlige despoten blef människa, blef vek och saktmodig, blef ung på nytt i återskenet utaf sin egen ungdom.

Men innan första hälsningen uttalats, innan första omfamningen hunnit svalna och innan fadern ens kom i farten med sina många frågor, steg sergeant Lennart plötsligt två steg tillbaka, rättade sig, gjorde styf, militärisk front med handen vid högra tinningen och framförde med orubbligt allvar följande rapport:

— Hans majestät konungen har befallt hälsa major Croneld. Hans majestät har behagat kalla herr majoren en hedersman och anbefallt herr majoren att hafva öga på gränsen nu under krigstiden.

— Sade han det verkligen? Sade han det, vår nådige konung? Gud välsigne honom, som ännu kommer ihåg en gammal utskjuten förladdning, sådan som jag! Och dig också, pojke ... dig också! Det kallar jag att framföra konungens order som en äkta soldat. Har du

Digitized by Google

talat vid honom själf... jag menar, har du haft den nåden att frambära din vördnad för hans majestäts höga person? Och hvad sade han dig, berätta mig, min gosse, hvad sade han mera?

— Hans majestät — fortfor sergeanten, utan att förändra min eller ställning — har vid ett annat tillfälle behagat säga till mig: din far är en bra soldat, och jag är öfvertygad att hans söner ej skola vansläktas.

— Å, besitta, sade han det? Nå ja, det hade han icke så orätt uti. Och du har således två gånger haft den nåden att tala med konungen själf?... Det vill säga, du har haft audiens? Men berätta mig huru en sådan pojkvasker som du kommit två gånger till en ära, som jag med mina sjuttio på nacken icke haft mer än två gånger i hela mitt lif... ena gången när jag hade den nåden att mota salig kungens hästar i Libelits backar och andra gången i Fredrikshamn, när vår nu regerande konung behagade säga till mig: kapten Croneld, edra savolaksiska fuxar trafva ju som halfva araber!... Men det skall jag en annan gång berätta.

— Hurra för konungen! Hurra för major Croneld! skrek nu den lille sergeanten, svängde mössan och störtade åter uti sin faders armar.

Majorens halfförtorkade hjärta smälte som vax. Han hade insugit den kungliga hälsningen såsom det törstiga fältet i rötmånaden insuger morgonregnet — han hade omfamnat sitt älsklingsbarn såsom en gammal lurfvig björn kramar sin länge förlorade björnunge — och nu behöfde han dela sin glädje, likasom han nyss hade känt ett behof att dela med andra sitt hjärtas förargelse.

— Hör hit, Maja, din knäracka! ropade han. Spring genast hem och säg att Kajsa ställer till extra förplägning åt folket, när höet är bärgadt. Så hälsa då på

Digitized by Google

sergeant Croneld, edra bräkande får! Se ni inte att Lennart har kommit att hälsa på oss! Min egen duktiga pojke, förstå ni det, edra oxmicklar! Men jag slår vad att ingen känner igen honom i kungens nya rock. Jo ni, han är sergeant vid Savolaks jägare, må ni veta; det är annat slag, än att gå här och bli dum af mjölgröt och surmjölksvassla!

Pigan stod ännu kvar, hängde hufvudet och bligade förlägen på den nykomne unge herrn.

— Marsch! och packa dig! Hvad gapar du efter? röt husbonden.

— Kajsa har icke tid. Armollinen rouva behöfver henne att laga mat till båtfärden.

— Men om majorskan far ensam, hvartill behöfver hon så mycket mat? frågade husbonden åter, betydligt saktmodigare.

— Vet icke, svarade flickan, men Kajsa har befallning att inlägga i korgen för tjugu personer.

— Öl med?

— Öl och vin.

— Det var fan!

Men likom bestört öfver att detta utrop undfallit honom, skyndade majoren att tillägga en befallning om brännvin åt folket till middagen. Pigan ville gå.

— Vänta litet. Hvart skall majorskan resa? frågade Lennart, hvilken kände något bränna på hjärtat.

— Vet icke, men Tikki tror att det blir till Patasalo, svarade flickan.

Patasalo eller Grytholmen var en liten ö i Puruvesi sjö, vidpass en half mil från Rautasaari.

— Det är bra. Gå, gör som majoren befaller.

Flickan gick, ej utan att se sig om på vägen.

Digitized by Google

— Bagatell! Din styfmor har sina infall, som icke angå oss. Kom, min kära gosse, och låt oss hellre tala om kungen! återtog majoren, något generad och angelägen att sonen ej skulle märka huru litet hans gamle far numera betydde i huset.

— Förlåt mig, min far — sade ynglingen allvarsamt — om min styfmor ämnar sig till Patasalo i dag, så tror jag att det är en sak som ej låter sig göra.

— Hvarför icke det?

— För det att jag sätter mig däremot.

— Du? utropade majoren med oförställd förvåning.

— Ja, min far, jag.

Digitized by Google

5. Armollinen rouva.

Major Croneld hade på sin tid gått i fält; han hade stridt mot kosacker och kalmucker; han hade stått inför två konungar och en kejsarinna; han hade, bringa mot bringa, brottats med Savolaks björnar; men han häpnade, när hans son Lennart förklarade sig vilja göra sin styfmors utfärd om intet.

— Älä karhua vitsalla lyö! Slå icke björnen med ris! genmälde han.

Lennart hörde honom icke. Det fortfor att bränna öfver hans hjärta, och han skyndade till stranden, där Tikki och Turtia väntade vid båtbryggan.

— Gån er väg; det blir ingen utfärd af, sade han.

Karlarne sågo långt på hvarandra. Tikki, som var majorskans liftjenare och aldrig van att lyda någon annan än henne, smålog åt det nya kommandot, men utan att svara. Ingendera rörde sig ur fläcken.

Sergeant Lennart, kort om hufvudet som sin far, men mindre hugad att böja sig under den suveräna makten på Rautasaari, upprepade befallningen. Samma tystnad, samma smålöje, samma orörlighet hos båtens roddare.

Digitized by Google

Ynglingen fattade en vidja vid stranden. Hans blod jäste. Han var en späd gosse, och de voro två stora, starka karlar. Tikki skrattade.

— Lyda ni eller ej?

— När armollinen rouva befaller, skola vi lyda, svarade Tikki.

På sitt sätt hade han rätt, och Lennart hade nog besinning att inse det. På bryggan låg en yxa, han fattade yxan, hoppade i båten och högg ett bredt hål i dess sida. Vattnet strömmade in, båten begynte sjunka vid bryggan, och karlarne stodo förbluffade, utan att söka hindra den djärfva protesten.

— Nu kunna ni lyda er matmors befallningar, utropade Lennart och styrde sina steg med återvunnet lugn tillbaka till gården.

På strandvägen mötte han hushållerskan och en piga, bärande matkorgen, samt majorskans ryska kammarjungfru, hvilken, klädd i röd sidenkapott, skulle åtfölja sin fru på båtfärden.

— Vänd om! sade Lennart. Båten har fått en läcka, han kan icke hålla sjön.

En vänlig nick från hushållerskan och ett harmset, fientligt ögonkast från kammarjungfrun öfvertygade honom snart, att af de två partier, som stridde om makten på Rautasaari, det underlägsna partiet ansåg honom för en bundsförvant, det segrande för en motståndare. Ingen af dem hade misstagit sig.

— Hennes nåd kommer strax efter; vi kunna vänta vid stranden, yttrade kammarjungfrun utmanande.

— Det är onödigt, svarade Lennart. Korgen kan bäras tillbaka.

— Vi kunna vänta här, menade hushållerskan, som mellan två eldar ansåg politiskt att välja en medelväg.

Digitized by Google

Obekymrad om dessa förpostaffärer, gick Lennart rakt emot fiendens hufvudstyrka, som redan var i antågande från kullen uppe vid gården. Han kände rätt väl sin styfmors allrådande välde och afgjorda öfverlägsenhet, men det var icke första gången han trotsat henne, och något af faderns despotiska lynne fanns hos pojken, när det gällde hvad han visste vara en rättvis sak. Han hade beslutat möta faran och var beväpnad till striden. Hans hjärta klappade åter hastigare — han var för ung för att kunna förblifva kall — men det var mindre af fruktan, det var af ovana ännu att handla som man och af förtrytelse öfver den nödvändighet, som tvang honom till ett så uppenbart trots mot en nära anförvant.

Den person som nu nalkades och som af gårdens folk kallades armollinen rouva eller nådiga frun, men af grannarne oftare hedrades med benämningen kejsarinnan, var en högväxt, ståtelig dam om vidpass trettio år eller kanske ett par däröfver, brunett, med lifligt glänsande mörka ögon, befallande hållning och förnämt utseende. För att ännu kunna kallas en fullkomlig skönhet, hade hon endast behöft en något hvitare hy, något mindre skarpt markerade drag, en mindre fyllig växt och kanske en något enklare toilett, än de svajande hvita plymerna, de eldröda bandrosorna och den högblå sammetssaloppen, hvilken hon, oaktadt värmen, bar öfver sina efter tidens mod mycket urringade axlar.

Det undföll icke Lennart att denna toilett, ehuru alltid omsorgsfull och alltid bjärt afstickande mot hennes mans tarfliga landtjunkarevanor, nu liknade mera en paryr för hofvet, än för en landtlig utfärd på sjön, och han svor inom sig, att den stolta frun denna gång skulle förgäfves ha slösat sin möda för spegeln. Rasande öfver

Digitized by Google

det ändamål, för hvilket hon prydt sig, kände han sig färdig att rycka plymerna från hennes hatt och trampa dem under sina fötter.

— Är det ni, madame? sade han på fransyska, det språk, på hvilket han från barndomen varit dresserad att tilltala sin styfmor. — Jag trodde att det var ryska flaggan.

— *Voilà mon petit coucou!* utropade madame Croneld gladt och utan att låtsa märka anspelningen på hennes färger, i det att hon räckte honom sin hand att kyssa.

Lennart var pojke och förstod meningen. Det hade alltid förargat honom att kallas hennes lilla gök, hennes *petit coucou.* Han ville visa, att den lilla göken nu var fullfjädrad.

— Förlåt, madame, sade han, vi ha krig, och jag har den äran att vara militär. Innan jag kysser er hand, måste jag veta om den är svensk eller rysk.

— Ah — svarade madame Croneld — vi ha vuxit en half tum högre! Vi ha fått en air, en *façon de parler,* som skulle pryda en fänrik! *Mon petit coucou* har lärt sig att gala.

— Madame, jag har den äran att tjena hans majestät konungen af Sverige och måste upprepa min fråga, fortfor ynglingen oförskräckt.

— Men, min bästa Lennart, är det sådana maner du lärt på Sveaborg, så fruktar jag att du ännu länge behöfver gå i skolan. Hvad vill det säga? Du återvänder efter en lång frånvaro till ditt hem, din mor är förtjust att återse dig, hon räcker dig sin hand att kyssa, och du frågar om hennes hand är svensk eller rysk! Måste jag då skicka dig till en dansskola, för att lära dig den vanligaste artighet? Du borde veta att en

Digitized by Google

person i min ställning till dig är hvarken svensk eller rysk; hon är för det första din mor och för det andra ett fruntimmer.

— Jag skall visa er all skyldig aktning — fortfor den unge sergeanten, rodnande öfver läxan — så snart ni öfvertygat mig att jag icke därigenom felar emot min pligt som militär och konungens undersåte.

— *Encore?* Hvilka ord! Hvilken air af statsman! Vet du, min vän, att vid dina år skulle jag anse konsten att knyta min halsduk väl, konsten att föra min dam i en menuett och dygden att prononcera min fransyska med en mindre barbarisk accent vara ett oändligt viktigare föremål för mina studier, än politiken. *Enfin* ... om du behagar ... din arm! Jag ämnar göra en liten utfärd på sjön, och vi kunna sedan fortsätta vår intressanta konversation om statsangelägenheterna.

— Min arm står till tjenst, om madame behagar återvända till gården. Jag ber er, res icke ut på sjön i dag! Vi få troligen åska, kanhända storm. Känner ni ej ett kvalm i luften?

— Nej, icke det minsta. Vädret är det herrligaste man kan önska sig. Men jag obligerar dig ej att följa med på färden. Det vore obilligt att beröfva pappa glädjen att språka med dig. *Allons!*

— Jag kommer från bryggan. Båten har fått en betydande läcka. Att nu resa ut, det vore att riskera ert lif.

— Men det är icke möjligt. Båten är ny och stark. Jag rodde ut med honom senast i går.

— Jag försäkrar er, madame, att han är fullkomligt obrukbar. Tillåt mig därför ledsaga er hem tillbaka.

— Hvad vill det säga? *Mon petit coucou* säger detta med en ton som vore han en stridstupp! Kanske till och med en örn!

Digitized by Google

— Åtminstone icke en fläckt örn, madame.

— *Assez de paraboles!* Jag vill gifva dig ett godt råd, min lilla vän. När du härnäst kommer att hälsa på din gamla far, så försök att vara något höfligare mot din mor. Artighet mot alla kläder en ungdom, och sist af alla bör en ung adelsman sätta sig öfver skick och seder. Vi närma oss nu till bryggan, och jag kan umbära din eskort.

— Ser ni, madame, man har stannat med korgen, man har icke burit den fram till bryggan. Vill ni veta hvem som är orsaken därtill? Jag, madame.

— Huru? Du? Och hvarför, om jag törs fråga?

— Jag har mina skäl. Om ni fortsätter er promenad, skall ni vid bryggan finna er båt sönderhuggen och fylld med vatten. Vill ni veta hvem som på detta sätt vågat hindra er utfärd? Jag, madame.

— Men är du från dina sinnen? Vanvettiga pojke, du vet icke hvad du gjort!

— Jo, madame, just därför att jag vet hvad jag gjort, vågar jag tala till er ur denna ton. Ni behandlar mig som ett barn, en narr, en gök, madame! Jag kunde behandla er som något värre ... Ja, se icke på mig så där, ni skrämmer mig icke med riset numera. Jag minns en dag, när jag var gosse, hur jag slog er kammarjungfru i ansiktet för det att hon kallade finnarne oskäliga djur. Då ställde ni mig i skamvrån, madame, och lät mig stå där en hel dag utan mat. Ja, det är sant, jag tog icke emot den kaka ni sedan bjöd mig om aftonen för att blidka min far: jag hade hellre dött af hunger, än mottagit något från er hand. Vet ni väl, madame, att jag nu kunde ställa er i en värre skamvrå, där ni icke skulle hungra ihjäl, men där ni i stället skulle dö af blygsel, ty hvarje redlig människa i vårt land

Digitized by Google

skulle peka fingret åt er. Fy, madame! Jag ville icke vara uti ert ställe och nödgas rodna inför min egen styfson.

Den stolta frun hade tagit ett steg tillbaka och genomborrade ynglingen med blickar hvassa som dolkstygn. Hennes kinder öfvergötos med en glödande rodnad, och om hon lät honom tala till slut, var det endast emedan hon gjorde ett fåfängt försök att beherska sin vrede. Hon sökte ord, men hon kunde endast utropa:

— Han är galen! Finns då ingen som befriar mig från den oförskämda narrn!

Lennart fortfor, utom sig af harm och rasande vid tanken på sin gamle fars förödmjukelse:

— Å, madame, jag vet ganska väl att jag kommit olägligt och att om ni vore en Medusa, så visst som ni är en skön och förnäm dam från hofvet, så skulle ni gärna förvandla mig, där jag nu står, till en sten. Lyckligtvis sträcker sig er makt ej alldeles så långt. Icke sant, ni ville bra gärna ro ut till Patasalo, där man väntar er och där man mycket skall sakna ert älskvärda sällskap, emedan ni är hufvudpersonen och de öfriga äro simpla marionetter. Vill ni att jag skall säga er hvilka de öfriga äro? Först general von Güntzels utskickade, kapten Ladov, som näst er är den viktigaste person i det ärade sällskapet. Därnäst två eller tre andra ryska officerare, två eller tre af edra utmärktaste gränsspioner och slutligen ett ännu obestämdt antal officerare, på hvilka man kan lita, från baron Hastfehrs armékår, inalles omkring femton personer, men ni är beredd på tjugu. Ni har visserligen gjort försök att äfven få den äran se baron Hastfehr själf, men han är försiktig, han vill afvakta händelserna vid hufvudarmén och har tillsvidare hållit er på distans.

Digitized by Google

— Det är nog!

— Nej, madame, ännu är det icke nog; jag vill också säga er *hvarom* ni ämnat rådslå på ön. Ert första ändamål är att uppvigla till myteri baron Hastfehrs armékår, som blockerar Nyslott. Denna kår, hoppas ni, skall vägra konungen lydnad och draga sig tillbaka öfver gränsen. Men edra planer stanna icke vid ett förräderi i så liten skala. Ni står i förbindelse med de missnöjde i hufvudarmén, som rycker mot Fredrikshamn. Ni har planer som jag knappt vågar uttala och hvilka, därest de lyckades, skulle alldeles förändra vårt lands ställning. Medgif, min fru, att om jag är er *petit coucou*, så sitter ni åtminstone icke nu under gökträdet, där man är säker att få sina önskningar uppfyllda! Ej sant, ni ville så gärna ni lefver resa till Patasalo, för att ställa allt detta i ordning? Ni är rasande öfver att ni icke ostraffadt kan skymfa en hederlig mans namn, hvilken gjort er den äran att upptaga er uti sin familj, och en stackars obetydlig gosse, som vågar hindra er att blifva en landsförräderska. Var god och hör mig, madame! Jag vet ej huru långt edra planer kunna vara på förhand beräknade, eller hvilken andel ni bestämt åt er själf i det stora bytet; men svara mig: hvad öde ämnar ni sedan min gamle far?

Här förmådde Lennart ej längre fortsätta. Han hade brusat ut i häftiga våldsamma ord, hvilka vi här sökt gifva ett bättre sammanhang. Nu stödde han sig blek och darrande mot en gärdsgård vid strandvägen. Turen var kommen till hans motståndarinna, som under tiden hunnit beherska sin öfverraskning och nedsatt sig på en sten vid vägen. När Lennart slutat, svarade hon med en ton af förakt:

Digitized by Google

— Då min herr styfson tror sig så väl underrättad om mina affärer, torde han tillåta mig att göra en fråga om hans. Har du själf komponerat din lilla *conte fantastique,* som tyckes innehålla rätt intressanta reminiscenser från barnkammaren, eller har någon annan åtagit sig mödan att vara sufflör?

— Nej, madame, kompositionen är icke af mig. Den är af en hand som ej torde vara alldeles okänd, och jag kan visa er texten.

— Det skulle göra mig ett stort nöje.

— Se här, känner ni detta bref?... Nej, jag ber, tillåt mig tillsvidare att förvara det som ett souvenir af er.

Madame Croneld igenkände sitt bref till Sprengtporten. Det kunde blifva henne farligt i denna rasande pojkes hand. I hvarje fall kunde han korsa hennes planer. Man fick icke reta honom till det yttersta. Man måste till hvilket pris som helst köpa hans tystlåtenhet, intill dess att planerna mognat och han blefve oskadlig. Men han hade i sitt järnhufvud mera förstånd än madame kunnat ana. Man måste således gå försiktigt tillväga och adoptera tidens rådande grundsats i politiken: »*il faut dissimuler*».

— Säg mig, min vän — fortfor således madame Croneld med ett återvändande smålöje — huru mycket har du betalt Scharp för brefvet?

— Ni skämtar, madame! Hvarifrån skulle jag tagit guld att betala ett så preciöst dokument? Jag *tog* det ifrån honom: det var enklare.

— Och hvad ämnar du göra därmed, om du tillåter mig vara nyfiken?

— Det beror af er själf.

— Således anser du mig för en fånge på diskretion. *Enfin,* du vill diktera mitt handlingssätt och störta

Digitized by Google

mig, om jag ej följer dina visa råd till punkt och pricka?

— Madame, om jag velat störta er i fördärfvet, hade jag låtit er obehindradt resa till Patasalo. Jag har, utan att nämna er, angifvit sammankomsten hos en fältvakt, som icke tillhör edra anhängare, och i detta ögonblick afgår sannolikt en båt med tillräckligt manskap från Punkaharju, att fånga edra bundsförvanter i den fälla ni själf har utgillrat.

— Ah! Ett försåt?

— Jag ber... Blott ett litet nödvärn! Ni har nyss behagat erinra mig om en adelsmans pligter. Till dem räknar jag i första rummet trohet mot äran och konungen, och er heder, madame, är för nära förbunden med min familjs, för att jag skulle på minsta vis kompromettera er, om ni ej rent af tvingar mig därtill.

— Hvad begär du då? Säg!

— Jag begär att ni fullkomligt och för alltid lössliter er från all förbindelse med dessa förrädiska stämplingar och använder allt ert inflytande att framdeles motverka dem. Jag begär att ni, i stället för detta bref, skrifver till baron Sprengtporten ett annat, hvari ni skildrar folket och armén i en annan dager och afråder honom från vidare försök. Slutligen... förlåt mig, madame!... ber jag, med all den aktning jag är skyldig min styfmor, att ni fäster något mera afseende vid min fars ålder, hans vanor, hans sympatier och trefnad på gamla dagar. Jag ber, med ett ord, att ni täckes ihågkomma hans ställning och er.

— Och allt detta för den obetydliga papperslappens skull?

— Nej, min fru, för er heder, ert samvete och er pligt.

Digitized by Google

Madame Croneld smålog, men icke mera hånleende, utan med sitt älskvärda löje.

— I sanning, min bästa Lennart — sade hon — finner jag att vi numera bytt roll med hvarandra. Härtills är det jag, som gifvit dig moderliga förmaningar; nu är det du, som har den godheten erinra mig om min pligt. Men hvarför skulle vi vara fiender, då allt bjuder oss att stå på vänskaplig fot med hvarandra? Då du lyckats tillintetgöra min utfärd, så låt oss i stället promenera långs stranden; jag får då tillfälle att något bättre inviga dig i både min och sakernas ställning. Men det är sant; man väntar mig icke tillbaka till middagen... Paraskove!

Den ryska kammarjungfrun närmade sig.

— Gå, säg till, att jag icke far ut, att man bär korgen tillbaka och att man dukar middag för tre personer i trädgårdspaviljongen. Du ser, vi ha fått en kär gäst.

— Vänta, tillade hon.

Och nu följde några ord på en rysk dialekt, som Lennart icke förstod. Kammarjungfrun gick.

— Det är nödvändigt — fortfor madame Croneld — att finna någon förevändning för mig att stanna hemma; detta folk drar också sina slutsatser, och jag vill ej att Paraskove skall ana rätta orsaken. Nu kunna vi, om du behagar, fortsätta vårt ämne. Jag bör då upplysa dig, min vän, att du fullkomligt misstager dig om mina afsikter, och som bevis därpå behöfver jag endast nämna, att din bror Detlof känner alla mina steg och är af samma mening som jag.

— Jag har anat det, madame. Men det hindrar mig icke att beklaga och ogilla dem. Min far och jag skola aldrig låta förmå oss att godkänna myteri i armén eller underhandlingar med fienden.

Digitized by Google

— Din far är en gammal ärans man och utan tvifvel en förträfflig militär, men utan all kallelse för politiska kombinationer. Du själf är en oerfaren gosse, som dömer blindt efter dina känslor och är färdig att rusa i elden, när en illslug konung befaller...

— Madame... Respekt för konungen!

— Hör mig med tålamod. Du är lika halsstarrig och djärf, som du är oerfaren och blind, men jag måste göra dig den komplimangen att du äger en klokhet, en fyndighet, som jag icke väntat af dina år. Du skall således förstå mig och slutligen dela min och din brors mening, jag är öfvertygad därom. Nej, inga miner, jag ber, *mon petit faucon!*... du ser att du blifvit befordrad i mina ögon. Vet du väl, att detta krig är lagstridigt och därför omöjligt? Konungen har, tvärtemot konstitutionen, anfallit Ryssland, och hvarför? Emedan han förstört riket genom sitt slöseri och framkallat ett allmänt missnöje med sina despotiska åtgärder, måste Ryssland förolämpas och Finland blöda, för att med några chimärer af segrar afleda stormen. Men han skall icke lyckas däri. Adeln, som alltid varit rikets och lagarnas bästa stöd, skall äfven denna gång rädda oss från vanäran och undergången af ett krig, som endast kan sluta med nederlag. Hela armén, med befälet i spetsen, skall vägra att slåss...

— Säg icke mer, madame! Ni har skymfat konungen; ni vill nu äfven skymfa armén. Vore ni en man, skulle ni icke ostraffadt våga säga mig sådana infamier.

— Baron Sprengtporten...

— En förrädare, hvars namn aldrig utan afsky borde gå öfver en redlig mans läppar!

— Nej, hör mig utan hetta, min bästa Lennart; du har ju alltid din öfvertygelse fri. Sprengtporten känner

Digitized by Google

ställningen. Han känner, bättre än vi, den formidabla makt, med hvilken kejsarinnan kan krossa oss hvilket ögonblick som helst, därest man fortfar att såra hennes värdighet och hennes vänskapliga tänkesätt. Sprengtporten älskar för mycket sitt fädernesland för att liknöjd se det föras till branten af dess ruin, och därför har han ställt sig i förbindelse med några rättänkande, lojala personer på denna sidan om gränsen, för att afvärja faran. Allt är förberedt, allt förutsedt, katastrofen skall komma, den kan icke undvikas. Tro mig, den är välkommen och nyttig för alla, utom för de få ärelystne lismare, som förledt Gustaf III till detta vansinniga krig. Vi skola få fred och riksdag, nationens, arméns, adelns förspillda ära skall retableras med *éclat*. Hertigarne af Södermanland och Östergötland äro båda ense med patrioterne, och konungen själf är invigd i deras planer, hvilka han numera fullkomligt gillar, ja motser med största längtan och otålighet, ehuru han måste för allmänheten gifva sig skenet att desavouera dem...

— Hvilka sottiser! Ni har nyss frågat mig om min *conte fantastique*. Tillåt mig nu i min tur fråga om er vackra saga, som också visar spår af reminiscenser från barnkammaren, är er egen uppfinning.

— Fråga din bror, fråga hvarje klok och mera klarseende patriot, och man skall upplysa dig, att konungen själf finner dessa moyenger vara de enda som numera kunna rädda honom ur den falska ställning, i hvilken hans rådgifvare bragt honom. Att motarbeta patrioternes planer är det säkraste sättet att ådraga sig konungens högsta missnöje. Att gynna och på allt sätt befordra dem är den största tjenst man kan göra honom, det bästa sätt, på hvilket man kan visa honom sin

Digitized by Google

undersåtliga tillgifvenhet, och det säkraste medlet att göra sig förtjent af hans nådiga välbehag.

— Således äro armén, adeln, folket och konungen själf förrädare, stämplande mot deras egen ära och självständighet. Men i himlens namn, madame, om alla äro förrädare, hvem återstår då att bevara pligt och samvete?

— *Nous faisons de l'historie, mon petit faucon!* Historien skall döma oss, eftervärlden skall tacka oss, och om min lilla falk flyger med oss, skall han flyga mot solen.

— Och sveda vingarna. Ja, ni har rätt.

— Du finner emellertid, hvilket preciöst byte du gjort i mitt bref till baron Sprengtporten. Konungen skulle vara charmerad öfver den tjenst du gjort honom.

— Är det något mera ni har att befalla?

— Ja, att du bortlägger den där stygga minen, som missklär dig och hvilken du gör orätt i att bruka mot en mor, som ej kan låta bli att hålla af dig, fastän hon har mycken orsak att bannas på dig! Allt skall ännu bli godt, min förträfflige Lennart! På fredsbalen skall du få den äran att bjuda mig din arm i en polonäs, din gamla far skall ännu få se dig åtminstone med kaptensepåletter... du vet, han önskar ingenting högre. Och den lilla Betta sedan på Otava... du vet att hennes far delar mina åsikter... Våra ägor gränsa till hvarandra, man kan ej veta hvad som kan hända, ifall du engång beslutar dig för att blifva en stadig ung man... Jag ville gärna se dig lycklig, min Lennart!

— Nog, madame. Jag är, som ni säger, ung och oerfaren, kanske blind mången gång, och det kan vara så godt, när man ser så mycken falskhet i världen. Men en sak har jag likväl lärt, och det är, att ärlighet

Digitized by Google

varar längst. Jag förstår mig icke på krokvägar, madame; jag är en rättfram soldat och ämnar gå rakt på målet, det må sedan bära eller brista. Hvad kungen tänker, det vet jag icke, men när han säger marsch, går jag fram, om än alla de andra stanna och ropa halt. Visar ni mig kungens order, skall jag genast följa er. Visar ni mig Sprengtportens, fäller jag bajonett. Så är saken. Kungens vänner äro mina vänner, kungens fiender äro mina fiender. Till hvilketdera lägret bör jag då räkna er?

— Min Gud, hvilken halsstarrighet! Jag har ju sagt dig, att jag är en ibland dem som vilja rädda konungen.

— Säg mig då, hvad betyda dessa tecken därborta på flaggstången i trädgården? Än hissas flaggan, än halas hon ned. Man kunde tro, att det skall föreställa ett slags signal.

— Och om det verkligen vore en signal, hvad skulle du säga därom?

— Jag skulle med all vördnad fråga er hvad man signalerar från Rautasaari.

— En bagatell. Det är blott en avis för mina vänner på Patasalo, att jag ej kan infinna mig vid sammankomsten och att de böra hålla sig beredda på ett okärt besök.

— Ah, madame, ni har öfverlistat mig. Jag borde ha varit beredd därpå.

— Du trodde då verkligen, min lille statskloke öfversittare, att du hade framför dig en nybörjarinna, hvilken du kunde moralisera efter behag och hvars vänner du kunde fånga som orrtuppar i leken? Lär dig häraf att en annan gång vara mindre säker på din utomordentliga klokhet och på dessa raka vägar, för hvilka du tyckes hysa ett slags vurm från den tid du

Digitized by Google

sprang natthugg med bypojkarne. Lär dig, *mon petit faucon*, att själfva örnen kretsar i luften, innan han slår ned på sitt byte. För öfrigt ser jag ej hvarför denna småsak skulle störa vår sprittnya vänskap. Tvärtom, du finner att jag är uppriktig mot dig. Sluta vi icke förbund med hvarandra, så låt oss åtminstone förblifva neutrala ...

— Nej, madame, jag skulle säga er en falskhet, om jag medgåfve någon neutralitet. Ni vill ha krig ...

— Tvärtom. Jag bjuder dig fred.

— Jag antager ingen fred för det pris ni begär. Ni är min fiende, jag eder. Skillnaden är blott att jag strider med blanka vapen ...

— Och jag med underjordiska minor? Hvarför icke? Blott man uppnår sitt mål.

— Farväl, madame. Jag reser till armén vid Nyslott.

— För att angifva mig?

— Nej, men för att komma utom området för edra signaler.

Digitized by Google

6. Vid riksgränsen.

Likasom sädeskornet i norden sås, uppspirar, blommar och mognar under några få veckor af ett beständigt ljus, så mogna äfven karaktererna hastigt i stormiga tider. Skaror af pröfvade krigare, män och gubbar, som vant sig i lifvet att väga förluster mot fördelar, välja mellan skäl för och skäl emot, stodo på denna tid vacklande mellan pligt och öfvertygelse, under det att piltar, som knappt buro fjun på hakan, leddes instinktlikt af deras naturliga känsla på rätta vägen och framstodo med ens som beslutsamme män. Folket själf, som reflekterar så litet, men känner desto mera, dömde och handlade liksom dessa ynglingar. Hvad gjorde man icke för att förvilla dess ärfda, enkla föreställningar om det rätta? Och dock förblef det trofast, såsom det alltid varit; det vaknade blott till ett klarare medvetande, det mognade förr till en manlig håg.

Hade Lennart Croneld, när han så oförmodadt såg sig i besittning af en statshemlighet, ägt en enda vän att rådfråga, ett enda stöd att trygga sig till, är det möjligt att han betänkt sig något längre, innan han vågade inlåta sig i strid med en så öfvad ränksmiderska

Digitized by Google

och en så fruktansvärd motståndarinna som hans styfmor. Nu lämnades honom intet val. Han kunde icke angifva det förrädiska brefvet, utan att blottställa sin familj. Han kunde ej förtiga dess innehåll, utan att blottställa konungens sak och landets välfärd. Han kunde ej vända sig till baron Hastfehr, hvilken omtalades i brefvet såsom vacklande mellan vän och fiende, ej heller till sin far, som i sin lyckliga okunnighet hvarken hade håg eller hufvud att blanda sig i politiska ränker. Det fanns endast en utväg, nämligen att vända sig till brefskrifvarinnan själf och försöka antingen att beveka henne, eller att skrämma henne.

Lennart valde detta senare medel; med hvilken framgång är lätt att ana. Den stolta frun på Rautasaari lämnade honom snarare som segrarinna än som besegrad. Han insåg att han kommit till korta i första fäktningen, men han hade likväl omintetgjort den förrädiska sammankomsten på ön och var ingalunda hugad att gifva spelet förloradt. Till Nyslott lydde hans order; där kunde han få tillfälle att rådgöra med någon konungen tillgifven officer och yppa åtminstone en del af sin hemlighet. Men först ville han gifva sin far en vink om de faror, som hotade att förr eller senare störa den ärlige veteranens ålderdoms lugn.

När Lennart inträdde på gården, fann han majoren vid bästa lynne, kommenderande hushållerskan att dela ut brännvin åt folket. Till hans briljanta humör bidrogo två omständigheter: den ena att regnet uteblifvit, den andra att matkorgen var återburen från stranden. Okunnig om fiendens aptit på länder, endast han fick tillfredsställa sin egen på köttbullar, bekymrade honom föga de åskmoln som hotade riket, endast han lyckades bärga sitt hö torrt i ladorna.

Digitized by Google

Korpral Durk satt på trappan och skar för sin pipa, väl icke virginisk knaster, men ryska tobaksblad. Ett papper hade varit veckladt om bladen; han vände det likgiltigt och kastade det ifrån sig på gården. Vinden — en af tidens vindar — lekte en stund med papperet på den gröna gräsmattan och förde det sedan till en grupp af slåtterfolket, som rastade på den motsatta sidan. En af arbetarne upptog papperet, höll det mot solskenet, upptäckte någonting skrifvet och började stafva därpå. Det gick något trögt, han kunde väl läsa tryckt, men icke skrifvet, och flera kommo af nyfikenhet till, för att se hvad det var. En försupen f. d. skrifvare vid majorens masugn blef slutligen den som lyckades tolka skriften och uppläste med viktig min följande sändebref — ett af de många, som den tiden insmugglades på hundrade olika sätt öfver riksgränsen:

»Käre vänner och grannar på svenska sidan! Låten icke förleda eder att lyda en tyrannisk konung, som vill edert fördärf. Han har orättvist öfverfallit oss, som endast önska god fred och broderlig sämja med eder hålla. Svenska riket är färdigt att afsätta honom, och vår kejsarinna skickar femtiotusen man att befria eder. Hjälpen oss, käre grannar, att snart få fred, och hållen hellre med oss, som hafva allting fullt opp, när I hafven tunga skatter, dyr tid och blodsutgjutelse. Hållen I med oss, så skolen I hafva fulla lador, säd, tobak och brännvin, men hjälpen I kungen, så skolen I hafva eld och svärd öfver eder och edra barn. Denna hälsning skickas eder för trogen vänskap af

edra goda vänner och grannar».

Sergeant Croneld kom i tid att höra sista meningen uppläsas, ryckte papperet till sig, sönderref det och

Digitized by Google

frågade, rodnande af harm, hvem som utspridt skriften. Man pekade på korpralen, som med oskuldens lugn satt och rökte sin pipa på trappan.

— Hvad nu, gamla narr — sade hans vredgade herre — har du lust att hänga i galgen för högförräderi?

Korpralen fann det under sin värdighet att svara och fortfor att blåsa tjocka moln ur den korta lerpipan.

— Svara: hvem har gifvit dig detta papper?

— Tupakka-Matti var här för en stund sedan.

Tupakka-Matti, Tobaks-Matts, var en i nejden mycket bekant lurendrejare från ryska sidan, och hans lönande näringsfång var af den beskaffenhet, att han hade ständigt medhåll bland folket. Dessa insmugglade ryska tobaksblad begagnades under kriget som ett medel att sprida öfver gränsen fientliga proklamationer, hvilka, merendels affattade med skicklig beräkning för deras publik, begagnades till omslag kring tobakspackorna, ett skålpund i hvarje.

— Vet du, kamrat — sade sergeanten med eftertryck — det vore stor skada på ditt gråa skägg, om kapten Aflecht här i närheten finge veta hvad du haft för dig. Jag ser ingen annan utväg, än att du skaffar Tupakka-Matti död eller lefvande till Nyslott.

— Icke ligger all visdom i skägget, genmälde korpralen lugnt med ett bekant finskt ordspråk.

— Fångar du smugglarn, lofvar jag dig ett lispund tobak för ditt besvär.

— I nödfall röker man mossa, var svaret.

— Den där karlen är farlig och kan anstifta mycket ondt. Du är en slipad räf, så dum du ställer dig, och ingen annan än du kan fånga honom. Gör det, kamrat, för kungens skull, om icke för min!

— Kungar och barn ha kort minne.

Digitized by Google

— Hut, karl, med dina ordspråk, och tänk på din gamla herre, om det blir bekant att sådana skrifter läsas på vår gård.

Korpralen funderade, knackade ur pipan, tog sig bakom örat och svarade:

— Olkoon; får gå!

Nöjd med detta enstafviga löfte, som innebar smugglarens vissa ofärd, vände sig nu sergeanten till det församlade gårdsfolket och frågade dem hvad de menade om skriften.

Savolaksarne betänkte sig, sågo först på hvarandra, därefter på frågaren, som tycktes dem nog liten att föra så högt kommando, och blefvo ändock svaret skyldiga. Till sist fattade den långe Tikki, som äfven befann sig i hopen, mod och svarade med samma försmädliga löje, hvilket engång förut hade retat sergeanten:

— För bröd går en karl till kvarnen, för tobak går han till staden, för brännvin går han till djäfvulens badstuga.

Icke förr var det sagdt, innan en väl applicerad örfil, så mycket kraftigare emedan den kom alldeles oväntad, fällde den långe talaren till marken.

— Jag skall lära dig, lymmel, att svara höfligt, när man frågar om tro och heder! utropade hurtigt den lille sergeanten, hvars hand värkte af den utdelade näpsten. — Och ni andra — fortfor han, obekymrad om Tikkis hotande blickar — jag vet väl, att det finnes en och annan bland eder, som vore färdig att sälja kropp och själ för en sup eller en tuggbuss, och den som det gör, skall ännu en vacker dag få sitt rep om halsen, ifall han ej därförinnan piskas som en hund ifrån gården. Men jag vet också, att de fleste bland eder äro ärliga själar, som hålla med kung och land och skratta åt

Digitized by Google

sådana dumma papperslappar, som vilja stjäla vårt goda samvete från oss. De ha tagit hälften af våra stora, sköna fiskevatten och segelleder ifrån oss, och nu vilja de köpa resten med deras nådebröd, liksom vi ej själfva skulle ha våra goda sveder och våra starka armar att skaffa oss hvad vi behöfva. Men när har savolaksaren svarat på sådana frågor annorlunda än med blankt stål och ett stycke bly i geväret? Gån till Kuopio, gån till Sankt Michel, öfverallt där Savolaks' och Karelens vapen finnes måladt i kyrkorna eller på tullportarna, och I skolen finna en spänd båge eller två armar, som sträckas emot hvarandra med barthuggande svärd. På det sättet har man förr frågat oss här vid gränsen, och på samma sätt ha vi svarat. Finns någon här, som nu tänker lägga bort fädernes sed och svara med att svika sitt land, så stige han fram!

Ingen steg fram. Men savolaksarn är den förslagnaste bland sina finska bröder. Hade Lennart Croneld talat till österbottningar, så hade han troligen redan fått till svar en sten eller ett hurrarop. Detta Kerimäkifolk menade lika ärligt i grunden, men det var mot deras vana att just förhasta sig. Samme torpare, som på morgonen böjt sig så ödmjukt för majorens vrede, tog nu till ordet och menade att de alla ville hålla med kung och land, men de ville också alla gärna ha fred.

Detta förbehåll behagade icke sergeant Cronelds unga och hetsiga blod. Han var färdig att brusa upp på nytt, då i detsamma hans gamle fars välkända stämma hördes bakom honom.

— Mössorna af, edra oklafvade nöt! — ropade majoren muntert med sina vanliga smekord — mössorna af för sergeant Croneld; han har talat med kungen, så liten han är! Liten och hvass, eller hvad tycker du,

Digitized by Google

Kumma, ditt gamla moras? Har du sett en smalare hummelstör förr uti jägarrock? Och vet ni hvad kungen har sagt honom? Kungen har sagt att han litar på oss som på en gärdsgård af järn här vid rikets gräns, och den som icke ropar med mig ett lefve för kungen, honom skall böfveln anamma, och han skall gå törstig som en anka på höskullen från jul till midsommar.

Det var ett tal som alla begrepo. Mössorna flögo i luften, och savolaksarne glömde sina betänkligheter i ett skallande muntert hurrarop.

— Jag ber att få säga min far några ord, innan jag reser, yttrade Lennart.

— Resonerar han? frågade majoren, som hade en dunkel aning att här föregick någonting utom hans vetskap.

Sergeanten gjorde front, saluterade och sade:

— Befaller herr majorn att jag aflämnar rapport?

— Ja, kom, min kära gosse, kom, din inpiskade klippare! svarade den gamle, glömmande i sin förtjusning själfva reglementet och jägarrocken. — Och ni, utsvultna impedimenter, göden er här, så länge min son rapporterar hvad kungen vidare har att säga oss.

Inkommen i majorens anspråkslösa rum — hvars inventarier utgjordes af en fältsäng, ett bord, ett par gamla skinnstolar med framtittande stoppning, några vapen på väggarna, ett par räfskinn vid dörren, ofvanför dem några elghorn, vidare ett brädspel, ett lerkrus med svagdricka, ett tobaksbräde, en piphylla, en lagbok, en bibel, ett illa nedsuddadt exercisreglemente och slutligen tre dåliga kopparstick i träramar, föreställande konungarne Carl XII, Adolf Fredrik och Gustaf III — öfverraskades Lennart af en oväntad artighet, som aldrig förr vederfarits honom i hemgården. Fadern bjöd honom

Digitized by Google

en sjöskumspipa och tillade med en inbjudande blick på tobaksasken:

— Man kan försöka min knaster!

Lennart blygdes att antaga inviten och svarade att han ännu icke hade lärt sig röka.

— Som man behagar — sade den gamle — som man behagar. Det är för det att du haft nåden tala med hans majestät. Men berätta mig nu huru du kom till en sådan heder.

Lennart berättade på sitt öppenhjärtiga sätt hvad läsaren redan känner om hans tvenne möten med konungen och glömde icke att omtala det besynnerliga svar han blifvit befalld att framföra till hertigen af Östergötland. Det roade obeskrifligt den gamle krigaren.

— »Medan gräset växer, dör kon!» upprepade han. Har man hört! Det var, tamme fan, kvickt sagdt af kungen. Jag undrar om han någonsin befattat sig med ladugårdsskötsel? Ja, sådant kan allt hända om vårarna, när vi ha foderbrist här i Savolaks och ätit upp våra halmtak under den välsignade vintern. Men hvad kan hans majestät egentligen ha menat därmed?

— Jag tänkte, min far: det angår mig inte.

— Träffadt, min gosse, träffadt, som hofslagarens hammare på hästens sko. Man kan ej veta, om icke det svaret har räddat hans majestäts lif. Det är en vana hos Croneldarne att rädda majestätet. Jag bärgade salig kungen i Libelits backar och fick den där dosan, du vet, jag skall berätta dig den märkvärdiga händelsen, du har kanske ej hört den förut.

— Min far har berättat den flera gånger . . .

— Gör ingenting, du kan gärna höra den engång till. Jag stod den tiden med mitt kompani i Jokkas, och det var fan så dåligt väglag på vårsommaren . . .

Digitized by Google

— Förlåt, min far, men jag tror ni någongång nämnt, att min farfar också haft lyckan göra kung Carl XII en tjänst?

Enda sättet att undkomma den gode majorens historier var att föra talet på hans far och farfar, karolinerne, halfva helgon i åminnelse.

— Jaså, du minns ej den historien heller, återtog den gamle, lätt ledd åt sidan. — Ungt folk är som såll, det hålls ingenting i dem. Det var icke din, utan min farfar, Rutger Croneld, han som var ryttmästare vid Carl Magnus Rehbinders finska dragoner. Nå ja, han drog kung Carl XII ur moraset vid Narva, och i det napptaget miste kungen sin högra handske i putten. Strax räckte min farfar honom sin handske i stället, och så red kungen för sju tunnor skock tusan som ett rytande yrväder midtibland fienden. Min farfar, som hade värre arbete att få sin häst ur det fördömda tjufhålet, blef icke strax färdig att följa, och hur han grabblade i mossan, hittade han kungens handske. Här var ingen tid att länge resonera om mitt och ditt. Kungen hade fått min farfars handske, alltså punktum: min farfar tog kungens och red efter sin herre i hetaste kulregnet. Flux fick Rutger Croneld en muskötkula genom bröstet och ett pikstygn tvärsigenom lifvet, men det förslog icke åt honom, han slog ännu som en hedning omkring sig, tilldess han fick en falkonetkula i flinten, och det förslog ändtligen. Dagen efter slaget hittades han där som en bra karl bredvid många andra i den blodiga snön; man kände igen honom af kläderna, ty hufvudet var icke mera mycket bevändt med — och så fick min far kläderna, ty han var då en pojkvasker, likasom du, och tjente som simpel volontär bland dragonerne. Ingen kom att tänka på handskarna förrän aderton år därefter,

Digitized by Google

då far min en dag fann salig Rutgers handskar i någon skräpgömma och märkte kungens namnchiffer, broderadt med kunglig krona på insidan af högra handsken just vid handlofven. Han var den tiden kapten vid helsingarne, far min, och skickades till Kristinehamn för att gå emot Norge. Då föll det honom in att taga handsken med sig och lämna honom tillbaka åt rätte ägaren. Här är ers majestäts tillhörighet, sade han, och huru jag fått den, det kan jag, tamme fan, inte begripa. Hvarpå kungen skrattade — ty han var den tiden vid godt humör, och minne hade han som en årsgammal häst — och sade till far min: den där har jag bytt med Rutger Croneld, när han drog mig i håret vid Narva. Inte fick jag löna honom för det, sade kungen, men behåll handsken som pant; bara vi få bättre tider, skall jag löna hans son. — Pytt blef det, sa' Forsberg, när han fick en käring i varggropen. Kungen stupade kort därefter, och salig far fick svälta i alla sina dagar med sin kaptensfullmakt, sina blessyrer och sina femti plåtar i lön. Men det är detsamma, lefve konungen! Hut går hem, säger ordspråket; jag har fått en gulddosa, och du kan med tiden få dig medaljen, om du håller dig styf.

— Har pappa handsken ännu i behåll? frågade Lennart, hvilken, så långt han mindes tillbaka, hört samma historia väl trettio gånger förr, men aldrig utan det lifligaste intresse vid tanken på Narva och hjältekonungen.

— Så framt ej råttorna ätit upp honom, det jag vill hoppas att de ej understått sig, ligger han ännu i skåpet i klädkammaren bredvid min farfars genomskjutna hatt och gamla pistolhölster, genmälde majoren.

Ynglingen teg en stund och behöll sina tankar för sig. Därefter sade han:

Digitized by Google

— Nu måste jag begifva mig af till Nyslott.

— Nu redan? Och du har ännu ej hunnit berätta mig något om din bror Detlof och hvad du lärt dig på Sveaborg. Känner du höger och vänster i exercisen, din slyngel?

— Det har min far själf lärt mig från det jag kunde flytta den ena foten framför den andra.

— Än reglementet och krigsartiklarna, månntro de smakat den gunstig herrn? Huru många prygel har du rätt att gifva en knekt utom fronten?

— Så många han förtjenar, och en örfil på köpet, om han är stursk.

— Pass, min herre. I sådana fall slåss man icke, man låter arkebusera. Resonerar du, karl? Marsch för krigsrätten ... åtta man ur ledet ... lägg an ... fyr! Det är durrn. Det kan du komma ihåg till härnäst.

— Min far, ni har kanske märkt, att här resoneras nu för tiden mycket i landet.

— Hvad vill det säga? Har man ej klara order? Finns någon som muckar?

— Ganska många, tyvärr. Hvad skulle ni göra, min far, om ni — jag supponerar bara — upptäckte att någon ... att till exempel någon af edra grannar lastar konungen, sätter sig emot hans order eller till och med konspirerar med fienden?

— Hvad jag skulle göra? Det var fråga det, sa' klockarn, när prästen frågade om han kunde taga en sup. Jag skulle låta hänga karlen i brunnshinken, om ej bättre galge funnes till hands.

— Men om det nu vore ... till exempel en kvinna?

— Så skulle jag låta hudflänga henne på kyrkbacken och skicka henne i järn till Tavastehus.

Ynglingen suckade.

Digitized by Google

— Min far... det gifs fall, när man måste handla varsamt äfven med brottsliga. Man måste någongång lämna dem tid att återkomma från deras förvillelser.

— Hvad är det för dumt prat? Vill du lära din gamla far att krumbukta i tjensten? Har icke konungen befallt mig att vakta gränsen? Vet hut. Jag lofvar att hans majestät skall bli nöjd.

— Är min far annars nöjd och belåten? frågade Lennart, som till sin bedröfvelse märkte att ingenting var att göra med detta halsstarriga lynne och att alla hans vinkar endast kunde påskynda, icke förekomma det hotande oväder, som sväfvade öfver den gamles hufvud.

— Å, det knaltar ju af litet om sänder, svarade majoren godmodigt. Visst har masugnen gått en smula på kneken, och det rådde den rackarn Harke för, som rymde i höstas; honom ville jag mörbulta en kvart under tackjärnshammaren. För resten lofvar det bli ett godt höår; svederna se litet magra ut, men min västindiska tobak frodas i täppan, så att dess make finns knappt i Baltimore.

— Är ej min far nog ofta allena, när min styfmor är ute på sina vanliga lustfärder?

— Det händer, förstås. Jag skall lära dig en sak, min gosse. När kvinnfolk engång fått något i hufvudet, gör en karl klokast i att ej låtsa märka det. På det sättet komma till och med hund och katt öfverens. Din styfmor och jag, vi gräla aldrig. Hon har sina sidor, men flink och förståndig är hon som hins mormor. Akta dig du att komma för nära synålarna!

— Blott jag vore öfvertygad om att hon hölle riktigt af pappa. Men hon delar väl nu under kriget pappas tänkesätt?

— Hvad annat? Hvem böfveln tror du skulle understå sig att resonera med mig om kung och rike?

Digitized by Google

Jag är säker på att hon med sitt flinka hufvud skall ännu göra mig mången tjenst, när vi vakta gränsen. Men apropos af skurkar och förrädare: när du far förbi Otava, så vik in till Sivert och säg honom att han kan hafva anstånd med min revers till Oktober, när jag får in kontanter för spannmålen. Jag likasom drar mig att själf besöka den jesuiten... han är en lurifax, som vänder kappan på båda axlarna, och sådant folk kan jag ej tåla på mina utmarker...

— Jag skall vika in till Otava, om min far så önskar. För resten har min far ingenting vidare att befalla?

— Jo, att du äter middag med mig, innan du far. Vi ha delikata köttbullar. Min hustru känner min smak. Hon låter mig ofta smörja mitt krås, som du ser.

Digitized by Google

7. Den första kärleken.

Sjuttonhundrafyrtiotre års riksgräns, som gick i väster om Rautasaari och lämnade major Croneld i obestridd besittning af hans svenska medborgarerätt, hade icke unnat ägaren af Otava, kammarrådet Sivert, en lika afgjord position. Det i Åbo ritade blyertsstrecket gick nämligen så tvärt öfver hans gård och ägor, att medan stallet och ladugården enligt kartan hörde till Sverige, visade samma dokument att vagnslidret och foderladan hörde till Ryssland. Medan korna mjölkades på svenska gebitet, skummades grädden på det ryska; medan svenska ängsnejlikor blommade på ena sidan om diket, blommade rysk blåklint på den andra. När jägarens skott brann af på ryska sidan, föll järpen vingskjuten ned på den svenska, och när bygdens ungdom lekte på ängen, hände sig att den ryska kyssen strax därpå åtföljdes af en svensk örfil.

Kammarrådet Sivert hade varit rysk tjensteman i Viborg, men fattat tycke för detta »disputerliga område», tagit Otava i mät för sin fordran hos en afsigkommen landtjunkare och ditflyttat med sina tvenne döttrar. Ehuru han härigenom ansågs ha blifvit svensk undersåte och aflagt eden, var han alltför klok affärsman, för att

Digitized by Google

icke efter omständigheterna göra anspråk än på den ena, än på den andra nationaliteten. Ingen var okunnig om det oförsynta lurendrejeri, som bedrefs i gränstrakterna med brännvin, tobak och kolonialvaror; men vanligen hände sig så besynnerligt, att när en svensk gränsefiskal ertappade en misstänkt transport i nejden af Otava, befunnos varorna ryska och placerade några alnar inpå ryska området, medan de, när fiskalen var rysk tjensteman, likaså obestridligt befunnos vara svenska och på svenskt område. Vidare behöfver man i en gränstrakt ofta inväxla det ena landets mynt mot det andra, och på Otava fanns alltid det mynt man behöfde, endast att svenska kursen var mycket låg, när man behöfde rublar, under det att rublarna fallit otroligt i värde, när man behöfde riksdalrar.

När härtill kom, att den alltid välförsedde och tjenstaktige herrn på Otava lika beredvilligt försåg ryska garnisonen i Nyslott som svenska trupperna vid gränsen med dryga leveranser, hände sig att han ganska snart blef en mäkta rik potentat, som kunde skratta åt själfva förtalet och med hvarje år förvärfvade sig, jämte de större ägodelarna, äfven ett större inflytande på orten. Frukterna af ett så öfverlägset affärsgeni kunde ej uteblifva. Om det skedde af beräkning eller konjunktur, vet ingen, alltnog, det dröjde ej länge innan de flesta egendomar och många skattehemman i den fattiga nejden voro intecknade för skuld hos kammarrådet på Otava. Och emedan han på det hela var en foglig och nedlåtande herre, ansatte han sällan sina gäldenärer med obillig stränghet; han endast önskade på det mildaste och vänligaste sätt, att de skulle rådföra sig med honom i deras gemensamma angelägenheter och inhämta hans mening i vissa allmänna frågor, som rörde landets bästa.

Digitized by Google

När således kriget utbröt, var kammarrådet Sivert förvissad om att hans visa råd skulle följas af flertalet bland ortens invånare, och ingen förundrade sig att en så fredsälskande man afrådde savolaksarne från allt deltagande i kriget, i synnerhet allt sådant som kunde ådraga orten obehag från de ryska myndigheterna. Han föreställde dem huru okristligt det vore att låta bruka sig till fiendskap mot deras bästa vänner och grannar, med hvilka de hade största fördel att lefva i fred; huru deras hästar sleto ondt af de svenska transporterna, huru deras unga karlar utsatte sig för faran att få en kula för pannan, därest de gingo i fält, och huru det dock till slut vore bäst för alla, om hela landet lydde under den mäktigaste spiran. Och kom något af detta tal till svenska befälets öron, visste kammarrådet så skickligt utmåla allt hvad han redan fått lida af kriget, och vid sina förträffliga frukostar för baron Hastfehrs officerare talade han med ett så rörande nit om fäderneslandets välfärd, att gästerne alldeles glömde fråga, åt *hvilken* sida af Otava gård han egentligen egnade dessa patriotiska önskningar.

Det fanns likväl en gäldenär, som ej var hugad att taga råd från Otava, och det var den gamle halsstarrige herrn på Rautasaari. Honom förmådde icke all kammarrådets vältalighet och diplomatiska skicklighet öfvertyga om möjligheten att tjena två fädernesland. Och emedan kostnaderna för den misslyckade bruksanläggningen till större delen flutit ur kammarrådets byrå, men icke råkat flyta tillbaka igen, hade fordringsägaren på det höfligaste sätt låtit tillsäga, att vissa reverser vore förfallna i Augusti och att hans stora förluster under kriget tyvärr gjorde det till en bedröflig nödvändighet att utsöka denna fordran.

Digitized by Google

Med dessa affärer på hjärtat och en dunkel aning att hans fars och kanske hans eget öde nu berodde af hans rådighet, nalkades Lennart Croneld Otavas grind, då han upptäckte en ung flicka i hvit sommarhufva, kommande från den nära ängen. Det var kammarrådets yngre dotter, den täcka, blåögda Betta Sivert.

Hon tycktes ej igenkänna den unge ryttaren och påskyndade sina steg.

— Men så stanna då, Betta! ropade han. Känner du mig ej mera?

Flickan stannade, höll handen öfver ögonen, medan solen glimmade mellan träden, var strax därpå med några hopp vid ryttarens sida och räckte honom trohjärtadt sin lilla hand med dess halfvante af brunt silke.

— Men hvad du har blifvit stor! Och hvad du har blifvit grann! utropade hon med barnslig förundran, i det att hon med välbehag mönstrade den unge jägaren från topp till tå.

— Och hvad du har blifvit lång! Och hvad du har blifvit vacker, sedan vi sist rodde tillsamman på Puruvesi! svarade Lennart lika frimodigt, i det han steg af. — Minns du, jag sade alltid att du skulle blifva den vackraste stjärnan i Otava[1].

Det var kanske något i svaret, som påminde den unga flickan att de icke mera voro alldeles samma barn som fordom delade nöjen och faror på insjöns blåa våg, ty hon drog sin hand ur ynglingens och frågade något förlägen hvart han ämnade sig.

— Och det frågar Betta vid Otavas grind? Jag ämnar först se om du glömt mig, och sedan har jag några ord att tala med din far.

[1] Otava betyder Karlavagnen.

Digitized by Google

— Nej, för Guds skull, icke nu! Du är redan alldeles för nära; jag ber dig, rid härifrån, man kunde se dig från fönsterna.

— Och hvarför skulle jag frukta att synas från fönsterna?

— De gröna äro där.

— Men i går var det de grå.

— Och jag säger dig, att i dag är det de gröna. I morgon är det kanske åter de grå eller de blå[1]. Man vet ju aldrig hos oss hvem som är vän och hvem som är fiende. Pappa är vän med dem alla och trakterar dem alla.

— Hur är det möjligt, att ett fientligt parti kunnat tränga sig fram mellan våra fältvakter? Hastfehr och Ramsay ha dessutom besatt alla vägar från ryska Finland.

— Och hvad kallar du då den stora blå vägen därborta, där endast laxarna hålla vakt och gäddorna patrullera? De gröna hitkommo på eftermiddagen i två stora båtar från Patasalo. De hade fått någon signal och voro mycket uppbragta på jag vet ej hvem, som förrådt någon hemlig plan. Kapten Ladov trodde sig här möta finska officerare från Nyslott; jag hörde honom säga att allt var så väl förberedt och att om han hade i sina händer den som gjort planen om intet, skulle han låta kasta honom, bunden till händer och fötter, i sjön.

— Säg mig, Betta, var det ej du, som i går afton berättade för dragonerne att du sett löjtnant Scharp?

— Är du ledsen på mig för det?

— Nej, nej, du har gjort mig en hjärtesorg, men också en stor tjenst, som jag ej nog kan tacka dig för. Säg mig, hvarför angaf du löjtnanten?

[1] Ryssarne buro mest gröna, finnarne mest grå, svenskarne mest blå uniformer.

Digitized by Google

— För det att han är en gemen karl, som ofta varit hos oss och som jag ej kan fördraga. Jag fruktar att han till slut förleder pappa till något som ej är bra och som bringar oss olycka.

— Där vi nu befinna oss, står min häst med framfötterna på svenskt och med bakfötterna på ryskt område. Säg mig, om du nu ställer dig där på kejsarinnans mark och jag står här på konungens mark: vill du komma öfver till mig, eller begär du att jag skall komma öfver till dig?

Flickan rodnade och kom öfver till Lennart. Svaret var tydligt; det behöfde inga ord.

— Tack, Betta, tack, det trodde jag också om dig, sade ynglingen, varm och lätt om sitt hjärta. — Nu kan jag säga dig, att den som gjort Ladovs sammankomst om intet i dag och som han vill dränka i sjön, det är jag.

— Du! Vet du, att jag nästan anade det.

— Å, var lugn, han har mig icke ännu, och knappt lär han få mig. Betta, lofva mig, att vi två skola hålla tillsamman. Din far är på sådana vägar, som kunna föra honom till fördärfvet, och med min far är det icke stort bättre. Vill du hjälpa mig att, om möjligt, rädda dem båda?

— Ja, så gärna, så gärna, Lennart! Hvad du är god! Hvad du ser stolt ut, när du talar så där!

— Och så skall du tillika hjälpa mig att tjena min kung och mitt land. Vill du det, säg?

— *Din* kung, Lennart, är också min kung. *Ditt* land är också mitt land.

Det var något i hennes ord, som förskräckte henne. Så barn hon ännu var, fanns det en röst inom henne, som sade, att hon nu hade valt för hela sitt lif. Hon

Digitized by Google

tvärtystnade och försökte att le, men i stället för det forna friska löjet bröto tårarna fram ur hennes vackra blå ögon.

Också Lennart Croneld hade ej mera ett ord till svar.

Det finns många olika sätt, på hvilka tvenne unga hjärtan kunna förstå hvarandra, men icke minst rörande är den blyga kärlek, som tänder sin första flamma vid den barnsliga tillgifvenhetens och fosterlandets heliga altare.

— Gode Gud, jag glömmer att du hvarje ögonblick kan blifva upptäckt af våra fiender och råka uti den hämndlystne Ladovs händer! utropade flickan, hastigt besinnande sig, i det hon lade en särskild tonvikt på ordet *våra*. — Jag ber dig, Lennart, rid en stund bakom rian därborta, så skall jag gå hem att höra åt huru länge de gröna stanna och sedan hämta eller skicka dig svar.

Rådet var godt och åtlyddes genast. Lyckligtvis hindrade en lång allé af pilar mellan grinden och boningshusen ryttaren att blifva upptäckt af andra än en dräng, som var ställd på utkik, men som förblef lugn, när han såg gårdens unga fröken tala med den främmande.

Omkring en timme hade Lennart väntat vid rian, när han såg två af Aflechts dragoner, sannolikt utskickade på en af de vanliga rekvisitionerna för truppens behof, närma sig gården. En djärf plan upprann i Lennarts förslagna hufvud. Han vinkade dragonerne till sig, och alla tre ryttarne höllo stilla i skuggan af pilarna.

Björkarnas skuggor föllo allt längre på den nära skogsbacken. En vallflicka i kort randig yllekjol, brunt lifstycke och korta lintygsärmar kom sjungande längs gångstigen. Ord och melodi voro desamma som först

Digitized by Google

långt senare upptecknades, när vallflickans bruna hår längesedan var snöhvitt af ålder och hennes friska, klangfulla stämma darrande som en höstvind i vissnade löf, medan visan från Savolaks allt ännu fortfar att vara lika vårligt ung, lika vemodigt tjusande[1]

Borta är min vän från de blommande dalar,
borta i konungens gyllene salar.
O, du min fågel, min ljufva, min älskade,
kommer du ej än?
Säg, kommer du ej än?

Fågelen han sjunger på fladdrande vingen;
klart som min hjärtevän sjunger dock ingen.
O, du min fågel, min ljufva, min älskade,
kommer du ej än?
Säg, kommer du ej än?

Det klang så klart i den svala sommarkvällen; den gröna solbelysta skogsbacken med sina skämtande ekon återkastade ord och toner som fjäderbollar mot bergväggen, och de regnade som blommor ned på ynglingens hjärta. Midtunder fientliga passioner, hat och falskhet ljöd här emot honom en fridsbön ur naturens eget, öppna, älskande bröst, och nu förstod han dess mening. Nu först blef det honom rätt klart hvarför han ville lefva och strida och hvarför han kunde, om det så blef hans lott, med glädje dö. I detta sköna land, vid denna glimmande sjö, under dessa gröna björkar och i aftonskimret af denna sjunkande sol klappade för honom ett ungt hjärta, som skickade honom sin hälsning i vallflickans visa. Nu hade fäderneslandet fått en själ, det hade antagit en lefvande form, det blickade mot honom ur en flickas öga, och han igenkände dess drag under

[1] Tuoll' on mun kultani.

Digitized by Google

Betta Siverts hvita hufva. Dessa gestalter, det höga idealet och den varma, blomstrande verkligheten, flöto tillsamman i en, och nu var allt som det skulle vara. Kämpa, kämpa intill döden för detta älskade land och denna höghjärtade flicka, det var det löfte Lennart Croneld i den första ungdomens rena hänförelse gjorde sig själf, och detta löfte gjorde honom lycklig och stolt.

I nästa ögonblick hade åter hans praktiska lynne fått makt öfver de svärmande tankarna, och han gick några steg mot vallflickan, hvilken, när hon såg honom, upphörde att sjunga. Sedan hon öfvertygat sig om att ingen blef dem varse, räckte hon honom ett litet hopviket papper och fortsatte därpå tyst sin vandring, med en förstulen blick tillbaka på den vackre ynglingen i jägareuniformen.

Papperet innehöll blott dessa ord:

»De g. rodde nyss i sina båtar från stranden. Du kan komma, men var försiktig, förråd ej dig eller mig Jag är bevakad, men alltid din *B.*»

— — —

Digitized by Google

8. Kammarrådet Sivert.

Lennart kysste biljetten, den första han mottagit af en flickas hand, ref därpå sönder papperet i små bitar och vältade öfver bitarna en väldig sten. Två minuter därefter trafvade de tre ryttarne in genom pilallén vid Otava och fastbundo sina hästar vid den inre, hvitmålade grinden. Dragonerne ställdes att, till vidare order, patrullera med dragna sablar vid grinden, där de tydligt bemärktes från salsfönsterna och kunde antagas vara förtruppen af en större styrka, dold mellan träden.

I yttre salen mötte honom kammarrådet Sivert, som nyss återvändt från båtbryggan, säker uppå att hans farliga gäster voro ur sikte bakom närmaste udde. Det var en fin och putsad herre om knappast femtio år, med ovanligt slätkammad och väl pudrad peruk, en oklanderlig stångpiske, mjölkhvita kinder, som skulle passat en yngling, ett ständigt smålöje på läpparna, den smidiga ryggen alltid likasom ställd på skrufvar, stora blanka silfverknappar uti den bruna rocken, gul sidenväst, gula underkläder, tadelfria silkesstrumpor, runda vador och prydliga skor af ryskt lackerläder med stora silfverspännen.

Digitized by Google

Denne mäktige och dock så artige herre kastade ofrivilligt en ny blick åt båtbryggan, när han igenkände uniformen, och bad därpå sin nye gäst stiga in i arbetsrummet.

— Hvad ser jach? Min prächtige junge vän af Rauttasar, min gamle hederliche väns son! utropade kammarrådet på sin halftyska rotvälska och skakade åtminstone tre eller fyra gånger ynglingens hand. — Den junge herr ser mans ståtlich ut som en prints i den nye, ganz nye uniform; fröjer mich att se honom gesund. Hoppar papa mår gut? Och den treffliche mama, också gut? Det fröjer mich, det charmerer mich som en gammel vän. Vi lefve mans i slätte tider, min junge herr, man får sich nöje med helsen, det är det vichtige här i världen.

— Min far — sade Lennart — ber att framföra sin komplimang till herr kammarrådet och frågar om han ej möjligen kunde få anstånd med skulden till Oktober, då han hoppas kunna inkassera något för sin spannmål. För närvarande skulle det falla honom olägligt, och herr kammarrådet har full säkerhet uti egendomen.

— Ach was, den lille bagatell på zweitausend riksdaler, den kan mans icke genere min gamle hederliche vän med sine mange åkrer och änger och den schtore Eisenhammer och det sköne fischvatten med de prächtige laxer och siker! Hoppar papa vill göre mich den lille tjenst i desse fattige tider, när en stackers landtjunker som jach har fjorten dage i vecken med de mange och lange kontributioner och det schtore krigsfolk, som gäster alle schtunde i gården och ferlanger ditt und datt. Gewiss, gewiss, min junge herr, man tjener sin kunge, man tjener sitt land, jach säger det är ordentlich som det schkall vare. Jach tjener också mitt land, und

Digitized by Google

König Gustaff — oh, ein erstaunt prächtiger herr! Jach har sagt åt soldaterne: mine vänner, har jach sagt, där är min höjlade, där är min halm, där är min rågmjöl, jach räkner icke så genau med några hundrede lispund — och de hederliche schwenske och finnländer har gjort mich den ären att hålle till gode min gode mjöl och min långe halm och min sköne höj. Ja, hvad skall mans göre? Man tjener sin öfrighet, om mans ock blir en tigger på änden.

— Förlåt mig — fortfor Lennart, som hade beslutat att vara lugn — dessa tvåtusen riksdaler betyda så oändligen litet för herr kammarrådet. Om min far däremot blefve tvungen att sälja sin egendom, så skulle han nu under kriget icke finna någon köpare ens till halfva dess värde.

— Ja, där ser mans, den krig, immerfort den krig! Min gamle hederliche vän vill hafve den krig. Jach har sagt honom: min bäste major, har jach sagt, vi landtjunker ferlange den kära fred, låt oss vårt bäste göre den krig zu desavouiren! Nein, min gode major aff Rauttasar vill hafve den krig, nu har han den krig, och nu må han sich rede så godt han fermår.

— Herr kammarrådet ämnar då verkligen drifva en gammal hederlig man från gods och gård, för det att han följt sin öfvertygelse och på sitt sätt velat tjena sin konungs sak?

— Jach fersäkrer min junge herr, det gör mich ondt, micket ondt, men jach kan det icke hjälpe. Jach kan icke fermisse[1] min lille fordren, jach är själf ruinirt, låt oss icke mer tale därom.

[1] Detta språk skall synas mindre tillgjordt, om man jämför det med språket i kejsarinnan Elisabets af viborgare uppsatta manifest af den 1 Mars år 1742 m. fl. dokumenter.

Digitized by Google

— Som herr kammarrådet behagar, svarade Lennart, knappt i stånd att längre beherska sig. — Har herr kammarrådet något att befalla till Nyslott?

— Nichts, nichts, min junge vän. Helse de gode vänner och schwenske. Jach önsker de snart må nehma det lille rackers slott, som inkommoderer dem.

— Skall jag också framföra en hälsning från kapten Ladov?

— Was? Kapten Ladov?

— Ja, han, som för en knapp timme sedan lade ut ifrån båtbryggan.

Kammarrådet skrufvade sin eleganta peruk och spände sina glanslösa ögon i den djärfve frågaren, likasom ville han skåda tvärsigenom honom.

— Jach känner ingen kapten med det namn, svarade han med mycken tillförsikt.

— Men jag känner honom, fortfor sergeanten. Var god och hör mig ett ögonblick. I dag vid middagstiden hade man aftalat en sammankomst på Patasalo. Kapten Ladov skulle föra ordet från ryska sidan, och från den svenska väntade man några pålitliga personer. Skulle herr kammarrådet möjligtvis ämnat göra en båtfärd uti det vackra vädret?

— Was? Dumme Geschichten!

När kammarrådet Sivert föll ur koncepterna, bortlade han sin fula, rådbråkade svenska, som han lärt i Viborg af en dansk skeppare, och talade en ganska förståndig tyska. Språket var hos honom ett slags barometer, som visade affärernas tryckning på kvicksilfret under hans släta peruk.

— Sammankomsten blef förrådd — fortfor Lennart, med allt mera bestämdhet — och deltagarne nära att fångas af finska trupper, men lyckligtvis signalerades

Digitized by Google

faran i tid, och de försvunno åt olika håll. Kapten Ladov hade den djärfheten att med två välbeväpnade båtar göra en diversion till Otava, dels i hopp att här möta några uteblifna officerare från svenska blockaden vid Nyslott, dels för att med er, herr kammarråd, språka något om den gemensamma planen, som är att anstifta myteri uti baron Hastfehrs armé och tvinga hans trupper att utrymma ryska området. Ni har svarat honom, att man ännu måste gifva sig ett par veckors tålamod, till dess sakerna hunnit mogna. Då har ni lofvat honom allting förberedt, och ni hoppas rätt snart upplefva den dag, då riksgränsen icke mera går genom Otava gård, utan — hvem vet? — kanhända vid Torneå. Det vore likväl stor skada på den vackra handeln med tobak och brännvin.

— Junger Mensch, Sie werden unverschämt!

— Jag har strax slutat. Man gör er orätt, herr kammarråd, när man säger om er att ni tjenar två herrar och vill förmå andra att göra detsamma. Ni tjenar i själfva verket blott en, jag behöfver ej säga er hvem, och äfven den ena vore ni i stånd att förråda, om någon annan vore nog rik att bjuda er högre sold. För att vinna er afsikt, konspirerar ni med Ladov och underhandlar med Scharp. Dessutom väntar ni snart er vän assessor Pistolekors från Viborg. Ni står i förbindelse med spioner och uppviglare på tjugu olika håll, och särskildt har ni besoldat en af de illslugaste bland dem alla — Tobaks-Matts — att sprida riksförrädiska uppmaningar öfverallt här vid gränsen. Vet ni, herr kammarråd, att så fattig jag är, med en Gud, en rock och ett fädernearf som består i skuldsedlar till er, så ville jag icke vara i ert ställe, om i dag eller i morgon en sergeant, som jag till exempel, åtföljd af sex eller

Digitized by Google

åtta pålitliga Savolaks jägare, som icke förstå sig på annat än order, skulle ställa sig här, där jag nu står, framför er dörr, och säga, som jag nu säger: *i kungens namn arresterar jag er!*

Den, som icke kände Lennart Croneld och hans utomordentliga tvärsäkerhet, måste genast falla på den tanken, att en sådan pojke, en obetydlig liten sergeant, som knappt gjort sina första steg i tjensten, omöjligen kunde understå sig att föra ett sådant språk mot en af provinsens mest ansedde män, den mäktige herrn på Otava, utan att verkligen hafva arresteringsorder på fickan och sex eller åtta man, som endast väntade på en gifven signal att rusa in, för att bemäktiga sig sin fånge. Kammarrådet Sivert var så öfvertygad därom, han såg sig så plötsligt demaskerad och insåg så tydligt allt hvad han hade att frukta, därest hans planer blefve i förtid röjda, att han förlorade all sin fintlighet och såg sig om efter reträtt. Han närmade sig det öppna, låga fönstret, som vette mot pilallén, och hans första blick föll på de två dragonerne, som patrullerade med sina dragna sablar vid grinden. Detta var mer än nog för ett dåligt samvete. Kammarrådet föll till bönboken på ett sätt som skulle högeligen roat den lille sergeanten, därest icke denne behöft hela sin själsnärvaro, för att icke förråda sig och låta segern gå förlorad lika hastigt som den var vunnen.

— Grosser Gott, Sie werden mich doch nicht unglücklich machen! suckade den olycklige konspiratören.

— Jag har mina order, herr kammarråd; gör er beredd att genast följa mig, eller måste jag inkalla mitt folk, svarade sergeanten morskt, i det han bevakade utgången.

Digitized by Google

Kammarrådet grep på nytt till sin svenska, ett bevis att han ansträngde sitt diplomatiska snille, för att komma ur klämman.

— Om en lille summe Geld ... jach mener, om den bagatell von tausend riksdaler, som en ringe bevis på min evige dankbarhet, kunde bevege min junge väns hjärte att låte mich echapere ...

— Det är omöjligt. Jag har mina order.

— Jach sagt tausend riksdaler ... jach mener zweitausend, suckade den inbillade fången.

— Mina order, herr kammarråd! Behagar ni skynda?

— Viertausend riksdaler! ... Lieber junger herr, das ist, bei Gott, alles was ich disponirer ... Fünftausend ... Jach är en ferloren man ... Sechstausend ... en tigger är icke fattigere ... Zehntausend ... Das wird mein Tod!

— Fy, herr kammarråd! Tror ni verkligen att ni kan köpa en Savolaks jägare, om det också vore med berg af guld? Det hade varit en annan sak, om ni visat er mänskligare mot min gamla far.

— Bester, lieber herr Croneld ... tag mans icke ille min upassende raljeri! Jach schkulle inkommodere min gamle hederliche vän på Rauttasar! Ei, was — den liebe, treffliche major! Jach har mans just kollationiret de struntens reverse, de ligge ja grad på min Tisch. Låt mans mich echapere, och jach rifver dem alle i schtycken! utropade fången, i det att han framtog ur bordslådan de fatala skuldsedlarna.

— Må då vara, för er familjs skull, herr kammarråd, om ej för er egen. Jag mottager reverserna, men ej för att sönderrifva dem eller förneka vår skuld, utan blott för att min far må kunna betala när han finner

Digitized by Google

det lägligast. Det är redan skumt, och dessa fönster vetta mot trädgården. Jag kan låta mitt folk undersöka huset, och därunder får ni tid att undkomma, men märk väl, endast på två villkor.

— Sogleich, herr Croneld. Hvad schkall det vare?

— För det första lämnar ni mig listan på alla edra anhängare i svenska Finland.

— Nehma dem, rackers Kerle. Hänga dem alle zusammen. Här är min röde bok. Jach må doch rifve den eneste lille blad weg, nicht wahr? Nur en lille obetydlig Familiengeschichte.

— Icke en bokstaf får rubbas.

— Aber, lieber, junge herr, bedenk, där är den nådige fru mama dabei i den röde bok! ... Aha, Sie haben sich verrechnet, mein herr! Störter mans mich, störter jach fru mama.

— Ni bedrager er. När min styfmor såg att allt var upptäckt, flydde hon öfver gränsen i dag vid middagstiden.

Den flyktiga triumfen försvann ånyo från kammarrådets mjölkhvita kinder, peruken skrufvades om, och den röda anteckningsboken lämnades med en suck i sergeant Cronelds händer, hvilken snart öfvertygade sig att dess innehåll var af största vikt.

— Må jach mitnehme mine penge och mine papire? frågade delinkventen, i det han med ängslig brådska genomstökade byrån och kassakistan.

— Alla penningar och växlar stå till er disposition, men papperen måste jag undersöka, innan jag kan tillåta er att bortföra något som kan vara af vikt för kronan. Jag ber er, skynda; mitt folk blir otåligt.

Uppträdet höll på att blifva komiskt, och hade icke den inbrytande skymningen bistått Lennart i hans bemö-

Digitized by Google

danden att styra sin munterhet, hade segern ännu kunnat gå förlorad mot en så slipad motståndare. Men kammarrådet Sivert befann sig under inflytandet af en panik, som beröfvade honom all besinning. Sergeanten bemäktigade sig alla papper som kunde vara af någon vikt, hela den enskilda korrespondensen, till och med skuldsedlarna, hvarmed potentaten på Otava höll hela nejden i schack, och hvilka Lennart beslöt deponera tillsvidare i närmaste landskansli. När allt detta var gjordt, frågade fången i bedröflig ton, om han ej fick taga afsked af sin familj.

— Det är omöjligt, blef svaret. Mitt folk kan komma hvarje ögonblick, och då är allt förloradt. För öfrigt kan ni återvända första regniga natt, för att disponera om er familj och er egendom. Jag gjorde likväl två förbehåll.

— Noch eins! Mein Gott!

— Det andra skall ej göra er något besvär. På den tystlåtenhet ni iakttager om min styfmor bero de mått och steg man skall taga med Otava gård, som ni lämnar i pant, och för resten hela mitt öfriga handlingssätt.

— Jach skall tige som den schtumme Fisch. Och nu må jach echapere?

Lennart öppnade fönstret mot trädgården, där dragonerne ej voro synliga, och låtsade öfvertyga sig om att farvattnet var rent. Han kunde ej neka sig nöjet att se den med papper och penningar fullstoppade gamla räfven löpa som en narr ut genom sitt eget fönster.

— Vägen är fri, men för all del, skynda er! hviskade han.

Ännu en djup suck, och kammarrådet Sivert hade pustande makat sig ut genom fönstret, som låg sex kvarter öfver marken.

Digitized by Google

Lennart såg honom försvinna under trädens skuggor och vågade nu först gifva fritt lopp åt en ohejdad munterhet.

— Spring — sade han till sig själf — spring, gamle skurk, som bedragit hela världen och nu blir så illa lurad af ditt eget onda samvete! Skynda, för all del, att icke mitt folk får fatt dig! På min ära, Lennart Croneld, du förtjenar att en dag föra fältmarskalksstafven, ty du kommenderar en armé af två man och drifver fienden på flykten med löst krut... Men det är tid att underrätta Betta huru sakerna stå och därpå själf echapera, fastän ej genom fönstret.

Han gläntade varsamt på närmaste dörr och misstog sig icke. Den unga flickan hade lyssnat, men utan att fatta sammanhanget, och flög nu oroligt till hans möte.

— Var lugn, sade han, din far skall återvända inom få dagar, så snart han får veta att allsammans är blott ett elakt skämt.

Och därpå berättade han i korthet sitt krigsputs.

— Men du vill ju ej störta honom och oss alla uti fördärf? hviskade Betta med bedjande röst.

— Jag hoppas kunna undvika det, svarade ynglingen trohjärtadt. För öfrigt vet du att min egen familj är inblandad i dessa sammansvärjningar. Men skulle fädernes-landets räddning bero på att upptäcka allt, då, Betta... Är du beredd att uppoffra hvad du har kärast på jorden, liksom jag är beredd att uppoffra min lycka, mitt lif... till och med dig!

Den unga flickan föll honom gråtande om halsen.

— Till och med dig! hviskade hon.

— Mod, Betta, mod! Allt skall ännu bli bra. Gud skall icke fordra för stränga offer af oss. Och skulle

Digitized by Google

vi skiljas åt, så blir det blott för en tid. Icke sant, vi skola återse hvarandra... ifall jag öfverlefver min första kampanj.

— Du skall lefva, Lennart... för min skull. Och faller du, skola vi återse hvarandra ändå... Farväl!

— Farväl!

Digitized by Google

9. Nyslott.

Vid det viktiga vattenpasset Kyrönsalmi, som förenar de norra och södra Saimavattnen, reste sig alltsedan år 1475 ett litet fäste benämndt Olofsborg, men i senare tider kalladt Nyslott och på folkets språk Savonlinna, Savolaks borg. För sin uppkomst hade det att tacka en tapper, men grym riddare, Erik Axelsson af den berömda Tottesläkten, densamme som kringgärdat Viborgs stad med murar. Han var ingen ängslig herre, denne Erik Axelsson: han ansåg en ann så god som en ann och förde på eget bevåg krig mot tsaren af Ryssland. Därvid bör märkas att tsaren, som var ingen ringare man än Rysslands befriare Ivan III Vasilievitsch, just då låg i fejd på lif och död med den gyllene horden och kanske menade att ett myggbett mer eller mindre betydde föga; men Erik Axelsson var af en annan tanke. För att bevisa detta, drog han år 1479 med en liten, men oförvägen skara från Olofsborg inåt ryska området och bet så eftertryckligt omkring sig, att han på tjugo till trettio mils omkrets förvandlade allt land till en ödemark, härjande och dödande hvad han öfverkom, män, kvinnor och boskap till många tusende.

Digitized by Google

Denna visit var, som man väl kan föreställa sig, ett utbyte af lika artigheter å ömse sidor och efterföljdes snart af nya kontravisiter från ryska sidan. Knappt hade tsaren fått andrum i söder, innan han beslöt att krossa mygboet i norr, och det gjorde han i sin tur så grundligt, att halfva Finland rykte i aska och askan släcktes med strömmar af blod. I denna förfärliga ödeläggelse stodo år 1495 i landets östra hälft endast tvenne fästen trotsiga och obesegrade som örnnästen i snöstormen, och det var i söder Viborg med sin ryktbara »smäll», i norr Olofsborg, det vill säga Nyslott. Alltifrån denna tid var Nyslott en nagel i ögat för grannen i öster, men stod sig tappert under många randiga öden och skiftande herrar, finska, svenska och danska, intill dess att den lilla borgen blef tagen af ryssarne midsommardagen år 1714. I freden 1721 gafs Nyslott åter, men blott för att 1742 ånyo tagas af moskoviten och därefter behållas af honom i freden, tillika med dess förr nämnda pyramidaliska gränsområde. Med sina tre runda torn och sina orubbliga granitmurar, återspeglade af kristallklara vatten på alla sidor, liknar slottet numera en vacker modell af förflutna tiders krigskonst och utgör det skönaste, bäst bibehållna fäste Finland äger kvar från sin blodiga medeltid. Sin rang af fästning har det dock mer och mer nödgats afsäga sig, och år 1849 befriades äfven dess sista lilla garnison af några och tjugu man från besväret att träta med råttorna om Erik Axelssons forna kämpanäste.

Omgifvet af så djupa naturliga vallgrafvar och beherskande en så viktig farled, ansågs emellertid Nyslott ännu i förra seklet såsom nyckeln till Savolaks. Det kunde visserligen från höjderna i öster på andra sidan om sundet nedskjutas med groft artilleri som ett snöhus,

Digitized by Google

i händelse en fiende gjorde sig den oerhörda mödan att ditsläpa sådant. Men då detta ingalunda var att befara vid de bristfälliga anstalter, med hvilka Sverige började 1788 års krig, förblef den lilla ryska garnisonen, bestående af två jägarekompanier, en tämligen lugn åskådare af den misslyckade *coup de main*, hvarmed brigadchefen baron Hastfehr hoppades kunna bemäktiga sig fästningen i början af kriget.

Dåvarande Savolaks brigaden, ungefär 1,600 man stark, hade den 2 Juli dels sjövägen, dels landvägen framryckt från Puumala och Rantasalmi samt utan särdeles motstånd besatt den obetydliga och obefästade staden Nyslott, belägen på Malmholmen i väster om fästningen och skild från denna genom ett trehundra alnar bredt sund. Några små fältkanoner, tio till antalet och däribland endast en sextonpundig haubitz, frågade på god svenska om fästningen ville gifva sig, men svar kom tillbaka på något gröfre ryska, att man ej vore hugad. Hastfehr beslöt då att af nödvändigheten göra en dygd och blokera en fiende som han ej kunde belägra, delade sin styrka och ryckte själf längre österut, för att afskära undsättning, medan öfverstarne Stedingk och Brunow stannade kvar med blott sex- till åttahundra man, närmast under Nyslotts murar. Fältvakter på holmarna och landtudden i öster, små batterier här och där för att »amusera» fienden, patruller i båt för att uppsnappa tillförsel, påpasslighet natt och dag för dem som ville sköta sin tjenst, men kortspel och fågelskytte för dem som icke brydde sig om att göra det — för resten skvaller och rykten från hufvudarmén, flottan och fienden, politiska kannstöperier, slutligen förstämning, osäkerhet, missnöje och misstroende bland befälet — sådan var i korthet ställningen utanför Nyslott vid den kår, som

Digitized by Google

först hade börjat kriget och för hvars raska framträngande konungen väntade att se icke blott denna fästning, utan äfven Villmanstrand, Kexholm och måhända själfva det starka Viborg falla.

Den korta sommarnatten hade redan svept sitt flor öfver vän och fiende, när sergeant Croneld, sedan han haft den försiktigheten att gömma sina dokumenter från Otava under en klippa i skogen, anmälde sig till tjenstgöring i Pääskylaks by, en kvart mil från fästningen. Här stodo hundra eller hundrafemtio man under öfverstlöjtnanten baron Otto Ramsay för att besörja sjöpatrulleringen på Haapavesi i norr; men emedan man hörde kanonad och Lennarts kompani stod närmare fienden, red han vidare och nalkades spetsen af den långa bergiga landttungan, som låg gentemot fästningen.

Något skulle man göra under denna enformiga blokad, om hvilken Stedingk skref till konungen, att grekerne bestämdt icke dröjt tio år utanför Trojas murar, om de där haft hälften så tråkigt som han vid Nyslott. Då och då konverserade kanonerna, då och då gjordes för ombyte en diversion uti fiendens flanker; men fästningens kommendant — »den gamle turken», som han kallades, emedan han lärer varit till börden tatar — tyckte ej om att blifva störd i sin nattro, och det var därför något ovanligt att denna natt höra konversationen så lifligt i gång. Något särdeles måste vara å bane. Lennart brann af otålighet att första gången i sin lefnad pröfva sitt yrke och farans tjusningskraft.

Han uppsteg på höjden och såg med klappande hjärta det för honom så nya och hänförande skådespelet. Nedanför honom utbredde sig på tre sidor de tysta, dunkla vattenfjärdarna, framför honom det gamla fästet, hvars tre torn tycktes växa i höjden och förlora sig

Digitized by Google

bland molnen; längre bort de finska vakteldarna och här och där ett enstaka ljus uti den till hälften nedskjutna staden; till vänster en skogshöjd, mot hvilken ryssarne riktade sina kanoner. Blixt efter blixt sköt ut från fästningens mörka murar, upplyste den mulna natthimmelen, afspeglade sig i sundet och kom hvarje eldstråle att blinka dubbelt. Midtunder knallarna, som upprepades af hundrade ekon vid de bergiga stränderna, kunde man tydligt urskilja skrällen af kulorna, som studsade maktlösa mot klipporna, eller braket af trädstammarna, som kvistades af dessa nattliga järnfåglar. Från skogshöjden svarade endast då och då ett gevärsskott, afskjutet mera som en tom komplimang, än i hopp att därmed någonting uträtta, och liknande under kanondundret ett retadt barns vanmäktiga hotelser.

Lennart tyckte sig äfven stundom höra en fallande landsmans undertryckta klagan därborta i mörkret. Han påskyndade sina steg, hoppade öfver klyftor och stenar och urskilde slutligen skugglika gestalter, som hukade sig ned bakom klipporna.

— Werda? ljöd plötsligt en stämma framför honom, och en gevärspipa utsträcktes knappt fyra steg från hans panna.

— God vän, var svaret.

— Lösen?

— Savonlinna.

— Gå på!

Det var Savolaks jägare, det var hans eget kompani, som här hade ett godt stycke nattarbete. De hade fått order att begagna den mulna natten för att så tyst som möjligt uppföra ett batteri af två trepundiga kanoner på denna höjd, som låg knappt 250 alnar från närmaste del af fästningen och hvarifrån man således hoppades

Digitized by Google

att skjuta in öfver muren och, om icke just massakrera, likväl betydligt oroa fienden. Natten var emellertid ej mörk nog, och då ryssarne haft den försiktigheten att närmast stranden bortrödja skogen, blefvo de djärfve jägarne upptäckte, innan de hunnit uppföra ett bröstvärn på höjden. I fästningen slogs larmtrumman, »trevoga», och ett hagel af kulor öfversållade stranden. Förgäfves hade jägarne, förstärkte med några få artillerister och sappörer, sökt framvälta stenar och uppföra sandsäckar till skydd för sig och sina kanoner. De hade blifvit tillbakadrifna med blodiga hufvuden och tycktes afbida order att retirera till de i skydd af höjden väntande båtarna.

— Finns ingen fähund, som vill langa hit några sandpåsar? skrek Otto von Fieandt, då för tiden en obemärkt kapten, men lika trygg och trumpen, lika fallen för karbas, tobak och skällsord, som tjugu år senare, när Fänrik Stål lärde känna honom.

Sex man kröpo fram, släpande säckarna efter sig, och uppnådde främsta hympeln, där Fieandt själf fattat posto, obekymrad om kulregnet. Men när det gällde att bestiga bergsklacken, hvilken låg alldeles skyddslös och sluttande mot stranden, så att äfven de kulor, som slogo lägre, ricochetterade tätt däröfver, tvekade karlarne. Detta försök hade redan förut kostat fyra man och likväl måst öfverges.

— Fram med påsarna, eller skall perkele taga eder, röt anföraren, i det han rappade en af de motspänstige med flata klingan öfver ryggen och själf gick några steg framåt, för att visa dem vägen.

Fienden hade emellertid tändt beckkransar på murarna och kunde vid deras sken med tämlig noggrannhet följa rörelserna på den motsatta stranden. Elden

Digitized by Google

fördubblades, tre af karlarne sletos i stycken, de öfrige flydde, och Fieandt själf drog sig sakteligen tillbaka, den siste på stridsfältet.

Detta förargade honom.

— Finns ingen hundsfott i Savolaks, som kan tysta mun på de surkålsätarne? ropade han.

— Får jag fyra man, skall jag försöka här strax till höger, svarade en liten spenslig underofficer, som framträdde ur hopen.

— Skäms ni icke, edra gamla räklar, att låta pojkarne göra narr af er? Hvad är du för en, som jag icke sett förr?

— Sergeant Croneld, kommenderad till tjenstgöring vid första kompaniet.

— Nå, försök, din snyffel, om du får någon med dig. Vänta... Son till majoren?

— Ja, herr kapten.

— Jag har lärt mig svära af far din. Men jag har också lärt mig af honom att icke blinka för fans mormor... Gud välsigne dig, pojke. Marsch!

Det ställe Lennart utsett låg lika högt, men än mera öppet, tjugu steg närmare stranden och hade förut varit påtänkt för batteriet, men förkastadt såsom alltför vådligt. För att uppnå denna punkt, måste man passera en öppen bergsklack, där man knappt kunde undgå att upptäckas. Däremot hade man där den väsentliga fördelen af ett stort antal lösa stenar, hopade i rösen och tjenliga att uppkasta som barrikad eller bålverk.

Lennart fick sina fyra man, lät dem bortlägga hattarna, draga de grå fältkapporna öfver hufvudet och på detta sätt i all tysthet krypa med honom fram till deras bestämda plats. Detta lyckades öfver förväntan. Ryssarne, bedragne af ett låtsadt nytt försök på den

Digitized by Google

förra punkten, riktade all sin uppmärksamhet ditåt och varseblefvo icke de nya volontärerne i deras kappor af samma färg som berget, innan desse redan hunnit släpa tillsamman ett bålverk, tillräckligt att skydda dem mot första angreppet. Allt flera af de öfriga jägarne, som sågo försöket krönas med framgång, smögo sig, en i sänder, öfver på samma sätt. Sandsäckar och fasciner praktiserades öfver för att stärka den nya stenmuren. Man fann jord i en klyfta och använde den för samma ändamål; stubbar och rötter, mossa och enrisbuskar, allt kom till nytta, och under tiden sköt fienden på björkruskor, hvilka Fieandt lät behänga med jägareuniformer och hvilka hans karlar krypande sköto med stänger framför sig till första berghympeln, som ännu fortfor att vara ryssarnes skottafla. En allmän munterhet uppstod, när man såg ruskorna tid efter annan dimpa för skotten.

— Ampukaa hiljaa, hyvät herrat! Akta våra badkvastar! ropade jägarne.

Under tiden ljusnade sommarmorgonen, och nu varseblef fienden till sin förundran en liten redutt, upprest på kammen af höjden längre åt höger. Strax begynte fästningens artilleri att spela mot denna punkt med fördubblad ifver, men det var redan för sent. Den improviserade muren motstod kulorna, af hvilka de flesta voro tolf- eller sextonpundiga, och det dröjde ej länge innan de två trepundiga svenska kanonerna hurtigt gåfvo svar på tal. Ett gladt hurra från de bakom höjden posterade jägarne instämde i svaret, och morgonsolen uppgick öfver den lifligaste och muntraste bardalek, som hittills under hela den tråkiga blokaden ägt rum vid Nyslott.

Fieandt hade ej kunnat motstå frestelsen att lunka själf till redutten och vara med om batteriets ordentliga

Digitized by Google

anläggande. Det var hans fröjd att rikta den första kanonen och se huru hans kula från denna högre belägna punkt slog in öfver fästningsmuren, fällde en artillerist och smattrade mot väggen af en sidobyggnad, hvilken man, för dess rykande skorsten, förmodade vara kommendantens kök.

— Kutti! — utropade han med ett trumpet löje, som minsann icke bestods vid andra än högtidliga tillfällen — nu salta vi turkens surkål!

I detsamma varseblef han Lennart Croneld, som stod vid embrasyren, öfverhöljd af damm och dy efter arbetet med batteribyggnaden.

— Oho — sade han med en välvillig grimas — hvem den och den, pojke, har lärt dig att *krypa* till målet?

— Jag kan stå, när det behöfs, herr kapten! svarade ynglingen, rättande sig, med handen vid pannan.

— Å hut! Liksom jag icke har sett att du är far dins son! genmälde chefen.

Men Lennart kände ännu icke sin man och hade ännu icke lärt sig att förstå raljeri. Så snart Fieandt vände honom ryggen, sprang han öfver till jägarne bakom höjden och återvände med ett standar, som han gaf sig mödan att med mycken omsorg rotfästa öfverst på muren mellan stenarna och fyllningen. Just i detta moment haglade fiendens kulor som hetast kring batteriet och slogo som släggor mot reveteringen, utan att dock göra denna synnerligt afbräck.

— Hvad nu, hundsfott? Packa dig strax ned, eller skall jag, tamme skock tunnor svedda granater, lära dig mores! skrek den barske kaptenen, argare än man annars på länge sett honom uti första rappet.

Lennart Croneld lydde, men långsamt och sedan han ännu engång kapprak hade ställt sig som skottafla

Digitized by Google

för fästningens sextonpundingar. Han teg, men hans min sade detsamma som nyss hans ord: när det behöfs, herr kapten, kan jag stå!

— Vore det icke för att far din har lärt mig veta hut, så skulle jag hjälpa dig att damma ryggstycket på uniformen, utbrast ånyo den vresige förmannen. — När vi komma ur elden, går du på stunden i tre dygns arrest. Jag skall lära dig, tuppkyckling, att utan order exponera en af kungens flinkaste pojkar. Marsch!... Fänrik Ros tar befälet vid batteriet, och löjtnant Törning med trettio man gör sig klar att kampera där borta på backen, om surkålen skulle stiga turken för mycket i hufvudet.

Med dessa ord återvände Fieandt till skogsbacken, åtföljd af sergeanten, som icke visste om han borde glädjas öfver det indirekta berömmet af en krigare, hvilken sällan brukade slösa med sina loford, eller harmas öfver en bestraffning, hvilken förekom honom desto obilligare emedan hans första lärospån haft en så lycklig framgång. Dessa tankar veko likväl snart för en naturlig nyfikenhet, när han bakom höjden varseblef en högre officer, som nyss anländt i båt från staden, troligen för att underrätta sig om batteriets framgång och resultaterna af den kanonad, hvilken fortfarit med en så ovanlig styrka och ihärdighet.

Denne officer — en herre om fyrtio år eller föga däröfver, med en förnäm krigisk och frimodig hållning, men tillika med så intelligenta drag, att Lennart icke sett mer än en man med denna talande, snabba och uttrycksfulla blick, nämligen konungen själf — var den då redan ryktbare öfversten och chefen för karelska dragonerne, slutligen fältmarskalken grefve Curt Bogislaus von Stedingk, en af de sällsynta dödlige, på hvilka

Digitized by Google

lyckan slösat alla sina gåfvor, naturen alla sina företräden, hjärtat och snillet alla sina utmärktaste egenskaper. På engång krigare och diplomat, hofman och vetenskapsman, kosmopolit och fosterlandsvän, förenade han i sin person allt hvad hans tidehvarf ägde mest lysande, utan att dess mörka skuggor i någon märkbar mån föllo på honom tillbaka. Sannare och djupare än Carl Gustaf Tessin, mångsidigare och högsintare än Axel Fersen, hvilka före honom ansetts för stjärnor af första ordningen bland svenska aristokratin, intog Curt von Stedingk en glänsande plats i Gustaf III:s soliga tidehvarf. Men under det att denne von Stedingks konungslige vän, med hvilken han var jämnårig, år 1788 redan stod vid sin solnedgång, stod däremot von Stedingk då ännu icke ens vid middagsstunden af sin långa, mångpröfvade lefnadsbana, hvilken, skiftande, men ofördunklad, löpte nära ett halft sekel längre, under tre efterföljande konungar, framåt i tiden, tilldess att hon slocknade bland släkten, för hvilka Gustaf III var nästan en Baldersmyt — sagan om en förgången sol.

Fieandt rapporterade för öfversten affärens förlopp. Dessa två herrar, samtalande med hvarandra, det var någonting som förtjente att ses — det var världsmannen från drottning Marie Antoinettes intima hofcirkel i Versailles bredvid den raggiga björnen från Savolaks skogar. Men så märkbar, så imponerande, fastän så litet pockande, var Stedingks personliga öfverlägsenhet, att den likasom kastade ett återsken af polityr och nobless på själfve Fieandts orakade kinder och sällan borstade vadmalsfrack. Svordomarna uteblefvo af sig själfva, skällsorden förvandlades i ett slags snäfva loford öfver jägarnes visade mod, och hela kaptenens hållning antog ett slags civilisation, ganska ovanlig för dem som dagligen hörde

Digitized by Google

honom brumma på hans eget maner bland karlar, för hvilka han ansåg öfverflödigt att lägga någon hämsko på sin naturliga obändighet.

I den muntliga rapporten inflöto äfven ett par ord om sergeant Croneld. Detta namn tycktes fästa öfverstens uppmärksamhet. Han rynkade pannan, lät kalla ynglingen till sig och fixerade honom skarpt.

— Är du fisk eller fågel, du? frågade han.

Lennart hade stått inför Gustaf III, men denna blick och denna fråga voro nästan svårare att uthärda. Han rodnade lindrigt, men såg öfversten styft i ansiktet och teg.

— Där borta vid stranden ser jag en af edra uniformer hänga på en löfruska. Gå, hämta mig den; vi ha ondt om persedlar, och man skall ej slösa med kronans munderingar.

Lennart lydde, tigande som förut, och gick med stadiga steg till det anvisade stället, där sju man stupat på natten och som nu vid dagsljus låg än mera blottställdt för fiendens kulor. Ryssarne hade nu äfven placerat musketörer på muren, och desse begynte, när de sågo den lille jägaren, en liflig handgevärseld, sekunderad, i deras harm öfver batteriet, af en och annan kanon.

Lennart gick fram till löfruskan, som hasat ned utför sluttningen, afklädde henne uniformen midt under kulregnet och vände därpå oskadd tillbaka, snarare saktande sina steg, än påskyndande dem. Anländ till öfverstens plats, nedlade han den sönderskjutna uniformen på marken och afbidade vidare order.

— Du tycks ha godt samvete, du? yttrade öfversten i något blidare ton än förut. — Man går icke så där mot kulorna, om man har i sinnet att förråda sin kung.

Digitized by Google

Lennart fortfor att tiga. Hvad skulle han svara?

— Följ mig, sade Stedingk.

— Jag har fått befallning att gå i tre dygns arrest, herr öfverste.

— Arrest? Och för hvad?

Fieandt berättade hvarför han trott sig böra näpsa ynglingens öfverdåd, något förlägen öfver den alldeles motsatta order öfversten nyss hade gifvit hans skyddsling.

Stedingk smålog.

— Kapten Fieandts befallning skall efterkommas, yttrade han. Emellertid följer du mig till staden. Jag har ett ord att säga min unga herre.

Sedan öfversten förvissat sig att batteriet befanns i tjänstbart skick och i stånd att besvara fiendens eld, återvände han i båt på en omväg till staden. Med honom följde sergeant Croneld och infördes vid framkomsten i högkvarteret, ett för detta köpmanshus, hvars tak likväl till större delen var massakreradt af fiendens kulor. Här fann öfversten för godt att låta sin följeslagare undergå ett slags examen, till en början om hans släkt och lefnadsförhållanden.

— Jag vet — fortfor chefen — att din far är en renhårig soldat och god rojalist. Jag önskade kunna säga detsamma om din bror, kapten Detlof Croneld vid nylänningarne. Hvad tror du därom?

— Ifall min bror har en annan åsikt, kan jag blott säga, att den icke är min, svarade Lennart frimodigt.

— Vid din ålder har man inga åsikter, man rusar blindt efter andras näsa, rättade öfversten. Du har gått i skola hos din bror, och han åter är en af Sprengtportens bästa elever.

— Jag har läst matematik och lärt fronttjenst på Sveaborg, men för öfrigt har jag gått i min fars skola,

Digitized by Google

och där har jag lärt mig, att Sprengtporten är en riksförrädare.

— Det är bra. Har du lärt detsamma också af din mor?

— Min mor är död, svarade ynglingen raskt.

— Godt, min vän, jag vill ej såra dina naturliga känslor. Men se här hvarför jag funnit nödigt att göra mig underrättad om din person och din *conduite*. Hvad menar du om denna anonyma biljett, hvilken jag mottog i går på aftonen likasom många andra förut? Det vill säga, man fann den fäst med en knappnål vid trappan till mitt logis.

Med dessa ord framräckte han en prydlig biljett på fransyska af följande innehåll:

»Monsieur, man söker att bedraga er och att spionera på er. Misstro alla som nalkas er under masken af en förställd enfald eller ungdomlig öppenhet. Misstro i synnerhet en ung person, som kallar sig sergeant Croneld och som under skenet af ett rättframt väsende döljer en för hans år ovanlig illslughet. Denna person är enkom utsänd af fienden för att rapportera om alla edra företag, och ni gör därför klokt, om ni genast skickar honom under sträng bevakning till någon aflägsen post, där han icke kan skada er. Tillåt detta råd af *en uppriktig vän.*»

Lennart återlämnade biljetten. Han tyckte sig igenkänna en stil som han någongång sett förut, ehuru sällan och tillfälligtvis, emedan få visste att denna hand ens kunde skrifva. Det var Paraskove, hans styfmors ryska kammarjungfru, hvilken han redan förut misstänkt att vara hennes hemliga handsekreter. Han aktade sig likväl att yppa sin misstanke.

Digitized by Google

— Jag tror — sade han — att ingen uppriktig vän, utan en hemlig fiende skrifvit denna biljett.

— Jag tror så med, svarade öfversten. Men något skäl måste finnas, hvarför man hedrat en så ung och, förlåt mig, så obetydlig person som dig med denna uppmärksamhet. Hvad tror du därom?

— Kanhända vet jag något mer än andra om de planer som smidas till rikets fördärf, och därför har man velat göra mig misstänkt, yttrade Lennart, kanske ej utan barnslig belåtenhet att icke vara en så alldeles obetydlig person som öfversten föreställde sig.

— Huru, min vän? Tala fritt. Berätta mig öppet hvad du vet om sammansvärjningen, hvars härfva jag hvarje dag ser alltmera trasslas omkring oss, men hvars trådar ännu löpa i mörkret, man vet ej hvar. Du är ung, du har mod, det finns uti dig något nobelt, *quelque chose de gentilhomme*, som säger mig, att du skall utan beräkning lyda din pligt. Och du vet, att när du talar till mig, talar du till konungens öra.

— Tillåter herr öfversten mig att förtiga vissa namn, och ger herr öfversten mig sitt hedersord, ifall dessa namn skulle anas, att de icke utsättas för personliga obehag, utan behandlas med all möjlig skonsamhet, som låter förena sig med fäderneslandets väl?

— *Voilà pourtant des conditions, mon ami!* Hvad vill det säga? Du gör villkor? Du säljer din pligt?

— Förlåt; jag tycker så litet om förräderi, att jag ej ens vill förråda konungens fiender. Jag är ingen angifvare, herr öfverste. Får jag ej på förhand det löfte jag begärt, så skall man förr hugga mig i stycken, innan jag yppar ett ord, som kunde kompromettera vissa personer . . .

Digitized by Google

— Nåväl, jag ser intet skäl att afslå din begäran; förutsatt likväl, att ej statsintressen göra stränghet oundvikligen nödig.

— I sådant fall är gränsen nära, det behöfs blott en vink, och dessa personer skola vara i säkerhet. Tillåter herr öfversten mig att, i händelse det blefve af nöden, gifva en sådan vink?

— Du köpslår nog mycket om den bagatell du kan hafva att säga mig. *Eh bien*, jag skall begära hans majestäts samtycke därtill; det är det enda jag kan lofva dig. Är det flera förbehåll? Begär du kanske en officersfullmakt på fickan?

— Efter en sådan fråga har jag ingenting att säga herr öfversten. Jag tackar för påminnelsen. Den är riktig, och jag skall tiga.

— Bra, min unga vän. *Très bien*. Så skall en soldat svara. Men tro mig, jag har ej velat förolämpa din hederskänsla. Jag respekterar din grannlagenhet och förstår fullkomligt dina motiver. Således, *assez de querelles*. Du kan tala, utan fruktan att behöfva blygas därför.

— Det är ej nog, herr öfverste. Andra kunde hysa den mening herr öfversten desavouerar. Jag nödgas nu göra ett förbehåll till.

— Ännu ett? Låt höra!

— Att jag *icke* får officersfullmakt, innan kriget är slutadt, eller innan de personer jag kan kompromettera själfva begära det, i händelse jag gjort mig förtjent att hedras med ett befäl.

— Men besinna hvad du begär! Ung, tapper och törstande efter bragder, vill du döma dig själf till en underordnad och obemärkt plats, där du skall försumma ett tillfälle, som kanske aldrig återkommer, att börja en

Digitized by Google

lysande bana. Tro mig, min unge vän! Jag har rest öfver oceanen, jag har under Amerikas brännande sol, sex hundrade mil från mitt fädernesland, sökt ett sådant tillfälle, som du har den lyckan att finna vid tröskeln af din egen födelseort och som du nu vill försaka, hänförd af en känsla, hvilken jag förstår, men icke kan gilla. Jag skulle begå ett mord på din framtid, om jag samtyckte därtill. Behåll hellre din hemlighet, om du står fast vid ditt förbehåll, ty för detta pris vill jag ej höra den.

Lennart bleknade. Han insåg att den erfarne, högsinte krigaren hade rätt. Han kunde ju tiga; ingen tvang honom att tala, och därmed hade han tillika undkommit farhågan att nödgas blottställa tvenne familjers heder och lycka. Men å andra sidan sade honom en inre manande röst, att dessa ögonblick voro af största vikt, att i morgon kanhända allt vore för sent och att på hans ord eller hans tystnad möjligen hängde framgången af dessa förhatliga stämplingar, som hotade hela fäderneslandet. Han besinnade sig icke länge, han kastade sig till öfverstens fötter och besvor honom att samtycka; han bad honom så innerligt att få afsäga sig hvarje belöning eller uppmuntran; han bedyrade så enträget vikten af sina meddelanden, att den ridderlige Stedingk slutligen nödgades gifva sitt bifall.

— Välan, sade öfversten, både du och jag torde kanske komma att ångra mitt löfte, men tala! Jag ger dig mitt ord att uppfylla din önskan.

Lennart redogjorde nu klart och bestämdt, men utan att nämna hvarken Siverts eller sin styfmors namn, för det uppsnappade brefvet till Sprengtporten, för sammankomsten på Patasalo, för Tobaks-Matts' proklamationer och slutligen, hvad som var viktigast, för upptäckterna

Digitized by Google

på Otava och kammarrådets korrespondens, om hvars innehåll han tagit en hastig notis. Stedingk häpnade.

Han kände en del af Sprengtportens anläggningar; han befarade än flera, och missnöjet inom armén var honom icke obekant. Men en så långt anlagd, så länge förberedd och så vidtutgrenad väfnad af förräderi och politiska stämplingar hade han icke anat. Nu blef honom mycket klart, som härtills varit en gåta, ställningen redde sig för hans blickar på samma gång den visade sig uppfylld af de mest hotande faror.

— Unge man — sade han och tryckte varmt den bleke ynglingens hand — du har rätt; dessa meddelanden äro värda att köpas med offret af din egen lycka och framtid. Jag tackar dig; det blir, näst känslan af uppfyllda pligter, din enda belöning. Gå genast att hämta papperen, och gör i arresten det utdrag af dem du själf finner lämpligt. Jag går att skrifva till konungen.

Digitized by Google

10. Första minan nära att springa.

Medan den tappre och trogne Stedingk vidtog de åtgärder som stodo i hans makt att förekomma förrädarnes anslag och framför allt att varna brigadchefen baron Hastfehr, sprungo händelserna snabbare förbi honom, än han kunnat beräkna. Under Juli månad år 1788 skred konungamakten, på samma gång som svenska väldet i Finland, utför en sluttande plan, allt hastigare och oemotståndligare genom dess egen tyngd. Under Augusti nådde Gustaf III:s fallande krona dälden af en djup afgrund, som syntes mången bottenlös; men samma afgrund, som hotade att uppsluka riket med kronan, väckte åter till besinning den i tusenåriga häfder rotade känsla, som Geijer uttalat i satsen: »svenska folkets historia är dess konungars». Och från den stund konungens och folkets sak ånyo voro ett, var Gustaf III räddad.

Under de tre dagar sergeant Croneld, arresterad på högvakten i staden Nyslott, antecknade sina utdrag ur Otavas papper, hade viktiga händelser inträffat. Dessa få timmar hade varit tillräckliga att äfven vid Nyslott sätta allt på spel, att fläcka en dittills tapper armés ära och kasta mörka skuggor på ett folk, hvilket intill denna

Digitized by Google

dag med rätta varit berömdt för sin trohet mot konung och fädernesland. Ännu den 4 Augusti skref Stedingk till konungen: »Jag har här sett soldater dö som hjältar; gif deras änkor en tunna spannmål, och eders majestäts namn skall välsignas.» — Den 5 Augusti skref han: »Eders majestät är ovärdigt förrådd — förrådd af sina rådgifvare och af sin finska armé!»

Hvarifrån denna plötsliga omkastning i tänkesätt, så oerhörd bland finnar, bland savolaksare, bland ett folk hvars lynne tyckes vara sammankokadt af tjära; så segt hänger det fast vid gamla seder, så trögt flyter det in i nya förhållanden?

Djupast grodde väl i bottnen af tänkesätten en tradition från 1713 och 1742. Båda gångerna var det svenskt öfverbefäl — ena gången Lybecker, andra gången Lewenhaupt — som förde finska soldaten från reträtt till reträtt, från skymf till skymf, med den påföljd, att hvarje gång ett stycke af hans land gick förloradt, under det att han ingenting högre efterlängtade, än att få stanna och slåss. Pommerska kriget hade icke heller ingifvit soldaten höga tankar om hans svenska fältherrar. Under åttio år hade han blifvit ovan att segra, van att besegras. Och nu förde man honom under svaga, vacklande chefer — Hastfehr, Carl Gustaf Armfelt — mot samma makt, hvilken i hans ögon fått ett sken af oöfvervinnerlighet. Det är sant, man förde honom till anfall, men själfva denna bragd var underminerad af misstroendet. Och huru förde man honom? Trasig och hungrig; det betydde ej stort, vid det var han van. Men knappt hade han inryckt på fiendens område, innan där kommenderades halt och han förblef stående maktlös i månader framför ett obetydligt fäste, hvilket han ej en gång fick storma, endast med ringa hopp om framgång

Digitized by Google

blockera. »Detta nedslog hans mod. Hela det finska lynnet är i sin grund defensivt och en motsats till det aggressiva, utåtstormande svenska lynnet. Ställ finska soldaten att försvara sitt pörte, sin fädernehärd, och han skall stå som vuxen i jorden. Men ställ honom i ett anfallskrig, och han skall behöfva djärfve anförare, stora faror och starka, ögonblickliga eggelser — »en petard i ryggen» — för att friskt hugga in. Det fordras en Gustaf II Adolf för att förmå honom storma Alte Veste vid Nürnberg, men blott en Gustaf IV Adolf för att låta honom segra vid Virta bro. Gustaf III var för liten som fältherre för att förstås af soldaten, för stor som statsman för att förstås af befälet. När i hans skådespel »1788» aktörerne, lyssnande på en dålig sufflör, begynte vanställa rollen och ropa: ned med ridån! — hvem undrar om statisterne i första rappet stodo handfallne i kulissen?

Det, som inom det korta förloppet af ett dygn kom den första minan att explodera i Hastfehrs kår vid Nyslott, var den samtidiga, dubbla och förskräckande underrättelsen om återtåget från Fredrikshamn och hufvudarméns myteri. Händelserna äro bekanta, men det har sitt intresse att lyssna till deras ekon långt vid stränderna af Savolaks sjöar.

När Lennart Croneld utkom från högvakten för att åter anmäla sig till tjenstgöring, svarades honom att kompanicheferne, jämte så många af det öfriga befälet, som ej behöfdes på deras poster, voro församlade hos öfverste Stedingk. Det var på morgonen. Rekryter från skogsbygden — hvilka Stedingk i sitt bref af den 5 Augusti kallar »ett naket afskrap af människosläktet» — exercerades på stadens torg. En hop soldater hade skockat sig kring en smedja, där man beslog en ny lavett och nödtorftigt

Digitized by Google

reparerade låsen på några obrukbara gevär. Vid sidan af dessa alldagliga uppträden rådde en ovanlig rörelse kring högkvarteret. Ordonnanser kommo och gingo, underofficerare tasslade med knektarne, ömsom vankades prygel, ömsom tobak. Soldaterne själfve tycktes tvehågsne; den vanliga nationalgesten, handen bakom örat, brukades med synnerlig ifver: ett tydligt tecken att kvistiga frågor voro å bane.

Lennart närmade sig en af dessa grupper. Det var tio eller tolf jägare af hans kompani, som väntade vid smedjan med sina gevär, på hvilka något råkat i olag. Deras toilett var icke i bättre skick än gevären. Få af dem hade mera i behåll af uniformen, än underkläderna, hvilka de knapphändigt lappat med relikerna af deras västar. Några voro i skjortärmarna — och hvilka skjortor! — andra i näfverskor, ett par i bondjackor, hvilka hade den ovanliga förtjensten att vara hela. Sin frukost buro de med sig, och den var icke vidlyftig: bröd, som de själfve bakat af uppsnappadt ryskt mjöl, och därtill, på ryskt maner, en sparsam ration salt. En hade lärt sig af ryska fångar att plocka och steka svampar. En annan, ett krämargeni, hade öfverkommit några salta mujkor i en näfverrifva och sålde dem på kredit för en styfver stycket. En tredje, än afundsvärdare, hade metat en mört. Kött och mjölk voro sällsynta äfven på chefernes bord.

Det var likväl icke denna skrala toilett, denna tarfliga frukost, som åstadkommo ett så stort bryderi, det var de sista, allrafärskaste nyheterna, som vuxit under vägen till storartade dimensioner.

— Är det sant — frågade en — att hela befälet vid Husula tagit afsked?

— Och att hela armén har nedlagt gevär? tillade en annan.

Digitized by Google

— Det är säkert — svarade en tredje — jag hörde det själf af en som hört det af kurirens egen mun. Kungen har velat sätta hela armén på högvakt.

— Och då ha officerarne tagit honom till fånga . . .

— Och afsatt honom.

— Men det är ju nedrigt. Han skulle ha kommit till oss; vi skulle ha försvarat honom.

— Det sägs, att han vill sälja landet åt ryssen och sedan rymma ur riket.

— Han tänker förstöra alla brännvinspannor . . .

— Och förbjuda all tobak i landet.

— Och efter han är rädd för armén, har han skickat den att förstöras af fienden.

— Hvarför skulle han annars ha skickat oss hit? Alla veta ju att det är aftaldt med turken i fästningen. När vi först blifvit rätt utsvultna, kommer turken och tager oss.

— Därför aktar sig befälet att ge oss kanoner som duga till något.

— Och när vi fingo en mörsare, fingo vi inga bomber. Och hvilka gevär! Loppbössor ha de gifvit oss. Och flintorna sedan!

— Hut, karl, när du talar om Sprengtportens studsare. Det var en herre som förstod sig på krut.

— Det är sant. Därför blef han bortkörd ur riket. Och i hans ställe ha de satt generaler som löpa till skogs, när det smäller i knutarna. Far har berättat huru det gick under dragonåren[1].

— Min farfar var med under stora ofreden, när det var så kallt, att elden frös i spiseln, och så mörkt,

[1] Så kallades i norra Finland 1741 års krig. Carl XII:s krig, som förvandlade Finland till en ödemark, kallas företrädesvis *stora ofreden*.

Digitized by Google

att man icke såg solen på sju år[1]. Han visste berätta om Armfelt och Löfvingen, det var karlar! Men de andra höga herrarna, som kungen skickade oss: när ryska trumman rördes i Viborg, lupo de allt hvad de kunde bort till Torneå.

— Är det sant, att Schultzen rycker emot oss med tolftusen man?

— Kände ni icke generalens ordonnans? Han kom för en stund sedan från Punkasalmi, så att det gnistrade under hästhofvarna. Hvad tror ni han berättade? Jo, ryssarne skratta i skägget på andra sidan om sundet, och kosacker svärma som myror två mil härifrån.

— Och ni tro att Schultzens ryssar löpa med skägg! Kosvansar är det, bara afklippta kosvansar, det vill jag bevisa, det första jag kommer dem så nära, att jag kan rycka dem i skägget! utropade Pilkka-Tukka, en af de gyckelmakare, hvaraf Savolaks öfverflödar.

— Hvad vill det säga? skreko de öfrige.

— Det vill säga, kejsarinnan har svurit uppå, att mot sådana mesar som vi behöfver hon aldrig skicka annat än kvinnfolk, och därför skickar hon mot oss en armé af trettiotusen käringar[2].

Med allt sitt trumpna lynne tycker finnen gärna om hvasst skämt, och i alla hans enskilda samkväm haglar satiren. Lennart Croneld begagnade denna lyckliga diversion för att göra ett inpass.

— Kejsarinnan har mera förstånd än ni, inföll han. Klappträn och strumpstickor äro mer än tillräckliga att jaga sådana backharar på flykten, som öfvergifva sin kung. Tager ryssen landet, så skall han kläda eder i

[1] Folksägner.

[2] Detta rykte var allmänt bland soldaterne.

Digitized by Google

kjortlar och sätta eder att vakta höns, ifall ni ens ha kurage att slåss mot tupparna.

— När kungen befaller oss, slåss vi mot belsebub, ropade jägarne.

— Och likväl hören I, att han skändligen är förrådd! I bären kungens gevär, och ingen lägger fingret på tryckpinnen för att skjuta förrädarne en kula genom hufvudet! Skam är det och ingen ära att tjena med sådana savolaksare! Vore än hela armén krukor och menedare, borde savolaksarne blygas att låta käringar peka fingret åt dem.

— Det är sant! skreko flera röster. Låt oss befria kungen! Vi gå till öfversten och bedja honom föra oss mot armén. Vi skola lära nylänningarne, hämäläiset[1] och alla de andra veta hut.

I Finland, där de olika landskapen länge varit åtskilda genom stora ödemarker och stått med hvarandra i föga beröring, ha skarpa provinsegenheter utbildat sig och fått en viss häfd, därigenom att nationen så sällan uppträdt såsom något politiskt helt. En rivalitet har uppstått, som mer än en gång gifvit sig luft i blodiga uppträden. Under medeltiden slogos savolaksarne och tavastlänningarne i bittra inbördes gränsfejder. Under klubbekriget spelade österbottningarne herrar och anse sig ännu i dag för mer än öfrige landsmän. 1808 hörde man Döbeln utropa: »hade jag här en bataljon af mina nylänningar!» — hvilka åter i krigisk bravur fördunklades af björneborgarne. Att i samma ton vädja till savolaksarne, hvilka alltid, näst österbottningarne, varit de mest känslige för sina provinsföreträden, slog sällan fel. Föga fattades således, att icke Lennart Croneld lyckats tillställa ett myteri mot själfva myteriet, så mycket mer som hans

[1] Tavastlänningarne.

Digitized by Google

savolaksare, oaktadt allt munväder, voro i grunden mäkta konungsligt sinnade.

Men då uppträdde mot honom en annan matador, en nyss ifrån hufvudarmén anländ fältväbel Norberg, som redan förut visat ett otroligt nit att utsprida alla möjliga skrämmande rykten.

— Hvad? — skrek denne myndige man — finns här någon som vågar sätta sig emot riksens ständer och grundlagar? Veten I icke att riksdagen skall sammanträda ännu i höst och döma hufvudet af alla som tillstyrkt kriget eller förhindra freden? Det är ett olagligt krig; därför drager sig hela armén tillbaka på vårt område. Jag säger ingenting; hvar och en gör som han finner för godt. Men nog vore det klokare att gå hem och se efter hustru och barn, än att först bli lefvande stekt af fienden och sedan kanhända mista hufvudet inför riksens ständer.

— Han har rätt! ropade nu flera röster, som dittills förblifvit stumma.

— Och jag säger heller ingenting — svarade Lennart, utom sig af harm — men det säger jag, att den soldat, som så talar tvärtemot kungens befallning och chefens order, han är värd att ställas för krigsrätt och inom tjugufyra timmar arkebuseras.

— Order måste man lyda, medgåfvo flera bland jägarne.

— Men jag säger, och det veta alla vid stora armén, att kungen själf är med om saken, fortfor fältväbeln. Han ångrar nu att han börjat kriget och vill låtsa som vore han tvungen till fred. Därför har han bedt kejsarinnan skicka femtitusen man att förgöra oss, om vi stanna en vecka längre på ryskt område.

Digitized by Google

— Där ha vi det! Det är kungens vilja att vi gå hem igen! skreko många i hopen.

— Han ljuger! Han tror eder vara dumma som stallgumsar! Finns här ingen ärlig karl, som mera minns hvad han är skyldig kung och land? utbrast sergeanten med hetta.

Men han blef öfverröstad af fältväbelns starkare lungor och vältaligare tunga. Kardinalargumentet, att kungen själf var med om allt, gjorde slag i saken.

Då lades en plump hand på Lennarts skuldra. Han såg sig om och igenkände till sin förundran gamle Durk.

— Han står där borta vid lidret, nickade korpralen hemlighetsfullt.

— Hvad vill det säga? Hvem står vid lidret?

— Tobaks-Matts.

— Ah! Du har lockat räfven i fällan?

— Jo män! Det kostade allt en smula besvär.

— Säg mig, vet du om han bär hos sig nya omslag till tobaken?

— Barmen full. Jag har inbillat honom att här skulle blifva en bra marknad.

— Det var excellent. Jag har lofvat dig ett lispund tobak, du minns.

— Strunt. Jag tänkte: får gå för majorens hals.

Lennart var för klok att icke begagna de medel, som så oförmodadt erbjödos honom, att imponera på myteriet. Han närmade sig småningom och liksom händelsevis lidret, där en bonde i ortens vanliga dräkt försålde åt soldaterne buntar af tobaksblad. Det särdeles billiga priset och säljarens enfaldiga utseende lockade till butiken en köpare efter den andra. Lennart gaf akt på tobaken: ännu såldes den utan omslag.

Digitized by Google

— Nå, Pilkka-Tukka, skall icke du också köpa en buss? — sade han till gyckelmakaren, som dragit sig ur trätan och melankoliskt betraktade butiken i lidret.

— En tom pung och en svanslös hund! — suckade Pilkka-Tukka.

— Gå och köp åt mig en mark, så kan du taga dig några blad på köpet. Men begär något att lägga kring bladen; jag skall skicka med Durk åt far mins drängar.

Jägaren gick. Under tiden ökades hopen och sorlet alltmera kring fältväbeln Norberg. Skrikarne hade öfvertaget, men lyckligtvis voro meningarna ännu delade. Somlige föreslogo att man borde koppla gevären, öfvergifva fanorna och gå hvar och en hem till sitt. Andra funno detta nesligt och föreslogo att man borde gå till öfversten och begära att hela brigaden måtte draga sig åter tillbaka till svenska området. Medan man skrek och tvistade om dessa förslager, återvände Pilkka-Tukka med den köpta tobaken, ganska riktigt i omslag.

— Vill du stå på min sida? hviskade Lennart, sedan han öfvertygat sig att omslaget var af rätta sorten.

— Olkoon! sade jägaren. En kvarnsten gör ingen nytta, men två mala bröd för kungens matsäck.

Lennart närmade sig nu försiktigt till lidret och grep alldeles oväntadt tobakshandlaren i kragen.

— Du smugglar, du! ropade han med afsikt så högt, att de kringstående hörde honom.

Tobaks-Matts log i sitt sinne åt unga herrns fjäsk. Han hade väl sjuttio gånger förut varit i klämma för smuggleri, men alltid gått helskinnad ur affären. En man, som försåg hela bygden med tobaksblad, hade mäktiga vänner och anhängare öfverallt, ej minst i armén.

Digitized by Google

— Med något skall en fattig karl lefva, svarade han.

— Och med något skall han dö, sade Lennart. Till exempel med rep.

— Ei vanha viatta kuole; något lyte skall gubben dö af, genmälde mannen frimodigt, med ett af de evärdeliga finska ordspråken.

— Till högvakten, karl! Det är slut med dina ordspråk, ärkeförrädare!

Med dessa ord ville Lennart göra processen kort, men det hade sig icke så lätt att fånga en man som Tobaks-Matts. Åtminstone tio röster höjdes på en gång till hans försvar, vägen till högvakten spärrades af de missnöjde, och där begynte att falla hotande ord.

— Är det icke sergeanten, som talar mot riksens ständer?

— Är icke han en af dem som vilja förråda oss alla åt fienden?

— Släpper han ej Tobaks-Matts, så skjuta vi ned honom på stället.

— Tobaks-Matts är en krona till karl. Utan honom hade vi ej fått på sex veckor en buss.

— Släpp honom lös! Perkele!

Det liknade sig till öppen revolt. Lennart Croneld var ännu okänd för de fleste och så mycket lättare misstrodd. Ett par af de mest rasande spände hanarna på gevären.

Emellertid hade Lennart skickat Pilkka-Tukka att rapportera till chefen och fortfor stadigt att hålla sin karl i kragen. Tumultet ökades med hvarje minut. Två jägare fattade tobakshandlaren och sökte att rycka honom lös. Sergeanten drog sin huggare, jägarne drogo sina, två gevärsmynningar riktades mot ynglingens hufvud.

Digitized by Google

I detta ögonblick visade sig öfverste Stedingk, omgifven af flera officerare.

— Gevär för fot! kommenderade han.

Soldaterne lydde mekaniskt och ordnade sig i leder. De blanka vapnen stuckos i slidorna. En djup tystnad följde ögonblickligt det vilda tumultet.

— Sergeant Croneld? Hvad skall detta betyda?

Sergeanten gjorde front.

— Jag har arresterat en karl, som sprider upproriska proklamationer kring gränsen, och dessa här ha velat befria honom.

— Har du vittnen?

— Två, herr öfverste. Pilkka-Tukka kan gå ed på att han mottagit detta papper af tobakshandlaren. Korpral Durk kan svära att han af honom mottagit ett likalydande papper vid Rautasaari.

— Hvad har du att svara, karl? fortfor öfversten, i det att han genomögnade för detta omslaget kring tobaksbunten.

— Jag är från Sääminge och har ärligt köpt mina blad af en bonde från Viborg. Något skall man lefva af, nådig herr öfverste, i dessa svåra tider. Men är det så att de lagt något otillbörligt med tobaken, så kan jag ej läsa skrifvet, suckade Tobaks-Matts med den mest fåraktiga min han kunde åstadkomma.

— Jag ber att han visiteras, yttrade sergeanten.

— Vakt, visitera karlen!

Befallningen åtlyddes, och närmast bröstet, innanför fångens skjorta, upptäcktes en ansenlig bunt med likalydande kärliga skrifvelser från vännerna på den andra sidan.

Nu kom Tobaks-Matts uti värre knipa än alla de många han förut så lyckligen undsluppit. Förgäfves

Digitized by Google

bedyrade han sin fullkomliga okunnighet om papperens innehåll. Förgäfves såg han sig om efter alla de anhängare, hvilka nyss med så mycken ifver fordrat hans frigifvande. Öfverstens stränga blick bragte alla till tystnad. Själfva fältväbeln Norberg hade smugit sig undan.

— Mina herrar — sade Stedingk till officerarne — vi äro i fiendeland, och ett exempel bör statueras. Krigsrätten skall genast sitta; inom en timme skall dess dom gå i verkställighet. Och ni, gossar där — jag har sett tre blanka huggare och två gevär med hanarna spända. Man skall undersöka saken och straffa de skyldige. Blygens I icke, savolaksare, att med fienden för ögonen vända edra vapen mot hvarandra? Man har också sagt mig, att här skola finnas örontasslare, som vilja intala eder att svika eder fana. Och likväl har kungen anförtrott eder att främst bland alla hans trupper gå emot fienden, att försvara hans rikes gränser och återtaga hälften af Savolaks, hvilken man tagit ifrån oss för samma feghets skull, som förrädarne nu vilja intala eder. Huru, gossar? Viljen I än en gång vandra hem igen med käppen i handen på fiendens nåde, liksom för fyrtiosex år sedan, och därtill ännu kanske mista resten af edert land? Kungen har skickat eder främst i elden, för det att han anser eder för sitt tappraste folk, och I viljen att han skall anse eder för den uslaste tross! Finns här en enda karl, som vill vända tillbaka med en sådan skymf, så stige han fram. Han skall gå obehindrad; vi vilja ej tjena tillsammans med usla stackare; men han skall afklädas sin uniform, som han vanhedrat, och jagas som en hund från tappre soldaters leder.

Lederna stodo styfva. Ingen knystrade.

Digitized by Google

— Den — fortfor öfversten — som vill offra lif och blod för konung och land som en ärlig soldat, må skyllra gevär och ropa: lefve konungen!

— Lefve konungen! ljöd det från alla leder, och alla utan undantag sågos skyllra gevär.

— Jag tackar er, gossar; det har jag väntat af er. Gevär på axel! Höger om! Marsch!

— Gud bevare herr öfversten! ljöd det ånyo från lederna.

Kommandot lyddes. Myteriet var brutet. Truppen marscherade af och skingrades utan minsta invändning, för att återvända till sina kvarter. Fältväbeln Norberg betraktade detta uppträde bakom ett hörn.

— I sen nu själfve, mina herrar — yttrade öfversten till officerarne, af hvilka flera med illa doldt missnöje sett denna utgång — I sen nu hvad detta soldatens missnöje har att betyda, hvilket några bland eder varit så angelägne att åberopa. Soldaten är okunnig, han kan förvillas, missledas; men vädjen till hans ärfda trohet, till hans krigiska heder, och I skolen se honom gå i elden, utan att fråga efter annat än pligt och order.

Herrarne hade den gången intet att svara. Stedingk satte sig att skrifva till konungen och lät därpå tillkalla sergeant Croneld.

— Du är mig en vacker pojke! började han. För knappa två timmar sedan slapp du arresten, och nu är du färdig att krypa in dit igen. Du har dragit din huggare, du! Hvad vill du jag skall göra med dig? Måste jag nödvändigt degradera dig till soldat, för att lära dig disciplin?

Ynglingen teg med sin vanliga styfva min. Han märkte kanhända, att chefens hot ej var så illa ment, som icke värre sagdt.

Digitized by Google

— Det må nu vara, fortfor öfversten. För denna gång må det gå i afräkning på din befordran, som torde uppskjutas på din egen begäran. Nu till en annan sak. Är du beredd att genast sitta till häst och rida till konungen i Lovisa?

— Jag är färdig när herr öfversten befaller.

— Godt. Tag detta bref och lämna det i hans majestäts egna händer. Märk väl: *egna händer!* Hans majestät torde fråga dig om ett och annat, som här passerat. Du är en klok gosse och, hvad som är mer, du är en ärlig pojke. Jag har förtroende till dig, och därför väljer jag dig framför en vanlig kurir. Förstår du mig?

— Ja, herr öfverste.

— Du kan samvetsgrant redogöra för kungen om allt hvad du sett och allt hvad du vet. Det är nödvändigt att hans majestät får en klar öfversikt af ställningen här, och bättre än jag kan eller vill beskrifva i bref. Namn undvikas, därest du icke frågas därom. I hvad vidare kan komma i fråga, har du att följa hans majestäts order. Minns, att mycket beror af det sätt, på hvilket du uträttar ditt uppdrag.

— Jag skall bjuda till, herr öfverste.

— Croneld, det kan blifva något dugligt af dig. Se till att du gör mig heder, och räkna på mig, som jag räknar på dig!

Efter en hjärtlig handtryckning af sin chef ilade Lennart, nu för andra gången stafett, att lyda chefens order, fast besluten att på bästa sätt söka motsvara dennes hedrande välvilja. Efter det mästerprof på fintlighet, som korpral Durk så nyss hade aflagt, hade hans herre gärna tagit honom med sig, om han ej fruktat att därmed fördröja sin resa. Korpralen var dessutom

Digitized by Google

nu vid ett afskyvärdt vresigt lynne. Det tycktes gå honom till sinnes, att en kamrat råkat för hans skull i galgen. All Tobaks-Matts slughet och enfaldiga min kunde denna gång icke rädda den gamle lurifaxen. I samma stund Lennart red ut från staden, såg han en improviserad äreport upprest utanför tullporten, och i denna upphöjda ställning dinglade, till alla tobaksbussars stora bedröfvelse, deras gamle patron, med alla sina omslag och ordspråk, i ett vanligt hamprep.

Digitized by Google

11. Högfors. — Kymmene.

Finlands inre består af en granitplatå, genomskuren af otaliga dalsänkningar, uppfyllda med vatten. Den längsta och djupaste dalen, i hvilken höglandets många sjöar utströmma, bildar Päijännes vattensystem, hvars centralsjöar i en sträcka af mer än trettio mil från norr till söder flöda ut i Finska viken genom den strida, med forsar uppfyllda Kymmene älf. Vidpass en mil från kusten delar sig denna flod i tvenne hufvudarmar, hvilka omsluta ett bördigt deltaland, den så kallade Pyttis ön. Hvardera af dessa armar delar sig ytterligare före utloppet, hvarigenom Kymmene ensam — de öfriga passen oberäknade — bildar fyra eller fem öfvergångspunkter af vikt, när det gäller att mota eller angripa en längs kustvägen anryckande fientlig armé.

Dessa positioner fingo en ökad betydelse därigenom att 1743 års riksgräns följde Kymmenes lopp och gick ned till kusten utmed flodens västra arm. Pyttis ön, som tillfallit ryska området, blef härigenom ett gränsdistrikt af mycken vikt under ett krig, och en rad af befästningar å ömse sidor om flodens armar vittnar ännu i dag huru angelägna de båda stridande makterna varit att trygga deras ställning i dessa omtvistade gränstrakter.

Digitized by Google

Själfva hafvet och dess klippiga skärgård blodades här af österns och västerns fejder, ty utanför Kymmenes östra mynningar böljar det genom tvenne skiftande sjöslag ryktbara Svensksund.

Efter det misslyckade försöket mot Fredrikshamn de första dagarna uti Augusti månad, lät konungen hufvudarmén, som ännu stod under generalmajoren baron Carl Gustaf Armfelts befäl, draga sig norrut, först till Liikkala på ryska området och sedan öfver Kymmene till Anjala på det svenska. Själf åtföljde han den mindre armékår, hvilken drog sig till Högfors vid Kymmenes östliga utloppsarm och kvarstannade på rysk mark under befäl af generallöjtnanten von Platen samt, näst honom, öfverstekammarjunkaren baron Gustaf Mauritz Armfelt, som vid reträtten anförde arriergardet.

Det var här Gustaf III upplefde den svåraste pröfning i hela sitt lif: tillintetgörelsen af den stolta devis, med hvilken han tågat i fält såsom till en karusell: »*un roi devant son armée, qui l'adore, est toujours invincible.*» Det var här han emottog dessa jobsposter, hvilka, den ena efter den andra, först ryckte ur hans händer hoppet om seger, därnäst sårade hans känsliga själ med den största skymf en konung kan lida »i spetsen för en armé, som tillbeder honom», och slutligen hotade hans krona, hans frihet, måhända hans lif. Men det var också här han i dessa mörka stunder växte stor i motgångens skola, och det var här han, med den snilleblick som i själfva olyckans höjd såg medlet till räddning, nedlade sina sorger i den tillgifne Armfelts sköte. En del af dessa dagars dunkla historia är känd genom Armfelts själfbiografi, hvilken sprider ett klart ljus öfver det beställsamma tidsskvallret; en annan del, och måhända en viktigare, ligger ännu

Digitized by Google

förseglad bland Johan Albert Ehrenströms efterlämnade papper.

I det dåvarande högkvarteret, ett gammalt, sedermera uppbrändt trähus vid Högfors, satt konungen, morgonen efter en sömnlös natt, vid sitt skrifbord. Framför honom lågo rapporter från armén, memorialer från rådet i Stockholm, bref från Ruuth och Schröderheim, franska teaterpjeser och tidningar, egenhändiga utkast till stycken för svenska scenen och till den fred han ännu för ett par veckor sedan ville diktera för Ryssland. Han hade afskedat vakthafvande kammarjunkaren, bortskickat kammartjenaren och befallt att icke lämna någon tillträde, innan han ringde. Han var ensam, såsom det var hans vana när han fattade sina största beslut eller led af sina hemligaste bekymmer — ensam i detta aflägsna land, där förräderiet spann sina nät kring hans krona, långt från sitt rikes hufvudstad, sitt gröna Haga, sitt skämtande hof, sina skådespelare, skalder och älskvärda, kvicka damer, beröfvad den atmosfer af behag och tjusning, i hvilken han lefde som en fjäril af blomdoft. Hvarför slöt han sig inne? Hvad begrundade han? Hvad ämnade han? Var det ett nytt fredsförslag? Ett nytt fälttåg? En ny allians? En diplomatisk brefväxling? En riksdag? En underhandling med partierna? Eller måhända tidningsnyheterna om den annalkande stormen i Frankrike? Eller Åhlströms musik till operan Frigga? Eller kanske en ny prisskrift för Svenska akademien?

Intet af allt detta. Gustaf III var i detta ögonblick endast människa och far. Han hade nyss mottagit ett bref från den snart tioårige kronprinsen, beledsagadt af ett annat från drottning Sofia Magdalena. Han hade läst och återläst dessa kära bref. Han tyckte sig finna, att prinsen sedan ett par månader gjort märkbara framsteg.

Digitized by Google

Hans bref vittnade om så mycket förstånd; han skref ju nästan felfritt; det var tydligt att han öfverträffade alla andra prinsar af samma ålder. Men, olyckliga barn, hvad skulle hans öde blifva, om hans far i detta ögonblick dukade under för partiernas stämplingar? Man skulle återgå till 1720; 1772 och sexton års mödor skulle åt tronföljaren öfverlämna endast hans farfaders skuggvälde, ett sönderslitet, måhända ett styckadt rike! Ryska flottan hade dessa dagar visat sig utanför Sveaborg och instängt den svenska. Hvad, om fienden vågade ett försök att landstiga på svenska kusten, att närma sig Stockholms omgifningar, att kanske genom en *coup de main* bortföra tronföljaren från Ulriksdal, där konungen endast på drottningens enträgna böner tillåtit honom att tillbringa sommaren?

— Man måste taga vissa försiktighetsmått, sade konungen till sig själf. — I alla händelser... om jag skulle falla, måste mitt föredöme och mina råd blifva en varning för min son... Jag vill skrifva till Rosenstein.

När brefvet var uppsatt — hastigt, som alltid — uppstod konungen och öppnade fönstret. Det vette mot strömmen och skildes från denna endast genom en liten kryddgård, planterad med kål och krusbärsbuskar. Den inströmmande friska sommarluften svalkade konungens heta panna. Han blickade mot floden. Tvenne båtar med två karlar i hvardera rodde tätt under det branta, brusande vattenfall, som gifvit stället dess namn. De fiskade lax på ett sätt som brukas i Kymmene, genom en liten utkastad not, som de drogo mot strömmen och hvilken de lyftade upp med tåg i hörnen, så snart de märkte en lax på garnet. Den snabbhet och styrka, hvarmed roddarne förstodo besegra strömmens öfvermakt genom att ro uti sned riktning, roade Gustaf III.

Digitized by Google

— Se där ett sätt att besegra *la force des choses!* nickade han.

På andra sidan om gärdsgården stod en bondgumma, hvilken, så snart hon blef konungen varse, begynte att niga och åter niga med en ifver som lät konungen förmoda att hon vore en supplikant. Det föll honom in att vinka henne till sig.

— Vill ni något, min vän? frågade han med sin vanliga nedlåtenhet.

Gumman närmade sig med en triumferande min åt skyltvakten, som troligen visat henne tillbaka, och förklarade under fortsatta djupa nigningar, att hon hade en ödmjuk begäran till landsens fader. Hon fördristade sig anhålla, att kunglig riksens majestät ville vara så gemen och stå fadder åt hennes dotterson, hvilken samma dag (det var söndag) skulle döpas i Kymmene sockens kyrka, ej långt från Högfors.

Lyckliga mormor, hon hade träffat ett passande ögonblick; hon talade till en bekymrad far. Måhända fann konungen hennes begäran också nog egen, för att ej böra afslås, ty Kymmene tillhörde det numera ryska området.

— Men hvad skall kejsarinnan säga därom? invände han, nådigt småleende. — Vet ni väl, kära gumma, att ni såsom kejsarinnans undersåte bör anse mig för en fiende?

— Det skall landsens fader inte säga åt mig, som är utaf gamla tiden, svarade gumman, utan att låta skrämma sig. — Jag har sett mycket gå tokugt, och jag kan se det gå rätt igen, och får inte jag lefva den dagen, när det hör ihop, som skall höra ihop, så får väl dotterson min lefva så länge; då skall han minnas, att landsens fader stått fadder åt honom.

Digitized by Google

I all sin enfald hade gumman från Kymmene uttalat det sunda förståndets kritik öfver blyertsstrecket i Åbo 1743. Förkänslan af att denna onaturliga gräns, som tillmätt sig att hugga i tu »hvad Gud så landfast sammanfogat», ej kunde äga långvarigt bestånd, var i själfva verket lika allmän ibland den finska kustbefolkningen som bland strandboarne i Savolaks inlandsskärgård. Ingen inföding tog Kymmenegränsen för allvar; alla väntade att Finland förr eller senare skulle åter smälta samman till ett. Misstaget låg endast däri, att mången, likt gumman, trodde den västra halfvan kunna attrahera den östra. Det blef tvärtom.

— Er begäran är bifallen, yttrade konungen. Jag skall komma till kyrkan.

Medan den öfverlyckliga mormodern, alltjämt nigande sedan hon engång kommit i farten, skyndade förut att förkunna sin släkt den glada nyheten, lät konungen inkalla den väntande Armfelt.

— Jag har gjort en *conquête* i dag, sade han. Jag har eröfrat en gudson från kejsarinnan och ämnar göra mina rättigheter gällande i Kymmene kyrka.

— Jag gratulerar ers majestät, svarade Armfelt. Det är mer än jag hoppas kunna uträtta i dag. Våra hästar dö af foderbrist. Med ers majestäts tillåtelse ämnar jag göra en furagering in på fientliga området.

— Vänta mig då vid kyrkan. Jag behöfver luft. Jag vill rida ett stycke med er, min vän. Hvad nytt?

— Man säger att storfursten Paul har anländt till Fredrikshamn.

— Ah, han vill då bevittna vår feghet, vår skymf! Tror ni att han skall angripa oss?

— Allt är möjligt sedan den tredje i denna månad. Men från detta håll hotar ej största faran.

Digitized by Google

— Tror ni verkligen, att de andra därborta skola poussera sina desseiner till det yttersta?

— Om några dagar, sire, skall allt blifva klart. Det är en lycka att vi kampera kårvis, ehuru följden är att vi bevaka hvarandra mer än vi bevaka fienden.

— *Voyons.* Ingenting nytt från Hastfehr?

— Ingenting. Man säger, att baron Schultz framrycker med en kår mot Nyslott.

— Jag litar på Hastfehr. Savolaksarne stå långt borta. De skola ej nås af smittan från Husula. Dessutom har jag Stedingk.

— Ack, sire, jag har härtills räknat för en ära att kalla mig finne. Gud gifve att eders majestät ej snart hyser en annan mening.

Konungen blef tankfull.

— Nej, sade han, låt oss ej misströsta om nationens heder. Ser ni, denna gumma, som gjort mig den äran att invitera mig till fadder i dag — i fyrtiosex år har hon lydt en annan regering, och likväl har hon ej fått ur sitt hufvud att kalla mig landsens fader.

— Hoppet om faddergåfvan har kanhända kommit hennes minne till hjälp!

— Ni är en skeptiker, *mon ami;* i vissa fall har jag sett för mycket, för att ej vara detsamma. Men att tvifla på finnarnes trohet, för det att några... Nej, *mon ami,* denna röst från folket har soulagerat mitt hjärta. *Au revoir* således vid kyrkan, precis klockan tolf.

En timme därefter for konungen, efter att ha expedierat några bref och gifvit några personer audiens, uti vagn till Kymmene kyrka, sedan han likväl befallt sin stallmästare baron Essen hålla hans ridhäst i beredskap vid gudstjenstens slut. Ett detachement af lifdragonerne och ett kompani af änkedrottningens regemente utgjorde eskorten.

Digitized by Google

Kyrkan var uppfylld af folk, och emedan språket i dessa trakter är svenskt, hölls gudstjensten äfven på svenska. Stor uppståndelse och rörelse förmärktes vid konungens ankomst. Ryktet om hans löfte att stå fadder åt en fattig bondes barn hade hunnit före honom och mäktigt bidragit att återknyta de forna banden. Allt folket uppreste sig vid monarkens inträde; man sjöng psalmen numro 310, som ej hade blifvit sjungen på många år. De gamla, som ihågkommo forna tider, snyftade högt, de unga stodo häpna och betraktade ömsom konungen, ömsom hans granna svit. Gustaf III själf var rörd; han tyckte sig stå bland ett återvunnet folk, och han läste i allas blickar en tillgifvenhet oberoende af vapenlyckans skiften och diplomatins förhatliga tvärstreck öfver ett i natur och folklynne oåtskiljeligt land.

Predikanten var för klok att glömma den stränga efterräkning han möjligen hade att vänta af sin lagliga öfverhet, så mycket mer som det var nionde söndagen efter trefaldighet och evangelium handlade om »den otrogne gårdsfogden». För att ej själf se sig ställd i samma predikament, manövrerade han med en synnerlig skicklighet den farliga texten och iakttog den försiktigheten att hvarken nämna kejserlig eller kunglig myndighet, utan rätt och slätt öfverhet, därmed en hvar fick mena hvad han behagade. För samma orsak afkortades äfven bönen för det kejserliga huset till ett slags algebraiskt X, som kunde tagas i den ena eller andra betydelsen; hvilken utomordentliga manövreringskonst likväl ej kunde hindra den försiktige mannen att — som det vanligen händer två herrars tjenare — sätta sig mellan tvenne stolar; ty om man får tro berättelsen, lärer sedermera konsistorium i Viborg icke tillbörligt beundrat hans

Digitized by Google

fintlighet, utan skickat honom att, degraderad till någon liten post i petersburgska guvernementet, bättre inprägla uti sitt minne gårdsfogdens öde och den föreskrifna kyrkobönen.

Efter gudstjensten, hvilken man fått en vink att göra kort, skedde dop vid altaret, därvid hans majestät täcktes i egen hög person stå fadder åt piltebarnet, som erhöll de passande namnen Gustaf Adolf. Gudsonen hugnades med en silfverbägare såsom faddergåfva och modern med tio dukater. Detta guld var måhända det enda som för tillfället fanns uti konungens kassa, men det var väl användt: ej att köpa en opinion, men att imponera på mängden. Folket var rördt och smickradt; det skulle troligen vid konungens utgång ur kyrkan hafva utbrustit i hurrarop, därest Gustaf III ej varit nog klok, eller snarare nog mänsklig att låta afböja en demonstration, hvilken möjligen i en nära framtid hade kommit att stå den redan af kriget utarmade orten ganska dyr.

Några minuter därefter satt kungen till häst och red ut med Armfelt, i spetsen för vidpass ett hundra dragoner, följda på något afstånd af två kompanier svenskt infanteri med trossvagnar för hötransport. Konungens egen vagn och betjening åtföljde trossen, emedan hans majestät kände sig fatigerad af långa ridter, helst när det gällde på visst sätt ett lustparti. Ingen hade bemärkt, att redan på morgonen, när det blef bekant vid Högfors att den kungliga ridhästen skulle vänta vid kyrkan, en uppbördsskrifvare, som haft något ärende i högkvarteret, åkte därifrån med ilande fart framåt stora landsvägen, som förde till Fredrikshamn.

Sommardagen var vacker och svalkades af en lätt sunnan från hafvet. Tåget fortgick i sakta traf till inemot Tavastila by åt Fredrikshamnssidan, där man tog

Digitized by Google

af på en biväg åt vänster och närmade sig en mindre by, benämnd Ylänummi. Här intog konungen en lätt måltid, under det att dragoner skickades ut att tömma de nyss fyllda höladorna. Folket visade sig här föga benäget; byn hade redan mottagit flera mindre kära besök af både furagerande och provianterande partier, hvilka i betalning lämnat endast kvitton, som ännu ej stått att inlösa. Större delen af byns invånare hade därför vid ryttarnes annalkande tagit sin tillflykt till skogarna, och man fann endast barn, sjuka och gamla, som ej förmått i hast komma undan.

Bakom hörnet af en badstuga framtittade den hvita luggen af en pojke om tio år. Kungen, som hyste ett visst intresse för alla piltar vid denna ålder, vinkade honom förgäfves att komma närmare. Pojken tog till fötter, men greps i detsamma af en dragon, som, oaktadt allt hans stretande, förde honom fram till trappan af boningshuset.

Det roade kungen att bjuda pilten ett silfvermynt. Han kunde ej förmås att mottaga det. En smörgås — samma motsträfvighet. En sockrad kaka — lika omöjligt.

— Hvarför tager du intet? Är du rädd för mig?

Intet svar.

— Är du svensk eller rysse?

Intet svar. Ett stycke från kusten vidtager finska språket. Man tolkade därför konungens fråga på finska:

— Armollinen kuningas kysyy, oletko ruotsalainen vai venäläinen?

— En ole kuin suomalainen, icke är jag annat än finne, var det oskyldiga svaret.

Detta »icke vara annat än» är en egenhet i finskan och brukas ofta afsiktslöst i stället för blotta ordet »vara»; men i sin nuvarande sinnesstämning tog konungen

Digitized by Google

det i en annan betydelse. Det förekom honom som hörde han i detta uttryck en framtidsstämma.

— Se där — sade han till Armfelt — den finska självständigheten börjar att fatta rot. Hörde ni, min vän? Denne medborgare i det celebra Ylänummi refuserar att vara svensk eller rysse; han proklamerar sig vara finne, *ni moins, ni plus.* Sprengtporten har likväl sina luminösa infall ibland.

— Han är ett sekularsnille, sire, ty hans idéer skola realiseras först efter sekler, svarade Armfelt.

I detta ögonblick sprängde en ryttare fram längs byvägen med den häftighet, att hans savolaksiska springare, ett ädelt djur af den yppersta ras, vid framkomsten till gården snafvade mot en stockhög, störtade och kastade sin ryttare till marken. Denne var dock i blinken åter på fötterna, sprang till trappan och ropade:

— I gevär! Fienden rycker an!

Det var Lennart Croneld. Konungen igenkände prins Fredriks hurtige stafett från Hoglandsdagarna.

— *Qu'est-ce qu'il y a?* — frågade han.

— Ett ryskt kavalleriregemente rycker framåt stora landsvägen och skall om några minuter ha uppnått Tavastila, fortfor sergeanten, andfådd af ridten. — Jag lyckades komma förbi dem vid Lill-Nevito och hörde i byn att ers majestät ridit hitåt.

— Till häst! till häst! skrek Armfelt, utom sig. — Komma de förrän vi till Tavastila, så kupera de för ers majestät återvägen till Högfors.

Faran var alltför tydlig, men konungen var så litet beredd därpå, att han icke ens påtagit sina kraghandskar och sitt i värmen besvärliga kyller à la Gustaf II Adolf, hvilket begabbarne i den bekanta nidvisan brukade jämföra med hans röda klackar. Han var klädd i

Digitized by Google

nationaldräkten, hvarmed han uppträdt i kyrkan, och bar ett par fina, gula, franska chevrehandskar. Så lätt ekiperad för strid, kastade sig kungen till häst och galopperade byvägen framåt till Tavastila, åtföljd af Armfelt och så många dragoner, som i hast kunde sammanbringas från furageringen.

Man hade likväl ej hunnit långt, innan man hörde muskötsalfvor och däraf slöt att de vid stora vägen kvarlämnade två svenska kompanierna voro i handgemäng med fienden. Lyckligtvis hade de, varnade af Croneld, hunnit barrikadera vägen så godt sig göra lät med kullvräkta kärror, trossvagnar, stockar och husgeråd från byn. Ryska kavalleriet blef hejdadt i första anloppet och emottaget med varma servietter. Men ställningen kunde omöjligen länge bibehållas. Just när konungen sprängde fram med sin lilla trupp från byvägen, begynte fienden med en svärm kosacker i spetsen tournera positionen och taga svenskarne i flanken, dels från byn, dels från ängen på andra sidan om vägen.

Konungen syntes böjd att ställa sig i spetsen för sin trupp. Han drog sin värja och aflossade sina pistoler. Det var den första strid hvari han personligen deltagit, och att han ägde mod, när det gällde att gifva ett tappert föredöme, det visade han sedermera vid större tillfällen än detta. Emellertid var öfvermakten för stor och faran att kringgås med hvarje ögonblick alltmera hotande. Armfelt besvor honom att vända om.

— Hvad, min baron? Jag skulle gifva soldaten ett sådant exempel! Skall jag falla i detta krig, må det då hellre ske för fiendens kulor, än för falske förrädare bland mitt eget folk.

— Sire, kom ihåg er son! ropade Armfelt, som, mera erfaren, förutsåg att fienden skulle anstränga sina

Digitized by Google

yttersta krafter, så länge någon förhoppning återstod att fånga konungen.

Denna påminnelse verkade. Konungen vände motvilligt sin häst och galopperade, åtföljd af några få dragoner, bort mot Högfors, medan Armfelt fortfor att uppehålla den påträngande fienden. Lyckligtvis hade man vid högkvarteret hört gevärselden; förstärkning anlände i rätta stunden, och det fientliga angreppet, som i ryska rapporterna kallades en förstärkt rekognoscering, blef tillbakaslaget, ehuru ej utan ömsesidig förlust.

Digitized by Google

12. Lennart Croneld och hans farfarsfar.

När konungen återvände till högkvarteret, var hans första omsorg att betaga reträtten skenet af en flykt, som — huru berättigad den än borde synas genom fiendens öfvermakt — likväl kunde göra ett ofördelaktigt intryck. Hans kinder blossade af den häftiga ridten, hans dräkt var i oordning och öfverhöljd af damm, han hade tappat sin ena handske och portepén af sin värja; men hans blick var lugn, hans hållning värdig och säker som vanligt; hans ton förrådde ingen sinnesrörelse.

— Vi hade en liten affär, men fienden är repousserad, anmärkte han flyktigt, i det han begaf sig till sitt rum, för att ombyta kläder.

En timme därefter återvände Armfelt med större delen af trupperna, under det att ett mindre detachement kvarstannat vid Tavastila, för att bevaka den återtågande fiendens rörelser. Baron Armfelt var lika klok som tapper och tillgifven. Han drog försorg om att framställa affären i den dager som var fördelaktigast för en konung, hvilken första gången blottat sin värja mot fienden, och få anade vidden af den fara konungen denna gång så lyckligen undkommit. Trupperna själfva, lifvade

Digitized by Google

af stolthet att ha försvarat sin konung, prisade hans mod och svuro att strida för honom till sista blodsdroppen. En extra förplägning belönade deras nit, och de, hvilka hejdat fiendens första anlopp, fingo löfte om två riksdaler på man, ehuru för närvarande intet, eller nästan intet, fanns uti krigskassan.

Bland de tjugu sårade, hvilka fördes på trossvagnar till Högfors, befann sig Lennart Croneld. Han hade vid försöket att mota kosackerne, som sökte kringgå positionen, erhållit ett djupt, men icke farligt pikstygn i vänstra skuldran och begärde vid ankomsten att genast föras till konungen, emedan han medförde bref, som icke hunnit framlämnas under affären.

Vakthafvande officeren begärde brefvet och lofvade lämna det till hans majestät.

— Men jag har order att själf framlämna det, invände Lennart.

— Det är omöjligt, var svaret. Sergeanten kan ej lämna lasarettet på fjorton dagar, och hans majestät kan ej besväras att komma hit.

— Jag har order att lämna brefvet i konungens egen hand och kan ej vänta i fjorton dagar, yttrade den lille sergeanten förargad, uppstod från fältsängen, så oförbunden han var, och marscherade ut, för att uppsöka konungen.

— Han yrar redan i sårfebern, anmärkte officern till närmaste karl. — Gå, för honom tillbaka. Det vore synd att låta pojken förblöda; jag såg honom slåss som en gammal soldat.

Från fältlasarettet till konungens boning var ungefär trehundra steg. Vaktknekten sprang efter rymmaren och sökte, först med godo, sedan med våld, att föra honom tillbaka. Men detta var alldeles icke i Lennarts smak.

Digitized by Google

Han slet sig lös, marscherade på och fortfor att ropa: jag har mina order!

Knekten gjorde ett nytt försök. Då drog Lennart huggaren.

— Vill du låta mig gå! skrek han. Jag har mina order!

Karlen stannade, rådvill huru han borde bete sig med en så desperat person, och Lennart marscherade vidare. Femtio steg från trappan till boningshuset blef hans gång osäker, och strax därpå svimmade han af blodförlust.

I detsamma kom öfverste Anckarsvärd, kallad till audiens nos konungen, och varseblef uppträdet.

— Hvad är det? frågade han.

— En halfdöd galning, som sprungit från lasarettet, svarade vaktkarlen, i det han grep den sårade, för att bära honom tillbaka.

Lennart väcktes af rörelsen. Man hörde honom mumla: order . . . bref . . . kungen . . .

— Har du bref, så vill jag framlämna dem, sade Anckarsvärd.

Sergeanten förmådde ej svara, men tryckte handen styft öfver bröstfickan, tydligen beredd att till det yttersta fasthålla sin anförtrodda beskickning. Öfversten skakade på hufvudet och vinkade att bortföra ynglingen, som var nära att förblöda.

Anckarsvärd kom, han som de andra, att yrka på fred. Missnöjet i armén, svenska flottans instängande af den ryska, Danmarks hotande rustningar, allt förenade sig att göra ställningen för hvarje dag vådligare. Konungen var upprörd, men besluten att våga allt.

— Fred! utropade han. Det vore att öfverhölja sig med skam! Hvad ni begär vore ett självmord på

Digitized by Google

min ära, och hellre vill jag stanna ensam kvar, om än alla öfvergifva mig.

Det fanns, och det finns ännu de, som bittert förebrått Gustaf III, att han icke lyssnat till en pröfvad och trofast mans välmenta föreställningar. Likasom det stått i hans makt utan en förnedring, hvarom blotta föreställningen upprörde hans innersta. Fred under öppet myteri, under partiernas uppflammande hätskhet, under fiendens stämplingar och under självständighetsplanerna inom finska arméns befäl, det hade varit mer än förödmjukelse, det hade varit undergång: icke mer 1788, utan 1809. Konungen såg längre än hans kortsynte vänner och ännu kortsyntare fiender. Smädelsen har ännu i våra dagar velat göra det troligt, att han efter detta möte med Anckarsvärd låtit Armfelt gifva konspiratörerne en vink om nödvändigheten att i arméns namn begära fred af kejsarinnan. Man kan förlåta en tid som öfverallt såg förställning, svek och intriger, om slutligen äfven det orimligaste ansågs möjligt och trovärdigt; men hvad skall man säga om en eftervärld, hvilken, med belysta karakterer och klara efterföljande fakta framför sig, lyssnar till sagor, där Gustaf III framställes som en förtviflad bankruttör, den där, efter att ha förrådt allt och alla, slutligen äfven förrådde sig själf?

— Om ers majestät framhärdar i sitt beslut, är allt förloradt! yttrade Anckarsvärd.

— Jag har ej kallat min herre hit för att tala om politik, som ni icke förstår, utan för att tjena med edra råd för krigets förande, svarade konungen uppbragt. Jag väntar nyheter från Hastfehr, tillade han stolt.

I själfva verket syntes en framgång vid Nyslott vara det enda som ännu kunde gifva sakerna en lyckligare

Digitized by Google

vändning. I förhoppning därpå, hade konungen nyss vidtagit viktiga dispositioner, beräknade att på detta håll fortsätta offensiven.

— Jag fann därute en Savolaks jägare, som sade sig medföra bref, anmärkte öfversten.

— Skulle det vara Croneld? Låt strax kalla hit honom.

— Det var en sårad, som rymt från lasarettet och kanske talade uti yrsel.

— En spenslig ung gosse, brunt hår, blå ögon, resolveradt temperament?

— Fullkomligt. Så knäckt han var af blessyren, såg jag aldrig en desperatare pojke.

— *Au revoir,* min öfverste. Vänta mig här, i händelse omständigheterna skulle påkalla ett krigsråd.

Och konungen skyndade, åtföljd af en adjutant och en kammartjenare, till fältlasarettet i byn.

Fältskärn hade slutat första förbandet kring Lennart Cronelds blessyr, och den sårade kände sig bättre, ehuru mycket matt, när konungen trädde in och nådigt efterfrågade såväl hans, som de öfrige sårades tillstånd.

— Se där min stafett, som förtjent sina sporrar! Hur är det, Croneld? Bra, vill jag hoppas?

— Bra, ers majestät! svarade den lille sergeanten med ett tacksamt och lyckligt leende. Denna gång förmådde han ej göra front.

— Hvad är det? Ett pikstygn? Icke dör man af sådana skråmor. Man har sagt mig, att du medför bref från Nyslott.

— Ja, ers majestät.

Och Lennart framtog brefvet, hvilket han, ännu halft sanslös, hade gömt under hufvudgärden, när man afklädde hans uniform. Konungen bröt det otåligt och

Digitized by Google

genomläste innehållet med mulnande blickar. Det innebar domen öfver hans enda förhoppning.

Ett flyktigt, ögonblickligt, knappt märkbart drag af smärta flög öfver hans uttrycksfulla ansikte, hvilket nyss hade varit idel solsken. En timme förut, och detta bref hade besparat honom den nya förödmjukelsen att återkalla nyss gifna order om krigets kraftiga fortsättning vid Savolaks gräns.

— Jag hade trott, att du bättre förstått lyda order, sade han häftigt. Hvarför har du ej strax aflämnat brefvet?

Allt det blod Lennart Croneld ännu ägde kvar rusade upp till hans kinder, och han förmådde blott svara:

— Fienden ryckte an.

— Det är sant, sade konungen, i samma ögonblick ångrande sin häftighet. — Stedingk skrifver till mig, att jag af dig kan erhålla de pålitligaste underrättelser om stämplingarna vid gränsen. Det är af vikt att jag erhåller dem utan dröjsmål. Men en ansträngning nu skall kanske kosta ditt lif. Jag vill vänta.

— För Guds skull, ers majestät, stammade ynglingen, låt mig tala, medan jag kan. Fältskärn har sagt mig, att jag i morgon skall yra. Mitt lif betyder så litet ... det tillhör min konung ...

— Nåväl, min redlige Croneld — yttrade Gustaf III rörd — tala, om du förmår. Kanske skall försynen ännu spara dig många år att tjena konung och fädernesland. Du vet ej du, hvilken glädje det gör mig, att i dessa tider finna hos en yngling den trohet och tillgifvenhet jag nödgas sakna hos så många mognade män.

Konungen lät de kringstående draga sig tillbaka och blef ensam vid den sårades bädd. Lennart redo-

Digitized by Google

gjorde nu, med låg röst och i afbrutna meningar, men klart och bestämdt för sinnesstämningen vid gränsen och för alla de medel man fortfarande satte i rörelse att förleda folket på samma gång som armén. Han dolde icke, att ju dessa försök på några håll hade lyckats, att ställningen var ytterst farlig och fordrade kraftiga åtgärder; men han trodde sig kunna intyga, att både soldaten och folket voro i grunden redligt sinnade, beredde att offra allt, endast man tog dem på rätta sidan, och i synnerhet fientlige mot Sprengtportens planer att lösrycka landet från Sverige.

Konungen hörde honom tankfull och gjorde stundom en fråga. Till sin förundran fann Lennart, att han i synnerhet litade på baron Hastfehr.

— Tro honom icke! utropade ynglingen mera uppriktigt än klokt. — Hastfehr har hemliga möten med fienden och dagtingar om sina skyldigheter.

— Hvad nu, pojke? Blygs du ej att svärta mina trognaste tjenare? Tacka din lycka, att du är blesserad; jag kunde annars fordra bevis, och sådana finnas icke.

Utan att svara, framräckte Lennart sin styfmors bref, från hvilket han bortrifvit underskriften. Konungen läste det med uppmärksamhet, fann att det röjde ett fruntimmers handstil och frågade namnet.

— Jag ber om nåd . . . det är min hemlighet, svarade Lennart.

— Men om jag fordrar att få veta den?

— Då skall ers majestät kunna taga mitt lif, men icke förmå mig att tala.

— Lugna dig. Jag begär hvarken ditt lif eller din hemlighet. Men detta bref är af högsta *importance:* det bevisar ännu ej dina misstankar, men det bevisar

Digitized by Google

att jag har farliga fiender. Jag tackar dig, min kära Croneld, och vill ej längre trötta dig; du behöfver hvila. Hör likväl ännu något, som kan göra dig en förtjent glädje. Din första merit är att du, en redlig krigares son, följer din fars fotspår. Därför kan du, som hvarje bra karl, räkna på din konungs nåd och bevågenhet. För det andra yttrar sig öfverste Stedingk med mycken *éloge* öfver din klokhet och tapperhet vid uppförandet af ett nytt batteri. För detta välförhållande har du att lyfta ett års lön i gratifikation. För att disponera den nyttigt, kan du använda den till en ny uniform, ty din *présence d'esprit* vid Ylänummi har prevenerat oss om en *coup de main*, som kunnat sätta mycket på spel, och det är därför billigt, att du förbinder din blessyr med en fänriksfullmakt.

— Ers majestät...

— Ah, du vill kanske erinra mig, att jag glömt uppföra på din meritlista de importanta upplysningar, hvilka du nyss har lämnat mig? Nåväl, till belöning för dem må du behålla dina privathemligheter, ifall du kan tiga med dem för din flamma på första bal. Men för din trohet och tillgifvenhet, min kära Croneld, önskar jag behålla dig i min svit, tilldess du kan göra dig värdig en adjutantsbefattning.

— Ers majestät — stammade ynglingen, i det att ett par stora tårar droppade utför hans bleka kinder — så mycken oförtjent nåd... Och jag kan likväl icke emottaga den!

— Låt mig sörja för det, min unga vän. Jag ger dig den medicin, som står i min makt, och hoppas att den bekommer dig väl. Med något bör jag blidka din fältskär, som har all anledning att taga humör öfver sådana sjukbesök.

Digitized by Google

— Förlåt, ers majestät... jag kan ej i hela mitt lif göra mig förtjent af en så stor ynnest... och likväl måste jag vägra att emottaga allt... utom tillåtelsen att bevara min hemlighet.

— Hvad skall det heta? Skulle fältskärns spådom redan slå in?

— För himlens skull, ers majestät... jag yrar icke ... Öfverste Stedingk har beviljat min bön att icke få mottaga någon belöning i detta krig... Hela min heder beror däruppå.

— Jag förstår. Man har sagt dig, stackars gosse, att det icke mer är någon heder att troget tjena sin kung. Det finns blott alltför många som söka sin heder i att förråda honom.

— Nej, nej, icke därför!... Men efter de ringa upplysningar jag förmått lämna... kan jag ej mottaga någon belöning... Jag kan ej låta dem kalla mig en besoldad spion.

— Alltså därför? Nåväl, det gör mig ondt, men jag inser att du har något skäl därtill. I sanning, min unga vän, det är icke ofta någon embarasserat mig med en sådan begäran. Finns det då ingenting, alldeles ingenting, hvarmed jag tillsvidare kan visa dig min nådiga bevågenhet?

— Jo, ers majestät. Det finns ett ynnestbevis, men jag vet ej om jag vågar supplicera därom.

— Tala. Det torde ej möta mycken svårighet.

— Vår familj äger en relik, ett dyrbart minne från Narva. Min farfarsfar hade den lyckan att i ett brydsamt ögonblick göra kung Carl XII en tjenst... Kungen hade vid samma tillfälle tappat sin högra handske... Min farfarsfar återfann handsken och fick den nåden att behålla honom i stället för sin, som han lämnat åt kungen.

Digitized by Google

— *Eh bien,* jag finner det ganska naturligt, att din familj anser detta som ett preciöst souvenir, men jag inser ej hvarför du skulle behöfva mitt samtycke därtill.

— Ers majestät, från min spädaste barndom har jag så ofta hört denna berättelse upprepas ... jag har så ofta som barn med förtjusning betraktat den store konungens handske, att jag afundats min farfarsfar och drömt som den högsta lycka att engång kunna själf förvärfva ett sådant minne, köpt med mitt hjärteblod. Därför ... då ers majestät i dag vid pistolernas lossande afdrog sin högra handske och strax därefter tappade honom, skyndade jag att upptaga handsken ... och ber nu om den nåden att, ifall jag lefver, få förvara hvad ers majestät förlorat bredvid det som kung Carl XII en gång förlorade.

— På min ära — skrattade konungen, road af denna naiva begäran — vore du ej, min kära Croneld, en så bottenärlig gosse, kunde jag, *au bout du compte,* misstänka dig för ett smicker, som skulle hedra mina mest rutinerade hofmän. Narva och Högfors, Carl XII och Gustaf III, *foi de gentilhomme,* jämförelsen är gudomlig! Hur har du kommit på detta besatta infall?

— Jag tänkte — svarade Lennart modfälld — att min konung bär samma krona, att han stridt med samma folk emot samma fiende, och att hans namn skall lefva lika länge som tolfte Carls ...

— Och att en trogen tjenst har samma rätt att ihågkommas i våra dagar, som uti hans, införll Gustaf III med ett vackert, kungligt smålöje. — Du har rätt. Det finns likväl jämförelsepunkter mellan mig och min store företrädare. Vi äro olika i mycket, likasom våra tidehvarf äro det; men i ett äro vi lika — däri, att vi under samma krona bära samma svenska hjärta. Behåll min handske, om denna hågkomst af din kung, som värderar

Digitized by Google

dig, kan göra dig nöje, och mottag tillika mitt kungliga ord, att hvadhelst du engång begär af mig — såframt det icke strider mot min fursteära, rikets välfärd eller tredje mans rätt — så snart du framvisar denna hågkomst af min ynnest, skall din bön vara på förhand beviljad. Och nu *au revoir*, min trogne Croneld; jag hoppas snart få se dig lika hurtig som förr vända åter till Savolaks.

Digitized by Google

13. Korpral Durk.

Tre eller fyra dagar hängde Lennart Cronelds unga lif på en svag tråd, till följd af ansträngning och blodförlust. Man trodde sig böra prevenera hans far med en kurir, som afgick till Nyslott, och hans bror, kapten Detlof Croneld, fick en måhända önskad anledning att besöka Högfors. Men den lille sergeantens unga dagar voro ännu icke räknade. Om en vecka var han i full konvalescens, och om två veckor var han så återställd, att han — ehuru ännu »något skamfilad», som hans fältskär, den hederlige Bäck, uttryckte sig — fick tillstånd att då och då hämta frisk luft vid stranden af Kymmene älf.

Likasom märken på runstafvarna utvisa tidstecknen, så äro dessa två eller tre veckor i medlet af Augusti månad år 1788 inristade med ett brännmärke i svenska och finska arméns historia. Tidens onda frön, längesedan sådda i en uppluckrad jord, länge fördolda och i mångens tanke tillintetgjorda, hade omsider grott under krigets vanliga nederbörd af eländen och tårar. Den giftiga plantan hade skjutit frodiga rotskott, äfven där man minst förmodade det, och var ej sällan lika svår att igenkänna, som odörten ofta förväxlas med

Digitized by Google

en menlös *heracleum*. Emedan dess blomma ställde sig så oskuldshvit, blef hon kallad patriotism och bars öppet i knapphålen liksom en prydnad. Men hade denna blomma fått mogna till frukt, så hade hon frambragt polska renetter, af hvilka måhända mer än ett tidehvarf ätit sig döden.

Dessa händelser äro bekanta. Den 8 Augusti uppsattes i Anjala noten till kejsarinnan. Den 9 afreste Jägerhorn med noten till Petersburg. Den 12 uppsattes den ryktbara förbundsakten med dess åtföljande »deklaration». Veckan därpå ankom Sprengtporten till gränsen och hade möten med general Armfelt och flere af befälet. Den 24 återvände Jägerhorn med kejsarinnans svar. Den 25 meddelade de förbundne, pockande på riksdag, svaret åt konungen i Lovisa. Beskickningar kommo och gingo mellan armén och fienden, partiskrifter utspriddes, lästes, kommenterades öfverallt, frihetssånger uppstämdes, djärfva planer uppgjordes och funno gehör, en svallvåg af dagens opinioner öfversköljde äfven de lugnaste; allt var rörelse, spänning, oro, eld och i synnerhet mycken rök. Man kunde likna denna rörelse vid en skogsbrand; lågorna slingrade sig med giriga tungor i ljungen och mossan, hotande att därifrån sprida sig till de högsta furornas kronor, men ingen kunde säga huru långt branden sträckte sig, emedan hela nejden var insvept i mörka rökmoln.

Af allt detta hörde Lennart Croneld blott dunkla, motsägande rykten. Hans fältskär skakade blott på hufvudet, stoppade sin pipa och menade, när han omlade förbandet, att »fan skulle taga dem som ställt till det här». Kamraterne i fältlasarettet, så många som blott kunde öppna sin mun, kannstöpte och grälade dagen igenom. Fred eller krig afhandlades lika tappert

Digitized by Google

vid soldatens aftonbuss som vid officerarnes punschbål. Några togo parti *emot,* men de fleste *för* konungen. Det var sällsamt att höra, huru mången äfven bland dem som ifrigast skreko på fred, för att få gå hem till rotarna, likväl togo eld som torrt fängkrut, när man talade om att vägra konungen lydnad. Att tala illa om honom, att kalla honom tyrann eller komediant, det kunde väl tålas, vid sådant hade man vant sig; men att »afsätta herrn», såsom talet gick bland det yngre hefälet, med sådana ord vågade ännu ingen fresta soldatens öron. Officerarne blefvo otålige; deras missnöje med manskapets brist på patriotism gaf sig luft i prygel och skällsord, men icke ens dessa öfvertygande medel förmådde rubba soldatens ärfda, instinktlika, orubbliga trohet.

Lasarettets enformighet och harmen att nödgas ligga här overksam, medan så många för honom dyrbara intressen stodo på spel, mildrades något genom följande bref, som anländt med en af de många kurirerna från Nyslott:

»Bästa Lennart, jag har hört att du är förvundet, Gud förbjude att det vore farligt, jag tänker på dig både dag och natt. De berätta att din far ej rökt på en hel dag, när han fick denna Nachricht, men dagen därefter har han åter sin virginiska knaster skurit och menat att om du blöder eller faller för kungens sak, är det ej mer än din skyldighet, ty inom din släkt skall det gammal vana vara. Jag för min del kan aldrig tro att Gud skulle oss fattiga barn öfvergifva, förlåt att jag råkade kalla dig barn, fastän du redan är en brav soldat. Bästa Lennart, jag är stolt öfver dig, men jag vågar ej låta för någon det märka, ty min

Digitized by Google

far är skräckeligen bös på dig, han kom ju hem andra dagen på aftonen, sedan han redan varit långt utom skotthåll, men vi fingo bud till honom med kapten Loddnikoff, som var till Rautasaari, för att träffa din styfmor, du vet väl för hvad Zweck och ärende det vara kunde. Din styfmor har två gånger oss besökt och därefter varit rest till Viborg, tror jag, hon är mycket thätig och mot mig mycket nådig, efter hon aldrig kan ana det putz vi henne spelat, hon har ej träffat Scharpen ännu. Mot dig är hon icke freundlig, jag hörde henne säga till min far, att hon nog skulle sätta sin *petit coucou* uti bur i Kronstadt, när allt det sker, som nu skall ske. Lebewohl, bästa Lennart, jag skickar dig här en förgäsminicht från min egen blomstergarten på Otava, Gud bevare dig i all farlighet och denna tidens zerwurfnissar, önskar din vän

B. S.

P. S. Om du vill mycket fröja mig, så skrifver du två rader med kuriren och skickar dem till er alte Kajse, hon vet nog. Adieu, tänk på mig.»

Med detta lilla hjärtliga bref, hvari Lennart med ett smålöje igenkände tydliga spår af ryske kammarrådet, finske patrioten och tyske språkfördärfvaren Siverts egendomliga svenska, satt ynglingen en afton vid Kymmene och betraktade laxungarnas muntra hopp öfver den solbelysta strömfåran. Hvirfvel efter hvirfvel brusade enformigt förbi, en fiskare i sin båt gled makligt ned utför strömmen, och på andra stranden sjöng en vallflicka sin friska visa, medan hon dref sina kor från betet. Hälften af melodin var densamma som savolaksarnes »Tuoll' on mun kultani», hvilken alltsedan kvällen på Otava fått en så egen färg i ynglingens minne, men resten förlöpte sig uti en svensk folkvisa,

Digitized by Google

sannolikt ursprungligen blommande upp ur samma rot som denna, likasom så mycket annat i Finland bryter sig i ett blandadt färgspel från väster- och österland. Orden voro här svenska, men framgångna ur samma hjärtats ungdomsdrömmar:

Väntat hafver jag uppå dig, min lilla vän,
liksom fågelen på ljusnande dag,
och hvar och en gång jag dina ögon såg,
så blef jag så hjärteligen glad.

Du min lilla tröst, som har hvilat vid mitt bröst,
du har fängslat mitt hjärta så hårdt.
Och aldrig så gå de rosor ur mitt sinn,
som växte i lilla vännens gård.

När flickan slutat andra versen, mötte hon en gammal bonde, som kom från en biväg och tycktes fråga henne om något i byn, ty hon pekade ditåt med handen och fortsatte därefter, ömsom sjungande och ömsom manande på korna, sin ensliga vandring. Bonden såg sig försiktigt omkring, likasom fruktade han att blifva bemärkt, steg därefter i en båt, som låg fastgjord vid stranden, och rodde öfver till andra sidan.

Det var någonting i mannens sätt, som förekom Lennart misstänkt, och han gick därför några steg närmare stranden, böjande undan kvistarna af en björk, för att betrakta roddaren, hvilken landsteg ett knappt stenkast ifrån honom. Hvem målar hans förundran, när han, oaktadt den nya jackan och en grå mössa, som var neddragen djupt öfver bondens panna, igenkände Tobaks-Matts — samme Tobaks-Matts, hvilken han själf sett dingla i galgen vid Nyslotts tullport!

För svag att förfölja honom och för klok att förråda sin närvaro, nödgades Lennart åse huru mannen

Digitized by Google

med smygande steg klef uppför stranden och närmade sig på en omväg till byn.

Det begynte skymma på kvällen, och orolig öfver en spejares närvaro, som ej kunde hafva godt i sinnet, vände ynglingen tillbaka till lasarettet. Vid trappan mötte honom en gammal gråhårig och lurfvig person, som vid hans anblick torkade ögat med den grofva ärmen af sin vadmalsjacka och skyndade mot honom med en fart, som blott en gång förut satt denna oviga kropp i rörelse, och det var för längesedan vid Villmanstrand — det var korpral Durk, han och ingen annan, i egen person.

Likasom själf förvånad öfver detta raptus af skyndsamhet, stannade korpralen, sedan han kilat femton steg framåt, snöt sig och mumlade:

— Sentään hän elää; sen också lefver han!

Anseende vidare frågor eller utrop fullkomligt öfverflödiga, räckte han därpå Lennart sin grofva tass och morrade:

— Majoren bad hälsa.

Denna hälsning åtföljdes af ett så lydande bref:

»Min k. son. Detlof skrifver till mig, att du fått en kosack i axeln. Jag finner häraf, att du glömt hvad jag sagt dig, att man aldrig bör stå som ett slaktnöt och vänta på piken, om han ränner med fart. Man slår spettet från sidan med geväret eller med huggarn och håller den besten från lifvet, det är durrn. Jag har engång huggit en sådan getingsgadd tvärt af som en rofstjälk. För resten mår jag bra, utom att det ristar i ryggbasten en dag före nederbörd. Höet är godt, det som ficks in i Juli, men resten duger inte åt svina. Svederna mata bra nog i rian, du kan fråga hvad rågen

Digitized by Google

gäller nu i Lovisa. Min gumma är rest till Kexholm att lura ryssen på några pund talg, det skall vara en god affär. Otavaherrn hörs ej af. De säga att han blifvit spak som ett nyssklippt får och gifvit moskoviten på båten, men tro honom böfvelen. Vid Nyslott går till som på en hästmarknad, mycket skoj och eländiga kampar. Ha de för två styfver ruter i sig, så skulle de nappa turken i skägget och storma torracknästet, men jag skäms som en hund hvar gång jag hör dem resonera. Nu tala de käringarna om att gå hem igen öfver gränsen, kungen må säga ditt eller datt. Hin håle klistre deras breda mun, sakramentskade spruckna krukor; käppen på ryggen, det vore mitt råd. Annars intet nytt, utom att ryska stoet har fölat. Rasen är grann, men håller han ut? Stickor heller. — Min k. son. Detlof skrifver, att du kanske stryker flagg för skråman. Gud förbjude att jag skulle mista dig, k. son, du kan hålla stången mot fjorton sådana munväderskaptener som bror din. Raska upp dig igen, k. son, och gör plåsterbredarne flata, så gjorde jag. Fänriksfullmakten, menar jag, är nog så godt recept som ett annat. Men skulle du lägga ned gevär för vår Herre, så Gud vare med dig på resan, min k. gosse, jag retirerar väl småningom efter till högkvarteret. Tross och patrask äro vi alla därvidlag; man får vara nöjd att ha tjenat kung och land så godt man förstått. Adieu, k. son. Din ensamme och snart ur mönsterrullan kasserade fader

Detlof Magnus Croneld.

P. S. Om du lefver, så glöm ej att hälsa kungen, och säg honom att jag knep häromdagen två brännvinsforor vid gränsen. Du har kanske hört huru Stedingk gjorde med Tobaks-Matts. Karlen skulle hänga, men

Digitized by Google

i stället lät Stedingk kläda af honom och piska honom ut genom tullporten. Jackan klädde han på en bulvan, som blef hissad i galgen. Min tro är, att det var skada på repet.

P. P. S. S. Om du kreverat, skall Durken föra hem dina saker. Jag känner hur det går till på lasaretterna, de korpa åt sig allting. Låt dem ej stjäla din klocka. Jag undrar om de unna dig militärisk honnör, när du inkvarteras hos vår Herre. Det vore just likt de storskräflarne att spara på några skott krut.

D. M. C.»

— Jag ser — sade Lennart till sin trogne korpral — att majoren redan ansett mig död och begrafven. Min stackars gamla far, hur tog han denna underrättelse?

— Icke vet jag. Ingen fick prygel på flera dagar, och Musti var den enda som skällde i gården.

— Och gamla Kajsa?

— Hvad skulle hon säga? När östan blåser, blir duskväder. Käringen brände vällingen, och rofvorna fingo vi ösa ur spiseln.

— Hör på, Durk; öfversten har hjälpt Tobaks-Matts ned ur galgen, sedan du hjälpt honom upp. Jag skall säga dig något: han rodde i afton här öfver älfven.

Korpralen blinkade och sade:

— Så sägs det.

— Hvarför stryker han åter omkring? Hvad har han att göra här vid Högfors?

— Hvem kan veta? Han säljer tobak.

— Har du fått det lispundet blad jag lofvade dig? Jag har betalt kommissarien för att han skulle lämna dig det på rekvisition.

Digitized by Google

— Strunt. Har man ej tobak, så röker man skaftet. Kersantti[1] behöfver sina pengar till bättre.

— Hvad skall jag då lofva dig, om du engång till skaffar Tobaks-Matts i galgen och ställer så till, att han ej hittar ned tillbaka?

— Kersantti lofvar att sköta om gamla far.

— På detta villkor vill du uppsöka bofven och fånga honom?

— Jag skall försöka på.

— Vet du hvad, Durk? Folk säger om dig, att du har ben som grindstolpar och förstånd som en mjölsäck. Jag tror att de ljuga skamlöst på dig.

— Olkoon; vare då!

— Kom, styrk dig med sjukmat i lasarettet. Du är trött, du har gått från Nyslott och kanske ej sofvit på flera nätter af oro för min skull. Du kan sofva hos mig i natt.

— Sömn är en fotlös man och gäsp en dålig arbetare. Farväl, kersantti.

— Vänta... Vill du ej taga mina pistoler?

Durk betraktade med förakt de nätta puffertarna och visade en knotig påk af segt enträd. Med detta vapen, hvars fruktansvärda verkan han själf så ofta fått pröfva, begaf han sig ännu samma afton åstad.

Dagar förflöto; Durk hördes ej af. Emellertid hopades rykten på rykten, händelserna togo allt raskare fart, och statsvagnen rullade allt hastigare mot den gapande afgrunden. Lennart fick veta, att en utskickad från Anjala varit synlig vid Högfors, för att känna sig före om finska soldaten ville försvara konungen, därest det komme i fråga att arrestera honom. På samma

[1] Sergeanten.

Digitized by Google

gång hade en annan misstänkt person gjort sig noga underrättad om truppernas ställning och om den styrka man hade att disponera för öfvergångspunkterna vid Kymmene älf. Sistnämnde agent kunde ej vara någon annan än Tobaks-Matts. Dessa oroande underrättelser bestämde Lennart Croneld att, innan han ännu rapporterat sig frisk, resa till sin bror Detlof, hvilken för närvarande befann sig i lägret vid Anjala.

Digitized by Google

14. Anjala.

Anjala är ett gammalt allodialsäteri, hvilket utgjorde kärnan af den betydliga donation, som Carl IX skänkte Henrik Wredes afkomlingar, af erkänsla för att denne tappre ädling lånade honom sin häst i slaget vid Kerkholm år 1605 och därigenom räddade konungens lif med uppoffring af sitt eget. Anjala tillhörde denna berömda släkt ända till 1837, då det försåldes åt grefve Creutz, hvilken åter 1842 försålde godset till finska kronan, som, ständerna oåtsporda, förärade säteriet i egenskap af fideikommiss åt generalguvernören furst Menschikoff. Läget är det herrligaste på västra sidan om Anjalafors i Kymmene älf, ett af Finlands mindre, men stridaste vattenfall [1]. Gården, som, bland sina många märkvärdigheter, äfven varit beryktad för gräsliga spökerier i början på 1820-talet, har i vår tid blott stundom på somrarna bebotts af den grånade fideikommissarien, som här hvilade ut från statsärendena. Ett prydligt tvåvåningshus af trä blickar så leende ut öfver forsen, barrskogen och de bördiga åkerfälten, som hade aldrig en askgrå vålnad smugit sig genom dessa salar, aldrig

[1] Rättare en *rapide*, ty forsen stupar brant, men icke lodrätt.

Digitized by Google

ett tåradt öga blickat fram ifrån dessa fönster och aldrig ett svart förräderi hviskat under dessa sköna, sekelgamla granar om fallande kronor och sönderbristande riken.

År 1788, när Kymmene var en gränsflod, stod det dåvarande gamla trevånings stenhuset på svenska sidan, och genom att dit förflytta hufvudarméns läger, hade man således uppfyllt det första aftalade villkoret för ett stillestånd mot fienden, nämligen att draga sig från kejsarinnans land tillbaka öfver gränsen på egen mark. Rader af tält voro placerade under träden på skogsbacken vid sidan af forsen, kanoner voro placerade vid strömmen, för att dominera den motliggande ryska stranden, posternas gevär glimmade här och där i skogsbrynet, rekryter exercerades på närmaste äng, ordonnanser kommo och gingo, och svalorna flögo pilsnabbt öfver den skummande strömhvirfveln, för att uppsnappa de där mycket talrika trollsländorna med deras guldglänsande vingar. Allt syntes vid första anblicken lifligt, leende, hoppfullt och manhaftigt uti den sköna sommarafton, när Lennart Croneld på en rankig skjutskärra anlände till Anjala gård.

Det förekom honom likväl som hade redan den första skyltvakten något mörkt och betryckt i sin blick, och samma nedstämda uttryck röjdes i nästan alla mötandes ansikten. Soldaterne, som skurade sina gevär, trosskuskarne, som reparerade hjulen på artellvagnarna, själfva generalens kock, hvilken med sitt hvita förkläde grälande utkom på trappan, när kökspojken dröjt att skölja spenaten, tycktes med deras bekymrade miner vänta åska i luften. Endast en ung löjtnant, som troligen nyss köpt sin post på ackord för pappas kontanter, kom sorglöst hvisslande öfver gården med en jagtbössa på axeln, i ändamål att spana efter någon gräsand, hvilken

Digitized by Google

varit nog oförsiktig att närma sig inom skotthåll vid stranden nedanför forsen.

Lennart frågade efter kapten Croneld vid nylänningarne. Man visade honom till tälten på skogsbacken. Han lämnade kärran, betalte skjutskarlen och gick till fots att uppsöka sin bror.

— Å — utropade kapten Detlof med en glad öfverraskning, ty förhållandet mellan bröderne var någorlunda godt, utom i deras politiska åsikter — välkommen från Plutos rike! Hur står till i undervärlden? Bra, hoppas jag, fastän vår Tuoni[1] i detta krig torde bli lurad på konfekten. Det gläder mig att se dig, kära Lennart, sedan du, som jag förmodar, fått nog af kosackerne. Du kommer just lagom att följa mig till en liten sammankomst i dagens frågor. Kungen befinner sig väl, hoppas jag? Vi ämna snart ha den nåden att personligen uppvakta honom, för att göra oss underrättade om Gustaf II Adolfs kyller fått någon rispa vid sista kalabaliken med fienden.

— Kungen befinner sig så väl — svarade Lennart — att det kanske icke torde bekomma alla lika väl. Jag har kommit att rådgöra med dig, Detlof, hvad vi nu böra göra för att på engång sauvera vår pligt och vår familjs heder. Vår styfmor och, jag fruktar, du själf äro för mycket inblandade i den olyckliga ställningen, för att vi skulle kunna likgiltigt invänta den vändning sakerna nu måste taga. Vi måste båda taga bestämdt parti, antingen för eller emot de lojala tänkesätten, och emedan mitt parti är afgjordt, ville jag gärna också höra ditt.

— Jaså, ditt parti är afgjordt, min gunstig herre? Jag gissar hvartåt det lutar, men, bästa Lennart, låt icke

[1] Underjordens beherskare.

Digitized by Google

det hindra oss att vara goda vänner ändå. Mitt parti är lika decideradt, och jag vill tro att det är lika lojalt, men kanhända en smula mera praktiskt. Du är en förståndig pojke och skall med tid och erfarenhet lägga bort de despotiska griller du insupit hos vår hederlige, men, tyvärr, något inskränkte far. Ja, var lugn, jag vet att du förargat vår styfmor och spelat ett fult spratt åt den gamle siken på Otava; bagatell, det oroar mig icke det minsta, det inverkar icke mera på händelsernas gång, än om en mygga finge det infallet att hejda ett halmlass utför Nyslotts backar. Sådana små pojkstreck göra vi alla i skolan och äro lika goda karlar för det. Annars kan jag berätta dig, att vår styfmor är för närvarande här. Hon bor i en gård därborta i byn och har lofvat besöka mig i kväll efter sammanträdet, för hvars skull hon hitkommit; därefter reser hon genast sin väg. Du får således tillfälle att göra henne din komplimang. Men stig in och hvila ett ögonblick i mitt tält, medan jag påtager min uniform. Så amikalt man lefver vid Anjala, bör man dock visa generaler och öfverstar skyldig aktning.

— Säg mig, Detlof — fortfor Lennart i tältet — hvilken anledning kan ha fört en så förnäm dam som vår styfmor till ett läger i fält?

— Hvad vet jag? svarade brodern. Kanhända hon kommit att köpa talg. Madame har köpmansgeni, hon gör ofta sådana affärer på andra sidan om gränsen.

— Fruktar du verkligen ej, att dessa förrädiska stämplingar, i hvilka hon är inblandad, innan kort skola samka skymf öfver vårt namn och bringa vår gamla far i förtviflan?

— Hör mig, Lennart, jag vill vara uppriktig mot dig. Och ehuru du har den förmån att vara tio år

Digitized by Google

yngre än jag, således naturligtvis är begåfvad med en vida mera klarseende blick och en högre, genomträngande skarpsinnighet, skall du likväl medgifva att jag sett något mera af lifvet än du. Hvad är rätt? Det som segrar. Hvad är orätt? Det som tappar. Hvem är förrädare? Den som blir hängd i dag. Hvem är patriot? Den som i morgon dikterar lag. Fråga vår historia 1719, 1756 och 1772. Du känner ju Washington; hvem känner ej vår tids störste man? Nåväl, hade han tappat, blifvit fången af engelsmännen och hängd som rebell, så hade det skett honom rätt, och han hade dött en förrädares död. Händelsevis var det han som slog engelsmännen och grundlade en ny världsmakt; däruti hade han också fullkomligt rätt och anses nu såsom tidehvarfvets utmärktaste patriot. *Enfin*, du står vid konungens fana, jag står vid rikets. En af oss är rebell, en af oss är patriot; men om det är du eller jag, det är det vi i morgon få se. Jag spår att din sida tappar i brädspelet; följaktligen har du all utsikt att göra dig förtjent, om icke af repet, så dock af en kula för pannan, medan vi på vår sida hälsas som fäderneslandets vänner och trogne befriare. Det beror allt på en sinkadus, som vår far brukar säga.

— Beror då ingenting på heder och samvete, pligt och öfvertygelse? Hvem har intalat dig dessa afskyvärda läror, dem hvarje röfvare på landsvägen kan åberopa, när han stöter knifven i en människas bröst?

— Uppbyggliga moraler! Hvad det klär dig, min dufunge, att predika samhällets fredliga dygder midti lågorna af en annalkande revolution! Du har gissat rätt, jag är ej den lycklige fadern till så många unga idéer, som skola omskapa världen. Jag har, som du minns, tillbragt tvenne glada, lärorika år i ett land vid

Digitized by Google

namn Frankrike. Det är en murken stubbe, detta Frankrike, men uppfylldt af tusen framspirande gröna telningar. Där, min kära Lennart, förstår man sin sak; där vet den unga adeln hvad klockan är slagen. Ned med tyranniet! Lefve friheten! Oh, jag har sett den gudomlige världsbegrinaren därborta på Ferney, och hans profetiska ord ljuda ännu i mina öron: »När den siste konungen hängt sig uti den siste prästens tarmar, då, min vän, då först blir världen lycklig!»

— Dessa ord lukta blod!

— Barn och kvinnor frukta små åderlåtningar; män förstå bättre, att dessa bevara blodet friskt. Finland vore i sanning däraktigt, om det ej begagnade ett så förträffligt tillfälle att afskudda sig tyranniet. En liten tids rörelse, vi hålla trådarna, och när mobben fått nog, draga vi tyglarna in. Så, min kära Lennart, ämnar man göra i Frankrike: en lapprisrevolution på tre veckor blir tillräcklig att besvärja det tusenåriga fantom, som man kallar konungamakt, och återgifva åt adeln dess naturliga inflytande. Följom exemplet, och *soyons amis, Cinna!*

— Minns du, Detlof, det lilla Metsälampi, den klara, vackra sjön, som stod fyra fot högre än Puruvesi och därifrån du engång roade dig att gräfva ett dike genom den smala sandåsen? Du ville improvisera ett vattenfall, du var öfvertygad om att kunna binda elementet inom de gränser du fann för godt att utstaka däråt. Jag trodde dig, jag som då var ett barn, och byggde mina vattenkvarnar uti det lilla forsande diket. Allt syntes oss så förträffligt, vattnet lydde din vink, fallet var färdigt, Metsälampi tycktes icke det minsta bekymra sig om den »lilla åderlåtningen». Vi gingo så lyckliga bort i den varma augustikvällen, vi voro så stolta öfver att ha

Digitized by Google

skapat en fors och föreskrifvit naturen lagar. Om natten hörde vi ett underligt dån; du minns vår förskräckelse! Vi skyndade ut — det var mörkt och stormigt, åskan gick, och regnet störtade ned i strömmar. Vi anade redan huru naturen ej funnit för godt att respektera våra förmätna lagar, och följande morgon varseblefvo vi hela vår missräkning. Den öfra sjöns vatten hade stigit af regnet och följt den bana, i hvilken vi frigjort dess lopp. Det hade bortsköljt mina kvarnar och genomskurit den lösa sandvallen; vårt smala dike hade förvandlats till en bred, forsande flod och inom få timmar uttömt Metsälampi uti det stora Puruvesi. I stället för vår lilla älskade sjö, där vi metat så mången abborre, sågo vi nu blott en ohygglig sump af svart dy, i hvars botten stannat en ful vattengöl, som alltsedan blef en boning för grodor. Hvad säger du därom? Är du så säker, att ej det dike man gräfver för revolutionen möjligen slutar så, som vårt dike vid Metsälampi?

— Jag är åtminstone säker på ett. Kan du gissa på hvad?

— Jag bryr mig ej om att gissa gåtor.

— Jo, jag är säker uppå, att du missförstått din kallelse och valt ditt yrke befängdt. Du är född till präst; du skulle, med sådana anlag för sköna liknelser, inom några år ha blifvit en fulländad hofpredikant. Lyckligtvis är du ung och kan ännu taga kragen.

— Är detta allt hvad du har att säga mig?

— Långt därifrån. Du har nu blott hört början. Följ mig, så skall du själf få döma om fortsättningen.

— Svara mig först, om det är en förrädisk sammankomst. Till någon sådan kan jag ej följa dig.

— Förrädisk? Fy, Lennart, kan du tro något sådant om mig? Det är tvärtom ett möte af landets mest

Digitized by Google

patriotiske män, och allt, hvarom man öfverlägger, rör medlen till rikets räddning.

— Vore det ej för din och dina vänners säkerhet bättre, om jag blefve borta från sammankomsten? Jag säger dig på förhand, och lägg det på minnet, att jag icke anser mig bunden af någon tystlåtenhetspligt, som kunde skada min konungs sak.

— Hör hvad du vill, och berätta hvad du behagar. För hvem skulle vi frukta? Ha vi icke sändt vår förbundsakt direkt till konungen själf? Stå ej allas våra namn att läsa därunder så tydligt som någon gåspenna ristat en sanning inför en konungs blickar? Och ha vi ej med samma öppenhet utfärdat vår deklaration till hela landet? Du finner således, min lilla pratsamma vän, att du knappt torde komma att berätta konungen något nytt om oss. Apropos, hvad har man bjudit dig för din rapport från Nyslott?

— Rättigheten att förtiga namn, som ej böra nämnas.

— Mycket förbunden. Ingenting mer?

— Jag mottager ingenting.

— Hvad det kläder en yngling att vara så anspråkslös! Men kom, det är tid att vi gå.

Bröderne begåfvo sig till Åbo läns regementes lägerplats på en äng något längre från gården och inträdde i öfverste Hästeskos tält. Lennart observerade, att inga förstärkta vakter voro utställda, inga ovanliga försiktighetsmått vidtagna. Tältet var ett bland de rymligaste, och vidpass tjugu officerare voro församlade kring en rykande punschbål, i hvilken man, liksom till hån, såg Gustaf III:s namnchiffer inbrändt på bottnen. Ett moln af tobaksrök sväfvade öfver bordet och bortdunstade mot taket, där man öppnat ett lufthål.

Digitized by Google

Lennart mönstrade med en hastig blick den sällsamma krets, i hvilken han så oförmodadt fått inträde. De fleste voro för honom obekante medelålders män af ett dels trotsigt, dels likgiltigt utseende, ingen af högre än öfverstegrad och blott ett par eller tre under kaptensgraden. Bland de närvarande saknades högste chefen, generalen baron C. G. Armfelt, hvilken dessa dagar skulle afträda befälet åt grefve Meijerfelt och nu, full af bekymmer och tvekan, stannat kvar på sitt rum i corps de logis.

— Där är han ändtligen, ropade en af de högljuddaste i sällskapet, en burschikos öfverstlöjtnant, hvars talföra svenska munrede betydligt skilde sig från de öfriges finska brytning. — Hvar har du sinkat, Croneld, och hvad är det för en ljusputsare du introducerar i kväll?

— Det är min bror, sergeant Croneld, skyndade kaptenen att svara. — Emedan han i morgon afgår direkt till Nyslott, har jag, om herrarne tillåta, fört honom med mig, på det att han må kunna hos baron Hastfehr intyga arméns tänkesätt och möjligen framföra något uppdrag från herrarne.

Några bland officerarne betraktade hvarandra med missnöjda blickar. Lennart trodde sig märka att han icke var välkommen och beslöt att icke heller länge falla någon besvärlig.

— Hvad nu, Croneld, kommer du från Sysmä[1]? inföll en major med finsk brytning och ett på engång energiskt och slugt utseende. — Har du ej hört den nyhet, som Hastfehrs kurir medfört till generalen för två timmar sedan?

[1] Ordstäf: »Komma från Sysmä och veta ingenting!»

Digitized by Google

— Nej, svarade kapten Detlof.

— Din bror får tyvärr ej tillfälle att förtjena sina sporrar mot den gamle sultanen i Nyslott. Hastfehr har den 20 upphäft blokaden och dragit sig tillbaka till Rantasalmi. Det är sant, att han vid första nattlägret möttes af herrns order att hålla ut och sauvera apparanserna, men Hastfehr var ingen narr; han hade fått nog af att dricka kärnmjölk och skjuta gråsparfvar. Stedingk svor och lamenterade, men Hastfehr svarade: hvad som är gjordt, är gjordt, och därmed basta.

Lennart kände huru blodet steg honom åt hufvudet. Men att obemärkt smyga sig bort, därtill var han både för klok och för stolt.

— Hvem bryr sig numera om sådana bagateller? inföll en annan finsk major otåligt. — Till saken, mina herrar, vi ha ingen tid att förlora. Låt oss gå i ordning med frågorna. Först baron L:s möte med *titulus* vid Ummeljoki. Var god och låt oss höra hans propositioner.

— *Frun* låter hälsa — sade öfverstlöjtnanten med svenska uttalet — att hon med nöje ser arméns patriotiska steg och lofvar sin medverkan, vare sig till *armistice* eller fred. *Den gamle* bör icke lämna befälet ifrån sig, utan rycka med hela finska styrkan öfver gränsen och där förena sig med 12,000 man, dem *frun* håller i beredskap till vår *secours*. På detta sätt anser *titulus*, att både saken och våra personer äro fullkomligt betryggade.

— Impossibelt! Kan ej accepteras! skreko flera röster.

— Det sade jag honom genast, återtog öfverstlöjtnanten. Det vore förräderi. Det vore en separation.

Digitized by Google

— Ingen separation! skreks från alla håll.

— Hvem talar om separation? invände majoren med det sluga utseendet. — Om våra trupper förenas med *fruns*, är det blott för att trygga nationens rättigheter. Frihet, mina herrar, är det mål vi alla eftersträfva.

— Ingen union här! Ingen separation där!

— Vill man ändamålet, måste man äfven vilja medlen, fortfor den sluge majoren. — Med tvekan riskerar man allt. Jag känner bättre än någon här, att *frun* menar ärligt.

— Otroligt, men sant!

— Låt höra svaret på majorens beskickning!

Majoren uppläste en skrifvelse från Petersburg af den 20 Augusti, hvari, med många förbindliga ord om återställandet af den gamla goda grannsämjan, yttrades, att finska trupperna genast borde utrymma ryska området, hvarefter deputerade af finska nationen borde sammankallas och uttala landets önskningar, då man icke skulle vägra dessa ett nådigt beskydd och kraftigt understöd.

— Brefvet saknar underskrift, invände några. Hvem ansvarar för dess äkthet?

— Innehållet. Och denna briljanterade ring, svarade majoren med en axelryckning.

— Ingen separation! Ingen riksdag för finska nationen ensam!

— Akten då edra hufvuden, mina herrar, ty de sitta lösa på skuldrorna, fortfor majoren förargad. Släppen *herrn* att bruka sina gamla konster i Sverige, och sen eder sedan om hvar perukerna sitta.

— Det är sant. Han har våra namn.

Digitized by Google

— Han skall aldrig förlåta oss, att han gått miste om ett triumftåg med galaspektakel vid återkomsten till Stockholm.

— Man bör ej tillåta honom att prata för mobben.

— Man bör genast arrestera honom.

— Därpå utfärda ett nytt avertissement och låta sammankalla riksdagen i nationens namn.

— Efter arresten abdikation. Det är likväl det säkraste.

— Det finns någonting ännu säkrare ...

— Lefve friheten! Lefve fäderneslandet!

— Mera punsch!

— *Herrn* har alltid sina moyenger. Han skall tacka oss på sitt nya gods, som han köpt i Italien.

— Nej, vid Montpellier. Det är dit han skickat sina dukater i säkerhet.

— Men hvem skola vi sätta uppå den toma platsen?

— Hvem annan än *frimurarn?*

— Tro honom hin. Han har den briljantaste korsräf bakom öronen.

— *Mammas gosse* kanhända?

— En *homme blasé,* som ej är herre uti sin egen sängkammare!

— Men, mina nådiga herrar, en kung måste man likväl ha, om också endast som perukstock för kronan!

— Det kommer an på smak, inföll den sluge majoren, alltid färdig att fiska i grumligt vatten.

— Kör för Fredrik II. Det namnet har klang.

— Som en tom butelj!

— Och väl korkad!

Man skrattade. De hade ännu mod att skratta, desse män, hvilka trodde sig bära ett rikes öden på

Digitized by Google

värjspetsar stuckna i slidan, och som voro så säkra på sitt öfvertag, att de icke ens utställt vakter vid tältet. Allt skedde så utan förbehåll, som på en presenterbricka för allmänheten, och det befanns sedan, att personer som gått genom lägret förnummit genom den tunna tältduken märkeliga ord från dessa öfverläggningar. En öppenhet sådan som denna är nästan utan exempel i sammansvärjningarnas historia, och om något kastar en försonande dager öfver förbundet vid Anjala, så är det just denna dess utomordentliga, man kunde säga ungdomssvärmande naivitet. Säkra om talrikt anhang och ryskt understöd, voro de fleste själfve öfvertygade om sina afsikters renhet. Det märktes på allt, att de redan behandlade Gustaf III som en afsatt konung.

— Mina herrar — yttrade en ung, något upprymd kapten — vi ha som honetta karlar skickat till *herrn* därborta vår förbundsakt och vår skrifvelse till *frun*. Jag förmodar att vi nu äfven tillsända honom fruns svar, *avis au lecteur*. Hvem åtager sig att framföra det?

— Jag, svarade öfverstlöjtnanten med den utmärkta talegåfvan.

— Då kan baron med detsamma åtaga sig en sorts befattning som kunglig lifmedikus. Baron kan säga, att statsaffärerna fatigera *herrns* svaga nerver, att läkarne här haft konsultation och funnit det nödigt för herrns hälsa att några veckor hålla sig inne med den vises lugn och i landsbygdens enkelhet. Under tiden sammanträder rikets kollegium medicum i Stockholm och beslutar om patienten bör utskrifvas som frisk, eller skickas på några år att dricka brunnsvatten i Spaa.

— Väl taladt! Lefve friheten!

Digitized by Google

— *Mais après,* mina herrar?

— D. G. har lofvat sammankalla de finska notablerna först; det är säkrast, så länge *herrn* ännu har smak för det sura riksäpplet.

— Ingen separation! Ingen separation!

— De finska notablerna kunna ju taga kastanjerna ur elden, och sedan blir en glad frukost i Stockholm, *en bonne compagnie.*

— Nej, nej, ingen separation!

Ett tumult uppstod. Tio personer talade på en gång. Anjalaförbundets sjuka fråga — den som undergräfde dess styrka, kom hela dess energi att vackla, förvirrade allt, förlamade allt och ryckte den redan mognande frukten ur desse djärfve konspiratörers händer — det var just denna fråga om Finlands separation från Sverige, som de egentlige anstiftarne ständigt höllo i bakhåll och hvarpå allt understöd från ryska sidan ytterst berodde. Att förena finska armén med den ryska och att sammankalla Finlands ständer — kanske hellre, efter franskt mönster, notabler, det vill säga adel och präster — skilda för sig, detta förslag innebar ett så tydligt lösryckande ifrån det gamla moderlandet, att det genast strandade mot alla deras motstånd, hvilka på fullt allvar trodde sig konspirera för rikets välfärd. Liksom alla politiska kombinationer af i grunden negativ tendens, föll Anjalaförbundet sönder, så snart frågan uppstod om detta *après,* detta oundvikliga: hvad följer sedan? Hvad man icke ville, det visste alla: en självrådig konungamakt. Hvad man ville, det trodde sig också alla veta, nämligen fred och riksdag. Men fred och riksdag voro endast öfvergångspunkter och bryggor för en framtid, som skulle följa därpå, och så snart man försökte lyfta på denna slöja, tumlade genast

Digitized by Google

meningarna vildt om hvarandra. Konungadömet af 1720 råkade i fejd med republiken efter polsk snitt, republiken efter Cromwells förebild, med Sprengtporten som protektor, och republiken efter Washingtons mönster. Konserverandet af det gamla Sverige, med provinsen Finland vid sidan, reste sig på tvären mot ett styckadt rike och ett ungt, självständigt Finland. Härtill kommo korsande meningar om det ryska beskyddet och om hvad man borde företaga sig med konungens person samt hvem som borde utses till hans efterträdare på tronen. De finske självständighetsmännen, som stodo i minoriteten, voro måhända likaså delade. Och likväl var det utmärkande draget hos alla en trotsig förtröstan på sakens framgång. Eftervärlden förvånas och glömmer att ännu år 1788 funnos i Frankrike många personer, särdeles inom den liberaliserande adeln, hvilka i deras förblindelse väntade »en revolution på tre veckor», som skulle detronisera enväldet samt på dess bekostnad rikta alla de öfriga.

En person i detta bullersamma sällskap hade härtills föga deltagit i öfverläggningarna, men följt dem med en dyster och missnöjd uppmärksamhet. Det var en lång, ståtlig och mörklett herre, som satt i ett hörn af tältet och samtalade halfhögt med ett par äldre öfverstar. Hans manliga drag buro en stämpel af svårmod, hvilken man påstår att ödet icke sällan från vaggan påtrycker dem som äro födda till olyckan. Men tillika uttryckte dessa drag så mycken orubblig energi, man kunde säga en sådan öfvertygelsens fanatism, att denne man tillika tycktes född att trotsa sitt öde — beredd att uttala det hädiska förakt, hvarmed Herwegh femtio år senare yttrade om konungen af Preussen:

Digitized by Google

Wer so wie ich mit Gott gegrollt,
darf wohl mit einem König grollen.

Denne man var ingen annan än värden vid sammankomsten, de finska notablernes tillämnade landtmarskalk, öfversten och riddaren Johan Henrik Hästesko, Anjalaförbundets starkaste arm, likasom Sprengtporten var dess i Jupitersmolnet dolda hufvud, Johan Anders Jägerhorn dess smidiga tunga, Carl Klick dess penna, Carl Gustaf Armfelt dess uthängda generalsplym, E. A. Leijonhufvud dess springpojke, Leyonstedt dess trumpetare, Hastfehr dess vindflöjel, O. Klingspor dess hoflakej och alla de öfrige mer eller mindre dess godtrogne duper.

Allvarsam, såsom det höfves en man, hvilken i en åskdiger tid blickar djärf emot ljungeldarna, dem han trotsar under försöket att länka deras lopp, stod öfversten upp, knackade med en pipa mot bordet och äskade ljud.

— Mina herrar, sade han, vi äro hitkomne att rådslå om fäderneslandets frihet och icke att käbbla om våra enskilda åsikter. Min mening är densamma som major Jägerhorns, att om man vill ändamålet, måste man äfven vilja medlen. *Herrn* är averterad om allt och söker en förevändning att echapera till Sverige. Detta måste förekommas. I nödfall erbjuder jag mig att arrestera honom i spetsen för mitt regemente.

— Det är också min mening, ropade öfverste Leyonstedt, i det han stötte glaset mot bordet, så att punschen stänkte uppå de närmast stående.

— Och jag förklarar — genmälde öfverstlöjtnant Enehjelm med hetta — att om någon understår sig att bruka våld mot konungens person, så låter jag Kymmene-

Digitized by Google

gårds bataljon skjuta skarpt, så länge jag äger en enda man i ledet.

Hästesko smålog bistert.

— Kymmenegårds bataljon skall icke skjuta, genmälde han lugnt.

— Var öfvertygad att mina karlar ännu lyda order, ehuru det lärer ha kommit ur modet vid andra trupper, svarade Enehjelm.

Tumultet förnyades. Denna sammankomst hade, under händelsernas påtryckning och i chefens frånvaro, förlorat det lugn och den yttre värdighet, som utmärkt förbundets föregående möten.

Enehjelm lämnade tältet i vredesmod.

— Ett förslag, mina herrar! skrek åter Leyonstedt öfver sorlet. — Hvartill behöfves ett regemente, där några få raska volontärer äro mer än tillräckliga? *Herrn* är i Kymmenegård, och kapten Croneld åtager sig, i spetsen för ett halft kompani desperat folk, att vara den Brutus, som enleverar vår Cesar nästa natt, utan att hin och hans mor ha aning därom, innan allt är i ordning.

— Det är en nedrig lögn! utropade en röst, som var alla de närvarande, utom kapten Croneld själf, fullkomligt obekant.

Alla sågo sig om och varseblefvo den lille sergeanten, hvilken, härtills en stum och förbittrad åhörare, ej längre kunde styra sin harm, när han hörde sin brors namn i förbindelse med ett uppdrag af sådan beskaffenhet.

— Hvem d-n har skickat oss pojken på halsen, och hvad är det han radoterar? utropade Leyonstedt.

— Jag säger, att ingen Croneld ännu har varit förrädare mot sin konung! svarade sergeanten fri-

Digitized by Google

modigt och såg frågaren käckt i ögat, så öfverste han var.

— Vräk ut pojklymmeln och låt en korpral klappa hofdammet ur honom! skreko flera röster, högeligen uppretade öfver en sådan oförskämdhet.

— Håll, mina herrar! utropade Hästesko, med det vackra, svårmodiga löje, som stundom kom hans bistra drag att ljusna ända till mildhet. — Blygens att taga humör öfver ett barn, som talar alldeles så som vi skulle ha talat, om vi vore vid hans ålder och såge allt uti rosenrödt. Gå din väg, gosse, och håll en annan gång tand för tunga, när ej befälet frågar dig.

Lennart ville gå, men hejdades af sin bror.

— Visa mig din permission, sade kaptenen.

— Jag har ingen permission. Jag står ännu på sjukrapporten.

— Jaså. Efter sergeanten är här utan permission och rapporterad som sjuk, så följer han mig på ögonblicket till fältlasarettet. Tillåten, mina herrar . . . jag är strax tillbaka.

Med dessa ord fattade Detlof Croneld, under herrarnes högljudda löje, sin bror under armen och förde honom ut ur det farliga tältet.

— Du är mig en vacker fågel, bannade kaptenen, när de kommit ut i den mörka natten. — Att på detta sätt kompromettera dig och mig själf! Är du från dina sinnen?

— Icke jag, Detlof, men du, ifall du verkligen ämnar ingå på deras förrädiska planer.

— Det är en sak, min kära Lennart, som icke angår dig. Ger du mig ditt ord att hålla din mun, om jag låter dig resa?

— Nej, jag har sagt dig förut, att jag icke låter binda mig af något löfte, som kan bringa kungen i fara.

Digitized by Google

Det första jag kommer till högkvarteret, vill jag upptäcka allt.

— Då är jag tvungen att ställa dig under bevakning.

— Men jag rymmer.

— Jag skall veta att hålla dig kvar, min junker.

— Jag rymmer ändå.

— Det få vi se.

Digitized by Google

15. Fiskarestugan vid Kymmenegård.

Tiderna nalkades sin fullbordan. Konung Gustaf III syntes ohjälpligt förlorad.

Hans högkvarter denna tid var den gamla kungsgård, som en gång varit donerad åt Vadstena kloster, en annan gång åt Sten Sture den yngres änka, slutligen blifvit ett Fersiskt gods, men gått förlorad i fredsslutet 1743 och af sitt vackra läge österom gränsflodens östra hufvudarm erhållit namnet Kymmenegård. Det var här Gustaf III upplefde de sorgligaste och farligaste dagar under hela sitt lif. Med ett underdånigt trots utan like hade Anjalaförbundet tillsändt honom dess öppna förklaring. Hans armé öfvergaf honom och dagtingade med fienden; Hastfehr, på hvilken han byggt så stora förhoppningar, drog sig, tvärtemot order, tillbaka från Nyslott; hans person och hans frihet voro i fara; fientlige emissarier, understödde af hemlige och uppenbare förrädare, smögo på alla sidor omkring honom; fientliga flottor kryssade hotande utanför rikets öppna kuster. Så långt ett vanligt öga såg, syntes öfverallt endast förräderi, försåt, skymf och undergång. Konungen trodde sig besviken af sitt folk på samma gång som af sin här — detta finska folk, som i sex sekler aldrig svikit sin tro,

Digitized by Google

aldrig öfvergifvit sin konung, så länge han icke öfvergifvit sig själf, och ännu aldrig fläckat sin fana genom förbund med en fiende. När ett sådant folk sviker, då vacklar marken under en furstes fötter.

Huru har icke smädelsen dessa dagar lyssnat vid dörrarna och tittat i nyckelhålen, för att utspana ett obevakadt ögonblick, när den kunglige skådespelaren aflade sin mask och lät sin dolda förtviflan utbrista i några harmfulla utrop! Han ville lössläppa det borgerliga kriget, han ville hämnas på dessa förrädiska folk, han ville fly från dessa otacksamma länder. Hvad mer, om denna känsliga själ icke var af nog sprödt järn för att bära alla tyngder utan att svikta? Gustaf III:s planer till hämnd och flykt voro af samma art som hans drömmar om hjälterykte och lysande eröfringar: hugskott af en liflig fantasi, hvilken målade olyckans svarta skuggor med samma snabba pensel, som den nyss förut hade målat triumftåg i rosenrödt. Han hade icke annars varit en skald på tronen. Och de mörka drömmarna dunstade lika hastigt bort som de rosenfärgade; skalden bortkastade sin illusoriska pensel, konungen återtog sin fallande krona.

Mången fatalist i konungamantel har ansett månader och dagar äga ett samband med ödens växlingar. Den 19 Augusti 1772 spelade Gustaf III för första gången om lif och krona. Den 19 Augusti 1788 spelade han samma höga spel, men denna gång icke af eget val, ej heller med samma insats, ty skymfen af ett nederlag vägde tyngre, och vinsten af en seger var mera osäker. »Sistnämnde dag om aftonen — berättar G. M. Armfelt i sin självbiografi — då vi voro gångne ända till förposterna, sade jag, under det vi gjorde reflexioner öfver våra missöden: Gud gifve jag hade eders majestät

Digitized by Google

väl härifrån. — Det är ej att tänka på, svarade konungen. Jag kan på flera vis omkomma, det finner jag, men aldrig skall jag deshonorera mig. Nej, en enda resurs gifves, min vän, för oss; det är om dansken förklarar oss krig. Då hafva vi en orsak att fara härifrån för att försvara vår västra gräns, och hela nationen, som blir upplyst af faran, skall tjena mig att försvara både fäderneslandet och mig själf. Hos oss behöfvas starka slag för att göra effekt.»

Dessa ord flöto bort i nattluften och blandade sig med dånet af Kymmenes forsar. Gunstlingen ansåg dem vara förtviflans suckar; två dagar senare kom underrättelsen om Danmarks krigsförklaring, och de visade sig vara snillets ingifvelser.

Genast lät konungen utsprida nyheten och förkunna för alla sitt beslut att resa öfver till Sverige. Anjalamännen blefvo tvungne att skynda. Ännu hängde allt på en bristande tråd.

Vi återgå till berättelsen.

Det var vid Bertilsmässan den 24 Augusti om aftonen, en kväll så mörk, regnig och stormig, som hade den speglat tidens eget lynne. Fiskarebåtarna i skärgården vid Svensksund voro glada att finna en hamn vid älfmynningen, ty hafvet skummade våldsamt mot Kotkas klippor, och de gamla furorna på Mussalö skakade vildt deras tofviga hår mot regnbyarna.

Söderom Kymmenegård, på flodens östra strand, låg i skogsbrynet en rymlig, men öfvergifven och till hälften förfallen fiskarestuga, som troligen i många år tjenat smugglare och oloflige laxfiskare till en efterlängtad fristad under de mörka höstkvällarna. Folket i Langila, på den motliggande stranden, observerade kanske i skymningen huru den ena vandraren efter den

Digitized by Google

andra smög med varsamma steg från skogen till stugan, men ingen fästade därvid någon uppmärksamhet. Och när Langilafolket senare på kvällen varseblefvo ett eldsken från det lilla söndriga fönstret, sade de till hvarandra: det är boarne!

Boare kallas företrädesvis ännu i dag ett antal estländska familjer, hvilka bosatt sig uti sydfinska skärgården, i akt och mening att, med deras landsmäns biträde och med den utmärktaste skicklighet, i deras snabba, odäckade båtar smuggla brännvin öfver från Revalska sidan till finska kusten. Långt ifrån att göra afbräck i denna boarnes häfdvunna trafik, hade kriget snarare fördubblat deras indräktiga rörelse, och Kymmene fortfor, då som sedan, att vara deras bästa marknadsplats.

Langilafolket hade icke gissat alldeles orätt, ty kring stockelden, som brann på den stora, af ohuggen gråsten uppförda spiseln i stugan, samlades efter hand tio eller tolf karlar af misstänkt utseende. Deras slokande hattar, deras kring knäet tillknutna underkläder och deras långa bruna jackor, som dröpo af regnet, röjde genast den estländska dräkten, likasom deras vekare och mindre fulltoniga språk antydde syskonfolket på andra sidan om hafvet, ty estniskan förhåller sig till finskan ungefär som danskan till svenskan. De hade förmodligen redan bragt sina båtlaster i säkerhet, ty de voro sysselsatte att torka sina kläder framför elden och framtaga deras enkla aftonmåltid af bröd, smör och ost från små järnbeslagna matskrin, där de tillika i en särskild låda förvarade mången vacker silfverriksdaler i trogen syskonsäng med likaså blanka silfverrublar. Boarne sålde utan åtskillnad åt vän och fiende, eller rättare, de voro vänner med alla som betalade väl och visste hålla tulltjenstemännen på behörig distans. För resten var det

Digitized by Google

ett villkor för framgången i deras djärfva och farliga yrke, att sällan eller aldrig själfva duka under för den frestelse, hvilken de så ymnigt spridde till andras fördärf. I stället att, såsom andra, låta brännvinsflaskan göra sin rund för att krydda måltiden och värma deras våta lemmar, sågos boarne koka öfver elden en favoritdryck, hvilken de lärt af ryssarne och som af dessa kallas »sbitin», hvaraf kustfolkets svenska tunga gjort »spitting». Denna dryck, bestående af hett vatten, sirap och kummin, stundom försatt med honung eller ett stycke kanel, är af så värmande egenskap, att den kunde bringa en snögubbe till svettning; köld och vana göra af den en delikatess.

Boarne voro likväl icke de ende som här sökte en fristad i denna duskiga kväll. Till deras förundran inträdde, en efter annan, omkring tjugu dragoner, hvilka bundit sina hästar under ett skjul invid stugan och nu, lika genomvåta som boarne, kommo att täfla med dem om en plats framför elden.

Boarne kände i vida världen blott ett slags fiender, med hvilka de ständigt lågo i fejd på lif och död, och det var tullbetjeningen. Med soldaterne, hvilka de så ymnigt försågo med deras rara varor, stodo de vanligen i bästa förstånd och intimaste vänskap. Emellertid föreföll dem det nysskomna och talrika sällskapet med skäl något misstänkt. De makade sig motvilligt åt ena sidan, satte sina skrin i säkerhet, rådplägade med hvarandra på deras främmande dialekt och betraktade nykomlingarne med blickar som läto förstå, att man i nödfall väl kunde möta våld med våld.

Det var icke heller första gången boarne funnit sig i en sådan belägenhet. De buro, utom sina farliga knifvar, allesamman korta yxar, hängande vid läderbältet,

Digitized by Google

och en strid med dessa vilda smugglare, vane att trotsa alla slags faror, ansågs i hela nejden för ett så vådligt försök, att deras fiender tullmännen sällan inlåto sig på ett sådant vågstycke, utan att vara förvissade om en betydlig öfvermakt. Vare sig att dragonerne kände detta, eller att de af naturliga sympatier önskade hålla god sämja med brännvinstrafikanterne, alltnog, de nöjde sig godvilligt med ena halfvan af eldstaden och inlåto sig i fredliga samtal med deras grannar vid brasan.

Lång erfarenhet af allehanda försåt hade likväl lärt boarne misstro fagra ord, som kunde slutas med fiskalernes inblandning, och de fortforo således att iakttaga en varsam och hotande hållning, då kort därpå en officer, som tycktes vara dragonernes chef, trädde in uti stugan och ställde sig, äfven han, framför brasan, där hans underlydande lämnade plats.

En blick på boarne var tillräcklig att låta honom förstå med hvad slags folk han hade att göra. Denna upptäckt tycktes, långtifrån att oroa honom, snarare göra ett angenämt intryck. Han närmade sig dem, tilltalade dem på deras eget språk och befann sig innan kort i ett lifligt, men hemligt samtal med boarnes anförare. Resultatet tycktes utfalla till ömsesidig belåtenhet, ty dragonerne trodde sig ej utan afund märka, att den nya vänskapen beseglades med några blanka dukater.

Därpå såg officern med någon otålighet på sitt ur och skickade först en, därefter åter en och slutligen en tredje af dragonerne på utkik vid stugan. Om en stund återkommo de utskickade och medförde ett fruntimmer, hvars svarta sidenkapott, oaktadt hon bar paraply, dröp af regnet. Några ord växlades mellan officern och den högväxta, ståtliga damen, som lämnade paraplyn åt en medföljande kammarjungfru; man såg ånyo på uret,

Digitized by Google

och därpå satte sig båda på en bänk invid brasan, under det att stugans öfrige invånare drogo sig ett stycke åt sidan.

Det samtal, som nu begynte med låg röst och på fransyska, torde närmare upplysa afsikten med detta möte på en sådan tid och med ett sådant sällskap i en öfvergifven fiskarestuga på stranden af Kymmene älf.

— Är ni säker på, att vi icke försumma tiden? frågade officern.

— Han kommer bestämdt icke före elfva, men sannolikt först efter midnatt, svarade damen i svarta kapotten.

— Klockan är nu tio, vi ha nära till slupbryggan och således en timme att vänta. I alla händelser har jag två pålitliga utkikar vid stranden.

— Var obekymrad. Min gamla vän Tobaks-Matts står på post vid stallet, med order att strax skynda hit, när monseigneur befaller sin vagn. Men har ni också tillräckligt folk?

— Tjugutvå man, som äro mig blindt tillgifne, allesamman karlar att köra hufvudet i väggen, när jag kommenderar dem marsch. De ha fått tio riksdaler per man, med löfte om dubbelt, när allt är i ordning. Det är sant, att hvarken order eller dusörer förmått dem att följa mig, därest de icke fått i sitt hufvud att monseigneur vill sälja dem alla och hela landet med folk och fänad åt edra vänner, madame.

— En mediocre komplimang, på min ära. Men tjugutvå man, det är nog litet, ifall han medför eskort.

— Ja, hvar vill ni man skall taga folk af den sorten? Befälet är nog patriotiskt, men i hela armén tror jag knappt att man fått ett dussin knektar, utom mina, nog väl bearbetade. Ni borde åtminstone känna

Digitized by Google

savolaksarne, och af samma tänkesätt äro alla mer eller mindre. Hvad hände vid Fredrikshamn? Vi hade hvarken sparat fabler, hotelser eller löften, och likväl blefvo de alla som galna, när de sågo en skymt af herrns röda klack, och svuro att följa honom som en fårskock mot edra vänner, madame. Ni har likväl rätt, vi böra vara beredde på alla händelser, vi behöfva förstärkning, och jag valde ej denna mötesplats utan beräkning. Se där våra bundsförvanter. För klangen af ett silfvermynt äro boarne färdige att låta hänga sin egen biskop; och för välljudet af en dukat äro de med om att enlevera sin egen morfar. Jag har därtill låtit dem förstå, att monseigneur, om han får hållas, åter ämnar göra brännvinet till ett regale och följaktligen nedgöra smuggleriet med händer och tänder, då däremot, om vi bli herrar . . .

— Akta dig: de kunna likaså lätt sälja våra hemligheter. Jag hoppas du ej begått en indiskretion?

— Var lugn, de veta blott att vi ämna enlevera en hög person, i det ögonblick han ämnar stiga i slupen, för att gå ombord på Amfion, där han tillbringar natten. Med mina dragoner och boarne skola vi inom fem minuter rycka herrn ur klorna på en half bataljon.

— Hvart ämnen I föra honom?

— Först till Sippola eller till Liljendals öfversteboställe, som är närmast; men då detta torde vara mindre säkert, är det möjligt att resan fortsättes ända till Jägerhorns Brahelinna.

— Hvarför icke öfver gränsen under Sprengtportens hedersvakt? Herrarna äro ju gamla bekanta.

— Nej, madame, så långt sträcker sig verkligen icke vår vänskap för er. Vi kunna hata och afsätta en tyrann, vi kunna frigöra oss från gamla förbindelser, men vi ämna icke byta den ena bojan emot den andra.

Digitized by Google

Med en sådan gisslan att användas efter behag, vore ni i stånd att göra en strut konfekt af vår självständighetsförklaring.

— Er självständighet! Hvilken *bêtise!*

— Talar ni ur denna ton, madame? Det tyckes mig ännu vara något för bittida att demaskera er, innan vi ens äro klara med början af vår lilla affär. Vill ni då tvinga mig att genast rida tillbaka till lägret och öfverlämna åt er att harangera monseigneur vid hans lyckliga afresa?

— Nej, Detlof, låt oss vara kloka och ej förspilla ett gynnsamt ögonblick med onyttiga tvister. Jag, liksom du, har satt för mycket på ett kort, för att skygga för någon tvekan, när stunden är inne. Nu eller aldrig. Fånga vi icke nu vårt pudrade lejon, så skall det undkomma oss, och allt står på spel. Således, antingen skall du lyckas i dag, eller skall Hästesko lyckas i morgon. Ettdera af de två; ett tredje fall måste förekommas *à tout prix.*

— Å, jag skall lyckas, madame. Jag unnar ej Hästesko denna myndiga ton, med hvilken han alltid behandlar oss öfrige, likasom hade ingen annan än han en gnista af mod.

— Men jag säger dig att det *kan* misslyckas, och då måste man återkomma till den andra planen att uppsnappa föremålet för våra omsorger på vägen till Lovisa. Emedan detta måste ske på ljusa dagen, fordras vissa anstalter, med hvilka man ej är färdig förrän till öfvermorgon. *Enfin,* det är således af högsta vikt, för det första att monseigneur ej skrämmes i förtid med ett misslyckadt försök, som hellre bör uppskjutas, därest icke framgången kan med visshet förutses; och för det andra att afresan icke sker förrän i öfvermorgon, då allt

Digitized by Google

är i ordning till en ny surpris. Se där, min vän, hvarför jag nyss hade den nåden att frambära till monseigneur min underdåniga vördnad.

— Klockan felar ännu tjugu minuter i elfva. Vill ni ha godheten beskrifva er audiens? Det skall bli min förtjusning att höra huru ni amuserat en så rutinerad komediförfattare med en ny komedi, som öfverträffar hans egna.

— Du vet att jag för fem år sedan hade nåden blifva, jämte den öfriga sviten, presenterad för monseigneur, när *la baronne de Fredricshamn* hade äran mottaga ett besök af *le comte de Gottland.* Du inser att en så gammal connaissance ej kunde afvisas; jag fick audiens, och monseigneur hade den artigheten att ej blott igenkänna mig, hvarpå jag ej bör tvifla, utan till och med försäkra att jag sedan dessa fem år blifvit tio år yngre och vackrare, hvarom min modesti fordrar att jag kanske bör hysa grundade tvifvel. Hvad tycks, han behagade påminna sig, att jag vid den stora dinern bar, liksom de öfriga damerna, blå klädning, emedan kejsarinnan bar det svenska blå bandet, och han bedyrade att den klädde mig *à merveille.* Naturligtvis besvarade jag komplimangen med en underdånig förtjusning öfver grefvens af Gottland svarta och eldröda teaterkostym vid samma diner, garnerad med ett Peru af diamanter, som troligen tagits på kredit uti Hamburg.

— Det är gudomligt. Man kan ej tänka sig ett lyckligare val af konversation i ett sådant ögonblick.

— Nåväl, sedan jag låtit, med risk af min svenska loyauté, påskina vissa fortfarande intima relationer med min forna herskarinna...

— Hvad, madame, ni har vågat...?

Digitized by Google

— Inför mästare i förställningskonsten bör man alltid vara så uppriktig som möjligt, emedan detta är rätta sättet att föra dem bakom ljuset. Monseigneur blef uppmärksam, och när jag märkte detta, ryckte jag fram med vissa sekreta uppdrag, dem jag lät förstå att jag hade befallning framföra. Jag bör tillägga, att monseigneur, förmodligen genom *mon petit coucou*, hade aning om några små intriger i Savolaks ... Apropos, jag hoppas att vår lilla gök för närvarande galar i bur?

— Var obekymrad. Han tillbringar sin tid så angenämt som det är möjligt för en konvalescent på fältlasarettet i Anjala.

— Alla dessa confidencer bidrogo att monseigneur behagade lyssna till mina förespeglingar. Jag lät honom förstå, att därest han ville uppoffra Turkiet, som ligger kejsarinnan mest om hjärtat, kunde icke blott en honorabel fred genast komma i fråga, utan äfven *secours* lämnas att blottställa och straffa förbundet i Anjala. Och när detta ej tycktes vara nog, lät jag framskymta en möjlighet att till och med Fredrikshamn och Nyslott kunde afträdas i fredsslutet, ja själfva Danmark straffas för dess nyaste angrepp, naturligtvis emot villkor att det engång så mycket omtalade »familjefördraget» skulle komma till verkställighet ... För att blifva trodd, bör man söka att vara sannolik.

— Och ni lyckades?

— Jag lyckades så fullkomligt, att afresan, hvilken var påtänkt redan i morgon, är definitivt uppskjuten till i öfvermorgon, för att unna mig en ytterligare audiens, där jag skall få den nåden att mottaga monseigneurs muntliga svar och framföra detta till kejsarinnan. Det skall roa madame därborta ofantligt att höra.

Digitized by Google

— Men det är ju ett *espièglerie,* som gör er odödlig! Det är sant, vore jag konungen af Sverige, skulle jag skänka er en fristad på Sveaborg; men vore jag kejsarinnan af Ryssland, skulle jag göra er till minister... Ah, klockan felar nu blott några minuter i elfva. Stannar ni här, för att afbida utgången?

— Nej, jag föredrager att följa på afstånd. Paraskove, min paraply! Våra hästar vänta ju vid skogsvägen, i händelse det blefve rådligast att försvinna?

— Var fullkomligt säker, madame. Vi äro beredda på *alla* händelser. Allt är förutsedt, allt är på förhand noga beräknadt...

— *Utom ett,* herr kapten, och det är, att kungen ännu har några tillgifna tjenare! utropade i detsamma en välbekant röst i stugans dörr, och in trädde till allas förvåning en spenslig figur, som befanns vara sergeant Lennart Croneld i egen person.

Kapten Detlof Croneld och hans styfmor, den nådiga frun på Rautasaari — hvilka läsaren utan tvifvel längesedan igenkänt — stego ofrivilligt två steg tillbaka, och kaptenen fattade en pistol, som han bar i sitt bälte.

— Hvad vill det säga? frågade han i en högdragen ton.

— Det vill säga, att jag arresterar eder alla i konungens namn — er, herr kapten, er, madame, och alla edra följeslagare! svarade sergeanten oförskräckt, i det han barrikaderade dörren så godt han förmådde med sin lilla person.

Ett gränslöst tumult uppstod i den folkfyllda stugan. Dragonerne drogo sina sablar, boarne svängde sina yxar. En del ville rusa till dörren, andra åter hoppa ut genom fönstret. Men kaptenen befallte dem med dundrande röst att hålla sig stilla.

Digitized by Google

— Det är icke så farligt som det ser ut, utropade han i en ton af förakt. — Junkern där uti dörren är van att drifva gäck med folk, dem han säger sig arrestera. Men det som ena gången lyckas med gamla, lättskrämda procentare, det lyckas icke en annan gång med folk af vårt skrot och korn. Pojke, hvem har gifvit dig lof att rymma från lasarettet? Marsch hit in; du skall få lära dig *mores* inom lås och bom. Bort med huggaren, säger jag dig, annars skall jag, så sant jag är din förman, låta prygla dig brun och blå, om du än hundra gånger vore min bror!

— Jag är icke er bror, kapten! svarade ynglingen stadigt. Jag känner ingen släktskap med dem som svika kung och land. Gif eder godvilligt; edra utposter äro tagna, hela huset är omringadt och allt motstånd förgäfves.

Tumultet förnyades, alla trängde sig fram mot dörren, och främst bland alla kaptenen.

— Ur vägen där! ropade han och spände hanen på sin pistol.

— Nej, icke ett steg härifrån. Kommen I ut, ha de order att skjuta skarpt, genmälde Lennart, utan att vika från stället.

De sista orden öfverröstades strax af sorlet, alla trängde på, kaptenen blef ursinnig, affyrade sitt vapen på måfå och störtade ut öfver sin fallande bror.

Knappt hade likväl de första kommit öfver tröskeln, innan där smattrade skott från alla sidor i mörkret. Kapten Detlof fick en kula genom högra armen, några föllo, andra vände om med blodiga hufvuden. Vid blixtarna af gevärselden hade de igenkänt Elfsborgs regemente, hvilket under sin öfverste, grefve Hugo Hamilton, omringade huset.

Digitized by Google

Efter en kort rådplägning beslöt man att gifva sig. Dragonerne hade förlorat sin chef; boarne, som märkte att frågan ej nu var om brännvin, ställde sig oskyldige och ansågo sig hafva intet att frukta. Inom mindre än en half timme voro alla afväpnade och på väg till högkvarteret, jämte majorskan Croneld, hennes kammarjungfru och åtta sårade, hvaribland kapten Detlof Croneld och hans bror, sergeant Lennart.

Digitized by Google

16. Kungens handske.

Det föregående skall blifva klart, om läsaren behagar se sig några timmar tillbaka.

Nyheten om konungens förestående afresa hade slagit ned som en åskvigg i Anjalamännens läger. Man blef icke ense; den ena föreslog desperata medel, den andra försonande åtgärder, och slutet på öfverläggningen blef, att Hästesko, den djärfvaste bland dem alla, stod fast vid sitt redan gjorda anbud att i spetsen för sitt regemente arrestera konungen. Men Hästesko hade många hemlige afundsmän; ej heller trodde man sig kunna lita på åbolänningarne, så snart de fingo se »Gustafs röda klack», och därför åtog sig Detlof Croneld, Sprengtportens bäste lärjunge, med en handfull folk, på hvilket han kunde lita, att försöka en *coup de main*. Man visste nämligen, att konungen numera tillbragte alla nätter på Amflon, som låg vid älfmynningen ett stycke söderom Kymmenegård. För att komma ombord, måste han i de redan mörka kvällarna först passera ett stycke landväg och därefter föras öfver i slup. Man ville således, begagnande sig af mörkret och öfverraskningen, uppsnappa honom i det ögonblick han var färdig att stiga i slupen. Hvart man sedan ville föra honom,

Digitized by Google

antingen öfver gränsen eller till någon af Anjalamännens gods, därom var man ännu ej ense; hufvudsaken var att undandraga honom arméns bistånd och folkets mycket fruktade tillgifvenhet.

I detta uppdrag afreste kapten Detlof i hemlighet och på omvägar med sitt folk till nejden af Kymmenegård, därvid åtföljd af sin styfmor, som mera räknade på list än på lycka och därför uppgjort en plan att »amusera» konungen, tilldess man hade träffat nödiga anstalter att på ett eller annat sätt förhindra hans resa.

Vid en så obetydlig person som den lille sergeanten fäste man ingen uppmärksamhet. Kapten Detlof ansåg det vara tillräckligt att anbefalla honom till sträng uppsikt under vakthafvande dejouren vid fältlasarettet, med hotelse att anmäla honom till arrest eller möjligen degradering, om han försökte att rymma.

Kapten Detlof kände föga sin lille broder Lennart och hans senare äfventyr, när han så tryggt litade på att hans förmaningar skulle åtlydas. När Lennart tillbragt en dag i lasarettet — hvilket var nödvändigt för att, med hans ännu svaga krafter efter blessyren, hämta någon hvila — hade han redan vakthafvande underofficern på sin sida. Följande dag hade han tillåtelse att gå ut, och på kvällen befann han sig redan vid Kymmenegård.

Lennart ämnade sig raka vägen till konungen själf, men detta var lättare tänkt än gjordt. Hans majestät var upptagen af angelägnare göromål än att lyssna på hvad en liten sergeant kunde hafva att säga honom, och Lennart blef snäft tillbakavisad af tjenstgörande adjutanten. Med knapp nöd lyckades han få tillträde hos baron Armfelt, som kände honom sedan affären vid Tavastila.

Digitized by Google

— Säg ditt ärende, jag har brådt! var Armfelts korta tilltal. — Önskar du befordran eller gratifikation?

Ynglingen rodnade. Alltid samma tanke på belöning, liksom ej ett troget hjärta, liksom ej Armfelt själf vore i stånd att utan gratifikation uppoffra sig för sin pligt.

Lennart redogjorde i få ord, klart och bestämdt, för hvad han kände eller anade om de förbundnes planer att bemäktiga sig konungens person, likväl utan att nämna något namn.

Armfelt blef uppmärksam. Han hade själf misstänkt en dylik plan. Tyvärr kunde man ej lita på befälet ens i konungens närmaste omgifning. Men öfverste Hamilton med Elfsborgs regemente hade nyss anländt till högkvarteret. Inom ett ögonblick hade Armfelt uppgjort sin kontraplan. Hamilton var pålitlig; han skulle således bevaka stranden vid slupbryggan.

Det begynte mörkna, regna och blåsa. Lennart gick att söka sig kvarter i en stuga, öfverfylld af soldater, ej långt från den byggnad, som begagnades till stall för konungens hästar. Vid det att han passerade nära stallet, stötte han mot en drumlig figur, som stod vid ett hörn, obekymrad om det i strömmar nedstörtande regnet. Engång i farten att misstänka allt, grep han figuren i kragen och frågade hvarför han smög omkring uti mörkret.

— Nå, nå, kersantti! svarade en välkänd stämma, ungefär som en osmord dörr. Det var korpral Durk.

— Hvad gör du här? frågade Lennart.

— Jag vill känna åt om han har sin hals i behåll. Han är här, jag har sett honom; men när

Digitized by Google

tuppen springer fatt räfven, blir det två somrar om året.

— Aha, du har fått sikte på Tobaks-Matts? Vänta, då skola vi hjälpas åt, ty att springa i kapp med honom, nej, kära Durk, därtill har du för styfva trumpinnar.

Sergeanten och korpralen uppgjorde nu deras fälttågsplan och ställde sig vid hvar sitt hörn med ryggen mot väggen. Det dröjde länge, innan deras väntan blef uppfylld. Regnet och stormen piskade deras kinder, en feberfrossa skakade Lennarts leder, men han stod orörlig, han väntade på sin post.

Slutligen kom en man mycket varsamt smygande fram från strandsidan och ämnade sig att speja till stallet, då han kände sig gripen och fasthållen, utan möjlighet att mer komma undan. Det var Tobaks-Matts.

— Bekänn trumf, och kom ej fram med dina vanliga hackor! hviskade Lennart, i det han för mera eftertryck drog sin ständigt färdiga huggare och rörde sakta med spetsen uslingens bröst.

Tobaks-Matts föll ur koncepterna. Efter några fåfänga försök att slingra sig undan, bekände han sin afsikt att speja vid stallet och redogjorde för hvad han visste om försåtet och fiskarestugan. Förmodligen räknade han på att Lennart ej kunde bringa i klämman en person som visste så vådliga saker om hans bror Detlof och själfva armollinen rouva på Rautasaari. Men däri bedrog sig Tobaks-Matts. Knappt hade Lennart erhållit denna underrättelse, innan han öfverlämnade åt Durk att transportera fången till högvakten och själf skyndade tillbaka till baron Armfelt, att utverka order om fiskarestugans kringrännande.

Resten är bekant. Det återstår nu att berätta hvad vidare tilldrog sig efter det oväntade och våldsamma

Digitized by Google

uppträde, som omtalades i slutet af nästföregående kapitel.

Konungen, som upptagits längre än vanligt af ett bref till hertig Carl, underrättades först vid de fångnes och sårades ankomst om den fara som väntat honom, därest han, oförberedd och med sitt vanliga ringa följe, denna afton begifvit sig ut, för att gå ombord på Amfion. Han lät genast inkalla de båda förnämsta fångarne.

— Hvad, madame — sade han till fru Croneld — har er artighet verkligen gått så långt, att ni ämnat invitera mig till ett nytt besök hos min ämabla kusin?

— Sire — svarade den fångna damen med den oförfärade djärfhet, som alltid kom hennes förslagna hufvud till hjälp — ni är alltför ridderlig, för att ej unna kejsarinnan äran af ett nytt besök, antingen i spetsen för en armé, som förut torde hafva varit er afsikt, eller ock, som det nu varit ämnadt, under en fredlig eskort af edra trogna undersåtar.

— Jag tackar er, madame, för denna uppmärksamhet — fortfor konungen — och skall veta att uppskatta den till dess fulla värde. Vore ni icke tillsvidare hindrad att framföra min komplimang till er herskarinna, så skulle jag bedja er försäkra henne, att uppskjutet är icke glömdt och att jag alldeles icke uppgifvit hoppet att ännu engång få den lyckan att se hennes hufvudstad, äfven om hon själf skulle för tillfället befinna sig på en ny resa till Krim. Hvad er angår, kapten Croneld, är det mig icke alldeles oväntadt att se en så utmärkt elev af Sprengtporten anställa topografiska mätningar i grannskapet af mitt högkvarter; men för er fars och er brors skull, min herre, hade jag hellre sett att ni valt en annan plats för edra inventiösa simulakrer.

Digitized by Google

Och på det att ni må få ledighet att helt och hållet egna er åt studier, hvilka så mycket intressera er, har ni min tillåtelse att tillsvidare åtfölja madame, er styfmor, till Sveaborg.

— Jag tackar er, sire, svarade den sårade kaptenen, ej mindre trotsigt. — Jag skall begagna mig af den nådiga tillåtelsen, men befarar att Sveaborg torde blifva nog trångt att inrymma alla dem, hvilka ers majestät har skäl att förunna samma tillåtelse, ty mina studier, som snarare gälla fäderneslandet än högkvarteret, intressera olyckligtvis i lika hög grad hela armén och alla tänkande män i riket.

— Tig, min herre, och smäda icke en armé, hvars fanor ni vanärat, utropade konungen uppbragt. Men jag ser ej till sergeant Croneld. Man säger mig, att det åter är min lilla stafett, som spelat herrarne därborta ett puts och gjort sig förtjent af sin konungs erkänsla.

— Han är sårad, ers majestät.

— Dock icke farligt, vill jag hoppas. För hit honom, om det är möjligt.

Adjutanten gick och återvände med det budskap, att sergeanten befann sig i nedra våningen och att fältskärn tviflade på hans vederfående, emedan en kula gått genom högra lungan.

— Min Gud, hvad säger ni? genmälde konungen bestört. Skicka honom genast min läkare! ... *Attendez,* jag vill själf gå ned. Nej, nej, denne gosse måste vi få behålla till hvilket pris som helst ... Jag känner ingen som vid hans år förenar så sällsynta egenskaper af hufvud och hjärta. Stedingk skrifver till mig, att denne pilt skall en dag anföra arméer. Kom, mina herrar, kom ...

Digitized by Google

Och konungen skyndade otåligt utför trappan samt inträdde i nedra salen, åtföljd af fångarne och största delen af sviten.

— Hur är det, min gosse? frågade han den bleke ynglingen, hvilken, nu nästan utan en droppe blod i sina redan förut tömda ådror, hvilade på en soffa i salen.

— Bra, ers majestät, bra! svarade gossen, alldeles som vid en dylik fråga för föga mer än två veckor sedan i Högfors, men nu med ett mycket mattare smålöje.

— Kurage, min kära Croneld! Mod bara! Minns du hvad jag sade dig om kosackpiken: icke dör en bra karl af sådana skråmor. Och du ser, att du lefver ännu! Icke sant, doktor, vi få ju behålla honom? Förr ville jag mista ett helt kompani.

— Det vore en möjlighet att lungan kunde restitueras, svarade läkaren; men en människa kan icke lefva utan blod, och denne gosse har knappt så mycket blod kvar, som behöfs för en katt.

— Min Gud, ja, och hvarenda droppe har han gifvit för min skull! utbrast konungen, lifligt rörd. — Om du dör för mig, Croneld, så vet åtminstone, att jag icke fällt någon tår som denna, sedan jag stod vid min sons, hertigen af Smålands, dödsbädd.

Ynglingen såg upp med en outsägligt glad och tacksam blick, men svarade icke.

— Säg, min kära gosse, hvarmed kan jag ännu göra dig någon glädje? Du har vägrat att mottaga alla belöningar, men begär likväl något för andra, om ej för dig själf!

— Nåd för min bror ... för min styfmor ... litet hjälp åt min gamle far! ... Och nåd för Sivert på Otava ... för hans dotters skull! stammade Lennart.

Digitized by Google

— Allt beviljadt! svarade konungen. Madame Croneld . . . kapten Croneld . . . I ägen frihet att genast begifva eder hvart I finnen för godt.

Kapten Detlof slog sig för pannan. Nu först föll det honom in, att det varit hans kula . . .

— Önskar du ännu något? frågade konungen, som varseblef att Lennart framdrog ifrån sin barm en gul handske, fläckad med blod.

— Denna handske . . . ingen möjlig bön afslås, fortfor ynglingen med slocknande röst och upplyftade sin dyrbara pant.

— Det är sant, sade konungen.

— Ers majestät . . . tvifla aldrig . . . på Finlands heder!

— Och huru skulle jag kunna det, när jag äger för mina ögon ett sådant bevis! svarade konungen, i det han med värma tryckte Lennarts hvita hand. — Väl sagdt, gosse; jag löser mitt löfte, jag lofvar hvad du begär, och den som midt i Anjalas tider vunnit sin konungs samtycke till en *sådan* bön — den, mina herrar, har icke lefvat och icke dött förgäfves.

— Ah, jag påminner mig något — yttrade konungen, i begrepp att lämna rummet — finnes någon här, som ännu tror att denne gosse har *sålt* sina tjenster?

Man förstod icke dessa ord; endast ett konungsligt hjärta kunde i detta ögonblick fatta deras betydelse. När ingen svarade, fortfor kung Gustaf:

— Välan, då således ingen fläck mera kan falla på ett redligt hjärtas motiver, så utnämne vi härmed i eder *présence,* mina herrar, sergeant Croneld till fänrik — fänrik Croneld till underlöjtnant — underlöjtnant Croneld till premierlöjtnant — och premierlöjtnant Croneld till kapten, i stället för hans bror, som har vårt nådiga

Digitized by Google

afsked. Vår befallning är, att kapten Lennart Croneld inskrifves med denna grad i rullorna. Och om vi förlora honom . . .

Konungen gjorde en paus, kastade en blick på ynglingens marmorhvita, vackra, orörliga drag och fortsatte:

— Om vi *förlorat* honom, skall han, i enlighet med hvad reglementet föreskrifver för kaptensgraden, erhålla militärisk honnör på sin graf.

Digitized by Google

17. Efteråt.

Låtom oss för ett ögonblick vända tillbaka till detta stora, dammiga skåp, med dess hyllor och dockor, som kallas historia. Sedan vi sett det från ena sidan och upptäckt millioner med lif och hjärtan begåfvade varelser inom seklernas ramar, skola vi se det på andra sidan och upptäcka stora idéer, i hvilka individen försvinner. Hvad betyder ett litet människolif, en sekund af tillvaron, gentemot de högsta sedelagarna, folkens mission, mänskligheten förädling och den eviga andens gång genom tidehvarfven? De som vilja afskaffa dödsstraffet för de gröfsta brott; de som uppskatta detta lif så högt, att det skulle värderas högre än samhällets grundvalar och brottslingens eget djupa behof att försona brottet; de måste ju anse detta försvinnande lif, hvilket tusende dagligen sätta på spel för en daglön, en vinst, en dunst af ära, en nyck eller en last, såsom det enda och högsta goda; för dem måste ju Dantons *stora intet* bakom porten till kyrkogården vara en fruktansvärd sanning. Men Gud vare tack, detta är blott en förtviflans lögn. Detta lif har endast betydelse såsom förverkligande af ett högt sedligt ändamål: *utan* ett sådant

Digitized by Google

kan det saklöst, spårlöst, tårlöst försvinna; *med* detta kan det i ett ögonblick hafva uppnått sitt mått och sluta med ära.

Ja, själarna växa. Om de under lifvets dagar skulle beständigt tillväxa i det goda, då vore schavotten ett attentat och grafven en olycka. Men själarna växa icke alltid i riktningen uppåt. Många likna det gamla trädet, som upphört att skjuta toppskott och i stället utbreder sina rötter i jorden, växer för hvarje år knubbigare, ogenomträngligare, hårdnar och tjocknar, tager röta i kärnan, tynar bort och bidar den barmhärtiga storm, som skall störta det kull. Är detta så afundsvärdt? Träd, hvi föll du icke hellre i ungdomens blomma? Hvarför blef du ej julgranen, som en enda kväll, i sin fägrings ögonblick, spred namnlös glädje i oskyldiga hjärtan och i själfva förvissningen prisade Gud?

När vi med rätta kalla den långa lefnad lycklig, där själen beständigt växer i självförsakande kärlek till höga och ädla mål för himmelen och för jorden, då skola vi icke heller sörja en yngling, som midtibland förrädare föll på sin post för det bästa han visste, för tro och heder. Brakel lefde sjuttiotvå år sedan han bar den sårade Döbeln ur striden vid Porrassalmi. Men när vi minnas Lennart Cronelds glada och tacksamma afskedsblick till den långa och ärofulla framtid, som varit äfven hans ungdomsdröm, då tänka vi på skaldens ord om Wilhelm von Schwerin:

> Långt var det lif dock han lefva fått,
> om lif är bragd.

Och när vi tänka därpå, då faller en så blank stråle af fröjd ned öfver denna flyktiga sorg, att han ju måste skina rätt in i efterlefvandes hjärtan.

Digitized by Google

Kung Gustaf hade icke långt rådrum att tänka därpå. Redan följande dag, den 25 Augusti på aftonen, afreste han med ilande hast från Kymmenegård på återfärd till Sverige, dock ej så skyndsamt, att han ju icke öfverallt kunde förnimma folkets återvaknande kärlek och höga jubelrop, som följde honom på färden. Den lille sergeanten hade haft rätt: det fanns ännu trohet, det fanns ännu heder i Finland.

Här försvinna kung Gustaf, Anjala, kriget, freden och den mörknande kvällen af ett solbelyst tidehvarf ur berättelsens synkrets. Därom vore törhända ännu mycket att säga, om blott allt som är kart här i världen engång blir äpplen. Vi skola blott, af skyldig aktning för läsarens vänskapsfulla nyfikenhet, tillägga några ord om öfriga personer, som möjligen lyckats tillvinna sig hans uppmärksamhet.

Den gamle argsinte och dock genomhederlige majoren på Rautasaari hade, såsom hans bref intygar, allaredan uppgjort sin guldgosses räkning med vår Herre och kulorna, när han först mottog ett bref från Lennart, dateradt lasarettet vid Anjala, och få dagar därefter den officiella sluträkningen. Dessa olika rapporter frambragte, som man kan tänka sig, en något olika verkan. Efter första rapporten fingo Kajsa och drängarne åter uppbära med ränta de skällsord, hvilka de saknat några dagar förut; efter andra rapporten förstummades åter majorens språklåda en hel veckas tid, och den virginiska knastern, som stod färdig att skördas, fick förväxa sig till en »gemen träskmossa», som majoren sedan behagade uttrycka sig. Men mot det gamla, arga hjärtat slogo vid samma tid så många svallvågor på en gång, att gubben kvicknade till, som en gammal dufven sjöman på landbacken, när han ser hafvet fullt af krängande kryssare.

Digitized by Google

Lennart var borta, och det var vår Herres sak, men Lennart hade med ens stigit fyra grader i tjensten, det var åter kungens sak, och det grep den gamle majoren så nära, att det nästan tycktes som hade han vunnit mer än han förlorat på denna affär. Åter förspordes, att hans son Detlof blifvit på engång benådad till lifvet, afskedad och tillåten att rymma ur riket: detta skulle ha varit sorg nog för en gammal far, om icke samme son tillika visat sig, i majorens tanke, vara en ärkelandsförrädare. Så kom fröjden öfver det tillintetgjorda förräderiet såsom en helande balsam på det blödande fadershjärtat, och om den ene sonen vanhedrat namnet, hade den andre sonen betäckt det med ära.

Märkvärdigast voro likväl de blandade känslor, med hvilka majoren mottog underrättelserna om sin andra gemål, den stolta och fruktade armollinen rouva. Han hade misstänkt Detlof för att »resonera för mycket»; men att hans egen beundrade maka skulle haft andra ändamål med sina täta resor till Viborg, än att köpa talg, det hade aldrig fallit den gode majoren in; det skulle ha varit ett dråpslag, om icke ... ja, om icke han nu fått lefva i lugn på sitt kära Rautasaari och aldrig mera besvärats af båtfärder, officersbjudningar och för andras läckra munnar anrättade köttbullar. Således hade en välgörande försyn mildrat äfven detta ödets slag, och den gamle majoren, som af konungen ihågkommits med ett par hundra plåtar mer i pension och därmed lyckades ärligen honorera sina förbindelser till herrn på Otava, fortfor i en enslig, men ostörd ålderdom att intill dödedag skörda sin knaster, gräla på Kajsa och titulera sina dräng ar »sumpiga moras, som icke duga för svina».

Digitized by Google

Durk, som troget höll ut hos sin gamle husbonde, blef med hvarje år styfvare, ordkargare och på sistone så döf, att alla okvädesord voro på honom förspillda. Endast när de retsamme drängarne, med en elak anspelning på hans andel i Tobaks-Matts' olycka, djärfdes hålla under hans näsa en bunt ryska tobaksblad, hördes den gamle korporalen mumla: varas hirressä, koira makkaralla; tjufven i galgen, hunden vid korfven.

Armollinen rouva fann för godt att efter sista mötet med kungen resa till Petersburg och där roa kejsarinnan med berättelsen om det gudomliga espiègleriet, där Gustaf III så när hade blifvit en löjlig dupe; men hon glömde tillägga, att konungen sannolikt med afsikt låtit henne skvallra ur skolan. När sedan freden i Värälä gäckade hennes förhoppningar och gränsen förblef orubbad, fann armollinen rouva lifvet i Petersburg angenämare än ensligheten på Rautasaari, intrigerade under hela sin lefnad vid hofvet, störtades slutligen af en motkabal, sedan Paraskove sålt hennes papper för blankt guld, och slöt sina dagar förgäten i en aflägsen provins.

Kapten Detlof Croneld fann luften i Finland osund och emigrerade äfvenledes till Ryssland, där han hoppades göra en god karrier genom sin gamle mästare Sprengtporten, som då stod så högt i gunst. När Anjalaförbundets stjärna bleknat, sökte Sprengtporten förmå Detlof Croneld att med honom bära afvog sköld mot sitt fädernesland och därmed bevisa sina högpatriotiska tänkesätt. Det bör dock tilläggas, att Detlof Croneld fann detta något för starkt äfven för en patriot af rent fullblod och betackade sig för den äran. Han kunde aldrig förgäta den kula, för hvilken hans broder Lennart stupat; hon hade borrat sig in i hans eget hjärta, hon var oläklig, hon gaf honom ingen ro. Han reste till

Digitized by Google

Frankrike för att strida för denna adelsfrihet, hvilken skulle störta konungamakten, men nedtrampa folket med en revolution på tre veckor. Där avancerade han under Moreau till öfverstegrad, blef vittne till en annan revolution än han föreställt sig — blef vittne till denna brusande fors, som uttömde en större sjö än Metsälampi; emigrerade förbittrad till Koblenz, tog tjenst hos Frankrikes fiender och stupade, af ingen begråten, i slaget vid Valmy.

Dessa två, styfmor och broder, som lefde längre än Lennart Croneld, för hvad hade *de* lefvat?

Kammarrådet Sivert på Otava upplefde en hög ålderdom. Han blef gammal nog att bevittna de dagar 1808, 1809 och 1811, då ingen riksgräns mer klöf hans gårdsmark i tu och gjorde honom till en amfibie, som ömsom andades svensk, ömsom rysk luft. Han drog också af denna förändring den största möjliga fördel, blef mäkta rik på rublarnas och riksdalrarnas växlande kurs, köpte Rautasaari efter majorens död, befanns mycket användbar under den första ryska tiden, hugnades med guldmedalj och en briljanterad snusdosa, gifte sin äldre dotter med en general och sin yngre dotter med en baron samt hade det stora nöjet att få öfverlefva två otåligt väntande, hungriga svärsöner. När han dog af förstoppning vid några och åttatio års ålder, tillföllo hans rikedomar döttrarna, af hvilka generalskan prutade med stenhuggaren om minnesvården på hans graf. Där fick man läsa att kammarrådet varit en sann fosterlandsvän, och prästen, som fått hundra rubel för liktalet, tillade att han också varit en sann kristen och en utmärkt människovän. Hvilket allt kammarrådets fattige gäldenärer må bättre intyga på den stora räkenskapsdagen; men ... för hvad hade *han* lefvat?

Digitized by Google

Jag kan icke med bästa vilja bestrida, att den forna lilla älskliga Betta Sivert på Otava gård med tiden blef friherrinna. Hennes man hade kunnat vara hennes far; hon måste tillbringa några odrägligt tråkiga år i Petersburg, men befriades af en barmhärtig gikt, som lade baronen i grafven, och flyttade som barnlös änka tillbaka till Rautasaari, där hon ombyggde det gamla, förfallna boningshuset till en ståtelig herregård och hade sitt nöje af att höra gamla Kajsa berätta om en längesedan bortgången ungdomsväns små pojkstreck i barnaåren. Hon blef en hjärtegod och mycket afhållen gammal fru, om hvilken gårdens underhafvande brukade säga, att den nya armollinen rouva icke liknade den förra mer än solsken på gröna löf liknar åskregnet i en augustinatt. Endast de gamle spannmålstorparne funno det alltför stillsamt numera i gården och brukade säga, när himlen mulnade vid höbärgningstiden: sen asian majuri paraiten ajoi — den saken bedref majoren bäst; han fick det att gå!

Icke långt från Rautasaari stod socknens anspråkslösa träkyrka på en kulle vid sjön, och på dess fridlysta område var den Croneldska familjegrafven. Släkten hade varit fattig och icke haft råd att mura åt sig ett eget grafkapell; men den tiden salig majoren sysslade med järnbruket, hade han låtit inhägna åt sig och de sina en hvilostad, som omgafs af ett prydligt järnstaket. Den nya frun på Rautasaari hade med mycken omsorg vårdat platsen och inhägnaden, planterat granar utanför hörnen och rosenhäckar närmast staketet. Tre mossiga grafstenar af granit betecknade lika många leder af Croneldar bredvid hvarandra. Karolinen Rutger Croneld fanns icke där, hans ben hvilade förgätna utanför Narvas murar, men sonsonen hade icke velat förbigå hans ärofulla minne och nedlagt stenen med hans namn och dödsår

Digitized by Google

bredvid sin faders. Två andra stenar angåfvo hvilorummen för majorens moder och första maka; men bredvid den senare lyste en enkel, skönt mejslad halfliggande grafsten af hvit marmor bjärt i dagen och gaf i guld inskriften: Kapten Lennart Croneld, † 24 Augusti 1788.

Intet vidare?

Nej, intet vidare. Så många grafstenar ljuga för eftervärlden, att väl denna sten kunnat tala sanning och berätta om en ynglings död för sin konungs frihet, sitt lands heder — berätta om trogen kärlek och älskadt minne — men där stod intet vidare. Det oskrifna var inristadt i ett människobröst; andra hade förgätit det. Och när detta enda, ännu klappande hjärta upphört att klappa, hvem skulle då fylla stenens brist? Hvem visste det då? Gud.

Där fanns likväl något ännu i marmorn: det var den inhuggna bilden af en liten förgylld handske med kunglig krona. En dylik hade blifvit inhuggen i Rutger Cronelds grafsten.

Det är icke svårt att gissa den kärleksfulla hand, som nedlagt den hvita marmorn på Lennart Cronelds graf. Och om vi icke gissat det, så förstå vi det snart, när vi, femtio år efter den i marmorn ristade dagen, se en gammal fru, åtföljd af en ung flicka med en lagerkrans vid sitt bröst, jämte en student med lyra i mössan, närma sig kyrkogården. Den gamla är frun på Rautasaari, flickan är hennes fosterbarn, en ättling af gamle Durk, jag tror hans dottersons dotter — och studenten är ett af dessa lätta sommarmoln, som flyga kring landet med augustivindarna vid den tid då man sår för kommande skördar. Hvadan han kom och hvart han gick är obekant.

Digitized by Google

Det är en vacker sommarkväll, solsken, strömoln, lätt vind på krusade vattenspeglar. Den gamla frun har berättat för nutidens unga om de stormiga dagar, i hvilka hennes egen ungdom flytt bort med tidens svallvåg. Hon har sannolikt äfven omtalat en ung krigare, som varit hennes barndomsvän, fallit då med tusende andra, fallit och glömts. Detta har rört de unga, de hafva frågat närmare, och hon har besvarat frågorna. Nu hafva de stannat vid grafstenarna. Studenten betraktar med förvåning, flickan med nyfikenhet de två förgyllda handskarna, den ena på Rutgers granit, den andra på Lennarts marmor. Den gamla frun är nödsakad att förklara för dem dessa bilders betydelse.

— Men — säger studenten med flammande kinder — äger ni dessa handskar? De skulle förtjena en bättre lott än att förstöras af mal.

— Nej — svarar den gamla frun — jag äger dem icke. De hafva verkligen funnit en bättre lott: de hvila med Lennart Croneld här under marmorn, den första bestänkt med hans farfarsfars blod, den andra med hans. Och nu, Marie, låt oss nedlägga kransen till minne af denna dag för femtio år sedan.

Den unga flickan knäböjde vid marmorstenen och nedlade kransen med strömmande tårar.

— Hvarför gråter du, Marie? sade den gamla frun med glänsande blick, och solen förgyllde hennes vackra grå hår. — Vid en sådan graf skall man icke gråta. Där måste man ju känna en djup och tacksam glädje. Hvar finnes en skönare lott, än att dö, älskad och ung, för sitt fädernesland?

Digitized by Google

GAMLA BARON PÅ RAUTAKYLÄ.

Digitized by Google

Digitized by Google

1. Isfärden.

År 1838 i Januari yrde en bister nordostlig blåst öfver Satakuntas frusna sjöar, än sopande isarna bara, än hopande snön i manshöga drifvor, likasom uppbjudande alla sina krafter att göra vägar och stigar ofarbara. Det var en af de vinterdagar, åt hvilka icke ens vargarna fröjdas, medan hvarje mänsklig varelse, som har ett tak öfver hufvudet, undviker att glänta på dörren och väljer sig en plats framför sprakande brasor, där tallveden underhåller sin kanonad mot kölden och mörkret.

Näsijärvis annars så sköna fjärdar sågo den dagen kusliga ut. Där hade blåsten fritt spelrum, och på hela den vidsträckta isöknen skulle man förgäfves ha sökt en stig, ett slädspår eller en granruska, som skulle ha gifvit den resande en vink om rätta vägen. Så långt ögat nådde var allt idel hvit snö, idel blå is, och endast furuskogarna fjärran på insjöns strand, svartgröna och frostiga i sina glänsande vinterpälsar, läto ana att äfven denna öken hade en gräns, där man åter kunde vänta en människoboning, lika godt om man fann

Digitized by Google

en ståtlig herregård, en tättbyggd by eller en fattig torpares koja.

Likväl såg man i skymningen samma dag, klockan omkring fyra på eftermiddagen, en ensam kursläde mödosamt arbeta sig fram öfver isen af Näsijärvi. Än fick blåsten öfvermakt, där isen var bar, och dref åkdonet åt sidan, så att häst och släde bildade en rät vinkel mot hvarandra. Än framskred släden fot för fot genom djupa drifvor, i hvilka hästen simmade upp till bringan, och där den troligen hundrade gånger stjälpt, om icke en groflemmad karl i mössa af hundskinn, barkade handskar och fårskinnspäls hade åtagit sig det besvärliga uppdraget att vada bredvid i snön och med vänstra handen hålla släden upprätt, medan han höll tömmarna i den högra.

Så gick det en stund med knapp nöd framåt. Inne i kursläden — som icke ens hade fönster, utan blårutiga bomullsgardiner, hopfästade med ett par knappnålar för blåstens skull — var alldeles tyst. Och utanför hördes endast blåstens brusande, snöns knarrande under medarna, ljudet af hästens och karlens tunga steg samt de små bjällrornas entoniga klang. Under tiden blef det allt mörkare.

— Hoh, sinä! Noh! Kas nyt! Ohoj! Mitä saakeli?

Med dessa och otaliga andra interjektioner hördes karlen vid släden uppmuntra sin löddriga häst. Men allt tyngre flåsade det arma djuret, allt svagare blefvo dess ansträngningar att släpa sitt lass genom snön; slutligen stannade det midt i en ofantlig drifva och kunde hvarken med lock eller pock förmås att gå vidare.

Vid denna fatala händelse såg man bomullsgardinerna öppnas inifrån och tvenne ansikten frågande titta ut. Det ena, ungt, rödlett och blomstrande, omslöts

Digitized by Google

af en liten täck ljusblå hufva. Det andra, askfärgadt, hoptorkadt och skrynkligt, var ombonadt med en tjockt stoppad svart bahytt och tillhörde en gumma, som torde sett sina sjuttio vintrar. Flickans vackra blå ögon blickade med liflig oro än på den trötta hästen, än på den rådville skjutskarlen, än kring den tröstlösa scenen af snö och idel snö allt rundtomkring. Den gamlas ögon däremot uttryckte hvarken oro eller något annat; blyfärgade, glanslösa stirrade de ut i den vintriga rymden. Den gamla var blind.

Men så stor är vanans och nyfikenhetens makt, att ut skulle hon titta ändå, fastän hon intet såg.

— Hvad står på, Lotten du? frågade hon med en röst, i hvars klanglösa darrning man ännu tydligen kunde igenkänna en lämning af den stockholmska accenten. — *Qu'y a-t-il donc?*

— Å, det är ingenting, svarade flickan så lugnt och gladt hon förmådde. — Hästen är bara litet trött och vägen dålig, men det skall väl gå igen, bara den stackaren fått pusta ett ögonblick.

— Det är väl inte mörkt ännu! Det glimmar hvitt för mina ögon, men jag vet inte om det är snön eller dagen.

— Det är alldeles ljust ännu, och till kvällen få vi vackert månsken. Mormor skall inte vara orolig alls! svarade flickan.

Hon visste väl att hon sade en dubbel osanning, ty det var nästan så mörkt det kan bli på ett snöfält, och luften var alltför oklar för att man kunde hoppas få se en skymt af månen. Men den goda flickan ville, medan hon själf darrade af ängslan och köld, göra allt för att lugna den gamla.

— Tror du att vi hinna till Hammila i kväll?

Digitized by Google

— Det kan nog bli svårt i så elakt väglag. Vore mormor mycket ledsen att ligga på en gästgifvargård? Jag skulle bädda så mjukt åt mormor.

— Å, det finge väl gå an. Men fryser du inte?

— Inte alls — Lotten skakade af köld — bara mormor har varmt. Men inte skulle mormor ändå få bekvämt på en gästgifvargård. Jag vill påminna mig att onkel Drakenhjelm skall bo inte långt från vägen. Än om vi skulle åka dit?

— Till honom? Till Rautakylä? Nej, Lotten du, förr ville jag ligga i kalla snön på isen...

— Men hvarför är mormor så ledsen på onkel Drakenhjelm? Man säger väl att han är elak och snål, men inte kan han ju vara oartig mot sina släktingar.

— Han? Å, du känner ej honom du, Lotten lilla! Det vore bättre för oss att sofva hos vargen i hans kula, än hos Drakenhjelm på Rautakylä.

— Huru kan mormor säga så? Rautakylä är ju mormors forna hem, och mamma är född där.

— Lotten du, säg åt Thomas att han ger hästen en kaka bröd.

Det hade den långe drängen Thomas redan gjort. Litet piggare blifven, lyckades hästen ånyo få släden i rörelse, men mörkret tog till och Thomas fortfor att mumla sitt »perkele vieköön», ty han märkte nu att han kört vilse.

Det var ingen afundsvärd belägenhet, i hvilken våra resande nu befunno sig på isen af Näsijärvi. Thomas, som tycktes vara alldeles obekant med intervägarna öfver sjön, hade på måfå hållit den kosa han ansåg vara den riktiga; någongång tar väl isen slut, hade han tänkt. Men så syntes det icke. I den direktion han envist höll sågos fjärdarna vidga sig allt större, och

Digitized by Google

mörkret och snöstormen, som bortskymde aflägsnare föremål, förvillade synen så, att man tyckte sig färdas på ett omäteligt strandlöst haf, i en oöfverskådelig öken af snö, där allt lefvande gått förloradt i köld, mörker och död.

Så gick det länge fot för fot framåt. Ingen af de båda resande inne i kursläden sade ett ord; hvardera af dem ville öfvertyga den andra att hon sof. Men Lottens otålighet höll icke länge ut.

— Sofver mormor? frågade hon sakta.

— Nej, men jag trodde att du sof, var svaret.

— Å jag är inte sömnig. Fryser mormor?

— Jag kan inte klaga. Men fäst bättre hop gardinen, det drar. Ha vi långt till gästgifvargården?

— Det kan ej vara långt nu mera. Säg mig, hvarför vill inte mormor resa in till Rautakylä? Det är ju en stor och rik gård; där skulle vi må som pärlor, få till kvällsvard kotletter med äggröra och plättar med mjölk, och sedan i morgon bittida godt kaffe med skorpor sen i julas. Det skulle smaka det, mormor, mot att ligga på en gästgifvargård och nödgas tvätta koppar och tallrikar, innan man törs begagna dem.

— Fråga mig icke, mitt barn!

— Och sen, mormor, så vore det roligt att se det ställe där mamma är född, och där hon tillbragt sin barndom, och där mormor själf har bott och hushållat så många herrans år. Hur kom det sig, att mormor flyttade därifrån och att onkel Drakenhjelm flyttade dit?

— Hur det kom sig? Jo, Lotten du, det kom sig så ... men den historien är inte för ett barn, som du, Lotten.

— Har mormor glömt att jag är fyllda nitton år?

— Stackars min lilla Lotten du, jag själf var lika gammal då jag gifte mig med din morfar, och jag var

Digitized by Google

likväl ett barn. Min far, grefve Reutercrona, förde mig vid sjutton års ålder från vår egendom i Östergyllen till Stockholm. Jag var så yr, så glad. Jag blef presenterad vid hofvet, jag blef hoffröken hos drottning Sofia Magdalena ... Tvenne år berusades jag af stora världens nöjen och smicker, men jag fortfor att vara ett barn i hjärtat, jag såg ingen orm under rosorna, ingen falskhet under människornas glatta leende; jag trodde alla om godt...

— Och mormor blef då bedragen?

— Båda baronerna Drakenhjelm från Finland, din morfar, Gustaf, och hans bror, Magnus, voro den tiden i Stockholm. Båda egnade mig sin hyllning, båda täflade med ömsesidig svartsjuka om min hand. Men hvilken olikhet mellan dessa två! Gustaf Drakenhjelm, öfversten, var en ädel man; redligheten och äran bodde på hans öppna panna, medan Magnus, kammarherren, var en af dessa smilande hofmän, som förakta kvinnan, under det att de söka lisma sig till hennes ynnest, och i hela världen älska ingenting annat än sig själfva.

— Var mormor lycklig att ha två så gentila tillbedjare?

— Ack, mitt barn, vid hofven trifs så sällan den sanna lyckan. Baron Gustaf var femton år äldre än jag, men hans ädla utseende och ännu mer hans förträffliga karakter gjorde på mig det djupaste intryck. Snart förenade oss en ömsesidig böjelse, men denna böjelse måste förblifva hemlig, ty baron Gustaf stod icke i gunst vid hofvet och min far skulle icke ha samtyckt att bortgifta mig till Finland. Baron Magnus däremot gynnades på allt sätt af både hofvet och min far; dagligen blef hans hyllning enträgnare, och dagligen måste jag befara ett anbud från hans sida.

Digitized by Google

— Mormor skulle ha gifvit honom en stor korg!

— Intresserar det dig? En afton — jag minns det som i går, det var i Februari år 88, karnevalstiden — på Haga var spektakel och därefter maskrad. Baron Magnus förföljde mig hela kvällen; jag undvek honom. Bland maskerna var äfven en trollpacka; hon spådde åt alla i hand, man rodnade och man häpnade öfver hennes spådomar, men ingen kände henne. — Det är mamsell Arfvidsson, sade några. — Det är en veritabel lappska, sade andra. — *Diable!* hviskade baron Essen i mitt grannskap, hon har spått kungen i hand, och han har icke skrattat. — Nå, fröken Reutercrona, sade trollpackan med väl härmad finsk brytning till mig, räck hit er hand, den måste vara intressant! — *Eh bien, ma petite fière,* utropade baron Magnus, låt oss af ödets mun höra hvem som ändtligen kan beveka detta marmorhjärta! — Med hemlig motvilja framräckte jag min hand, häxan betraktade den noga och ...

— Och hvad, mormor? Och hvad?

— ... och utbrast: Hvad ni ser skall bringa er ofärd; hvad ni icke ser skall bringa er lycka!

— Å, det var besynnerligt. Hvad menade hon med det?

— Förvirrad drog jag min hand tillbaka och hörde stallmästarn baron Munck säga till baron Magnus: *Mon cher baron,* det återstår er inte mera något hopp, ty ni är på min ära icke osynlig! I detsamma lutade sig häxan fram och hviskade i mitt öra: Fröken Reutercrona, någon väntar er i korridoren. Säg att ni har migrän och vill resa till staden! — Jag såg mig om, och hon försvann i trängseln.

— Nå och sen, mormor? Jag är grufligt nyfiken.

— Med någon möda lyckades jag undkomma baron Magnus. I korridoren fann jag en man i domino. —

Digitized by Google

Ack så lyckligt, att jag träffade er, Ebba! hviskade han. — Det var baron Gustafs röst. — Mitt lifs lycka eller olycka beror af er. Man talar om krig, och i morgon bittida måste jag resa till mitt regemente i Finland. Min bror Magnus skall begagna min frånvaro för att tillegna sig er hand. Kungen och er far gynna honom, det är en intrig å bane mot oss. O min Gud, i morgon eller kanske i afton redan skall man, utan att fråga er därom, i hela hofvets närvaro eklatera er förlofning med baron Magnus. Och jag — jag skall icke kunna skjuta min förhatliga rival en kula genom hjärtat, emedan han är min bror!

— Stackars baron Gustaf!

— Men — sade han och tryckte häftigt min hand — det ges ett medel att rädda vår lycka. Älskar ni mig, Ebba? Säg engång ännu att ni älskar mig! — I lif och död! svarade jag. — Nåväl, fortfor han, då följer ni mig genast; min vagn väntar vid trädgårdsporten, vi fara till staden, där väntar oss en präst, min regementspastor från Finland, han viger oss samman ännu denna natt, och sedan, min Ebba, sedan reser jag lugn, ty kyrkans band skall man ej kunna slita, och i vår vill jag återvända för att utverka förlåtelse af er far!

— Jag darrar att höra hur det gick.

— Ja, Lotten du, jag darrade något mera, jag, det kan du tro, men ingen tid var till besinning. Jag följde baron Gustaf och for i kostym och mask till staden, där vi en timme därefter voro vigda som man och hustru utan alla formaliteter och bröllopsgäster.

— Och mormor vigdes i maskradkostym?

— Ack jag däraktiga, ja, jag vigdes i kostymen af en fransysk herdinna. Så lättsinnig var jag, mitt barn, lättsinnig som hela det hof, i hvilket jag lefde, och nu

Digitized by Google

är det mitt straff att nödgas omtala allt detta för min dotterdotter. Ofta, ofta sade jag sedan till mig själf: stackars lättsinniga Ebba, huru kunde du vänta någon sällhet af ett äktenskap, till hvilket du for direkte från spektaklet och maskraden och där din bruddräkt mera skulle ha anstått en Pompadour, än en sedesam svensk flicka!

— Och ingen alls var bjuden till bröllopet?

— Hvem skulle det varit? Två vittnen voro närvarande, baron Gustafs ordonnans, gamle korpralen Stolt, och en ung flicka af min ålder, min kammarjungfru, Lisette Hallström, hvars tystlåtenhet tillsvidare blef köpt.

— Nå och sedan, mormor?

— Sedan... reste baron Gustaf bittida andra morgonen till Finland, och sedan... såg jag honom aldrig mer.

— Mormor såg baron Gustaf aldrig mer?

— Nej, Lotten du! Han reste i Februari 88 till Finland; om våren bröt kriget ut, han kunde ej lämna sitt regemente, han intrasslades i den olyckliga komplotten vid Anjala och... Men detta minne är smärtsamt, jag vill hellre tala om mig själf. Knappt var din morfar rest, mitt barn, innan baron Magnus blef enträgnare än någonsin. Till all lycka hade kungen viktigare saker att tänka på, än mitt giftermål, och den redan uppgjorda planen att eklatera min förlofning i hela hofvets närvaro blef ej af. I stället friade baron Magnus formligen och fick på samma gång min fars ja och mitt nej. Alla böner och föreställningar slösades fåfängt på mig. Då svor mig baron Magnus hat och hämnd, och denna ed är den enda han troget hållit.

— Mormor skulle ha sagt att mormor var gift.

— Baron Gustaf hade velat att denna bekännelse blott skulle göras i yttersta nöd, när intet annat kunde

Digitized by Google

rädda vår lycka. Nåväl, mitt barn, denna stund kom verkligen, jag ryser ännu när jag tänker därpå. Månader hade förgått, våren kom, sommaren kom. Kungen var borta i kriget, men drottningen och hofvet vistades mest ute på Drottningholm. En dag i slutet af Juli var hela hofvet, kostymeradt som landtfolk, ute för att bärga hö. Det var ganska varmt, en plötslig vanmakt öfverföll mig, räfsan sjönk ur min hand, och jag dignade ned på höet. Man samlades kring mig, man ropade efter läkare. Baron Magnus stod vid min sida, han betraktade mig länge uppmärksamt. — Å, sade han halfhögt och försmädligt, *il n'y a pas de danger, point de tout,* skicka bara efter en — *accoucheuse!*

— Hvilken nedrighet!

— Jag hörde i min vanmakt alltför väl dessa ord, som kommo själfva det vid så mycket vana hofvet att rodna. Jag hörde äfven grefve Lantingshusen häftigt uppbragt yttra: Min baron, man förolämpar icke ostraffadt ett fruntimmer, som har den äran att stå under hennes majestät drottningens beskydd. Ni måste genast inför dessa herrar och damer förklara edra ord för en nedrig smädelse, eller, vid Gud, jag skjuter er en kula för pannan.

— Bra, bra, hederlige Lantingshusen!

— Jag står till er tjenst när ni behagar, svarade baron Magnus kallt. Men — tillade han, vänd till fru Schröderheim, som just kom till stället — ni, madame, blir säkert min sekundant. Grefven här har tagit humör öfver den simplaste sak i världen, en liten kärleksaffär. Så säg honom då att han har orätt.

— Stackars mormor, att nödgas höra detta!

— Fru Schröderheim var ej elak, hon tyckte det var synd om mig och ville föra mig ur den förhatliga

Digitized by Google

kretsen. Men i detsamma uppslog jag ögonen, jag såg alla dessa människors lättfärdiga skämt med min heder, och min stolthet gaf mig för ett ögonblick kraft. Jag uppreste mig med blossande kinder och sade: Baron Drakenhjelm, ni är en usel smädare! Er låga hämnd har förfelat sitt mål: jag är eder brors, baron Gustaf Drakenhjelms lagliga maka! — Hans maka! upprepade alla med förvåning. — Min brors maka! upprepade äfven baron Magnus med ett hånfullt leende. Utan tvifvel ett litet skämt för att kläda Amor i prästkrage! — Jag hörde icke mer; den styrka jag återfått för ett ögonblick hade snart öfvergifvit mig. Jag föll i en dödlig vanmakt.

— Att lida så grymt och så oskyldigt!

— När jag återkom till sans, befann jag mig hemma i mina rum. Grefvinnan Tersmeden stod vid min bädd, hon räckte mig ett bref — det var från baron Gustaf. Han beskref däri med de ömmaste uttryck huru kriget hindrade honom att flyga till mig tillbaka, men huru han skriftligen anhållit om min fars bifall till vår förening. Kom — så slutade han — kom, om du kan, till vår vackra egendom Rautakylä vid Näsijärvis strand. Där hoppas jag kunna stjäla undan kriget en dag för vår lycka. — Ack, jag antog så gärna hans bjudning till Finland; vid hofvet kunde jag ej längre stanna, och min far hade i blind vrede förskjutit mig. Jag reste öfver till detta af kriget hemsökta Finland, jag fann en fristad på det sköna Rautakylä, men förgäfves väntade jag där min make. Kriget och Anjalaförbundets intriger lämnade honom ingen tid öfrig för kärleken. Och under denna dagliga väntan och ängslan, min Lotten, föddes i slutet af November din mor.

— Men hvad blef då af min morfar? Alltid kallar mormor honom baron Gustaf!

Digitized by Google

— Lotten du, jag kallar honom så, emedan vi blott några timmar voro förtrogna som makar. Hans öde — ack, däröfver har jag hittills med afsikt lämnat dig i okunnighet. Länge sväfvade jag själf däröfver i den grymmaste ovisshet, men slutligen kunde den förfärliga sanningen icke längre döljas. Han hade blifvit anklagad och arresterad som en af hufvudmännen i sammansvärjningen och slutligen — fatta mod, mitt barn, och hör med ståndaktighet din morfars öde — slutligen föll hans hufvud på stupstocken.

— Å, det är grymt! Hvad du lidit, mormor!

— Ja, det var grymt. Men Gustaf III var icke grym, han förlät mycket. Rikets bestånd fordrade ett offer, och om Anjalaförbundet var en förvillelse, så delades denna af mången annan, som trodde sig ärligt tjena sitt fädernesland. Du ser, jag har burit bördan af detta minne i femtio år och lefver ännu. Din morfar, Lotten, föll icke som en brottsling i vanlig mening. Hans brott var en politisk illusion. Men icke alla hade baron Gustafs mod och öppenhet. De flesta öfriga, som tänkte lika med honom, rymde från landet eller höllo sig försiktigt i skuggan och gingo fria; andra befläckade sig med det skändliga lönnmord, som mer än tre år därefter slöt Gustaf III:s dagar. Ofta sade jag sedan till mig själf: min make föll för bödelns hand, men hade han lefvat, så skulle han måhända ha besparat adeln en så skymflig fläck på dess ära, som ett konungamord.

— Och hur gick det sedan med mormor själf?

— Jag bodde några år på Rautakylä, ensam och obemärkt som en sörjande änka. Då inträffade konungens död om våren 92. Baron Magnus, som genom sitt slöseri hopat ofantliga skulder, dem konungen flera gånger betalat, såg sig nu plötsligen utan räddning ruinerad och

Digitized by Google

kastade sina giriga blickar på det rika Rautakylä. Konungens mildhet hade låtit högförrädarens änka sitta i orubbadt bo, men svågern hyste andra planer. En dag blef jag instämd till Åbo hofrätt, för att lagligen bestyrka mitt äktenskap med baron Gustaf Drakenhjelm, emedan hans bror, baron Magnus, gjorde anspråk på hans efterlämnade egendom, under förklaring att mitt giftermål endast vore en dikt, uppfunnen för att beslöja en vanhedrande förbindelse. Jag förskräcktes, ty bevisen för vårt äktenskap funnos icke i min hand. Den gamle regementspastorn, som vigt oss tillsamman, hade dött i fältsjukan; korpralen Stolt, det ena vittnet, hade stupat vid Valkeala; min man själf hade icke efterlämnat någon laglig vigselattest. Blott ett hopp återstod. Det andra vittnet, flickan Lisette Hallström, lefde ännu i Stockholm, och jag reste utan dröjsmål dit.

Här tystnade plötsligt den gamla frun. Både hon och Lotten hörde helt nära släden ett läte, ej olikt ett gråtande barns.

— Hvad var det? frågade Lotten och tittade ut i mörkret.

— Det var bara en hund som tjöt, svarade Thomas lugnt.

Den gamla återtog nu berättelsens tråd.

— De få år, som förflutit sedan jag lämnat Stockholm, hade där förändrat allt. Drottning Sofia Magdalena lefde som änka på Ulriksdal; förskingradt var hela Gustaf III:s lysande hof; hertig Carl och hans frimurare voro de rådande. Baron Magnus stod ej mera i gunst, han hade för skuld rymt öfver till Finland, och blott hans förhoppningar om arfvet efter brodern höllo ännu hans kreditorer tillbaka. Min far var död — död utan att ha gifvit mig sin välsignelse och utan att ha hunnit

Digitized by Google

ändra det testamente, som gjorde en Reutercrona af yngre gren, en min kusin, till arftagare af hela hans egendom. Och flickan som jag sökte, Lisette Hallström, på hvars edeliga intyg om giftermålet mitt ve och väl nu berodde, hon var sin kos, försvunnen utan spår, troligen på föranstaltande af baron Magnus. Förgäfves efterlystes hon i alla tidningar med löfte om hederlig belöning, därest hon inställde sig; ett halft år förflöt under fåfänga efterspaningar. Min sak gafs förlorad, mina forna vänner begynte tvifla på verkligheten af mitt giftermål, tvetydigt medlidande var det enda jag läste i deras uppsyn. Full af harm och förtviflan återvände jag till Finland, jag nalkades mitt ensliga vackra Rautakylä, där jag i en trogen ammas vård kvarlämnat min fyraåriga Gustava; ack, jag skulle återse henne, och jag var lycklig! ... Främmande människor mötte mig vid grinden till den långa allén. — Baron tar inte emot några främmande, ropade man till mig, när jag ville stiga ur vagnen. — Hvilken baron? frågade jag med bestörtning. — Å, naturligtvis baron Drakenhjelm, som för två månader flyttade hit. — Mitt hjärta klappade. Hälsa baron, sade jag, att hans svägerska, friherrinnan Drakenhjelm, önskar träffa honom. — Man gick, man kom tillbaka och svarade: Baron har inte den äran att känna någon friherrinna Drakenhjelm. Salig öfversten, hans bror, var aldrig gift.

— Hvilken låghet!

— Ja du, Lotten, och detta svar skickade han med hånleende betjenter. Jag befallde vagnen att vända. Men i detta ögonblick mindes jag mitt barn. Människor — sade jag med bruten röst till de kringstående, hos hvilka jag såg tårar i några ögon — människor, hvad hafven I gjort af min lilla flicka? — Jaså ni menar den

Digitized by Google

lilla ungen Gustava, svarade betjenten. Hon gick härifrån en morgon med sin amma, och ingen vet hvart. — Emellertid hade vagnen kört genom allén tillbaka. Icke långt från vägen var ett torp; en känd och kär röst från dess lilla grind väckte mig ur min dvala. Det var där min lilla flicka, bortdrifven af sin grymme farbror, hade funnit en fristad, och här fann äfven jag i armodets koja en gästvänskap, som jag aldrig trott mig behöfva.

— Och sedan ha mormor och mamma i många år bott hos min farfar, pastor Ringius. Så mycket har jag hört, och mormor har aldrig lagt bort morfars namn, men folket har kallat mormor fru Hjelm. De trodde då alla att giftermålet var en dikt?

— Ack ja, tyvärr. Här i det enkla Finland har man ej kunnat göra sig begrepp om ett så lättsinnigt giftermål som mitt — i maskradkostym! Om du visste hvad denna tanke plågat mig! Blott din hederlige farfar Ringius och hans son, din lika förträfflige far, kyrkoherden, ha trott den olyckliga änkans ord, och när gamle Ringius vigde sin son med din saliga mor, sade han: Inför Gud och denna kristliga församling frågar jag dig, Gustava Drakenhjelm och så vidare. Det gjorde mitt hjärta godt. Men — och här afbröt åter den gamla frun tvärt, i det hon kände släden ila framåt med hastig fart och åter hörde det ohyggliga lätet närmare än förr — se åt, Lotten, hvad som är på färde! Skenar hästen?

Lotten såg ut, och det klack i hennes flickhjärta, ty hästen, nyss så utmattad, skenade verkligen af i vildt galopp öfver snöfältet. Här och där på båda sidor om släden syntes mörka gestalter likt stora hundar ströfva omkring, under det att de uppgåfvo dessa vidriga läten, som redan förut skrämt de båda fruntimren.

Digitized by Google

— Thomas! — ropade flickan, ur stånd att längre dölja sin ängslan — hvarför skenar hästen, och hvad är det som springer kring oss på isen?

— Hundar, svarade Thomas åter lakoniskt.

— Nej, nej, det är icke hundar, här i ödemarken och midt i mörka kvällen. Säg, Thomas, är det... hon vågade ej utsäga resten.

— Hvad vet jag? svarade drängen lika enstafvigt.

— Hjälp, gode Gud, det är... vargar!

Thomas svarade intet. Han endast styrde hästens lopp åt den sidan där landet var närmast och där man på afstånd såg ett litet ljussken glimma. Och under tiden lät han ett långt rep slingra i tusen bukter efter släden på snön.

Digitized by Google

2. Gamla baron.

Så ondt det gör oss, måste vi nu för en stund lämna våra resande vänner på den ödsliga isen af Näsijärvi och söka en tillflykt, också vi, undan natten och ovädret. Vi förflytta oss därför till en af dessa gamla herregårdar, hvilka man ännu stundom anträffar i Egentliga Finland, Tavastland och Satakunta — halfmurknade minnen af en aristokrati som utspelt sin roll. Få, högst få af dessa åldriga herresäten tillhöra numera de gamla släkterna, af det naturliga skäl att dessa släkter för det mesta dött ut. De forna feodalgodsen ha för det mesta öfvergått antingen till ofrälse eller till en adel af vida yngre datum, i verkligheten skild från de öfriga stånden blott genom tillägget af ett *von* eller ett *af*, och som, i medvetande af sin fattigdom på anor och historisk glans, berömligen söker utmärka sig åtminstone som gode landtbrukare. Medan således godsägarne villigt foga sig efter en tid, hvars mest utmärkande drag är att med bildningens tillhjälp låta stånden försmälta i hvarandra, behålla godsen i Finland sin gamla frälsenatur, sina allodialfriheter, och äga således ett ekonomiskt företräde, ännu långt efter det att deras aristokratiska glans förbleknat.

Digitized by Google

Måhända är det till en del just därför som deras nuvarande innehafvare slagit sig med sådan förkärlek på ekonomin, under det att de visa den största liknöjdhet för de få historiska lämningar, dem tidens tand ännu förskonat. Medan de forna stolta karaktersbyggnaderna murkna, förfalla eller lämna plats för små och landtliga nutidsboningar, resa sig däremot, i gamla rucklens ställe, ståtliga ladugårdar af sten, väldiga magasiner och andra byggnader af praktisk användbarhet. I detta är intet ondt; det ligger i tidens lynne. Men när gamla minnesvårdar af en förgången tid, när familjegrafvar, kapeller, kyrkor, träd och annat mer, vid hvilket traditionen fäster sig med en pietet den man borde vörda, när sådana lämningar vanvårdas, sköflas eller rent af med afsikt förstöras, då måste man djupt beklaga *den* ekonomi, som icke har öga för något ädlare än dagens vinning, som »nedsväljt hjärtat i magen» och, glömsk af sin skuld till det förgångna, befläckar sig med helgerån på fordom dyrbara minnen.

Den herregård, till hvilken vi nu föra våra läsare, var emellertid en af de få, där ännu en del af byggnadernas och släktens aristokrati blifvit bevarad jämte markens. Rautakylä hade i mer än hundrafemtio år tillhört Drakenhjelmska familjen. Beröfvad alla sina besittningar i Sverige genom Carl XI:s reduktion, hade en ryttmästare Drakenhjelm för de ännu tämligen betydliga lämningarna af sin förmögenhet inköpt gården på 1680-talet, och släkten hade under Adolf Fredrik blifvit baroniserad. Nuvarande ägarens far, den förste baronen af detta namn, en praktälskande herre, hade ansenligt utvidgat och förskönat Rautakylä. Sedan hans tid hade mycket förfallit, men kvar stod ännu det stolta, nog dystra stenpalatset med sitt brutna tegeltak,

Digitized by Google

sin ofantligt höga vind med de små fönstren och de ensliga vindskamrarna, medan den enda och egentliga våningen därunder utbredde en lång rad af djupa och mörka rum med höga fönster, men små rutor. Och kvar stod ännu på gårdssidan den oansenliga raden af uthusen och underhafvandernes boningar, enkom så låga, för att genom jämförelsen öka hufvudbyggnadens höjd. I nyaste tid hade där tillkommit ett stort bränneri.

Framför fasaden af hufvudbyggnaden utbredde sig på motsatta sidan en stor och förvildad trädgård, hvars åldriga lindar och lönnar utan skydd förfröso, medan drifvorna tjenstfärdigt bredde glömskans mantel öfver de fordom i engelsk smak anlagda häckarna och blomstersängarna.

Detta stora hus synes vara ganska tomt på invånare, ty blott från ett fönster åt trädgårdssidan ser man ett matt ljussken lysa. Man stannar en stund i ovisshet om det ens är ljus, om det icke tilläfventyrs är månens sken på fönsterrutan, så matt och blekt är detta skimmer. Stundom ser man det alldeles förmörkas, likasom rörde sig en varelse mellan skenet och fönstret. Men det slocknar icke, det lefver åter opp, oroligt flämtande, än svagare, än starkare, likt ett ondt samvete.

Törhända är anblicken gladare från gårdssidan? Riktigt, där ser man i ett af hörnrummen en stor brasa lysa och flera gestalter grupperade däromkring. Det är påtagligen köket, och gestalterna äro troligen tjenstefolket. De sticka kanhända som bäst, med vanlig finsk aptit, sin sked i grötfatet.

Klockan är mellan sex och sju på aftonen. I ett af de innersta rummen, just detsamma därifrån skenet

Digitized by Google

lyser och som är beläget i den från köket mest aflägsna flygeln, ser man en ganska gammal man. Hans hjässa är nästan kal, de få hårstråna hvita och stripiga, ögonen matta, glanslösa och gråa, dragen för öfrigt vissnade och gula samt utan detta vördnadsvärda behag, som utgör den sista aftonglansen af ett lif genomkämpadt med ära. Han är klädd i hvit nattmössa, icke alldeles ren, en urblekt fotsida nattrock af sammet, här och där med ett illa lappadt hål, samt nedkippade förslitna tofflor. Bredvid honom står en uppbäddad säng, nedplattad af någon som nyss legat på täcket, och en hög stoppad gungstol med svart skinnbeklädnad. En liten byrå af valnöt, en kommod, en förgylld bordstudsare, en likaledes förgylld väggspegel, ett par skinnklädda stolar och ett fordom dyrbart skrifbord, äfven af valnöt med rika sniderier och inläggningar, utgöra de öfriga möblerna i detta rum, hvars anblick visar en sällsam förening af prakt och förfall. Lägg härtill ett par fransyska kopparstick på väggarna med frivola scener från Olympen samt på golfvet trasorna af en matta, som ännu visar spår af utsökta broderier, och taflan är fullständig.

Den gamle mannen står framför spegeln och belyser med det af en skärm till hälften skymda ljuset sitt tärda och förfallna ansikte. Han skakar sorgligt på hufvudet och mumlar sakta för sig själf:

— Nej, jag ser ingenting, och ingenting har jag kvar, *rien du tout!*

Därpå, likasom för att förströ sig med en gammal vana, framtager han en hvit (det vill säga fordom hvit) spetshalsduk och knyter den med omsorg om sin hals. När schlafrocken därvid slås upp, ser man en lång broderad, försliten väst, lappade knäbyxor och

Digitized by Google

under dem silkesstrumpor. Det är ruinen af en hofman från Gustaf III:s dagar. Men hvarför då denna brist på renlighet och elegans, hvilka dock vanligen följa en verklig hofman intill grafven? Ack, det märker man snart på de matta ögonen och den famlande handen. Den gamle ser nästan ingenting mer, eller ser han blott konturerna af föremålen, men icke färgerna. Säkert tror han både sig och sin omgifning vara propra som förr.

Han tyckes vänta någon, därför klär han sig. Men denne någon kommer icke. Otåligt går han fram och åter öfver golfvet. Slutligen sätter han sig vid skrifbordet. Där ligga två böcker uppslagna; den ena är Voltaires Henriad, den andra är — bibeln. Han ser icke mera läsa; således har han någon som brukar läsa högt ur endera af dessa böcker.

Men det är icke böckerna han söker nu. Han öppnar en låda och framtar därur en strut med hallonkarameller. Han suger på dem med begärlighet. Snart äro de få karamellerna slut, och det gör honom misslynt.

Kammaren har tvenne dörrar, den ena ledande utåt stora salen mot trädgårdssidan, den andra till en kammare mot gårdssidan. Den mot salen är reglad inifrån kammaren och har säkert länge varit det, ty den gamle ämnar sig ut den vägen, men regeln är ohörsam. Ändtligen ger den vika, den gamle med ljuset i handen går ut i salen och tyckes söka något. Hemskt faller ljusskenet på de åldriga, ännu praktfulla, men ytterst dammiga möblerna och på sex eller sju stora porträtter, som hänga i förgyllda ramar på väggarna. Den gamle sveper schlafrocken bättre omkring sig, ty salen är oeldad och ganska kall, samt går till ett slags skåp eller skänk, som står i ena hörnet. Därifrån utsöker han åt

Digitized by Google

sig en burk och en tesked samt beger sig åter, synbart nöjdare, tillbaka till sin kammare.

Därvid förgäter han att åter regla dörren. Hans uppmärksamhet är uteslutande fästad på burken. Han öppnar den likasom i smyg, han nedsticker skeden däri och slukar med triumferande min innehållet. Burken är fylld med hallonsylt.

Digitized by Google

3. Hushållerskan.

Gamla baron Magnus Drakenhjelm — läsaren har troligen igenkänt honom — var ännu sysselsatt med sin angenäma undersökning af burkens innehåll, då steg hördes i den närgränsande kammaren närma sig till hans. Genast ställde han med synbar brådska burken under bordet, lade skeden i lådan, aftorkade sin mun med en sliten sidennäsduk och kastade sig på sängen för att invänta den kommande, som ej heller dröjde att infinna sig.

Dörren öppnades, och in trädde en liten knotig och kantig kvinnogestalt, klädd i hvit mössa med breda garneringar, som hängde långt ned öfver pannan, tröja af svart kamlott med långt lif och skörten samt kjol af samma nattliga färg. De magra händerna glänste af massiva guldringar, de små grå ögonen sköto blickar så hvassa som sylar, och hade icke det under garneringen framskymtande glesa håret burit vittne om sjuttio vintrars snö, skulle man, att döma af lifligheten i alla hennes rörelser, ha tagit denna kvinna för knappt femtio år. Hennes ansikte bar ännu spår af förgången skönhet, men af det rena och ädelt intagande slaget hade den icke varit, så mycket kunde man se. Vissa

Digitized by Google

rynkor öfver näsan, ett spotskt drag i den tunna öfverläppen gåfvo, jämte de skarpa ögonen, hela ansiktet ett uttryck af elakhet, hersklystnad och egennytta, på samma gång som de läto ana mycken beslutsamhet och energi, oaktadt åren.

Denna kvinna, hvars hela hållning mera anstod en herskarinna än en tjenarinna i huset, trädde nu fram till sängen, där baron Magnus låg, och yttrade med skarpt betonad svensk accent, i det hon räckte honom en spilkum hafversoppa:

— Se så, den här skall baron äta nu, det bestås ingenting annat till kvälln, och bäst är det också att inte föräta sig, när man är sjuk.

— Men, kära Lisette — genmälde baronen med en ton af undergifvenhet, antagen under många års vana att foga sig efter den stränga husrådinnan — skulle du inte bestå mig litet lax med äggröra eller helst ett glas mjölk med skorpa?

— Lax? Hvar menar baron jag skall ta den ifrån? Sill kunde jag väl ha, men ägg står då inte till. Menar baron att hönsen värpa den här årstiden? Nej vars, inte får man så allt hvad man vill. Se så, krusa nu inte för soppan, baron vet ju att den måste gå med.

Baron Magnus smuttade nu litet ur spilkumen, men gaf den strax tillbaka sägande:

— Du har inte lagt något sött i den, Lisette lilla!

— Inte sött? Jo det skall man se, jag skulle bestå sött i hafversoppan! Liksom den inte skulle duga utan! Socker växer inte nu för tiden på träden. Var jag inte i förra veckan svag nog att låta Mårten köpa åt baron hallonkarameller i staden? Jag tänker baron borde ha sött nog i dem för hela året.

Digitized by Google

— Att du kan säga så, Lisette! En så liten strut! Den är redan slut, Lisette lilla!

— Hvad? Är den slut? Nå Gud sig förbarme, en sådan snålvarg! På mindre än fyra dagar har han ätit upp för femti kopek hallonkarameller! Och jag skulle ännu därtill bestå russin och socker i hafversoppan!

Med dessa ord gick den ampra hushållerskan fram till bordet, för att öfvertyga sig om sanningen af baronens uppgift. Men olyckan ville att jämte den toma struten äfven ett hallon befanns ligga på bordet, ditfallet under den brådska, hvarmed baronen hade smort kråset med burkens innehåll. Nu bröt stormen lös.

— Hvad är det här? Ett hallon? Hvarifrån har baron fått hallon? Nå du min skapare, han må väl aldrig ha understått sig att stjäla min hallonsylt, den gamla sockertratten! Säg på stund, hvar har baron fått det här hallonet?

Och den gamla kvinnan ställde sig med armarna i sidan framför baronen, genomborrande honom med sina hvassa ögon.

— Nå, fortfor hon, kanske baron vill inbilla mig att det är tranbär, det här?

Baronen gjorde hvad han i så brydsamma fall mången gång praktiserat med framgång förut. Han vände sig mot väggen och låtsade sofva, i hopp att stormen af sig själf skulle lugna.

Men gamla Lisette var icke den som gick af för hackor.

— Låts han sofva, den gamla syltmånsen? fortfor hon, alltmera uppretad genom sin egen häftighet. — Så sof då, gärna för mig, om det också vore den eviga sömnen! Jag tänker han skall inte ha för vackra

Digitized by Google

drömmar, när salig öfversten bäddar hett åt honom i helvete...

Nu hade den ondsinta kvinnan påtagligen spänt strängen för högt. Gamla baron Magnus for upp med ett ansikte så blekt af vrede, att själfva det mångåriga vittnet till hans passioner och hans samvetskval med häpnad såg den verkan hennes ord framkallat.

— Människa! — utbrast baronen och ställde sig stel, rak och hotande framför henne — människa, om du engång till vågar yttra sådana ord, så skall jag, *diable m'emporte*, på stunden krossa din eländiga skalle. År efter år har jag uthärdat med din näsvishet, din snålhet och ditt öfvermod, men nu är jag trött. Jag vill inte hålla dig längre, du kan gå din väg... och låta mig dö i lugn.

Under det baronen talade, hade vredens energi i hela hans hållning snart åter lämnat rum för den vanliga slappheten hos en man som tvåtredjedelar af sin lefnad darrat för toffeln, och han hade uttalat de sista orden med en nästan bönfallande röst. Hushållerskan, ett ögonblick förbryllad, märkte strax sitt öfvertag och underlät ej att begagna det.

— Gå min väg? upprepade hon hvasst. Jaså, det är lönen för att jag släpat för baron i fyratioåtta år, skött baron som ett barn och pysslat om alla barons både kropps- och själskrämpor. Det är lönen för att jag för barons skull uppoffrat heder och samvete... märk: heder och samvete! För det skall nu jag och min stackars Sebastian köras på landsvägen!

— Din stackars Sebastian? Jag tänker att han på de femton år han redan varit inspektor på egendomen har samlat sig vackra fyrkar från brännvinspannorna. Och dessutom har jag ju testamenterat dig och... vår

Digitized by Google

son — baronen uttalade dessa ord med synbar motvilja — min hela förmögenhet. Är det då för mycket begärdt att få dö i lugn?

— Gud bevare mig från att vilja störa baron i sin kristliga beredelse! genmälde den listiga kvinnan inställsamt. — Men si så länge den där fru Hjelm och hennes dotterdotter ännu lefva, så är ingen säkerhet att inte onda tungor kunna intala baron att ändra testamentet, och så vore jag och Sebastian ändå på bara backen.

— Du har rätt, inföll baronen tankfull. De som *kanhända* ha rättmätiga anspråk på allt, de lefva ännu! Men nej, nej, du har ju hundra gånger sagt mig att det inte var någon ordentlig vigsel, att prästen bara var en förklädd dragon!

— Ja det är nu tvärsäkert, i den punkten kan baron vara lugn. Men baron är gammal och sjuklig, man vet inte hvad präster eller andra kunna intala baron, och därför tänker jag, som jag ofta har sagt, att baron bäst skulle freda sitt samvete och trygga sina verkliga anhöriga genom att låta viga oss tillsamman i morgon dag.

— Viga oss! En Drakenhjelm med sin piga! Nej, Lisette, om den saken vet du min tanke förut.

Vid ordet »piga» upprördes ånyo den gamla kvinnans galla.

— Piga! upprepade hon. Nå, lika godt, om en baron Drakenhjelm varit nog litet friherrlig att först uppoffra en ärbar kvinnas heder och samvete och sedan anförtro henne sådana hemligheter, som kunde sätta hans lif, ära och gods på spel, då må han ej heller anse sig för god att taga en sådan piga till hustru. Jag, som i fyratioåtta år varit för baron så

Digitized by Google

godt som en maka, jag må säga mer än en maka — ty hvem skulle vårdat baron så som jag gjort? — jag öknämnes nu för piga, när jag, inte för min egen, utan för min sons skull, begär en makas namn och rättigheter!

Och den listiga kvinnan begynte gråta.

Men både tårar och argumenter måtte för baronen hvarken ha varit synnerligen nya eller anslående, ty han hade satt sig i gungstolen och syntes mera böjd att taga sig en blund, än att lyssna till några giftermålsförslager. Hushållerskan fann därför nödigt att anslå en annan sträng, hvilken hon väl visste vara mera egnad att röra en af baronens svaga sidor.

— Hå hå, suckade hon, otack är världens lön; hvarför skulle jag vänta mig en bättre lott? Jag kan väl gå och tigga jag, och min Sebastian med, men att den gamla Drakenhjelmska släkten skall dö ut med baron, att Rautakylä skall komma i främmande händer och att alla barons förfäder, som hänga på väggen i stora salen, sedan säljas på auktion och kastas som annat vrakgods i skräpvrårna, ser baron, det går en trogen vän af huset till sinnes...

— Ja, Lisette... ja, det är bedröfligt att tänka, svarade baron tankfull och suckade, äfven han.

— Och ser baron, därför så vore det ju en fröjd för baron och alla hans förfäder, där de ligga i sin graf, om Drakenhjelmska släkten ånyo skulle uppblomstra i en kraftig och tapper afföda, sådan som vår Sebastian...

— Din Sebastian! Vet hut, kvinna, och kom nu inte åter fram med dina dumma projekter! Jag skulle låta Drakenhjelmska namnet gå i arf till en

Digitized by Google

vanbörding, en bondlymmel, en ohyfsad tölp! Förr må det dö!

— Gärna för mig! sade i detsamma en grof, skorrande röst från den halföppnade dörren, och in trädde en person, hvars steg de talande icke hört, emedan han gick i mjuka pjexstöflar.

Digitized by Google

4. Inspektoren.

Anblicken af den man, som nu steg in i rummet, bildade en besynnerlig kontrast till den gamle baronens i trasor fallande hofkostym och hushållerskans smaklösa grannlåt. Det var en man i sin ålders kraft, bredaxlad och muskelstark, föga öfver fyrtio år. Förgäfves skulle man i det breda och platta ansiktet ha sökt ett af dessa aristokratiska drag, hvilka åren endast skarpare markerat hos den gamle baronen. Naturen syntes ha roat sig att i detta så att säga groft tillyxade anlete inprägla ett enda uttryck, men ett uttryck som dock gaf det ett afskräckande intresse: uttrycket af en jättes obändiga kraft. Mannen var klädd i en tjock grå vadmalsjacka, sådan som förmögnare bönder bruka i hvardagslag, samt underkläder af samma färg och ämne, förlorande sig i ett par upp till knäet gående svarta isterbesmorda stöflar. I handen höll han en grytmössa (patalakki) af svart skinn med bräm af siberiska lammskinn, hvilken han vårdslöst kastade på baronens säng, medan han själf utan omständigheter trädde midt i kammaren och stannade framför gungstolen.

— Gärna för mig! upprepade han med en trotsig blick på den gamle baronen, som af hans inträde syntes

Digitized by Google

oangenämt öfverraskad. — Det där krimskramset med anor och präktiga namn kan baron så gärna ta med sig i grafven, inte skall jag sörja för det. Jag håller mig till det reela jag, ser baron, och det kvittar mig lika om jag blir kallad vanbördig och bondlymmel af den som bäst borde veta huru jag blifvit det. Men jag kan väl gissa att det är fråga om vigseln nu igen, och ser baron, i den punkten tänker jag alldeles som mor — inte för det att jag vill heta Drakenhjelm och kallas baron, nej vasserra tri, den äran skulle jag sälja för ett fat gröt — men för det att Rautakylä är allodialsäteri och för det att jag inte kan äga det utan det där klingeliklanget i namnet.

Denna råa öppenhet af en man, som tycktes bättre känna sin ställning som arftagare än som tjenare, väckte synbarligen den lilla kvarlefva af självständighet, hvilken ännu fanns kvar i baronens förslappade själ.

— Så att du inte kan äga Rautakylä du, utan att bära mitt namn! Sörj inte för det, Hallström, du kan slippa både det ena och det andra.

Inspektoren betraktade den gamle med en till utseendet kall och hånande öfverlägsenhet, men en lindrig darrning i rösten lät ana, att någonting kokade och brusade i den trotsige mannens inre.

— Hvad skall nu meningen vara med det där igen? sade han. Baron börjar bli barn på nytt; det vore så godt att baron toge sytning och genast afträdde åt mig alltsammans, ty när människan blir så där lastgammal, så vet man inte på hvilka dårskaper man kan falla till slut!

— Usling, du spelar herre i förtid, men du är det inte ännu. Gå din väg!

— Alltför gärna, men först ursäktar baron om jag säger mitt ärende utan krus. Det är nu på det sättet,

Digitized by Google

ser baron, att jag ämnar mig i morgon bittida till prosten, och som baron inte är uppstigen då ännu, så lär baron inte neka mig att nu redan i kväll skrifva till prosten en liten biljett.

— Hvad är det om?

— Å hvad skulle det annat vara, än att baron begär ut lysning för sig och min mor till nästa söndag, ty ser baron — och inspektoren lutade sig härvid med hånande förtrolighet till den gamles öra — jag vill det jag, ser baron! Det måste bli slut på det här gyckelspelet. Baron kan dö endera dagen knall och fall, och så äro vi andra från saken. Det bär sig inte det, ser baron! Nå, är jag förstådd?

Baron Magnus Drakenhjelm blef nu ganska blek och begynte darra. Vredens flyktiga energi hade hos honom lämnat rum för en mäktigare känsla — fruktan!

— Du är en otacksam människa, Hallström, sade baronen med låg röst. — Jag har ju testamenterat alltsammans åt er, och kan du icke behålla Rautakylä, så kan du sälja det och köpa dig ett annat gods.

— Se så, det där vet jag allt förut, och baron vet också att jag inte ämnar låta drifva bort mig från Rautakylä. Hvartill tjenar det då att krångla? Vill baron begära lysning, eller vill baron inte?

— Kära Hallström, jag vill besinna mig...

— Baron har haft fyrtiåtta år att besinna den saken, jag tycker det kan ha varit tillräckligt. I afton skall det ske, har jag sagt, för hvem kan svära på att baron lefver mera i morgon bittida?

— Men Lisette, så säg då åt Sebastian...

Hushållerskan, som satt sig vid bordet och låtsade läsa, förblef vid denna uppmaning stum. Inspektoren sänkte nu sin röst till en sorts hviskning.

Digitized by Google

— Nå, blir det ja eller nej? Jag frågar för sista gången.

— Gif mig bläck och penna! suckade den gamle.

— Det var då engång förnuftigt taladt. Se så, låt oss nu vara vänner, eftersom malisen påstår att vi äro släkt. Här äro skrifdonen. Men inga krumbukter, det förbehåller jag mig. Vänta, jag skall diktera för baron: »Stående på grafvens brädd» . . .

— Besvära dig inte, jag behöfver ingen diktamen.

— Jag ber så mycket, det är intet besvär alls. »Stående på grafvens brädd» — är det färdigt? — »har jag besinnat mitt i många afseenden gudlösa lefverne» . . .

— Det är oförskämdt!

— Se så, förifra sig inte! . . . »gudlösa lefverne» — är det färdigt? — »och i synnerhet den oförrätt jag tillfogat min dygdiga och trogna hushållerska, mamsell Lisette Hallström, i det jag länge vägrat gifva henne och bägges vår son, min redlige inspektor Sebastian Hallström, det namn och de rättigheter dem, till följe af mitt handlingssätt, tillkomma. För att i någon mån godtgöra denna min orättvisa, har jag, lydande mitt samvetes röst, beslutat taga sagde Lisette Hallström till min lagliga äkta hustru, hvarför jag härmedelst utbeder mig lysning för oss båda till nästa söndag». — Är det färdigt?

Den som hade betraktat den gamle baronens drag under det han, dröjande och med synbar motvilja, nedskref dessa rader, skulle i dem ha funnit en sällsam blandning af förödmjukelse, fruktan, vrede och afsky. Stundom bortlade han pennan i afsikt att icke återtaga den, men en blick på den dikterande inspektoren förmådde honom att genast åter fortsätta det begynta. I denna stund hvilade öfver den gamle syndarens hufvud

Digitized by Google

en nemesis, som hade bort försona öfverstens och hans makas lidna oförrätt, om icke detta längesedan skett genom dem som på jorden försona och utplåna alla lidanden, genom tiden och grafven.

Och gamla baron skref biljetten till slut.

När detta var gjordt och brefvet förseglad, stoppade inspektoren med märkbar förnöjelse papperet i sin ficka, klappade den gamle på axeln och sade:

— Se så, låt oss nu vara vänner, pappa lilla, det var ändå det klokaste ni kunde göra, för tamme f-n jag annars svarat för hvad som kunnat hända. Men när jag rätt betänker saken, så kan det vara så godt att jag ännu i denna kväll far efter prästen. Baron — pappa ville jag säga — kunde annars lägga sig och dö innan de tre lysningarna gått för sig i laga ordning, och jag tänker att prosten i så fatta omständigheter icke skall ha någonting emot att viga er ännu i denna kväll. Farväl nu, pappa lilla, farväl, min *nådiga* fru mamma! Jag hoppas att hennes nåd friherrinnan på det angenämaste sätt trakterar sin fästman under min frånvaro.

Hånleende tog inspektoren sin lammskinnsmössa och aflägsnade sig. Hushållerskan, som plötsligen kommit på det briljantaste lynne, sökte med allehanda karesser och små omsorger lifva den gamle baronens dystra uppsyn, men förgäfves. Slapp, slö, till hälften tillintetgjord, satt han där i sin höga stol och tycktes vara fullkomligt likgiltig för allt omkring honom. När alla inställsamma bemödanden misslyckades, när icke ens ett rågadt tefat hallonsylt förmådde bringa baronen i ett gladare lynne, gick den blifvande friherrinnan till fönstret och betraktade, med tanken på sin tillkommande storhet, så mycket af Rautakyläs ägor som mörkret tillät henne urskilja. Därute rasade ännu öfver slätterna en fruktansvärd storm

Digitized by Google

med snöyra. Stundom hördes från den nära isen af Näsijärvi ohyggliga tjut af strömfvande vargar, och midt under stormen och oljuden hörde man stundom en svag klang af bjällror. Men hushållerskan hade intet sinne för naturens vilda och bistra skönhet. Rosenfärgade, flärdfulla, stolta tankar rörde sig i hennes själ, hon såg sig i inbillningen som själfrådig herskarinna öfver detta sköna gods, som hon så länge eftertraktat, och i besittning af denna friherrliga rang, som utgjort det ärelystna målet för hennes lefnad.

Digitized by Google

5. Nattfrämmande.

Men det är tid att vi återvända till våra stackars resande på den ödsliga isen af Näsijärvi. Nog länge ha de där farit vilse i nattens drifvor och ulfvars otrefliga sällskap. Skola de väl komma helbregda därifrån?

När gamla fru Hjelm och hennes dotterdotter icke längre kunde misstaga sig om betydelsen af de ohyggliga läten, som hördes från isen, och de spensliga gestalter, som här och där skymtade förbi släden, intogos de af en dödlig ängslan. De hade hört och läst så många berättelser om resande som i skog och på isar blifvit uppätna af vargar, att de ej annat kunde föreställa sig, än ett lika förfärligt öde. Men ju mera fasansfull deras belägenhet syntes dem, desto mera måna voro de att dölja sin ängslan för hvarandra. De sutto därför tysta, darrande, bidande; den gamla inkrupen i ett hörn af kursläden, men Lotten ständigt spejande ut genom gardinerna, väntande hvart ögonblick att se en flock af odjuren kasta sig öfver hästen, kusken och dem själfva.

Det undföll icke Lotten att Thomas nu körde i en helt annan direktion, i rät vinkel mot den förra. Hon anade att hans envishet ändtligen gifvit vika för en trängande nödvändighet, och hon hade så ofta förr sett

Digitized by Google

prof på hans flegmatiska mod, hans orubbliga trohet och hans kloka urskillning, att hon däraf hämtade ny förtröstan. Emellertid blef tystnaden odräglig för hennes språksamma lynne, och hon företog sig därför att inleda ett nytt samtalsämne med mormodern.

— Blir mormor ledsen om jag frågar något?

— Hvaröfver skulle jag bli ledsen?

— Jo, mormor, det är en sak som förundrat mig. Alltid förut när jag bedt mormor att få resa till Dahlens på Hammila, svarade mormor: Kära barn, inte ha vi råd att köra åtta mil fram och tillbaka på lustresor. Men nu i går sade mormor, utan att jag ens drog på den strängen: Se så, Lotten, laga dig färdig, du skall nu få din vilja fram, vi resa till Hammila, du och jag, i morgon.

— Undrar du på att jag följer med? Inte kunde du resa utan förkläde, i synnerhet om unga von Dahlen nu är hemma. Jag har märkt att han gör sig *aimable* för dig, Lotten.

— Hvad mormor säger! Visst äro vi vänner, kusin Richard och jag, men däri är inte något illa, efter vi varit bekanta allt ifrån min barndom. Mormor vet nog att jag egentligen vill träffa Sofi och Augusta von Dahlen, och dessutom är inte Richard hemma nu, han blef prästvigd till julen och har blifvit förordnad jag vet inte hvart. Men mormor svarar inte på min fråga hvaraf det kom sig att mormor just nu fick så stor lust att resa till Hammila, då jag förut på många år knappt fått mormor utom dörren.

— Ja, Lotten du, det är en annan sak. Nå, hvarför kan jag inte säga dig det, efter jag sagt så mycket annat? Det hände, ser du, att jag i söndags kom att tala med gamla klockaremor, som i sin ungdom tjenat hos major von Dahlen, och af henne fick jag veta en sak

Digitized by Google

som på det lifligaste upprörde mig. Det föll sig nämligen så, att vi talade om forna tider, och helt oförmodadt inföll klockaremor: Har nådig öfverstinnan aldrig sedan fått reda på sin vigselattest? — Min vigselattest? frågade jag förundrad. — Ja den måtte väl finnas, sade hon, efter jag engång hörde salig majoren säga: Hvar tusan d-r har Drakenhjelm gjort af med vigselattesten? Det är synd och skam att man skall drifva hans änka från Rautakylä; och likväl har Drakenhjelm själf visat mig attesten engång när vi hade några ungkarlsupptåg för oss och han, för att inte behöfva vara med, i tysthet hviskade åt mig att han var gift.

— Så besynnerligt! Men att den hederlige majoren icke vittnade detta till mormors fördel!

— Du må väl säga, Lotten! — Men, tillade klockaremor, majoren kunde inte svära på den saken, ty först och främst voro herrarne vid det tillfället något muntra, och sen så såg han attesten utan att läsa den och tog alltsamman för ett skämt. — Emellertid kan du förstå, Lotten, att denna underrättelse åter lifvade alla gamla minnen och länge vissnade förhoppningar i min själ. Jag greps af en oemotståndlig lust att resa till Hammila och af gamla majorskan utforska hvad hon möjligen vet om denna sällsamma attest, om hvars tillvaro jag härtills icke haft någon aning.

I detta ögonblick stannade släden ånyo och blef, efter några fruktlösa ryckningar af hästen i redet, kvarsittande. Lotten såg ut. Thomas stod till medjan i drifvan och matade åt hästen en kaka bröd. Men denna visade ingen hunger; han klippte med öronen, flåsade med näsborrarna och skälfde i alla lemmar. Snart upptäckte man orsaken. Tre eller fyra stora vargar visade

Digitized by Google

sig på tjugu stegs afstånd, försvunno stundom, men kommo strax åter tillbaka, närgångnare än förr.

Thomas försökte hvad han kunde. Han smällde med pisksnärten, han flintade eld, han hojtade högt. Förgäfves, vargarna ströko allt närmare. Redan öfverlade den trogne drängen om han icke borde lösa hästen ur redet och låta den rädda sig själf, medan han, Thomas, ville till det yttersta försvara släden med den lösryckta fimmerstången. Men snön var så ojämn och på sina ställen så djup, att hästen nödvändigt innan kort skulle blifvit vargarnas rof, utan att med sitt lif kunna rädda de öfriga.

Redan kunde de djärfvaste af odjuren blott med möda afvisas; man såg deras ögon glimma och deras blodgiriga gap flämta. Då fattade Thomas med båda händerna allt det hö, som låg inpackadt i framdelen af släden, lade det på isen och antände det med fnöske och svafvelsticka. Högt och klart uppflammade lågan; vid dess anblick drogo sig vilddjuren tillbaka. Med sitt breda skulderblad upplyftade Thomas släden ur drifvan, gaf hästen ett rapp och lyckades med sina skyddslingar komma på en flacka af isen, där snön låg tunnare och färden gick lättare. Hästen, märkande att flykten var möjlig, ansträngde sina yttersta krafter till ett raskt galopp, och sålunda uppnådde de resande innan kort fasta landet, där de med fägnad upptäckte spåren af en väg.

Nu höll Thomas rakt framåt emot en stor gård vid insjöns strand. Hvem där bodde var honom likgiltigt, han var i fara, han kände den finska gästfriheten, och det var honom nog. Han körde således upp till gården. I samma ögonblick mötte honom en liten kibitka med en ensam man uti. Med ett f-n anamma å ömse sidor kom man ej utan svårighet förbi hvarandra.

Digitized by Google

Den gård, till hvilken Thomas körde sina fruntimmer, var ingen annan än det stora åldriga, vid stranden af Näsijärvi belägna Rautakylä. Själf hade Thomas aldrig förr varit där, Lotten lika så litet, och gamla fru Hjelm — hon som kände detta ställe bättre än någon — hon var blind. Man körde således upp på gården utan att veta hvar man befann sig, och det var i sanning hög tid, ty knappt hade den trogna hästen släpat sitt lass till stora trappan, innan han dignade ned, för att aldrig mera åter uppstiga.

Medan Thomas skyndade att lösa det störtade kreaturet ur redet, tog Lotten sin mormor vid handen och ledde henne uppför den höga trappan i farstun.

— Hvar äro vi? frågade den gamla.

— Jag vet inte, svarade flickan och trefvade i mörkret på dörrarna i farstun.

Två af dem voro lästa och ingen människa syntes till, ty tjenstefolket bodde åt andra sidan. Till all lycka fanns en tredje dörr, som var medgörligare. Lotten och den gamla trädde in samt befunno sig i hushållerskans kammare. Ingen sågs till, men ett ljus brann på bordet, rummet var varmt, och de båda fruntimren bortlade de yttre öfverplaggen med denna egna känsla af trefnad, som man alltid erfar när man genomfrusen kommer från vinterkölden in i en behaglig kammarvärme.

Mellan detta rum och gamla barons låg ett annat, som af hushållerskan begagnades till garderob, men också hölls varmt. Dörren dit stod öppen, och sedan Lotten en stund förgäfves väntat, vågade hon sig dit in. Här hörde hon röster från rummet innanför och kunde tydligen urskilja följande ord:

— Men, Lisette, om fru Hjelm ännu lefver? Om hon en dag kommer att återfordra Rautakylä?

Digitized by Google

— Börjar baron åter samma visa? Se så, var förnuftig; fru Hjelm är längesedan död, sägs det. Men om hon lefver och någonsin visar sig här på Rautakylä, så blefve det hennes död, så sant jag heter Lisette Hallström och inom ett par timmar är barons lagliga friherrinna.

Lotten, som redan lagt handen på låset, studsade med lätt begriplig förskräckelse tillbaka vid dessa hotande ord, som blott alltför tydligt sade henne hvar och hos hvilka de nu befunno sig. Denna gård var Rautakylä, hon kunde ej längre tvifla därpå, den darrande rösten därinne var gamla baron Drakenhjelms, och denna kvinna, som yttrade så förfärliga ord, var samma Lisette Hallström, som mormodern förgäfves sökt i så många år och nu skulle återfinna som en dödsfiende. Underbara slump! Förskräckliga val! Därute natten, kölden och en skara af glupska vargar, härinne egennyttan, hatet och döden! Då vore vargarna barmhärtigare än människorna, de döda åtminstone utan hämnd, utan hat! Men — var icke hästen störtad, flykten afskuren? Det fanns intet annat val än att kvarstanna. Kanske hade åren tillräckligt förändrat mormodern, för att undvika ett igenkännande, helst om Lotten uppgåfve ett främmande namn. Kanske unnades de resande ett afskildt rum, där de okända kunde tillbringa natten och i morgon med lejd häst åter fortsätta resan. Men mormodern fick icke ana den fara, i hvilken hon sväfvade. Man måste hitta på någon förevändning för namnets döljande.

Alla dessa tankar korsade hvarandra i Lottens själ. Natur och uppfostran hade gjort henne beslutsammare än vanligen flickor vid hennes ålder. Hon drog sig hastigt tillbaka, för att återvända till mormodern, men då kammaren var mörk, snafvade hon öfver en på golfvet

Digitized by Google

liggande kudde. Ett buller uppkom och hushållerskans misstänksamma öra hörde det genast därinne.

Dörren öppnades. Hushållerskan kom ut.

— Hvad är det? skrek hennes hvassa röst. — Tjufvar! tjufvar! hjälp! — och föga fattades att hon icke genast rusat på Lotten, som emellertid uppstigit.

Men Lotten kände sitt mod växa med faran.

— Ursäkta, min goda fru — sade hon så lugnt som möjligt — vi äro här två resande fruntimmer, kaptenskan Holmqvist, min mormor, och jag, vi ha kört vilse i det förfärliga yrvädret och varit i lifsfara för vargar, vår häst har störtat, och vi ha ej haft annat val, än att anropa herrskapets gästfrihet och bedja om tak öfver hufvudet till i morgon bittida.

Den gamla kvinnans genomträngande blickar mätte Lotten från hufvud till fot.

— Resande fruntimmer, vargar, störtad häst? Slidder sladder! Är man kanske skyldig att härbergera allt pack som stryker kring på landsvägen? Inte finns här något rum till öfverflöd.

Den annars listiga och inställsamma hushållerskan öfverilade sig denna gång, som vanligt när hennes galla kom i jäsning. Också kunde ingenting komma henne olägligare, än ett främmande besök i denna stund, då hennes lefnads diktan och traktan stod på punkten att gå i fullbordan. Hon glömde i sin ondska alldeles, att gamla baron, som hyste helt andra begrepp om gästfrihet, därinne i kammaren hörde hennes häftiga ord.

Lotten svarade med billig harm:

— Min fru, var öfvertygad, att ingenting annat än den mest trängande nödvändighet skulle förmå oss att, efter ett sådant bemötande, falla er vidare besvärliga. Men vår belägenhet är sådan, att jag ännu engång måste

Digitized by Google

upprepa min bön om tak öfver hufvudet denna natt, vore det också i edra domestikers rum. Vi skola gärna ersätta besväret.

På hushållerskans läppar sväfvade redan ett nytt snäsande afslag, då gamla baron, som genom den halföppna dörren åhört samtalet och som troligen var långt mera belåten med besöket *just nu,* trädde ut i rummet, och yttrade med en kvarlefva af den gamle hofmannen:

— Nej gubevars, min söta vän, ni missförstår alldeles min hushållerskas mening. Ursäkta henne, mamsell lilla; i sin alteration har hon kommit att uttrycka sig på ett mindre passande sätt. Damerna äro mycket välkomna, var god och genera sig inte, min söta vän, lägg af sig kappan!

Digitized by Google

6. Mötet efter femtio år.

Femtio år äro väl ett grand i evigheten, det är sant, men huru mycket förändra icke de i ett människolif! Om din egen broder, om din ungdoms älskade, hvilken du ej sett på denna långa tid, komme dig till mötes oväntadt, oförberedt, hvem säger dig att du mera igenkänner dem? Och kommer, efter lika lång tid, din ovän, som gjort dig ondt, som förbittrat ditt lif och hvilken du på allt sätt sökt glömma, huru vill du igenkänna honom, när till och med ditt hjärtas käraste blifvit främmande för din blick?

Här stodo nu i detta samma rum på Rautakylä tre personer, hvilka icke sett hvarandra sedan år 1788 vid Gustaf III:s hof i Stockholm. Dessa femtio år, som droppat i evigheten, hvad hade icke de förändrat! Hvar var nu den spotske hofmannen, den stolte och elegante baron Magnus Drakenhjelm, hvilken behandlade kvinnan som en leksak och ville tvinga sin broders brud till ett giftermål, hvilket hon afskydde? Var det väl denne samme till grafven lutande, af granna trasor omhöljde gubbe, som, själf en leksak i en kvinnas hand, darrade för sin hushållerskas vrede, sökande en förevändning

Digitized by Google

att uppskjuta ett giftermål som han afskydde och hvartill endast neslig fruktan kunde tvinga honom? Ja det var han, och hvilka långa år af förödmjukelse måste det ej hafva varit, som kunnat så förbyta allt till en karrikatyr!

Tro mig, läsare, det finns en vedergällning, som kastar tillbaka på människans hufvud det förgångnas synder och hennes egna passioner. Stolte egoist, hvem kan försäkra dig, att du icke en dag, förfallen och vanmäktig, karrikerar dig själf?

Och dessa båda kvinnor, båda unga och sköna, när de senast träffades — den ena en glänsande stjärna vid hofvet, men förblindad af kärlek och lättsinne; den andra en simpel kammarjungfru, men lika förblindad af ärelystnad och egennytta; den ena befallande, den andra lydande; var det väl dessa båda vissnade, torra, gråhåriga kvinnor, som nu åter, efter så många år af lidanden för den ena och intriger för den andra, möttes under samma tak? Ja det var de, men rollen var ombytt i yttre ställning; den forna tjenarinnan förde en herskarinnas språk, och den fordom befallande stod ödmjukt väntande vid dörren.

Vid baronens oväntade uppträdande fann hushållerskan att hon förhastat sig, och det återstod nu för henne intet annat än att hålla god min och försöka skaffa de främmande ur vägen, innan Sebastian och prästen anlände. Hon vände sig därför till de resande med en inställsamhet, som hon ganska väl förstod att antaga när det behöfdes, och sade:

— Ja, fruntimren lägga kapporna af sig, genera sig inte! Jag ber om ursäkt, om jag mot min vilja yttrat något opassande. Ack jämmer, jag blef så altererad, för, ser herrskapet, man får gunåsåvisst ha ögonen

Digitized by Google

öppna här på landet, och så händer det att man ej alltid i hastigheten är så höflig mot främmande.

Gamla baron, som såg illa, tittade nu de båda resande så nära i ansiktet som anständigheten medgaf, samt kom till det resultat, att den ena var gammal och ful, men den andra ung och vacker. Och gamla baron var konnässör, det kunde man lita på.

— *Ma foi,* ett ruskigt väder, mitt herrskap, yttrade han. Var god och tag plats, min nådiga! Damerna ha varit exponerade för vargar? Lilla mamsell är ännu helt blek af förskräckelse; jag slår vad att vintern annars ej hade underlåtit att ge hennes vackra kinder färg. Namnet, om jag får fråga? Lotten? Nå, lilla mamsell Lotten, låt oss nu vara trygga. Vi äro inte i någon vargkula här. *Mon dieu,* jag minns en vinter, när jag for från Stockholm till Ekolsund ... Jag hade nåden följa hans majestät, som åkte strax förut; baron Essen och jag med sviten efteråt; det var en månljus afton i Mars. Plötsligen ser jag hans majestät befalla kusken att hålla. Ett pistolskott brinner af, så åter ett och ännu ett, och när jag ser mig om, lunka två stora vargar inåt skogen. Alltid skjuter kungen bom, sade Essen och skrattade. Men det bevisar huru närgångna vargarna äro.

Gamla fru Hjelm begynte vid dessa ord att darra, men hushållerskan, som med skäl befarade att baronen, engång inkommen på kapitlet om »hans majestät», skulle för henne bortprata en tid, hvars alla minuter voro dyrbara, skyndade att på godt maner bli de resande kvitt.

— Kaptenskan är säkert trött, sade hon. Om fruntimren hålla till godo med salig öfverstens kammare, eller — rättade hon sig — röda kammaren, som

Digitized by Google

vi också kalla den, så skall jag föra herrskapet dit, låta göra upp en god brasa och skicka in en tarflig kvällsvard.

— Men Lisette, låt oss då konversera en stund, medan du anrättar hvad huset förmår, inföll baronen, som kände sig mycket tryggare i de resandes närvaro.

— Om förlåtelse, herr baron, sade Lotten, min mormor är trött och uppskrämd efter resan. Om det tillåtes, gå vi gärna till hvila, och frun här är så god och inte besvärar sig med någon kvällsvard.

Men baronen var envis.

— Det förekommer mig — sade han — som hade jag sett kaptenskan förr. Törs jag fråga min nådiga, vid hvilket regemente tjenade er man?

— Min morfar — skyndade Lotten att svara — tjenade icke vid något regemente, han var — sjökapten.

— Min man — svarade gamla fru Hjelm, utan att gifva akt på Lottens ord — min man tjenade som ryttmästare vid nyländska dragonerna, men blef sedan öfverförd.

— *Ma foi,* min nådiga, er man var säkert den förste sjökapten som på samma gång varit ryttmästare. Det påminner mig om en anekdot, som mycket roade hans majestät. Det fanns i Stockholm en sotareålderman, som tillika var löjtnant vid borgerskapet. En dag gaf hans majestät diner för borgerskapet...

— Ack jämmer, min bästa mamsell — hviskade hushållerskan i Lottens öra — nu kommer baron in i sina anekdoter, och så kan han prata för herrskapet hela natten. Säg att herrskapet äro alldeles uttröttade; jag skyndar ut på ett ögonblick att ställa i ordning röda kammaren.

Digitized by Google

Knappt var hushållerskan utom dörren, innan baronen tvärt afbröt sin berättelse och med synbar brådska hviskade:

— Ursäkta, mina damer, hvilka ni också må vara, men himlen har skickat er hit i kväll. Jag ber er, både för min och er skull, stanna kvar i detta rum, det är så, se damerna, att min hushållerska är en elak kvinna — hon är i stånd till allt.

— I himlens namn, min herre, hvar äro vi och hvem är ni själf? utbrast den gamla frun darrande.

— Men hvem är då ni? utropade baronen lika upprörd, ty det var ett uttryck i rösten, som slog honom med häpnad.

— Nej, mormor, nej, herr baron, fråga icke — för ert eget lugn, fråga icke mer! inföll Lotten hastigt och ängsligt. — Låt oss gå, genast gå! Vår dräng Thomas skall sofva utanför vår dörr.

— Nej, jag släpper er icke, min fru, innan ni säger mig ert rätta namn! Ah, *mon dieu,* skulle ni vara . . .

I detta ögonblick inträdde hushållerskan.

— Och därpå — fortfor baronen, likasom vore han allt ännu upp i sin anekdot — därpå skrattade kungen och sade till löjtnanten-sotaren: Min kära Sundqvist — så hette karlen — min kära Sundqvist, ni är sannerligen icke den förste militär som krupit bakom stenarna undan eld och rök och likväl kommit högt upp i världen. Men tillstå, *mon cher ami,* att ni åtminstone är den förste som gjort sig en heder däraf.

Hushållerskans hastiga, hvassa, misstänksamma blick flög spejande öfver de tre personer hon nyss hade oförsiktigheten att lämna allena. Hon hade på trappan funnit Thomas och af honom frågat de resandes namn.

Digitized by Google

Utan misstankar hade han svarat: fru Hjelm och mamsell Ringius. Den elaka kvinnan förskräcktes. Hon såg sina planer hotas af en fruktansvärd slump; hon måste förekomma dess följder, men huru? Och kanske var det icke en slump? Kanske var det enkom för att spela henne ur brädet, som de två fruntimren vågat sig hit? Ah — de skulle ångra sin djärfhet!

Allt berodde nu på att hålla baronen i okunnighet om sina gästers verkliga namn. Ve, om han redan visste det! Hatet mot henne, hushållerskan, önskan att på allt sätt undgå giftermålet, samvetskvalen, som aldrig fullkomligt tigit i baronens bröst och som hon, hans onda genius, endast förmått nedtysta, icke utplåna, genom sin försäkran att prästen, som vigde öfversten och hans maka, endast varit en förklädd dragon — allt skulle då förena sig att bringa baronen till en försoning med sin svägerska, och priset för denna försoning blefve . . . Rautakylä!

Detta måste för hvad pris som helst förekommas.

Med sådana tankar hade hushållerskan inträdt och begrep till sin bestörtning att något särdeles måtte ha förefallit under hennes korta frånvaro. Hon beslöt med sin vanliga djärfhet att afbryta all vidare kommunikation mellan baron och de resande. Hon vände sig därför till sin husbonde och yttrade med den för honom välkända skarpa tonen, som icke tålde någon motsägelse:

— Men hvad tänker baron på, som står här ute och drar döden på sig! Se så, nu går baron vackert in till sig, och herrskapet här äro så goda och följa mig till röda kammaren, jag skall lysa herrskapet.

Men baronen var nu drifven till det yttersta och samlade än en gång, likasom förut i kväll, den sista erbarmliga kvarlefvan af sitt husbondevälde.

Digitized by Google

— Min vän — sade han, utan att låtsa höra hushållerskans maktspråk — gå och besörj om att vi få vår kvällsvard dukad här i rummet; jag hoppas damerna inte neka mig det nöjet att spisa med mig, ehuru jag får be om ursäkt för en så tarflig matsal.

Hushållerskan, också hon drifven till det yttersta, beredde sig på ett krafttag, men hon förekoms. För gamla fru Hjelm hade nämligen detta uppträde varit så plågsamt, så många gamla sår och nya misstankar voro upprifna, att hon för allt i världen icke ville kvarstanna längre här. Hon tog därför Lotten under armen och sade:

— Kom, mitt barn, herr — herr baron ursäktar oss säkert, vi äro mycket trötta och gå gärna till hvila nu genast. Tjenarinna, mitt herrskap!

Och därpå aflägsnade hon sig med Lotten, som villigt följde. Baronen stod öfverraskad och rådvill, hushållerskan var ej sen att begagna sig däraf, sköt sin husbonde med låtsad välvilja in i det inre rummet, fattade lyktan och följde de resande ut i farstun.

— Jag ser inte till vår Thomas, sade Lotten vid passagen förbi den öppna farstudörren.

— Han har tagit nattkvarter i drängkammaren, dit herrskapets saker också blifvit inburna, svarade hushållerskan. Troligen sofver han redan.

— Var ändå så god, min bästa fru, och låt tillsäga honom att han nu genast infinner sig i vårt rum. Jag har något att säga om vår resa i morgon.

— Det skall ske, mamsell lilla.

Inom sig tänkte hushållerskan:

— Bara jag blir af med herrskapet här, skall jag lämna deras Thomas i godt förvar hos Sebastians pålitlige Eljas, med tillsägelse att inte släppa honom ut på hela natten. Karlen såg arg ut; man måste vara beredd på allt.

Digitized by Google

7. Röda kammaren.

Från den stora farstun ledde, som redan nämndes, tre dörrar till det inre af huset; af den inrättning vi kalla tambur hade man ingen aning den tiden Rautakylä byggdes. Kom man från trappan, hade man midt framför sig den lästa dörren till stora salen; till vänster åter den enda dörr som vanligen hölls öppen och ledde till de rum, hvilka nu begagnades af hushållerskan, men som fordom begagnats af frun i huset. Till höger åter ledde en tredje dörr till den flygel, som alltid förut beboddes af herrn på stället, men där baron Magnus icke trifdes, emedan allting där erinrade om hans olycklige bror. Likasom i den motsatta flygeln, funnos äfven på denna sida tre rum, så att, när man inberäknade salen, som låg i midten, den egentliga våningen i huset bestod af sju stora rum, förutom den utbyggnad åt hushållerskans sida, där, jämte inspektorens kammare, köket, kökskammaren och pigornas rum voro belägna. Drängarne bodde i en särskild byggnad nere på gården.

Hushållerskan uppläste dörren till höger. Inträdet från den kalla farstun i det lika kalla rummet nästintill var icke trefligt. Lyktan kastade ett spöklikt sken på de dammiga och malätna möblerna, som tycktes utvisa

Digitized by Google

att rummet icke på länge varit bebodt. Men man stannade icke här. Man vek af till vänster och kom så in i ett lika kallt och ödsligt rum som det förra.

— Hu, tänkte Lotten, kan det vara den häxans mening att låta oss frysa ihjäl här?

Men kvinnan med lyktan öppnade ännu en dörr midtför den förra och en behaglig värme mötte de inträdande. Förhållandet var, att sedan den gamle baronens hälsa för hvar dag blef mera vacklande, hade hushållerskan och hennes värdige son, i stundlig förväntan på det afgörande ögonblicket då prästen skulle efterskickas, redan en veckas tid låtit elda detta annars obebodda rum till hans emottagande.

Här stannade hushållerskan med sina gäster och tände ett par på bordet stående ljus.

— Herrskapet ursäktar att inte allt är så bra vi önskade det, sade hon inställsamt. Här på landet se vi så sällan främmande, och inte är baron heller road af sällskap, så att rummet här har stått öde i många herrans år. Baron har länge varit folkskygg och afsigkommen, man måste sköta honom som ett litet barn. Hvad tycker herrskapet väl, han kan inte tåla sina närmaste anhöriga; Gud vet hvaraf det kommer sig, men han afskyr sina släktingar. Ofta har jag sagt till honom: Kära baron, det är icke rätt och kristligt att tänka så om sina anhöriga, men alltid svarar han mig: Tig med den saken, Lisette, jag har inga släktingar, jag vill inte ha några, och om jag hade några, så skulle ingen af dem understå sig att komma hit — jag vore i stånd att mörda dem. Gudbevare, sådant tal, kära baron, svarar jag, men han är nu engång sådan, och jag vill inte råda någon, som tror sig vara släkt med honom, att visa sig här. Men jag står ju och pratar bort tiden, så herrskapet

Digitized by Google

ej får gå till sängs. Här är en tarflig smörgås, håll till godo och sof väl, mitt herrskap!

Och hushållerskan gick.

De båda resande voro nu allena och begagnade tillfället att göra sig närmare bekanta med rummet. Lotten fällde rullgardinerna, därvid en sky af damm störtade ned. Därpå tog hon ljuset och lyste med nyfikenhet kring väggarna.

Rummet var tämligen stort och, liksom alla på Rautakylä, ganska högt. De fordom dyrbara röda tapeterna, som gifvit rummet dess namn, hade fallit i trasor; från det rappade taket hade stora stycken nedstörtat och de bara ställena hade svartnat af fuktighet. Golfvets oljemålning var den som bibehållit sig bäst, endast fläcktals angripen af länge drypande väta. Till vänster om den dörr, genom hvilken de resande inkommit, hade man en annan dörr, som ledde till salongen och nu befanns stängd. På ena sidan om denna dörr sågs en stor, praktfull och väl bibehållen kakelugn med nisch, i hvilken stod en byst af Fredrik II; på andra sidan en skönt arbetad byrå af valnöt. Midtemot ingången voro de två fönsterna, som vette mot trädgården, och mellan dem en förgylld spegel med dito bord; till höger åter en stor sparlakanssäng, hvars troligen dyrbara omhängen likväl nu voro borttagna, sannolikt för att användas till en helgdagsstubb åt hushållerskan. Hela möblemanget hade ett tungt, aristokratiskt utseende, ehuru numera i förfall; men fåtöljerna med sina bakåt lutande karmar och sidenöfvertåg voro ytterst bekväma.

Medan Lotten företog denna undersökning, hade gamla fru Hjelm, äfven hon, med ett eget uttryck af spänd nyfikenhet trefvat kring rummet och med handen farit öfver alla föremål. När hon vidrörde sängen och

Digitized by Google

fann dess omhängen borta, studsade hon ett ögonblick och besinnade sig; därpå skakade hon hufvudet, gick vidare, kom till kakelugnen, trefvade i nischen, tog på bysten och nickade, likasom hon funnit hvad hon sökte; fortsatte sedan undersökningen och nickade på samma sätt när hon vidrörde byrån och spegeln. Slutligen sade hon med en lindrig darrning i rösten:

— Lotten du, vet du hvar vi nu äro?

— Jag har ej frågat, svarade flickan, som i det längsta ville fördröja upptäckten af ställets namn.

— Nej du, Lotten, jag är gammal och blind, men det ges saker dem man aldrig kan glömma, aldrig misstaga sig om. Vi äro på Rautakylä, i din morfars sängkammare. Himmelens Gud, hvilken skickelse! Vi äro under samma tak som baron Magnus, och jag har talt med honom!

— Det är inte möjligt, mormor!

— Jo du, det är så säkert, att jag, som ej varit här på mer än fyrtio år, kan beskrifva för dig hvarje möbel här, ehuru tid och människor förändrat mycket. Den här spegeln, till exempel, den är förgylld; öfverst bland dess sirater ser du en friherrlig krona öfver ett drakehufvud; det är din morfars vapen. Bysten där är Fredrik II:s, sängens omhängen, som man borttagit, sammanhöllos fordom af en förgylld drake af brons med fyra fötter.

— Han finns där ännu.

— Riktigt. Nå, ser du, mitt minne sviker icke! Men jag skall säga dig något som hvarken du eller någon annan vet. Stig upp på en stol och se åt om drakens högra bakfot är fästad i väggen med en järnnagel.

— Ja, mormor, den är så.

Digitized by Google

— Nåväl, skjut den med all din kraft åt fönstret till.

— Den går inte.

— Försök ännu; järnet är troligen rostadt.

— Omöjligt; det är fastmuradt i väggen.

— Det ser endast så ut. Tag någonting att slå med, tag ett vedträ. Se så, än en gång? Rörs det?

— Icke alls, mormor!

— Det var besynnerligt! Jag kan omöjligen ha misstagit mig. Din morfar, mitt barn, var mycket invecklad i sin tids politiska planer och måste ständigt vara beredd på att en dag se sitt lif och sin frihet på spel. Fördenskull lät han här i sin sängkammare, bakom själfva sängen, anbringa en lönndörr, genom hvilken han kunde rädda sig, i händelse af en plötslig öfverraskning, och det gafs tider då ständigt en sadlad häst hölls i beredskap här utanför om nätterna.

— Och det har han själf berättat mormor?

— Nej, icke han själf, utan gamla Lisa, korpralens hustru, som genom sin man var invigd i hemligheten. Jag själf har aldrig sett denna dörr, men jag är säker uppå att den finns. Får du då allsinte järnet att röras?

— Nej, mormor, icke det minsta!

— Så stig ned då. Det gagnar oss också till ingenting; jag ville endast visa dig att jag kände lokalen. Men huru i all världen ha vi kommit hit?

— Minns inte mormor? Vi nödgades köra in hit undan yrvädret och vargarna.

— Ja det var sant. Ser du, barn, mitt minne är försvagadt för allt hvad som nu föregår omkring mig, men däremot minns jag femtio år tillbaka så tydligt som om det varit i går. Låt oss gå till hvila, jag vill försöka att sofva och glömma — glömma allt, allt, ty

Digitized by Google

minnet har för mig endast sorger att bjuda! ... Det är därför att jag stått brud i maskradkostym.

I detta ögonblick hördes bjällerklang af en släde, som körde upp till gården. Lotten ihågkom Thomas, som ännu icke infunnit sig, tog ljuset och ville gå ut i farstun för att se om han syntes till. Men ett besynnerligt hinder mötte henne: dörren, genom hvilken hon inkommit, var reglad på yttre sidan.

Lotten gick till den andra dörren ... också den var omöjlig att öppna. De båda resande voro inlästa.

Färgen flydde från Lottens kinder. Hon tänkte på den elaka hushållerskans ord, på den gamle baronens envishet att hålla dem kvar, och när hon därmed sammanlade deras egen värnlösa belägenhet, skilda från Thomas och instängda i ett rum som väl kunde öppnas från två sidor utifrån, men icke inifrån, syntes det henne klart, att någon förfärlig plan förehades mot dem. Kanske ville man rödja dem hemligt ur vägen, för att blifva alla medtäflare om arfvet kvitt ... Ingen af gårdsfolket hade ju sett någon annan än Thomas ... Och hvad betydde denna bjällerklang så sent på kvällen? Hvem var det som kom, och hvad ville han?

Ju mera Lotten tänkte härpå, desto klarare förekom det henne, att en okänd och fruktansvärd fara förestod; men hvad?

— Skall du ej lägga dig, kära barn? manade mormodern, som halfklädd kastat sig på sängen.

— Nej, mormor, jag tänker ännu på den där lönndörren; jag är grufligt nyfiken att få se den och måste försöka ännu engång.

— Hvartill skulle det tjena? Kom och lägg dig!

— Nej vänta litet!

Digitized by Google

Och Lotten utsökte åt sig det gröfsta vedträ hon fann vid kakelugnen, steg åter på stolen och slog några kraftiga slag mot drakens högra baktass. Ty Lotten var en landtflicka med friska, starka muskler i sina armar, stärkta vid väfstolen.

— Låt bli, barn; du slår sönder den gamla draken!

Men Lotten slog — hon slog med förtviflans kraft, ty möjligheten att komma ut genom lönndörren syntes henne vara den enda möjligheten till räddning. Och vid det kraftigaste slaget brast hela nedra delen af draktassen i stycken.

— Sade jag icke det, du oförnuftiga barn! bannade mormodern, när hon hörde bitarna falla på golfvet.

Men i samma ögonblick jublade Lotten:

— Mormor, den rörs!

— Hvad rörs?

— Järnnageln. Den har flyttat sig. Vänta litet! Se så, ett slag till... Gud vare tack, där ha vi dem!

— Hvilka dem?

— Fjädrarna!

— Fjädrarna? Det finns inte mer än en.

— Jo, mormor, det finns två. När nageln gått ett stycke åt sidan, syntes en, och när den gick ännu längre tillbaka, blottades en annan fjäder bakom den förra.

— En eller två fjädrar, det kan allt vara detsamma, Lotten du; de höra båda till dörren. Du har nu sett hvad du ville se, nyfikna barn. Kom och lägg dig, jag är trött.

— Nej, mormor, först måste jag öppna dörren.

— Är du tokig, flicka? Dörren går ut till trädgården. Vill du kyla ut hela rummet? Hu, jag tycker mig känna vinterluft.

Digitized by Google

— Ännu litet tålamod, mormor, bara helt litet... Fjädern är så trög... usch, jag stötte min hand!

— Var inte envis nu, barn, låt oss sofva!

— Vänta, se så... nej, det går icke! Om jag bara hade... Richards fingrar... Jag vill försöka med den andra fjädern... Mormor! Mormor!

— Låt mig sofva!

— Mormor, jag har funnit ett skåp.

Intet svar.

— Hon sofver redan! Men så hör då, mormor! När jag tryckte på den andra fjädern, den som var längre bort, så blottades hastigt en öppning i väggen, väl en aln bred, och därinne ligga flera buntar papper... Hon hör mig inte... hon sofver, stackars mormor! Nå, det vore obarmhärtigt att väcka henne. Jag vill vaka, jag, vaka tills dagen gryr.

... Hvad kan det vara för papper? Så gula och gamla!... Bref! Jag kunde tro det... somliga fina och gentila, andra raspade liksom med eldgaffeln. Hvad kan det vara för bref? Säkert måste de vara viktiga, efter de gömmas så väl. Låt se!... *Mon cher baron!*... å, det är bara fransyska! Men det här? Högvälborne herr öfverste och riddare af flera ordnar!... Sådana kråkfötter... Jag får ödmjukast underrätta herr öfversten och riddaren, att jag efter ordres låtit utdela penningarna bland tredje compagniet och funnit dispositionen sådan, i synnerhet hos underbefälet, att jag tror mig kunna ansvara för deras *conduite* mot fäderneslandet, i händelse kungen... Tyst! Jag tyckte mig höra ett rop!

... Jag måtte ha misstagit mig... i händelse kungen, tvärtemot 72 års regeringsform... nej... nu hörde jag det åter... Uh, detta är hemskt! Om jag bara hade

Digitized by Google

Thomas här! Jag måste ha rätt på honom! Min Gud, gif mig styrka!

Medan Lottens ängslan gaf sig luft i dessa ofrivilliga utrop, tryckte hon med hela sin kraft på den första fjädern. Till hennes glädje röjde ett brakande i väggen, att någonting gaf efter. Vid fortsatt ansträngning delade sig slutligen tapeten och visade en lång, smal öppen rand, genom hvilken kall vinterluft strömmade henne till möte. Sängen stod henne nu i vägen. Den var tung, och med svårighet lyckades hon skjuta den något åt sidan. Därpå fattade hon eldgaffeln, instack den genom den smala öppningen och lyckades sålunda uppbryta den lilla lönndörren, hvilken under så många år hade likasom vuxit fast vid väggen. När detta var gjordt, kastade hon hastigt en kofta öfver axlarna, påtog ytterskorna och skyndade ut.

Digitized by Google

8. Hvem af dem skall dö?

Det är tid att vi emellertid se åt hvad det blifvit af gamla baron. Sedan hushållerskan med halft våld instängt honom i hans rum och likaledes trodde sig kunna vara fullkomligt trygg för de båda resande, dem hon inläst i öfverstens kammare, återvände hon, efter att ha gifvit vissa instruktioner åt en lång mörklagd dräng, Eljas benämnd, till baronen tillbaka.

Hon hade väntat sig finna sin husbonde i detta slapphetstillstånd, som alltid var följden af de fruktlösa ansträngningar han stundom gjorde för att lösgöra sig från hushållerskans tyranni och hvilka endast tjenade att än fastare smida de bojor, under hvilka han suckade. Hon var för slug för att icke inse det öfvertag hon vann just därigenom, och hon såg därför icke ogärna att baronen stundom förifrade sig. Det var kattens lek med råttan; ett ögonblick lät hon sitt offer fly, men blott för att sedan med desto större vällust kasta sig öfver det och sönderslita det.

Nu däremot var den gamle i en ovanlig sinnesstämning. Hans infallna kinder glödde, en febereld brann i hans annars glanslösa ögon. Han gick med stora steg fram och åter öfver golfvet, och hushållerskan

Digitized by Google

studsade ett ögonblick för den skarpa blick, med hvilken han mötte henne vid inträdet. Hon förutsåg att det denna gång skulle kosta en svår strid att böja slafven under hennes vilja, och hon beslöt använda all sin list för att lyckas. Men framför allt måste hon veta hvad som förefallit mellan honom och de resande under hennes frånvaro och om han kände sina gästers verkliga namn.

— Himmelens Gud, huru baron ser ut! började hon. Så matt i ögonen och blek om kinderna! Baron är sjuk, mycket sjuk. Baron skall gå och lägga sig strax, baron drar ju döden på sig.

— Gå din väg!

— Baron har feber, stark feber, baron kan få slag. Min salig far, som var sjuttio år gammal, blef en afton sjuk alldeles på samma sätt, och om natten dog han. Ja, vet baron, om natten dog han knall och fall, utan att hinna bestyra om sitt hus och godtgöra hvad han syndat här i världen . . .

— Gå din väg, säger jag!

— Det är synd att säga så om sin egen far, men inte ville jag önska min värsta ovän att dö som han dog. Tänk om baron skulle kola af så där, det vore ju fasligt! Då skulle visst fru Hjelm och de andra, som önska baron det värsta de veta, då skulle de säga: det var försynens straff! Men det är sant, hon är ju längesedan död.

— Hvem har sagt det?

— Jag måtte väl veta det, jag har hört det af en som varit med på hennes begrafning. Dagen därefter rymde dotterdottern, som lär vara en liderlig person, och slog sig i slanger med ett sällskap kringresande lindansare.

Digitized by Google

— Du ljuger!

— Å, hur kan baron säga så? Det är dagsens sanning; hon är begrafven i Teisko.

— Du ljuger. Hon är...

— Hvad är hon?

— Det angår dig inte. En skuld dör aldrig, han kommer igen.

Nu visste hushållerskan hvad hon ville veta. Ännu engång förbannade hon sin oförsiktighet att lämna baronen ensam med de resande, men hon ångrade för sent, det återstod blott att förekomma följderna.

— Jaså, hon kommer igen! Nå, det kan kvitta mig lika om baron har en dödsfiende mer eller mindre i lifvet; jag säger bara hvad andra sagt. Men i alla dagar, baron skälfver ju i hela kroppen, baron får bestämdt slag. Ack jämmer, när hela världen öfverger baron, så blir jag kvar i barons sista stund. Kära, bästa baron, tänk för samvetets skull på sin hädanfärd, medan det ännu är tid, och godtgör hvad ännu godtgöras kan; i morgon är det kanske för sent. Tyst! jag hör bjällror klinga. Det är Sebastian, som kommer med prästen; det var just en försynens skickelse att vi tänkte på det här i kväll. Ännu engång, kära baron, vi veta ju ingen när vår Herre kallar oss; låt oss icke uppskjuta ett ögonblick med att godtgöra det onda vi gjort här i världen!

Och därpå skyndade hon ut. Men gamla baron kände sig underligt stämd, ehuru hans tankar togo en annan riktning än menadt var.

— »Godtgöra hvad som ännu godtgöras kan», upprepade han tankfull. »Vi veta ingen när vår Herre kallar oss»... Hon har rätt. Men mot henne har jag intet att godtgöra. Det var hon som från början trängde

Digitized by Google

sig på mig, och hvad jag af lättsinne felat, *sacrenom*, det har jag betalat med många års förödmjukelser och med de välgärningar jag slösat på dessa basilisker vid min barm, Lisette och Sebastian. Har jag icke rätt att hata dem, likasom jag hade rätt att hata min bror? Men, men, men, gamle Drakenhjelm ... om du verkligen förskjutit, plundrat, vanärat, dödligt förorättat din egen broders maka, din egen broders dotter ... om det ändå ej vore sant hvad dessa ljugande ormar så ständigt hviskat i mitt öra ... om jag förhärdat mitt förnuft mot hvad några kalla samvete och i stället lyssnat alltför villigt till egennyttan och lögnen ... om jag med denna horribla ovisshet ginge bort från lifvet ... o Ebba Reutercrona, du som jag djupast älskat och djupast förolämpat, du vore förfärligt hämnad!

Och den olycklige gamle mannen vred sina händer.

— Sade man icke att hon är här? fortfor han. Här? ... Och hon fruktar då icke att jag ännu engång låter drifva henne och hennes barn ut i vida världen? ... Men hvad vill hon mig? Utkräfva räkenskap? Hon? ... Som vigdes vid min bror af en förklädd dragon? *Ma foi,* det är löjligt ... Nej, jag har misstagit mig, det är icke hon ... Hon är ung, skön, stolt, hon kan icke vara denna vissnade, förfallna, timida gestalt, *il faut pourtant qu'il reste quelque chose du passé* ... Men ändå, ändå! Det svindlar för mitt hufvud, jag blir galen af detta tvifvel. Jag vill uppsöka de resande; jag vill säga dem: mitt herrskap, excusera det opassande i ett så sent besök, men ... men jag lefver icke till i morgon.

Och gamla baron stapplade i yrsel mot dörren, men nedsjönk vanmäktig vid tröskeln. Den bräckliga kroppen dukade under för själens sönderslitande kval.

Digitized by Google

Emellertid hade hushållerskan gått att möta Sebastian. Denne dröjde ej heller att infinna sig. Han kom, men kom ensam.

— Nå — utbrast modern otåligt — hvar har du prästen?

— Sörj inte för det, min nådiga friherrinna! var det gäckande svaret. — Prästen är i min kammare tillsvidare. Men på vippen var det att jag kommit ensam, och hade jag inte varit så nitisk för ers nåds nya värdighet...

— Inga glosor! Vidare, fort!

— Nå ja, hade jag inte varit så nitisk, så blefve ni ingen friherrinna, inte i natt åtminstone. Gamle prosten, som vi ha i våra vantar för spannmålsleveransen, hade kört omkull i dag och brutit armen af sig. Ett dumt streck för oss, mor! Till all lycka hade just för några timmar sedan den nye adjunkten anländt...

— Men du har väl inte vågat...?

— Var obekymrad, han är alldeles obekant på orten och heter von Dahlen. Nu på vägen har jag stämt honom i vårt intresse, det förstås, och som han tycks vara en godtrogen och dygdig ung man, gubevars, så kommer han hit med den fasta öfvertygelsen, att baron för sin själs bästa är skyldig att göra allt hvad vi föreskrifva honom. Gif mig nu nyckeln till röda kammaren; prästen får inkvartera sig där tills vi behöfva honom.

— Röda kammaren! Ack, Sebastian!

— Nå, hvad är det nu åter? Nyckeln, fort!

Hushållerskan underrättade nu sin son om de resandes ankomst, deras namn, deras förmodade afsikter, deras instängande i röda kammaren, baronens misstankar

Digitized by Google

och hennes egna åtgärder. Hon slöt med att förklara, det vigseln borde försiggå nu genast i närvaro af tvenne de pålitligaste af tjenstefolket, hvarefter man tidigt på morgonen borde skaffa de resande häst och låta dem resa.

— Låta dem resa! Ni talar som ni har förstånd till! utbrast sonen förbittrad. Ni låts vara slipad ni, och begriper inte att det ligger något sattyg under det här. Tror ni att käringen och hennes unge vågat sig hit i vargnästet, utan att ha något bättre i sikte, än den gamle narrens medlidande? Svärta mig i synen, om de det gjort.

— Hvad menar du?

— De tänka mycket längre än ni med er ormskalle. Kommer ni ihåg vigselattesten?

— Hvad, Sebastian, du tror...?

— Ja hvad annars? Den där vigselattesten, som ni grubblat öfver, och som ni sökt till och med i öfverstens säng, utan att nånsin ha funnit den, begriper ni, att endast den har kunnat ge dem kurage att våga sig hit? Lita på att de ha den.

— Jag har genomsökt hela Rautakyla! Här finns den inte. Men om de ha funnit den hos prästen? Ja, det är möjligt. Hittarelönen få vi betala. Vill du gå från hus och knut, från friherreskap och egendom? Har du lust, hvad? Jag frågar bara. Begriper du hvad som nu bör ske?

— Nej. Gå vår väg?

— Hvad du låts göra dig oskyldig! Likasom du inte begrepe att här måste någon i hast försvinna.

— Hvad? Ni menar, att någon skall... oförmodadt dö?

— Och om så skulle hända?

Digitized by Google

— Nå ja, vasserra, dödliga äro vi alla. Ni vet utvägar. Ni gör er alltid så helig, och det är likväl ni som lockat min själ i djäfvulens klor. Hvarför lät ni mig icke blifva en hederlig bonde, som ärligen förtjenat mitt bröd med mina starka armar, i stället för att roffa åt mig gods och guld af en eländig gubbe? Å, min mor, ni är i botten svartare än jag; mellan oss är bara den skillnaden att ni stinger som en orm och jag biter som en varg; ni ser gudsnådelig ut och jag slår till. Således är er mening: vi ut eller de bort? Må vara, jag har nu engång föresatt mig att äga Rautakylä, och jag vill se hvem som skall ta det ifrån mig. Men hvem af dem skall då dö? Ingen har sett dem komma hit, ingen skall se dem komma härifrån. Jag skall tänka därpå.

— Det går inte; de föra med sig en dräng.

— Så får han göra dem sällskap.

— Nej, det duger inte. Vi skulle för den saken komma till tinget. Då vet jag något bättre. Den gamle därinne ... du förstår. Han har länge krasslat. Han får slag i natt, och vi ärfva. Det är mycket säkrare.

— Hör ni, mor, jag sade ju er att ni var i botten svartare än jag. Jag vill inte tala därom att er plan är dum; kan käringen attestera sin vigsel med öfversten, så går hela arfvet till dem, man skall ju vara en spån för att inte begripa en så klar sak. Men har ni då glömt, att den usle gubben därinne är min far? Och jag skulle ... Vet hut, kvinna; jag är en bof, jag vet det, och det är ni som gjort mig till hvad jag är, men i bredd med er är jag ett helgon! Jag kunde väl skrämma den gamle i jons, men min hand kommer aldrig vid honom.

— Men Sebastian ... om du likväl inte vore hans son?

Digitized by Google

— Tig, omänniska! Allt är möjligt, hela ert lif är en enda lögn. Men vare hur det vill, jag rör ej vid gubben, och ni understår er det icke heller. Ni känner mig! Hellre må jag då taga kvinnfolken därinne på min lott.

Vi ha hört nog af det afskyvärda samtal, som fördes mellan denna i ondska grånade kvinna och hennes i botten långt mindre förhärdade, men råe och af girigheten ända till raseri förblindade son. Kvinnan är en demon, när hennes åtrå vändt sig åt det onda. I snart femtio år hade Rautakyläs onda genius spunnit kring den gamle baronen sitt giftiga spindelnät; nu när hon såg sin lefnads hela ärelystnad, det friherrliga giftermålet, nära sin fullbordan, nu lade sig mellan henne och hennes mål en främmande makt, men hon behöll likväl sans nog att icke i sitt blinda hat blottställa sig själf genom ett anslag mot de resandes lif; hon föredrog det säkrare, att låta en gubbes matta lefnadslampa slockna. Och om hon därvid gaf friherretiteln till spillo, så trodde hon sig åtminstone rädda de materiella fördelarna, egendomen.

Vi ha sett den vilde sonen beredd att i nödfall fläcka sina händer med värnlösa kvinnors blod, men med afsky förkasta planen att rödja den gamle ur vägen. Det var den råa naturmänniskans instinkt. Sebastian, som annars beräknade sin fördel i allt, satte sig af allsingen beräkning, blott af en naturlig motvilja, mot sin faders undanrödjande.

När han, jämte modern, öppnade baronens dörr, låg denne afdånad vid tröskeln. Sonen kastade på modern en hotande blick.

— Olycklig ni, om ni redan vågat . . . Är han död?

Digitized by Google

— Vid min salighet, jag har icke rört honom! Låt oss lyfta honom på sängen. Å, han lefver nog, det gamla trollet, han har bara svimmat. Jag vill hålla litet stinkspiritus under näsan på honom.

— Vänta ett ögonblick, mor! Gå först och hämta hit prästen. Han är i min kammare.

— Gå själf!

— Tack vackert, så dum är jag inte. Jag lämnar inte katten ensam med min gamla fågel. När prästen väl är här, går jag att uträtta *det andra,* medan ni och prästen fria. Ni får en hygglig brudgum, mor!

— Må göra då . . . galgfågel du med dina glosor!

Hushållerskan gick och återkom med prästen. Denne, en lång och mager ung man, med ljust hår, blå ögon och bleka kinder, men ädla och intagande drag, satte sig på sängkanten och undersökte baronens puls.

— Han lefver ännu, sade prästen.

— Ack jo, herr magister — sade hushållerskan smilande — det är en vanmakt, som stundom påkommer vår goda, nådiga baron, och stundom talar han inte rätt redigt efteråt. Säkert har han ej många stunder att lefva, och det är visst därför han nu de senare dagarna varit så enträgen med vigseln . . . magistern förstår. Gud skall veta att jag aldrig fikat efter sådan jordisk ära på mina gamla dar. Kära baron, har jag sagt, låt den saken vara, och tänk på sin själ! Men si då säger den stackars gamla baron: Lisette, du har varit min trogna vän och vårdarinna i så många herrans år, och jag har handlat illa mot dig för Gud och människor; det vill jag försona innan jag dör. Och skulle jag också bli svag och förvirrad af min sjukdom, så är det ändå min vilja att vi bli vigda . . .

Digitized by Google

— Är ni viss på, att det är hans bestämda vilja? genmälde prästen och fixerade henne skarpt.

— Ja, herr magister, det kan tjenstefolket intyga.

— Kalla då hit ett par ärliga och trovärdiga personer. Blir det vigsel, så behöfvas vittnen.

— Jag går att hitkalla Eljas och Sussu, vårt pålitligaste folk, genmälde inspektoren och aflägsnade sig, i det han på modern kastade en betydelsefull blick.

Digitized by Google

9. Mörksens gärningar.

Vi lämnade Lotten vid lönndörren.

Natten var ganska kall. Yrvädret hade upphört, men de drifvor det hopat lågo manshöga vid planken och gärdsgårdarna, medan andra ställen voro nästan bara. Lönndörren hade ledt ut från gafveln af byggnaden tätt invid trädgårdsplanket, men på gårdssidan. Den arma flickan hade en ofantlig drifva att genomvada, eller rättare genomsimma, innan hon kom till gården. Snöhvit som en dufva från topp till tå, arbetade hon sig ändtligen igenom. Med bäfvan lyssnade hon, om icke de rop hon trodde sig ha hört förnyades; själf vågade hon icke ropa på Thomas.

Från en af de mindre byggnaderna hördes ett oljud, likasom af gräl. Än tystnade det, än begynte det ånyo. Lotten trodde sig igenkänna Thomas' röst.

Om en stund öppnades farstudörren i denna byggnad med brak inifrån, och därifrån störtade tvenne män ut på gården, den ena påtagligen förföljd, den andra förföljare. Lotten drog sig bakom hörnet och vågade knappt andas.

Den förföljde hade icke hunnit långt, innan den djupa snön försvårade hans steg. Förföljaren upphann

Digitized by Google

honom. Ett brottande uppstod, eller rättare ett slagsmål, ty det liknade icke en lek. Förföljaren, en groflemmad karl af ovanlig längd, fattade sin motståndare om lifvet och tycktes vilja med våld återföra honom till stugan. Den förföljde åter, en kort undersätsig, men icke mindre starkt byggd man, syntes endast sträfva att komma lös. Fotfästet var osäkert; båda tumlade öfver hvarandra i snön. Allt mera förbittrad blef striden, men slutligen kom den ene ofvanpå, nedtryckte sin motståndare i snön, gaf honom ett förfärligt slag af knytnäfven i ansiktet, samlade med ett hastigt famntag en hel drifva öfver hans ansikte, hoppade så upp och var fri.

— Thomas! Thomas! hviskade nu Lotten, ty det var den korte som segrat, och hon hade igenkänt honom.

Thomas var denna gång hvad han annars aldrig var, lätt på foten. Sedan han ännu engång kullslagit och i snön nedmyllat sin rasande, men förbryllade fiende, flög han hastigt till sin unga mamsell, växlade med henne ett par lika hastiga ord, bar henne öfver drifvan, ruskade på sig som en häst, för att afskaka snön, och försvann med Lotten genom den öppnade och strax åter stängda lönndörren.

Detta skedde så fort, att när den långe, hvars näsblod färgade drifvorna purpurröda, åter kommit på benen och torkat snön ur ögonen, funnos endast fjäten af hans motståndare. Den långe följde dem, men stannade förbluffad, ty fjäten upphörde vid väggen.

Men var den långe förbluffad, så var Thomas det icke mindre, när han så plötsligen såg sig förflyttad från snödrifvorna in i en varm och präktig sängkammare. Han såg sig om och kunde icke begripa huru han kommit tvärsigenom väggen. Fjädern hade tjenstgjort

Digitized by Google

så punktligt, att af dörren syntes intet spår. Nu sköt Lotten järnnageln med den söndrade drakfoten tillbaka i dess förra ställning. Thomas vände sina ögon från väggen till flickan, från flickan till den förgyllda draken, hvilken han såg röras, från draken åter till den stora väggspegeln, där han såg sin egen lurfviga, snöiga och ohyfsade figur göra ett sällsamt afbrott mot rummets prakt. Allt detta förekom honom som ett trolleri, och han tummade förlägen sin hundskinnsmössa, makande sig än hit, än dit, som hade han stått på glöd. Han märkte att snön dröp som vatten från hans kläder och att stora våta spår på golfvet visade märken efter hans becksömsstöflar.

— Där är en matta och en stol, pekade Lotten. Sätt dig, och berätta hvarför du slogs med den långe.

— Tackar som bjuder en våt hund. Släden är i lidret och gamla Musti ur vägen — voj, voj! Gick in i drängstugan att värma mig. Folket låg på bänkarna, ingen brydde sig om mig. Kom så en lång lurjus, Eljas hette han, och drog en flaska brännvin ur bröstfickan. Nu ska vi dricka kylmästä tultua[1], sa' han. Må gå, sa' jag. Efter den supen kom åter en, och så åter en. Eljas skröt att de hade godt om brännvin, de brände hundra tunnor om året. Inspektoren skulle bli herre och Eljas hans fogde. Karlen hade en annan flaska i andra fickan. Ville supa mig plakat. Efter tredje supen sa' jag: Nu har en bra karl nog, nu lägger jag mig. Nå nå, sa' han. Ville att jag skulle tömma hans andra flaska. Så blef gräl. Misstänkte han ville stjäla hvad vi hade i släden. Ville ut att se efter lidret. Han för dörren, kastades kull, jag ut, han efter. Resten såg mamsell. Tänker han

[1] En sup för att värma sig (ordagrant »efter att ha kommit ur kylan»).

Digitized by Google

fick en god minnesbeta. Flat blef han, när mamsell blåste ett hål i väggen och jag kröp in.

Det var det längsta tal Thomas Matinpoika hållit i all sin tid, upprymd som han var efter sin lyckade bedrift.

— Jo jo — skrattade Lotten, som nu kände sig tryggare — jag kan allt trolla en smula, som du ser. Släkten Ringius är hemma från Österbotten. Nu skall jag säga dig något, Thomas: det är inte släden man vill stjäla, det är våra lif.

— Låt dem komma, stugan full, svarade Thomas, utan att synas mycket förvånad.

— Tyst, tala sakta; någon kan lyssna vid dörrarna. Nu fruktar jag ingenting, när jag har dig här. Vi båda skola vaka här tills det blir dager, och som du ej lär ha smakat en bit i kväll, så sätt dig här vid bordet och ät.

Efter något krus satte sig Thomas till bords. Hvad som uppmuntrade honom, var att anrättningen alldeles icke var så präktig som rummet. Hushållerskan hade nämligen icke desto bättre upprätthållit husets aristokratiska värdighet, än att hon framsatt, jämte smör och bröd, rullsylta, helkokta potäter och ölost. Det var allt ganska godt, men icke särdeles friherrligt.

Medan Thomas superar, begagna vi tillfället att titta ett ögonblick ut på trappan. Där se vi inspektoren och Eljas sakta samtala.

— Och du lät honom rymma, ditt nöt! utbrast den förre med låg, men harmsen röst.

— Hvad skulle jag göra? svarade Eljas förlägen. Han var den förste karl som slagit mig i backen. Var han djäfvulen själf, så nog gjorde han en käringkrok. Jag fick ett godt rapp, och när jag åter kom på fötter, hade karlen stångat sig bums in genom väggen med hufvudet förut. Jag såg det på spåren.

Digitized by Google

— Eljas, du är en slipad karl, men brännvinet gör dig galen. Gå, sök upp din supkamrat, han måste ha gömt sig bakom knuten; in har han ej kommit. Börja gräl med honom på nytt och tysta hans mun för alltid. Hundra rubel, om det går raskt, men gå skall det. Därpå inställer du dig i min mors kammare och väntar på vidare order.

— Skall ske. Jag ställer mig här vid knuten i bakhåll och krossar hans skalle.

Nu framtog Sebastian en nyckel och upplåste helt sakta dörren till stora salen. Under armen bar han en kudde och i handen en blindlykta.

— Det är säkrast att jag går in den här vägen — mumlade han för sig själf — de kunna ha dragit stolar och annat framför den andra ingången, men härifrån vänta de ingen... Först flickan, så käringen. Men hvad är säkrare: att strax låta Eljas bära dem ned till vaken på sjön, eller att låta dem ha dött af os? Vi få se, det är långt till i morgon... Hvad nu där? Jag tror att de gamla Drakenhjelmarne i sina ramar på väggen hånle åt mig! Skulle jag icke vara af deras blod? Det kvittar mig lika, men ett lofvar jag herrarne där på väggen, och det är att så snart jag blir herre på Rautakylä, låter jag hänga dem alla i stallet. Generalen där i sin rustning skall få den äran att bli kråkskrämma i mitt ärtland. Nu till verket... Ts!... de sofva...

Digitized by Google

10. En upptäckt och en ingifvelse.

Lotten och Thomas vakade i sängkammaren.

Men Lotten hade i sina resbestyr sofvit ganska litet natten förut, och dagens mödor bidrogo att tynga hennes ögonlock. Hon kände att de tid efter annan föllo tillhopa. För att hålla sig vaken, begynte hon åter bläddra i den gamla brefsamling hon funnit i lönnskåpet.

— Hvad är detta? utropade hon plötsligt och skiftade färg.

Hon hade bland brefven funnit ett hopviket halfark af groft, grått svenskt konceptpapper. Ena ljuset hade begynt drypa, och då glasmanschetter saknades, ville Lotten med konstvan hand förfärdiga en sådan af papper. Detta blad syntes henne styfvare, och hon uppvecklade det, i afsikt att sönderrifva det, då hon studsade tillbaka vid det enda ord, som utgjorde bladets rubrik.

Detta enda ord var: *Vigselattest.*

Papperet innehöll följande rader med stor, läslig och vacker stil; underskrifterna egenhändiga:

Vigselattest. År efter Christi börd 1788 den 20 Februari klockan 11 om aftonen inställde sig undertecknad, på kallelse, hos Öfversten för **läns regemente och Riddaren Högvälborne Friherre Gustaf Eberhard

Digitized by Google

Drakenhjelm, där vid samma tillfälle närvarande voro Fröken Välborna och Ädla Jungfru Ebba Charlotta Lovisa Reutercrona, Corporalen vid bemälde regemente Manhaftige och Ärlige Isaak Stolt, samt tjensteflickan Välbetrodda Elisabeth Hallström. Herr Öfversten och Riddaren förklarade härvid sin och bemälde Fröken Reutercronas fria vilja och önskan vara att nu genast varda efter Guds bud och Christelig ordning till äkta makar lagligen sammanvigda; hvilket bemälde Fröken, på tillfrågan, otvunget bejakade. Herr Öfversten och Riddaren företedde jämväl en af *Pastor loci* i Danderyds församling utfärdad attest öfver nästföregående söndag i samma församlings kyrka alla tre gånger försiggången vederbörlig lysning för bemälde brudepar; dock har brudens fader och giftoman, Öfverjägmästaren Välborne Herr Carl Julian Reutercrona, i anseende till frånvaro och tidens korthet, ej hunnit om sitt samtycke tillfrågas, hvilket att göra såväl berörde Herr Öfverste som hans trolofvade sig på hedersord förbundit med det första. I betraktande häraf och med den rättighet Giftermålsbalkens VII Capitel § 2 medgifver, »när uppbrott sker emot fienden eller mannen för annat Riksens ärende utskickad varder», har undertecknad, i jämväl nedanskrifne ojäfvige, välfrejdade och till Herrans nattvard admitterade vittnens närvaro, detta brudepar, Öfversten Gustaf Eberhard Drakenhjelm och Fröken Ebba Charlotta Lovisa Reutercrona, enligt kyrkohandboken till äkta makar sammanvigt och deras förbund i den Treenige Gudens namn stadfästat. Hvilket allt härmed intygas på ed och samvete, så sant mig Gud hjälpe till lif och själ.

Stockholm den 20 Februari 1788.

Lars Anton Levonius,
Regementspastor.
(Sigill)

Digitized by Google

Ofvanförmälde vigselakt bevittna

Isaak Stolt. *Elisabeth Hallström.*

(Bomärke)

Hvilka olika känslor — nyfikenhet, häpnad, förundran, sorg, glädje — rörde sig icke i Lottens själ vid läsningen af detta så länge förgäfves sökta, så länge som förloradt ansedda dokument, på hvars betviflade tillvaro icke blott Rautakyläs ägande berodde, utan hvad som var mera: hennes mormors heder och hennes mors lagliga börd. Hon förlorade sig i gissningar hvarför hennes morfar icke genast betryggat sin makas rättigheter genom att hos laglig auktoritet deponera vigselattesten. Hon forskade vidare bland papperen och fann slutligen följande koncept af öfverstens hand till ett bref, som likväl troligen aldrig blifvit afskickadt.

»*Cher Frédéric!* Kriget har utbrutit, tjensten kallar mig, och jag har blott få ögonblick att tänka på mina egna affärer. Väl har jag ett hopp att detta olagliga krig skall slutas förr än man tror och på ett sätt som dess upphofsman icke anar; men, bäste vän, framtiden är oviss och det står i försynens hand om vi mera återse hvarandra. Mottag därför, *cher Frédéric,* ett förtroende, hvilket för världen är en hemlighet, och lofva mig att, i händelse jag oförmodadt skulle falla hädan, uppfylla den sista bön, hvarom jag anlitar din bepröfvade vänskap.

Min vän, jag är gift! Vid hofvet i Stockholm lärde jag känna en förtjusande flicka, icke blott skön som en idyll af Creutz, utan hvad som är bättre, ädel, ren och oförderfvad midt i det lättsinne, hvaraf hon är omgifven. Min kärlek blef af henne besvarad; men olyckligtvis hade jag en förhatlig rival, gynnad både af min älskades far och af kungen, som hatar mig likasom alla försvarare af friheten och adelns privilegier.

Digitized by Google

För att aflägsna mig, gaf man mig order att inom fyra dagar afresa till Finland. Döm om min ställning, *cher ami,* när jag erfor, att min egen bror Magnus, en af den kungliga storhetens smidigaste tillbedjare, uppgjorde en afskyvärd plan att *par surprise* tilltrotsa sig min Ebbas hand! På mina enträgna böner åtog sig en tillgifven vän, kyrkoherden i Danderyd Segerholm, att med risk af sin kappa, en ruskig söndag, när under ett rasande yrväder kyrkan endast besöktes af några få enfaldiga bönder, lysa alla tre gångerna för mig och Ebba Reutercrona samt däröfver gifva mig intyg. Stödande sig på detta, åtog sig min lika tillgifne regementspastor Levonius att aftonen före min afresa sammanviga mig med min älskade, hvilken jag enleverade från en maskrad på Haga. Vår sällhet var lika stor som den var kort. Morgonen därpå afreste jag och kvarlämnade min maka som hoffröken, i hopp att om få månader kunna återvända, för att utverka hennes fars samtycke och offentligen erkänna vår förbindelse. Detta hopp är tillintetgjordt; vårt äktenskap är okändt, ty vigselattesten har jag af dubbel *égard* för Segerholm och Levonius ej velat lämna i annans hand. Men skulle mig hända alla dödligas lott, innan jag återser min maka, så ber jag dig, *cher Frédéric,* att här på mitt Rautakylä ur ett lönnskåp, hvars fjäder du finner, om du i min sängkammare skjuter den förgyllda drakens högra bakfot till höger, uttaga vigselattesten och därmed insätta min Ebba i hennes lagliga rättigheter. Säg henne att endast döden kunnat rycka mig från hennes ömma kärlek, och var viss att du för denna sista tjenst skall välsignas af din

oföränderlige vän

Gustaf Drakenhjelm.

Rautakylä den 18 Maj 1788.»

Digitized by Google

Lotten hade icke tid att anställa långa reflexioner öfver detta bref. Hennes fina öra hörde att en dörr till salen utanför sakta öppnades och att steg närmade sig dörren till sängkammaren. Af en hastig ingifvelse befallde hon Thomas att huka sig ned bakom den stora sängen och icke visa sig, ehvad än hände, innan hon kallade honom. Därpå undansköt hon drakfoten och blottade lönndörren, för att i värsta fall hafva en utväg till flykt. Sedan detta var gjordt, satte hon sig med klappande hjärta åter vid bordet, men så, att hon icke genast kunde ses ifrån dörren till salen.

De båda ljusen brunno mörkt med långa vekar.

Regeln sköts undan, dörren öppnades.

Sebastian — ty det var han — studsade ett ögonblick, när han såg ljus i kammaren. Men då allt var tyst och skenet ganska dunkelt, tog han för afgjordt att de resande somnat från ljusen. Han inträdde med sakta steg.

Hunnen midt på golfvet, varseblef han Lotten.

Han stannade bestört. Han kunde icke vända sin blick från denna värnlösa flicka, som han kom för att döda och hvars stora, blå, uttrycksfulla ögon nu betraktade honom med en fasthet, ett lugn, en klarhet, som på honom gjorde intrycket af en magisk kraft. Kudden, hans mordvapen, sjönk ur hans hand, en hög rodnad steg på hans kinder, och han begynte framstamma ett slags ursäkt.

Oskuldens blick . . . svaghetens styrka, som är kvinnans värn och med hvilken hon tämjer ormar och fjättrar lejon — det var du som förlamade den vilde mördarens arm och kom honom, första gången i hans lif, att rodna!

Digitized by Google

Lotten sade — och hennes röst, i början lindrigt oklar, återfick snart sin naturliga vackra klang:

— Var god och sitt, herr inspektor! Jag vet hvad ni vill. Ni har fått veta att man här uppgjort mot oss en nedrig komplott, och ni vill beskydda oss. Tack, herr inspektor, tack! Ni är en redlig man, ni skulle aldrig tillåta att man kränkte gästfriheten så djupt att vilja tillfoga tvenne värnlösa fruntimmer något ondt, medan de sofva. Men vi äro lugna. Se där min mormor! Sofver hon icke så lugnt, som någonsin under eget tak? Och jag? Se på mig, om jag darrar eller bleknar! Nej, och det är därför att vi ha ett rent samvete och stå under Guds beskydd.

Vi ha sett af det föregående, att Sebastian, ehuru ända till raseri förblindad af sitt begär att spela herre på Rautakylä, väl var en rå, men icke förhärdad karakter. Hans bättre känslor, från barndomen nedtystade af en i ondska grånad mor, drogo stundom ett streck i dennas beräkningar, och de gjorde det äfven nu. Denna vackra, modiga flickas ord och anblick återgåfvo med ens det länge förkväfda goda i hans själ dess makt. Han kände sig på engång stolt och förödmjukad af hennes förtroende; ett sådant mod, en sådan himmelsk förtröstan hade han aldrig sett, aldrig anat. Han böjde sig för denna oskuldens makt; han — nyss en mördare — stod nu tillintetgjord inför sitt offer.

Och för detta hade Lotten att tacka sin fina kvinnliga takt, man kunde säga en ingifvelse. Hon hade kunnat ställa Thomas till sitt försvar, men hvad hade följden blifvit? Hon skulle ha vädjat till den råa styrkan; trots och hat skulle ha kallat alla demoner i Sebastians själ till lif, det hade blifvit en strid på lif och död, men försoning — ingen.

Digitized by Google

Nu däremot tvekade han och teg några ögonblick stum. Därpå föll han till Lottens fötter och sade:

— Ni är en Guds ängel, mamsell, och jag — jag är en usling! Jag har varit med om er död, men vid Gud, den som kröker ett hår på ert hufvud, han skall hädanefter få med mig att göra! Förlåt mig, mamsell, förlåt mig! Ser ni, jag är en skurk från barndomen, född och uppfödd i ondska och egennytta, men när ni talar så där till mig, när ni kallar mig en redlig man, då känner jag, att också jag kunde vara en bättre människa, om icke... Kan ni förlåta mig?

I detta ögonblick var Lotten vacker. Det gifves en själens adel, som stundom går i arf inom vissa familjer och förutom hvilken namnets adel är mindre än intet. Man kunde säga att Lotten, sådan hon stod där med sin lugna, värdiga hållning, hade något i vacker mening aristokratiskt, något som påminde om att hon var den sista legitima afkomlingen på mödernet af en ädel familj. Den råe brottslingen vid hennes fötter kände detta, likasom af instinkt, och hans hufvud böjde sig än djupare, när han sade: kan ni förlåta mig?

— Stå upp! sade den unga flickan med samma lugn. — Gud allena dömer afsikten, och mig har ni intet ondt gjort. Vet ni hvilka vi äro?

— Jag vet det, mamsell! svarade Sebastian, i det han långsamt uppreste sig.

— Nåväl, då behöfver jag icke säga er, att här i denna säng sofver öfverstinnan Drakenhjelm, som efter all mänsklig lag borde vara ägarinna till detta gods. Men tro icke att vi hitkommit för att göra anspråk på något arf. Nej, herr inspektor, min mormor och jag ha nog af vår tarfliga utkomst; vi begära intet af gamla baron, icke engång rättvisa. Slumpen har fört oss hit;

Digitized by Google

ni bör veta att min mormor är blind. Slumpen, nej försynen, lät oss i ett lönnskåp, hvilket ni ser blottadt där vid tapetdörren, upptäcka ett dokument, som bevisar min mormors lagliga äktenskap ... Se här!

Sebastian genomögnade vigselattesten.

— Ja, sade han, det är så som mitt samvete alltid sagt; gamla frun där är den rätta. Ack, mamsell, vi äro ganska brottsliga, jag och min mor! Jag bör inte dölja för er, att gamla baron redan länge ångrat sin hårdhet mot öfverstinnan och säkert längesedan skulle ha godtgjort sin orättvisa, helst han själf var barnlös ... jag menar utan lagliga barn ... om icke min mor så ständigt för honom bedyrat, att prästen, som vigde öfversten och fröken tillsamman, var bara en förklädd dragon ...

— Hvilken låghet af den som bäst bort veta rätta förhållandet!

— Ni har rätt, mamsell! Ni har rätt, om hon också tusende gånger vore min mor. Min mor! Ack, mamsell, om ni visste hvad det vill säga att ha en mor som man måste förakta! Hon är den som från början vändt baronens sinne från er mormor och alltsedan omspunnit honom med sina olycksfulla lögner. Men hon skall icke lyckas. Jag, hennes egen son, jag skall göra hennes anslag om intet. Mamsell, ni skall ha er egendom åter, ni som haft mod att säga till mig, när jag kom för att döda er: Ni är en redlig man!

Och den vilde, råe mannen grät.

Men plötsligt spratt han till.

— Och jag som glömt att Eljas kanhända i denna stund på min befallning begår ett mord! Den där dörren, sade ni ... ah! Farväl för en kort stund, mamsell! Var lugn, jag tillåter intet hår att krökas på ert hufvud.

Digitized by Google

Ni har trott mig om godt, när jag stämplade mot ert lif; jag vill bli er goda tanke värdig!

Och med ängslig ifver skyndade Sebastian till lönndörren, öppnade den och försvann, utan att varseblifva Thomas, som i detsamma steg fram ur sitt gömställe.

Men knappt hade han kommit ut, innan Lotten och Thomas hörde ett doft slag, ett kväfdt rop och ett hånskratt därute i drifvorna.

Digitized by Google

11. En döende gubbe.

Åter förflytta vi oss till gamla baron.

Prästen och hushållerskan stå vid hans säng. Den ytterliga, dödlika afmattning, som följt efter kvällens själsskakningar, har efter hand gifvit vika för starka nervretande medel. Bröstet häfves, ögonen öppnas, men sjunka snart åter tillhopa.

Detta varade en stund, och hushållerskan, som redan började kasta oroliga blickar åt dörren, begagnade tillfället att än vidare bearbeta den unge prästen för sina planer. Denne, som fäste sin uppmärksamhet vid den i rummet rådande kontrasten mellan trasor och lyx, afbröt henne tvärt med en fråga hvaraf det kom sig, att baronen, som fordom varit en så fin hofman, nu trifdes i en så föga elegant, att icke säga föga renlig omgifning.

— Ack, herr magister, jag har just sagt detsamma! genmälde hushållerskan. Kära baron, har jag sagt, låt mig nu engång städa här i rummet; och hvarför skall baron gå i den trasiga schlafrocken? — Bry dig inte om det, Lisette, säger han; jag vill ingenting ha att skaffa med dina dammborstar, och dessutom är jag halfblind. — Jo det kan magistern tänka, annorlunda såg baron ut förr i världen vid kungens hof.

Digitized by Google

— Tyst! ... Han vaknar!

Gamla baron hade satt sig upprätt i sängen och hans ögon glänste af febereld.

— Kungens hof! upprepade han, likasom eftersinnande. — Ah! jag hade så när glömt att det är bal i dag hos drottningen. Lisette ... hämta min galafrack! Men akta dig om knapparna äro det minsta mulna! Intet dammkorn på kragen, förstår du! Har du sett åt om han är där?

— Söta bästa baron, hvem menar baron?

— Kammarherrenyckeln. Fäst honom stadigt, han faller! Ser du, *ma chère,* hans kunglig höghet intrigerar, Reuterholm intrigerar, min bror intrigerar, hela världen intrigerar mot mig! Var inte rädd för det, lilla toka! Jag har hviskat kungen i örat att finska adeln inte är att lita på, i synnerhet en viss öfverste. Jag sitter så säkert i sadeln som en lindansare. *Tout à fait, je vous assure.* Jag skall dansa i afton med fröken Reutercrona, det blir en galamenuett. *Diable, qu'elle est charmante!* Har du sett de ögonen? Vackrare än Höpkens, ej sant? Och munnen ... ett körsbär, som skulle anstå en La Vallière. Man påstår att Kellgren gifvit henne priset framför sina tre gracer. Han har skrifvit ett ode till henne, som börjas så här:

> En dag från sin Olymp till jorden Jofur sände
> Mercur ...

— Men söta bästa baron! Känner baron inte igen sin trogna Lisette? Inte vill någon ge merkyr åt baron ... Nej, han hör mig inte, han yrar!

— Hvad är det ugglan skriker i mitt öra? *Sacrenom,* jag är ingen brodermördare. Det är han som stulit ifrån mig min lilla crona. Haha, jag kallar henne

Digitized by Google

min crona! Om kungen hörde det, skulle han bli jaloux. Här är så varmt. Solen bränner, kaskaderna sorla, herdinnorna hvila i gräset. Så charmant att räfsa hö i pariserhandskar! Tillåt mig fråga, min fröken, hvad är priset på er dygd? Jaså, prästen, ja, jag känner min brors dragoner! Dygd, det se vi i komedier. Låt oss dansa! Musik! Musik! Vi flyga som Zephyr mellan ekarna på Drottningholm, och mot stranden brusar ett haf af champagne! Kungen vill ha glace! Glace och champagne! Apropos, har ni hört hvad fru Schröderheim sade åt kungen, när hon höll slidan och han värjan?

— Ack jemmer, herr magister, att jag skall upplefva en sådan olycka! Baron har blifvit tokig!

— Baron måste ha lefvat mycket lättsinnigt i sin ungdom, och det kommer för honom i hans yrsel. Febern förtär honom; ni hade längesedan bort efterskicka en läkare.

— Tror magistern? Men vi ha fem mil till Tammerfors.

— Det får inte hjälpa. Skicka genast ett ilbud dit, låt beskrifva sjukdomen och begär läkemedel. Den sjuke tycks nu vara något lugnare. Gif honom något läskande!

— Jag skall hämta hallonsaft i vatten och skickar ilbud till staden.

— Godt. Låt det gå fort. Ni förstår att man inte nu kan tänka på vigsel?

— Å nej, hur skulle det falla mig in?

Hushållerskan lämnade prästen hos den sjuke och gick. I yttre rummet möttes hon af Eljas; han var blek och uppskakad, men öfver hans läppar spelade ett triumferande hånlöje.

Digitized by Google

— Hvad går åt dig? Hvad har du på händerna, efter du gömmer dem under jackan? . . . Blod!

— Tyst med den saken, den angår bara mig och inspektoren! Ni känner den där Thomas . . . drängen. Inspektoren ställde mig att lura på honom vid knuten där, och med den här plankspolen, ser ni . . . Som han kom ut genom väggen, låg han baklänges i drifvan. Han rörde inte en fena efter den betan.

— Bra, bra! Du är en rask gosse, Eljas! Se här, styrk dig med ett glas rom.

— Tackar som bjuder . . . det kan allt behöfvas . . . jag har litet rödt på händerna. Bara lingonsaft. Men hvad var det jag skulle säga? Jo, hvar är inspektoren?

— Han är i röda kammaren och gör brasa åt de resande. De må väl ej dö af os i natt?

— Os! . . . så förbannade fint! Men vet ni hvad? När jag gick genom farstun, stod dörren till salen på glänt, och i salen stod en främmande flicka och lyste på porträtterna!

— Nej . . . det är inte möjligt. Hvar är Sebastian?

— Hvad? Jag trodde ni visste det.

— Såg du inte honom . . . Sebastian . . . säg!

— Jag såg ett kvinnfolk i salen.

— Det spökar i salen. Gå i farstun och passa på de resande. Eller . . . gå in med friskt mod och hjälp Sebastian med skräpet. Hundra rubel, om du gör din sak bra.

— Hundra för en och hundra för två? Kvittar mig lika! mumlade Eljas och gick.

Hushållerskan eftersinnade.

— Huru? . . . Sebastian har ej gjort hvad han skulle. Vara *min* son och vara så blödig! Men den gamle token därinne skall icke tala mer. Han kunde annars

Digitized by Google

hitta på att bli redig igen. Har jag intet opium kvar i flaskan? Jo, godt. Den här dosen i hallonsaften, och han skall sofva till domedag.

Von Dahlen blef ensam hos den sjuke, som låg i brinnande feber, utan att märka hvad som föregick omkring honom. Hans tillstånd föreföll den unge prästen så betänkligt, att han beslöt efterskicka oblatasken och kalken, för att kunna gifva den gamle sakramenterna. Ty föga troligt var, att han skulle upplefva läkarens ankomst. Von Dahlen gick därför att bedja hushållerskan skicka ett annat bud till prästgården på samma gång som till staden.

Han kom just i rättan tid för att varseblifva, huru Lisette hällde från en liten flaska en brun vätska i den spilkum, hvari hon tillblandat vattnet och hallonsaften. Den gamla smilande kvinnan hade från första stund förefallit honom misstänkt; anande oråd, drog han sig hastigt tillbaka, utan att blifva bemärkt.

Strax därpå inträdde hushållerskan med spilkumen.

— Det här skall smaka min stackars baron bra, yttrade hon med en mycket öm ton, i det hon närmade spilkumen till den sjukes läppar. — Den kära gamla herrn tycker så ofantligt om hallonsaft. Han skall dricka ut alltsammans, det skall läska honom obegripligt.

— Var så god och räck mig spilkumen. Jag vill smaka om det kanhända är för mycket syrligt.

— Det behöfs inte, jag är van att blanda sådant här.

— Vänta ett ögonblick!

Den unge mannen ryckte med en häftig rörelse spilkumen åt sig, fuktade sina läppar med innehållet, trädde hushållerskan tätt under ögonen och sade plötsligt och strängt:

— Är ni också van att blanda gift?

Digitized by Google

Hushållerskan hajade tillbaka, bleknade litet, men återvann genast fattningen.

— Om det skall vara ett narri af magistern, svarade hon, så är det bra sårande för mig, som i så många herrans år vårdat gamla baron som min ögonsten. Jag får säga att det är mycket obeskedligt af magistern att yttra någonting så fasligt.

— Om jag gjort er orätt, så skall jag ge er all möjlig upprättelse. Det är ju den lättaste sak i världen att bevisa er oskuld. Drick ut blandningen!

— Den är för en sjuk, inte för en frisk!

— Hallonsaft och vatten skadar ingen människa. Drick ut blandningen!

— Det är den enda hallonsaft jag har kvar . . .

— Drick, kvinna, eller minns, att jag skall låta undersöka er blandning, och ve er, om där finns något annat än hvad ni uppgifvit!

— Nå efter magistern nödvändigt så vill . . . Jämmer, skulle jag inte veta att det är den oskyldigaste hallonsaft i världen? . . . Aj, så oskickligt jag bär mig åt!

Den listiga kvinnan hade fällt spilkumen i golfvet, och dess innehåll rann ut öfver mattan.

— Min sköna spilkum! Min rara hallonsaft!

— Orm! utbrast von Dahlen förbittrad.

Men i samma ögonblick vändes hans uppmärksamhet åt ett annat håll.

Digitized by Google

12. Nemesis.

Lotten hade gått ut genom den af Sebastian öppnade dörren till salen. Skenet från hennes ljus föll öfver de gamla familjeporträtterna. Bistra och allvarsamma blickade de ned från sina gyllne ramar på henne, deras afkomling, likasom förtörnade öfver den mesallians, hvarigenom hon kommit att bära det ofrälse namnet Ringius. Tankfull gick hon från den ena till den andra och stannade sist vid tvenne porträtter på väggen emot baronens rum. Båda voro unga, båda af ett högburet aristokratiskt utseende; båda i hofdräkt med pudrad peruk, hårpung, fina hvita kräs och manschetter af dyrbara spetsar; den ena militär, den andra civil. Krigarens drag voro regelbundna, stolta, man kunde säga högdragna, likasom sväfvade på hans läppar ett åberopande af adelns privilegier; hofmannens voro mindre reguliera, men mera intagande, satiriskt leende, likasom berättade han en fransysk anekdot, medan den något frivola blicken och en viss slapphet i munnens vinklar tydde på förfinad sinnlighet och ett lättsinne, så vanligt i de högre kretsarna på hans tid.

Lotten betraktade båda porträtterna med ungdomens lifliga nyfikenhet, ty hon tviflade icke, att ju krigaren

Digitized by Google

var hennes olycklige morfar, hofmannen åter samme man som nu vissnad och förfallen dvaldes i detta hus, en skugga af sig själf. Hon tänkte på bådas öden, på ovaraktigheten af mänsklig lycka, och hennes ögon fylldes af tårar.

Men snart fängslades hennes öra af några ord, uttalade i rummet bredvid. Ljudet var svagt, hon kunde föga urskilja hvad som sades, men hon trodde sig igenkänna en röst, hvars blotta minne öfverdrog hennes kind med purpur.

— Skulle det vara han? sade hon till sig själf. — Nej, det är inte möjligt!

Möjligt eller icke, alltnog hennes nyfikenhet blef så stark, att hon — lydande den oöfverlagda känsla, som så ofta bestämmer en liflig kvinnas handlingar — lade handen på låset af dörren till baronens rum.

Läsaren torde påminna sig, att denna dörr, annars alltid reglad, hade blifvit lämnad öppen af gamla baron under hans exkursion efter hallonsylten. Det behöfdes icke mer än Lottens lätta tryckning, och dörren sprang opp.

Det var detta som afledde von Dahlens uppmärksamhet.

Men i samma ögonblick Lotten så oförmodadt inträdde i gamla barons kammare, öppnades dörren från farstun till salen och Eljas smög in. Sedan han öfvertygat sig att ingen var i salen och att intet buller hördes, afdrog han stöflarna, öppnade helt varligt dörren till röda kammaren och tassade in i strumpfötterna.

Thomas satt ungefär där Lotten suttit när Sebastian först kom in och ännu därtill i skuggan af den framskjutna sängen. Han varseblefs därför icke genast af Eljas, som endast såg den i sängen sofvande gamla frun.

Digitized by Google

Thomas hade varit uttröttad både af ett par mils vandring i drifvorna på isen och af striden med Eljas. Det var därför ursäktligt, om också ej försiktigt, att han gifvit vika för en oemotståndlig tyngd öfver ögonen och somnat där han satt i den mjuka karmstolen. Man hade kunnat afskjuta ett pistolskott vid hans öra, och han skulle knappast ha vaknat däraf. Långt mindre hörde han Eljas' inträdande.

Denne stannade midt på golfvet, oviss hvad han borde göra, när inspektoren ej syntes till. Men troligen lekte de utlofvade hundra rublarna i hans håg, och retad var hans blodtörst nyss förut. Han nalkades sängen och framdrog ur bältet en kort knif.

Hans offer och hennes beskyddare sofvo.

Endast ett underverk kunde rädda den gamla.

Och detta underverk inträffade.

Den sofvande Thomas hade med hela sin tyngd lutat sig mot ena sidostödet af länstolen, där han satt. Vare sig nu att han gjorde en rörelse i sömnen, eller att hans blotta tyngd var mer än den bräckliga halfmurkna stolen kunde bära, alltnog stödet brast, och Thomas störtade med brak i golfvet. Af detta buller vaknade den gamla förskräckt.

— Lotten! Thomas! ropade hon af fruktans naturliga instinkt.

Det är möjligt att Thomas, om allt varit tyst, hade förblifvit liggande där han låg. Nu däremot hörde han sin frus röst, steg upp och gnuggade sig i ögonen.

Eljas stannade handfallen vid den oväntade anblicken af den man han trodde sig ha lämnat död i drifvan. Men knappt blef Thomas honom varse, innan han kastade sig öfver honom med raseri, fällde honom med ett för-

Digitized by Google

färligt slag sanslös till golfvet, fattade honom om lifvet, bar honom ut och kastade honom hufvudstupa utför den höga trappan i drifvorna.

Efter denna raska expedition återvände Thomas för att lugna den gamla frun, som emellertid uppstigit och under en pinsam oro klädt sig. Bådas bekymmer öfver Lottens försvinnande förenade sig med nattens hemska uppträden att låta dem ana det värsta. Den gamla påyrkade att man genast måtte uppsöka flickan, och Thomas, hvars tillgifvenhet var lika bergfast som trumpen, tog sin matmor i handen och begaf sig med henne ut på upptäckter.

Komna ut i salen, vägleddes de af rösterna till baronens rum och trädde utan betänkande in.

Här funno de Lotten oskadad och trygg i samtal med von Dahlen. För båda hade detta möte varit oväntadt, men gladt, och det var en vacker, nästan högtidlig syn att se detta unga par med vårens och kärlekens rosor på sina kinder, sittande vid den vissnade och döende gubbens bädd.

Men denna tafla hade äfven sin starka skugga. Hushållerskan hade ej kunnat dölja sin förvåning och sitt raseri vid Lottens inträde; hon ville aflägsna sig, men von Dahlen, fruktande nya stämplingar, hade med manlig fasthet förbjudit henne att lämna rummet. Vid anblicken af Thomas och gamla öfverstinnan fattades den elaka kvinnan af förfäran. En ny tanke, en förskräcklig aning syntes ha bemäktigat sig hennes själ, och ur stånd att hejda sig, rusade hon mot Thomas, fattade honom i tröjan och utropade:

— Röfvare! mördare! Hvad har du gjort af min Sebastian?

Digitized by Google

— Nå nå — sade Thomas, lättare retad nu än annars — släpp vackert min tröja!

— Sebastian? Hvar har du min Sebastian?

— Hvad d-n angår mig er Sebastian? Menar ni er andra hyggliga pojke Eljas, så ligger han med blodig näsa nedanför stora trappan. Sök honom där!

— Om ni menar inspektoren, inföll Lotten, så gick han ut från röda kammaren för en timme sedan. Jag påminner mig nu att jag hörde likasom ett nödrop strax därefter.

— Ha! . . . Eljas . . . Eljas har tagit miste! Förbannelse öfver den bofven! Släpp mig, jag måste ut . . . ut!

Och utan att någon hindrade henne, störtade hushållerskan med en furies vildhet ut. Drifvorna voro höga, snön gick henne under armarna, hon stupade oupphörligt, men reste sig genast åter och skyndade framåt, ropande Sebastian vid namn. Men ingen hörde henne; endast vindflöjelns gnisslande och stormens tjut besvarade hennes rop. Guds eviga stjärnor på den klara nattens hvalf voro de enda vittnena till den eländiga kvinnans förtviflan — hon, som i all sin förhärdade brottslighet dock bar *en* mänsklig känsla i sitt bröst: moderskärleken. För Sebastians skull, för hans rikedom, hans ära, hade hon sålt sin själ i de onda makternas våld, och nu . . . nu låg han sannolikt mördad, fallen i det försåt han, jämte modern, beredt åt en annan!

Vid trappan till drängstugan fann hon slutligen Eljas, som ännu blödande och förvirrad med möda hade släpat sig dit från stora trappan. Hon rusade på honom som en katt, tryckte sina naglar i hans ansikte, bet honom, slog honom, sparkade honom och skulle i sitt raseri hafva strypt honom, om han icke med en våldsam stöt

Digitized by Google

kastat henne till marken. Då, när krafterna voro uttömda, återkom besinningen. Ett svagt hopp, att Sebastian ännu kunde räddas, efterträdde paroxysmen af hennes hämnd. Guld och rublar lofvade hon Eljas, om han ville visa henne stället där han trodde sig ha slagit Thomas. Och Eljas lät länge bedja sig; han njöt af hennes ångest. Men slutligen segrade girigheten, båda åtföljdes till platsen utanför lönndörren och framdrogo där ur drifvorna Sebastians blodiga liflösa kropp.

Digitized by Google

13. Försoningen.

Åter befinna vi oss i gamla barons sängkammare. Läsaren torde påminna sig att Thomas och hans matmor nyss inkommit.

— Lotten du! sade den gamla frun. — Kom hit, mitt barn, räck mig din hand! Så där. Gudskelof att du är oskadad. Kom, låt oss gå härifrån!

— Strax, mormor! Men först måste jag fråga en sak.

— Sedan, sedan. Kom, låt oss resa!

— Kära goda mormor, svara mig på en sak! Om mormor hade en ovän, som gjort mormor mycket ondt, mycket orätt, som förbittrat för mormor ett helt långt lif och som mormor ej har sett på många, många år; och om mormor nu efter lång tid skulle återfinna denna sin ovän bruten till kropp och själ, förlorad och döende, men kanske ändå ångerfull — ångerfull emedan han varit bedragen af en som ständigt för honom beljugit och svärtat mormors handlingssätt — skulle mormor då vända sig bort från sin oväns bädd och låta honom utan försoning dö?

— Lotten du! Lotten du! — sade den gamla, häftigt upprörd — hvarför frågar du så? Jag kan ju

Digitized by Google

ej se, min Gud! Jag är ju blind, jag vet ju ej vid hvems bädd jag står.

— Låt mig leda mormor till bädden. Se så, tag denna vissnade kalla hand i sin! Föreställ sig nu att mormor håller i sin hand den gamle ovännens hand, hans som gjort mormor så mycket orätt, så mycket ondt, som förbittrat mormors hela lif och som mormor ej sett på många år, men nu återfinner döende och bruten till kropp och själ. Kan mormor förlåta honom?

— O min Gud, ja, ja, ja! snyftade den gamla utom sig. — Himlens nåd har hållit mig uppe under de svåraste pröfningar; skulle jag bära ett hatfullt hjärta i mitt bröst! Arme olycklige Magnus Drakenhjelm, du har varit olyckligare än jag, ty du har icke ägt i ditt bröst den inre friden! Jag förlåter dig så visst och så uppriktigt som jag önskar att Gud engång måtte förlåta mig all bitterhet och allt knot, hvarmed jag misstrott hans eviga försyn.

Denna scen grep alla närvarande djupt. Lotten och von Dahlen kände båda sina tårar strömma, och den minst lättrörde af de närvarande, Thomas, vände sig mot väggen och — snöt sig.

— Är han död? frågade ändtligen den gamla.

— Ännu icke, svarade Lotten. Han ligger i en dvala, han har yrat nyss. Tyst, nu börjar han åter.

Den sjukes ögon förtforo att vara slutna, men man såg hans läppar sakta röras.

— Är det ni, fröken Reutercrona! sade han med ett mildt uttryck i sin röst, likasom intagen af helt andra och ljufvare föreställningar än för en stund sedan. — Å, *ma belle cousine,* jag kände er röst, det var ni som nämnde mig vid namn. Tro mig, ni är *charmante* i den ljusblåa tyllklädningen, med de fina brabantska

Digitized by Google

spetsarna kring hofärmarna. Vet ni väl att man kommer att uppföra »Siri Brahe» på Haga? Ts — jag skall säga er en sak, det är inte kungen som skrifvit den, det är Kellgren. Förråd mig inte, lilla kusin, det kunde kosta min kammarherrenyckel . . .

— Baron Magnus Drakenhjelm! afbröt honom von Dahlen, för att, om möjligt, leda honom från dessa tankar, så föga passande för en som står i begrepp att lämna lifvet. — Tänk icke mera på denna världens flärd, tänk på er själ och på Guds rättfärdighet, ty ni skall snart stå inför hans dom.

Ett eget småleende — ett af dessa lättsinniga spefulla löjen, som i lyckans dagar krusa gudsförnekarens läppar och med hvilket de sig så kallande bildade i baronens ungdom brukade behandla religiösa ämnen — ett sådant leende for nu öfver den sjukes vissnade drag. Det skulle vara ett fint »filosofiskt» löje, ett galanteri, ett skämt, men det blef på hans läppar en förfärlig ironi. Det skulle vara en solstråle från »upplysningens» höjd, och det blef ett darrande skimmer af lampan i ett grafkor.

— *Mon cher ami,* ni talar som Nohrborgs postilla. Jag vill rekommendera er hos hans majestät och Lehnberg till fångpredikant. Men hvarför står ni bakom ridån? *Pauvre bête,* har ni läst Voltaire? Minns ni hvad hertigens af Richelieu hårfrisör sade en dag, under det han klädde sin herre? Jag är väl inte mera än en simpel kammartjenare, sade han, och likväl tror jag likaså litet som *monseigneur* att det finns en Gud.

— Det är förskräckligt. Herr baron, har ni då allsingen aning om att ni måste dö — märk väl: dö!

— Bah, dö? Jag är ju knappast trettio år. Lefva och njuta, det är min filosofi. Stig upp från sufflör-

Digitized by Google

luckan, min vän! Jag spelar lifvets gudomliga komedi, och ni sufflerar från er underjordiska ståndpunkt en tragedi. *Cela ne va pas, mon ami.* Stig upp hit i foyern, och räck mig puderkappan. Det blir en superb kostymbal, eklåreringen *éblouissant.* Sköna Daphne, en *contredanse?*

— Han yrar ohjälpligt! sade von Dahlen sorgset. Det vore olyckligt om han så utan all besinning skulle gå till evigheten. Nyss förekom det mig likväl som skulle er röst, min fru, ha gjort ett välgörande intryck på hans nerver. Får jag be er att ännu engång tilltala honom.

— Drakenhjelm! sade den gamla öfverstinnan vid den sjukes öra. — Känner ni mig?

Gamle baron uppslog genast sina ögon, som glänste af en ovanlig eld, betraktade gestalten vid sin bädd, for med handen öfver pannan, tillslöt ögonen åter och sade med förändrad stämma:

— Nej, nej ... jag känner er inte. Rösten är Ebba Reutercronas, men ... hon är ung och skön ...

— Det var för femtio år sedan!

— Femtio år? ... Ja ... det är sant ... det var för femtio år sedan. Och nu ... ni är Ebba Reutercrona ... som kallar sig min brors änka ... och ni kommer för att glädjas åt min förödmjukelse ... min uselhet ... men ... triumfera icke ... jag känner mig nu bättre ... jag mår ganska väl ... *madame, excusez mon habit!* ... Lisette! Du har understått dig att ge mig en söndrig schlafrock! Lisette, hur ser här ut? Damerna ursäkta! Jag har ganska ... vårdslösa domestiker. Lisette! Hon kommer inte. Verkeligen, mina damer, jag rodnar öfver min *deshabillé* ...

Digitized by Google

— Han har icke märkt det förr som frisk, hviskade Lotten åt von Dahlen. — Han var halfblind ännu för några timmar sedan, men nu tyckes han åter se.

— Det är lifvets sista solglimt några ögonblick före döden, hviskade lika sakta von Dahlen. — De döendes ögon kunna underbart klarna.

Gamla öfverstinnan syntes icke märka den sällsamma afvikelse, hvilken anblicken af hans negligerade dräkt hade förorsakat i baronens tankegång. Hans vissnade hand kvarhölls af hennes, under det att hon fortfor med en omedveten reminiscens i tonen, äfven hon, från den gustavianska hofcirkeln:

— Nej, baron Drakenhjelm, det är hvarken för att glädja mig åt en anförvants lidanden eller för att upplifva en olycklig familjetvist, som jag räckt er min hand. Båda ha vi lidit, båda äro vi gamla och skola snart gå hädan ... Så låt oss då försonas vid randen af vår graf, *mon cher vieux baron* ... försonas och förlåta!

— Ni har rätt, min *cousine!* Vi äro båda gamla ... ha kanske icke många år att lefva ... på sin höjd tio. — Det är bäst att vi ... försonas. Jag har gjort er orätt, min *cousine* ... ni är ju min olycklige brors ... verkliga maka ... icke sant?

— Inför Gud och människor, min baron!

— Här är beviset därpå! utropade Lotten, som nyss från röda kammaren hämtat ett hopviket papper.

— Vigselattesten? stammade öfverstinnan utom sig.

— Vigselattesten, mormor! upprepade Lotten.

— O min Gud, och detta papper kan jag ej se, ej läsa!

— Minns mormor zigenerskans spådom på Haga maskrad? »Hvad ni ser skall bringa er ofärd; hvad ni icke ser skall bringa er lycka!» Från detta papper, som

Digitized by Google

mormor såg den kvällen när det skrefs, härleda sig ett helt lifs olyckor, och samma papper, som mormor icke mer kan se, är det som skall aftvå hvarje skymf från ett hederligt namn.

— Gud är rättvis ... Läs attesten, min baron!

— Behöfs icke ... *Foi de gentilhomme,* som kungen brukade säga ... Skulle jag tvifla på ert ord, min *friherrinna?* I dessa personers närvaro ... ber jag er glömma den oförrätt ... jag gjort er ... och utnämner er ... till laglig arfving af all min egendom ... ifall ni skulle öfverlefva mig ... Är den unga flickan där er dotter?

— Min dotterdotter; enda barnet af mitt enda barn.

— Hennes namn?

— Hedvig Charlotte Sophie Ringius.

— Ringius? ... Hm ... känner ej den familjen ... prästfamilj, att döma af namnet. *Eh bien,* kom hit, mitt barn, låt mig kyssa din panna. Din ålder?

— Nitton år.

— Vackra ögon ... täck profil ... mera *cendrée,* än din mormor fordom. *Mais si ... mon enfant, vous parlez français?*

— *Je le dois aux leçons de ma grande-mère.*

— *C'est bien.* Vet ni väl, min friherrinna ... flickan behagar mig rätt mycket ... Hon har en god prononciation ... Jag har här flera intressanta arbeten af Paul de Kock och Georges Sand ... ni ser att jag följer med min tid ... men hvilka jag ej kunnat läsa ... sedan mina ögon blefvo svaga ... Jag vore enchanterad af att ... höra min lilla *cousine* ... läsa dem högt.

Digitized by Google

14. En gammal hofmans död.

Herr baron — sade nu von Dahlen med djupt allvar, i det han satte sig vid den sjukes säng och fattade hans hand — det är min sorgliga pligt att erinra er om hvad ni tycks glömma. Efter allt mänskligt förutseende har ni icke många ögonblick öfriga att lefva. Ni har följt ert samvetes röst, ni har erkänt och inför människor försonat den skuld, som måhända varit den tyngsta på edra synders vågskål; men, herr baron, den gudomliga rättvisan är icke försonad med ett helt lifs goda gärningar, långt mindre med en. Är edert sinnelag så kristligt ödmjukt, så bortvändt från denna världens flärd, som det anstår en döende kristen, en ångerfull syndare?

Gamle Drakenhjelm svarade icke strax. Han syntes ett ögonblick obehagligt störd i sin beundran af Paul de Kock, men snart lyckades han åter framkalla det förra leendet på sina läppar.

— Med hvem har jag den äran att tala? frågade han.

— Mitt namn är von Dahlen, präst.

— Von Dahlen? . . . Känner den familjen . . . en von Dahlen var major vid Åbo läns regemente . . . en tapper

Digitized by Google

man ... stor vän af könet ... nå nå, min unga vän ... ni är präst ... låt oss tala om något annat ... Jag känner mig nu ... mycket stärkt af hvilan ... Vore ni läkare, skulle jag försäkra er, att ni ... ej ännu på några år ... får det nöjet att förpassa mig ... till evigheten. Ser ni ... min vän, jag är ... filosof ... jag fruktar inte ... döden, men förlåt mig ... det ämnet är ... ruskigt, och ... en gammal hofman, som jag ... väljer gärna gladare ämnen i fruntimmerssällskap. Apropos, jag påminner mig just ... en anekdot om ... Lehnberg. Ni känner ju Lehnberg ... hans predikningar åtminstone ... Han skulle engång skrifta en fröken ... Psilanderhjelm ...

Så långt hade baronen hunnit i sin dödsberedelse, då han blef afbruten af hushållerskan, som i ursinnig förtviflan instörtade, ropande:

— Hjälp! baron, hjälp! De ha mördat vår son, vår Sebastian! Han ligger härute död, ihjälslagen, ihjälfrusen, hjälp, baron! hjälp! De vilja mörda oss alla!

Under det att baronen talade, hade han röjt denna tilltagande matthet, som är en följd af nervernas förslappande efter en onaturlig retning. Man vet att detta tillstånd medför den yttersta ömtålighet för alla intryck. Örat pinas af en flugas surrande; en kullfallen stol kan skrämma den svage till döds. Hushållerskans inrusande och häftiga rop, som kommo äfven de friska att blekna, måste på den sjuke verka hastigt och våldsamt. Han satte sig plötsligt upp, hans ögon stirrade mot dörren, han ville säga något, men tungan vägrade sin tjenst, hans kind blef snöhvit, en lindrig darrning skakade hans kropp, och han föll tillbaka utan ett ljud.

Alla omsorger användes för att återkalla honom till lifvet. Åderlåtning, slagvatten — allt förgäfves.

Digitized by Google

Baron Magnus Drakenhjelm hade upphört att lefva. Detta var således en gammal hofmans död!

Han hade gått hädan med en fransysk roman i sitt hjärta och en lättfärdig anekdot på sina läppar — dödad af sin mätress med nyheten om hans oäkta sons mord. Man tyckte sig ännu på dessa läppar se det »filosofiska» löje, hvarmed han under hela sitt lif och ännu för få ögonblick sedan betraktat döden, domen och evigheten — dessa jätteskuggor vid aftonen af lifvets korta dag, dem endast kristendomen förmår belysa med sitt eviga ljus. Hvilken förfärlig parodi på en troendes glada förtröstan i det sista! Huru mycket har icke lifvet ännu att lära af döden!

De närvarande vände sig bort med fasa.

Von Dahlens ovilja riktades nu mot hushållerskan, som under den första bestörtningen förgätit sin son och stum och orörlig betraktat baronens slut.

— Olyckliga! sade han, det är icke nog att ni förbittrat denne gubbes lefnad; ni har äfven påskyndat hans död. Aflägsna er genast från detta rum och så fort som möjligt äfven från detta hus, som numera tillhör sin rättmätiga ägarinna, friherrinnan Drakenhjelm.

Hushållerskans ögon gnistrade af raseri.

— Jaså, sade hon; jag drifves ur huset, jag? Och hvarför, om jag får fråga? Kanske för att ni tagit lifvet af min gamla baron — ty det är ni som har gjort det, ni samvetstjuf med edra skenfagra miner och edra dräpande ord! Eller kanske för att ni låtit mörda sonen, likasom ni predikat fadern till döds? Ni skall stå till svars för det, ni svarta skrymtare med edra liderliga kvinnfolk, dem ni skickat hit från landsvägen! Men tänk att midt för er näsa skall jag behålla Rautakylä jag, ser ni, ty barons testamente har jag

Digitized by Google

i säkert förvar; det skall ni låta bli att roffa, ni skenhelige tjuf!

— Spara edra ord, oförnuftiga kvinna; er skamlöshet tjenar till intet. Vigselattesten, som intygar denna gamla frus lagliga giftermål med aflidne baron Gustaf Drakenhjelm, är återfunnen och skall, hoppas jag, vara tillräcklig att bestyrka hennes rätt.

— Vigselattesten ... jaså ... den visste jag inte af ... Nå om så är, så har jag ... haft orätt och ber herrskapet om förlåtelse. Men kan jag också tro herrskapet? Om det skulle vara ett simpelt annat papper ... men det är väl så, kan jag tro, att jag inte får se det?

Hushållerskan hade under dessa ord, med det välde öfver sin hållning, som denna farliga kvinna visat flera gånger förut, antagit en katts smilande ödmjukhet, afpassad för hennes ändamål och blandad med låtsadt misstroende. Lotten räckte henne papperet.

— Här är det; läs själf!

— Håll! ropade von Dahlen. Men det var för sent.

Hushållerskan hade fattat papperet, gnuggat det mellan sina händer och med obegriplig hastighet sönderrifvit det i små bitar.

För sent grep henne von Dahlen i armen; papperet var förstördt. Hushållerskans ansikte hade återtagit sitt med möda bekämpade uttryck af hat och ondska, blandad med trots. Hon steg tillbaka mot dörren, utsträckte hotande sin hand och utropade:

— Ut med er, mördarepack, tjuffölje, lösdrifvare! Ut från mitt hus, *mitt hus*, säger jag! Ut på stunden eller låter jag mitt folk kasta er på dörren!

Lotten såg sig om efter Thomas; han hade, af en naturlig instinkt för det passande, aflägsnat sig, när det mellan gamla baron och öfverstinnan blef fråga om deras

Digitized by Google

familjeangelägenheter. Lotten och von Dahlen växlade med hvarandra en blick som sade: vi ha intet ojäfvigt vittne till den dödes muntliga testamente, och vigselattesten ligger där i bitar. Hvilken olycka!

Hushållerskan såg sitt öfvertag och fortfor med gäll röst att ropa:

— Eljas! Eljas! Kom och vräk det här packet på dörren!

Vid hennes rop inträdde — icke Eljas, utan en annan person, hvilken hon minst hade väntat och hvars anblick slog alla närvarande med häpnad.

Den man, som så oförmodadt inträdde i sängkammaren, var ingen annan än den för död ansedde Sebastian. I den varma kammaren hade han efter hand återkommit till sans och vacklade nu, blodig och matt, vid sin moders rop in genom dörren.

När hushållerskan blef honom varse, kastade hon sig med ett anskri af glädje kring hans hals och betäckte honom med kyssar. Men han lösgjorde sig med synbar motvilja ur hennes armar, stapplade till sängen, sjönk utmattad på en stol och utropade vid anblicken af den döde:

— Mor, ni har ju ändå dödat honom!

— Det är ej jag som dödat honom, dessa människor äro hans mördare. Kom, min stackars gosse, du är sjuk, du behöfver hvila; låt oss gå till ditt rum! Men det är sant — fortfor hon ilsket — jag kan icke lämna dessa främmande människor ensamma i rummet; här ligger både silfver och annat.

Lotten tog sin mormor under armen och gick.

— Ja — sade Sebastian dystert — här ligger både silfver och *annat*... här ligger också en död. Kvinna, vill ni icke ens i den dödes åsyn afsvära ert gudlösa hat och er orättfärdiga girighet? Vågar ni ännu neka,

Digitized by Google

att dessa två, som nyss gingo ut, äro de enda lagliga arfvingarna till Rautakylä gård?

— Men söta bästa Sebastian, förifra dig inte, du är så blek och svag, var lugn! Jag erkänner allt hvad de vilja, endast de skaffa bevis.

— Er mor sönderref nyss på ett försåtligt sätt öfverstinnans vigselattest, utbrast von Dahlen.

— Kvinna, kvinna! suckade inspektoren, och hans likbleka kind färgades för ett ögonblick röd. — Denna främmande flicka, som nyss gick ut, sade till mig, när jag trädde in till henne med döden i min hand och mitt hjärtas onda tankar: Ni är en redlig man! Och min egen mor, som inför Gud är ansvarig för hvad hon gjort af sitt barn, hon säger till mig, när det länge glömda goda arbetar sig upp i min själ: Du är en skurk, min son! Var och förblif en skurk!

— Nej — sade von Dahlen allvarligt och mildt, i det han fattade Sebastians hand — ni är ingen skurk; så talar icke den förkastade. Hvad ni felat skall ni ångra och godtgöra; Gud ser till hjärtats uppsåt. Tag min hand som en uppriktig väns och lofva mig här vid er döde faders stoft att framdeles vandra på det godas och det rättas väg. Vill ni det?

— Det vill och det lofvar jag.

— Amen. Det finns nu en redlig man mera på jorden.

— Är det inte slut nu redan med litaniorna? utbrast hushållerskan hånfullt, likasom för att dölja sin inre förvirring. — Gör dig inte bättre än du är, Sebastian! Så visst som dessa människor aldrig skola kunna framvisa sin föregifna vigselattest, så visst skall också du, kära Sebastian, aldrig blifva ett sådant spakt och gudaktigt nöt, som den där predikareprästen vill göra dig till.

Digitized by Google

I samma stund öppnades dörren från salen, och Lotten inträdde med strålande ögon, utropande:

— Richard, vigselattesten är återfunnen! Här är den! Det hopvikna papper jag nyss höll i handen, och som denna elaka kvinna sönderref, var icke det rätta, utan ett brefkoncept från min morfar till en hans vän vid namn Fredrik.

Von Dahlen betraktade papperet.

— Riktigt! sade han.

— Ser ni nu, min mor! utropade Sebastian, sanningen själf beslår eder orättfärdiga tunga med lögn.

Hushållerskan stod tillintetgjord.

Och den sena vintermorgonen begynte gry öfver nejden.

Digitized by Google

15. Tio år senare.

Sommarens blåa vågor dansade glimmande öfver Näsijärvi sjö. En frisk vind for med barrskogens dofter öfver de vida vackra vattenslätterna och skämtade med den lättfärdiga vassen, som här och där stod och komplimenterade strändernas stenar. Vikar och fjärdar skimrade i solskenet; uddarnas hängbjörkar skakade sina koketta lockar öfver vågorna. Men öfver dessa taflor af skimmer och ljuslett grönska höjde sig Satakuntas mörka kullar med denna egna allvarsamma, ända in i svart gående färgnyans, som lik en dunkel ram förhöjer glansen af det inre Finlands insjövyer.

Öfver dessa täcka böljor såg man ett segel hastigt ila fram, och till stranden af Rautakylä närmade sig en vacker grönmålad slup. Den bärgade sina segel, den saktade sin fart; den landade vid en täck brygga tätt under gården.

Ur slupen stego tvenne herrar, en präst och en lekman, unge män om några och trettio år. Båda syntes vara inbegripne i ett lifligt samtal.

— En kuriös historia, min goda bror Dahlen! sade den ena, under det att herrarne promenerade uppför gångstigen från stranden. — Jag är högst nyfiken att få

Digitized by Google

höra slutet. Den elaka hushållerskan, som du nämnde, hon måtte väl aldrig ha undsluppit onäpst för sina nedriga tillställningar?

— Onäpst? Å det vore orätt att säga. Men om du anser min berättelse för en roman, där de elaka på något gräseligt sätt omkomma, såsom till exempel dricka sitt eget gift, stupa på sin egen dolk eller knuffas ihjäl af sin stamfars nedramlande staty, så misstar du dig. Den himmelska rättvisan drabbade Lisette Hallström på ett mycket mindre braskande, men långt mera kännbart sätt. Hon nödgades, till följd af sin underskrift på vigselattesten, själf bevittna och bestyrka öfverstinnan Drakenhjelms giftermål, således själf beröfva sig hvarje förhoppning om ägandet af Rautakylä. Jag väntade ett ögonblick att kvinnan skulle svära falskt, men sonen stod bredvid och fixerade henne så skarpt, att hennes förra goda kurage att ljuga svek henne den gången. Detta vittnesmål, tillika med sonens omvändelse till det goda, grämde emellertid den onda kvinnan in i själen. Hennes hår, som ännu vid sjuttio års ålder var nästan alldeles svart, blef inom några veckor isgrått. Hon flyttade från gården, när det nya herrskapet flyttade in, och ett par månader därefter fanns hon en morgon död i sin säng.

— Således, om jag förstått dig rätt, äro nu gamla öfverstinnan och mamsell Ringius i obestridd besittning af denna sköna egendom? Hvilket förtjusande läge! Hvilka herrliga åkerfält! Du vet, jag är alldeles obekant på orten, och då vi ej träffats sedan i Helsingfors för tio år sedan, så förlåter du mig en fråga: i hvilket förhållande står du själf till familjen på Rautakylä, för hvilken du lofvat presentera mig? Går man bror i förväg, om man spekulerar på arftagerskan? Ett älskvärdt fruntimmer, säger du?

Digitized by Google

— Döm själf, ty nu äro vi framme.

I själfva verket inträdde nu de båda herrarne i en yppig trädgård, hvars alléer, gångar, buskar och blomsterrabatter vittnade om utsökt omsorg och smak. Omöjligen skulle du, min läsare, i denna doftande grönska igenkänna samma förvildade och öfversnögade mark, som för tio år sedan om vintern utbredde sig under Rautakyläs fönster. Karaktersbyggnaden var sig tämligen lik, men hade blifvit omrappad och med ett nytt tegeltak fått ett gladare utseende. Försvunna voro brännvinspannorna, trasorna, eländet, de förfallna kojorna rundtomkring, och i stället såg man nya, vackra, ljusa stugor, arbetsamma, förnöjsamma människor. Allt röjde ordning, välstånd och trefnad, men af den forna stela aristokratiska stånden såg man föga mer.

Man kunde se på Rautakylä att det var söndag. Allt var så stilla och fridfullt; intet arbete, intet stoj, allting i högtidsdräkt. Endast i trädgården hördes det glada språnget af några barn, som lekte kurragömma bakom krusbärsbuskarna och syrenhäckarna. Snart framhoppade en ljuslockig gosse om åtta år, ropande »pappa! där är pappa!» medan två täcka små flickor, den ena sex, den andra fyra år, blyga tittade fram med fingret i munnen bakom en häck.

— Å — sade den främmande förundrad till von Dahlen — jag visste icke att du var gift!

— Sedan nio år, min vän.

— Och din hustru?

— Lotten, född Ringius ... Här är hon!

Nu visade sig bakom häckarna en ung kvinna, hvars mörkblå ögon strålade af glädje.

— Richard! Richard! — ropade hon på långt håll — jag har en nyhet! Sebastian har kommit från kyrkan!

Digitized by Google

— Jag ser på dina ögon huru kapellansvalet utfallit.

— Du har fått halfva kapellets enhälliga kallelse, och att du icke fick andra hälften kom sig däraf att Rautakylä icke voterade.

— Det kan jag intyga! utropade en bredaxlad undersätsig man, hvars mörka, icke just vackra drag röjde en oskrymtad glädje och en innerlig tillgifvenhet.

Honom följde en kort, fet och något lurfvig figur, som likaledes syntes rörd och, utan att säga ett ord, aftorkade ögonen med den grofva vadmalsärmen.

— Tack, min Lotten! Tack, mina vänner, för er goda nyhet! Det gläder mig att min redliga församling haft förtroende för mig. Jag skall ej svika det; intet pastorat skall locka mig härifrån. Med er och på vårt Rautakylä vill jag lefva och dö... Men jag glömmer — fortfor han — att presentera de mina. Här, min vän, ser du min lilla tappra hustru; ursäkta att jag förekommit dig! Här är min trogne och bergfast tillgifne inspektor Sebastian Hallström, och här ser du min raska gårdsfogde Thomas, som i tjensten efterträdde en skurk vid namn Eljas, hvilken jagades på porten. Är jag icke rik, oförtjent rik på lycka och tillgifvenhet?

— Du är afundsvärd!... Men du sade att också gamla öfverstinnan lefver ännu.

— Ja gudilof, efter många sorger har hon nu, ehuru blind, framlefvat tio år af oblandad lycka, omgifven af sina barnabarnsbarn. Just i dag är hennes åttationde födelsedag. Lotten, har du gjort som vi öfverenskommo?

— Ja, vi ledde henne ut i löfsalen att dricka kaffe och barnen räckte henne kransar af hennes älsklingsblommor, dem hon känner af doften. Hon var mycket rörd; jag fruktar att nyheten om kapellansvalet bidrog att verka för starkt på hennes nerver. Hon har nu

Digitized by Google

fallit i en stilla slummer, och jag hörde henne endast flera gånger upprepa: Hvad Gud är god! Högtlofvadt vare hans heliga namn!

— Du säger att hon slumrar i löfsalen, sade von Dahlen med en lätt skymt af oro. — Låt oss gå dit!

Alla gingo med tysta steg till löfsalen. Där satt den gamla öfverstinnan i en af Rautakyläs åldriga länstolar med händerna hopknäppta likasom till bön. Hennes hufvud hade stilla nedsjunkit mot bröstet, ett förklaradt leende dröjde ännu på hennes vissnade drag; mellan löfven spelade en klar solstråle öfver hennes gråa hufvud, på alla grenar sjöngo fåglarna, och tusende blommors dofter uppstego rundtomkring som ett tackoffer mot skaparens tron.

Von Dahlen lutade sig ned, betraktade uppmärksamt den gamla och sade slutligen med rörd stämma:

— Du har rätt, Lotten, vår goda mormor sofver, men hon skall icke mera vakna på denna jorden. Gud, som pröfvat henne med mycken sorg, har på sistone gifvit henne den rättfärdigas död. Hon har slutat med lof på sina läppar och frid i sitt hjärta.

Och allas tårar runno; men dessa tårar prisade Gud.

Digitized by Google

Andra bandets innehåll:

Kungens handske:

Om Gustaf III:s minne i Finland 7
1. Helsingfors: Hogland 17
2. Efter Hogland 28
3. Savolaks ödemarker 45
4. Rautasaari 59
5. Armollinen rouva 73
6. Vid riksgränsen 89
7. Den första kärleken 102
8. Kammarrådet Sivert 111
9. Nyslott 122
10. Första minan nära att springa 140
11. Högfors. — Kymmene 156
12. Lennart Croneld och hans farfarsfar 169
13. Korpral Durk 180
14. Anjala 190
15. Fiskarestugan vid Kymmenegård 209
16. Kungens handske 223
17. Efteråt 232

Gamla baron på Rautakylä:

1. Isfärden 243
2. Gamla baron 259
3. Hushållerskan 265

Digitized by Google

4. Inspektoren 272
5. Nattfrämmande 278
6. Mötet efter femtio år 286
7. Röda kammaren 293
8. Hvem af dem skall dö? 302
9. Mörksens gärningar 312
10. En upptäckt och en ingifvelse 317
11. En döende gubbe 326
12. Nemesis 332
13. Försoningen 338
14. En gammal hofmans död 344
15. Tio år senare 351

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google